III 22189
BIBLIOTECA

DICȚIONAR al ȘTIINȚELOR SPECIALE ALE ISTORIEI

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Editura
științifică și
enciclopedică

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DICȚIONAR
AL ȘTIINȚELOR SPECIALE
ALE ISTORIEI

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Coordonator: IONEL GAL

Autori:

IOANA BURLACU
MARIA DOGARU
IONEL GAL
GABRIELA MĂRĂȘOIU
MARIN MOCANU
IOANA ALEXANDRA NEGREANU
VERONICA VASILESCU
GERNOT NUSSBÄCHER
FLOREA OPREA
MARIA SOVEJA
ȘTEFAN STĂNCIULESCU
ELENA STÂNGACIU
MARIA STOIAN

Lucrarea a fost avizată de Comisia științifică pentru probleme arhivistice în ședința din data de 18 martie 1980.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

DICȚIONAR AL ȘTIINȚELOR SPECIALE ALE ISTORIEI

Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie

c 1469/1982

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București, 1982

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Supracoperta și coperta: GHEORGHE MOTORA

Redactor: MARCEL POPA
Tehnoredactor: ȘTEFANIA MIHAI

Coli de tipar: 16,75
Bun de tipar: 13 IX 1982

Tiparul executat sub comanda nr. 1113 la
Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97 București, Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PREFAȚĂ

Dezvoltarea fără precedent a cercetării științifice ca și explozia informațională ce s-a produs în etapa revoluției tehnico-științifice au impus utilizarea intensă a patrimoniului umanității, expresie a vastei experiențe umane acumulată de-a lungul veacurilor, conservat în arhive.

Fenomene complexe au determinat, totodată, dezvoltarea științelor speciale ale istoriei, pînă nu demult calificate drept „auxiliare", discipline de care depinde, de fapt, investigarea izvoarelor.

În acest context un rol aparte îl are arhivistica — știința specială chemată să dezvolte principiile și practica privind ordonarea, conservarea, evidența și folosirea tezaurului documentar al fiecărui popor.

Afirmîndu-se ca o știință interdisciplinară, arhivistica este implicată astăzi în procesul adîncirii cercetărilor științifice din diferite domenii, deseori depășind cadrul istoriei, întrucît mărturiile scrise pe suporți friabili oferă informații prețioase ilustrînd, pe de o parte, evoluția istoriei diferitelor științe, furnizînd, pe de altă parte, date ce pot contribui la găsirea soluțiilor tehnico-științifice pentru rezolvarea unor probleme teoretice sau practice, utile pentru progresul economic.

Importanța pe care au dobîndit-o în etapa actuală instituțiile păstrătoare de documente pentru dezvoltarea fiecărui sector de muncă a impulsionat activitatea arhivistică, determinînd o mai mare grijă pentru punerea tezaurului documentar în circuitul științific, ca și pentru lărgirea formelor prin care publicul poate fi informat asupra cuprinsului fondurilor și colecțiilor deținute de diferitele depozite publice de arhivă.

Ca urmare au fost publicate variate instrumente de evidență și informare: ghiduri, îndrumătoare, cataloage, ediții de documente.

De asemenea, pentru a răspunde imperativelor studierii izvoarelor de către cercetătorii din diferite specialități, Direcția generală a Arhivelor Statului a pregătit două lucrări cu valoare teoretică și practică: lucrarea monografică „Arhivistica românească" și prezentul dicționar.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lucrările menționate mai sus sînt reprezentative prin conținutul lor bogat, căci ele abordează, desigur în forme specifice, întreaga activitate arhivistică. Neîndoielnic, tratarea diferitelor capitole și subcapitole, ca și coroborarea variatelor aspecte ale teoriei arhivistice, au presupus recercetarea tuturor actelor normative, cunoașterea lucrărilor elaborate în perioada anterioară în acest domeniu, înlăturarea confuziilor, completarea lacunelor, precizarea elementelor caracteristice unui fenomen sau proces, într-un cuvînt creșterea rigurozității științifice în privința fiecărei laturi, fapt ce va duce la un nou salt al științelor speciale ale istoriei.

Dicționar al științelor speciale ale istoriei, cuprinzînd peste 1500 de termeni, însumează atît rezultatul cercetărilor naționale cît și experiența altor țări în acest domeniu. El a fost elaborat în speranța că va constitui un instrument de informare și de lucru nu numai pentru specialiști ci și pentru categorii mai largi de cititori, interesați de domeniul vast al arhivelor românești.

Problema terminologiei preocupă toate disciplinele.

Este firesc ca și arhivistica să aibă, între problemele sale acute, necesitatea stabilirii unei terminologii arhivistice precise, prin care fiecare termen care se referă la practica sau teoria arhivistică să fie cunoscut în semnificația lui exactă, cu atît mai mult cu cît nu rare sînt cazurile cînd se constată existența a numeroase ambiguități în exprimarea de specialitate și chiar greșeli. Această stare de fapt este caracteristică arhivisticii mondiale. Explicația o găsim în faptul că știința arhivistică, ca orice știință, a progresat mai repede decît limba, din care cauză adeseori, pentru exprimarea unei noțiuni noi se folosesc unii termeni din limbajul comun, improprii arhivisticii, sau termeni străini.

Pe de altă parte, relațiile cu arhivele altor țări, activitatea editorială arhivistică bogată, dificultățile întîmpinate la înțelegerea și traducerea unor lucrări de teorie arhivistică impun stabilirea unei terminologii arhivistice nu numai precise, dar și unitare. Este și motivul pentru care în etapa actuală, în interesul științei arhivistice, se impune elaborarea de dicționare naționale care să constituie instrumente de lucru indispensabile dezvoltării științelor speciale.

Elaborarea unui dicționar este deci pentru arhivistica românească o necesitate de prim ordin, atît pentru dezvoltarea științei arhivistice, cît și pentru activitatea practică a arhivelor de toate tipurile.

Conceput ca un dicționar de specialitate care să reflecte marile progrese din acest domeniu și din cel al științelor speciale conexe, *Dicționar al științelor speciale ale istoriei* este structurat ca un dicționar normativ explicativ cu caracter enciclopedic. În explicarea noțiunilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

am optat pentru formula indicării situației reale reflectate în limbă cu recomandarea utilizării termenului adecvat.

Structura enciclopedică ne-a dat posibilitatea să tratăm o serie de termeni vechi netratați de alte dicționare, precum și termenii de bază din științele istorice speciale în al căror obiect intră cercetarea generală sau parțială a documentelor scrise; de asemenea, am inclus un număr de termeni desemnînd personalități, instituții, organizații, asociații, lucrări reprezentative din domeniul arhivisticii.

Dicționarul abordează următoarele domenii: *arhivistica* (legislația arhivistică, tipologia documentelor și a arhivelor; evidența, ordonarea, selecționarea, inventarierea și valorificarea documentelor; figuri de arhiviști, informatică, arhivistică, conservarea documentelor)-*diplomatică*, *paleografie*, *sigilografie*, *heraldică*, *genealogie*, *cronologie* (științe speciale conexe).

Am recurs la această structură a dicționarului pentru faptul că prin multiplele aspecte pe care le implică documentul scris, arhivistica este o știință istorică interdisciplinară. Interdependența cu celelalte științe speciale constă, în linii generale, în faptul că fiecare știință oferă celeilalte rezultatele cercetării izvorului istoric prin metodele sale proprii, în ansamblu realizîndu-se o cuprindere a tuturor elementelor componente ale izvorului studiat, iar în final, cunoașterea informațiilor transmise de acesta.

Trebuie să menționăm că am inclus în dicționar numai acei termeni din științele speciale care sînt indispensabili desfășurării activităților arhivistice, dicționarul nepropunîndu-și să cuprindă totalitatea termenilor celorlalte științe speciale.

Cît privește modul în care au fost cuprinse în dicționar personalitățile, subliniem faptul că am prezentat mai pe larg activitatea celor mai de seamă arhiviști, uneori indicînd toate lucrările lor științifice, celelalte personalități ale culturii românești (V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, I. Heliade Rădulescu etc.) fiind prezentați numai cu referire strictă la activitatea lor arhivistică, astfel că eventualele disproporții în lungimea articolelor sînt motivate de acest punct de vedere.

În tratarea și exemplificarea diferitelor instrumente științifice specifice, cît și în prezentarea periodicelor de specialitate, am avut în vedere numai publicațiile elaborate și editate de Arhivele Statului.

Dificultățile inerente sarcinii pe care și-au asumat-o autorii sînt mari, dar aceștia sînt animați de convingerea că o asemenea lucrare se înscrie pe linia strădaniilor privind sintetizarea gîndirii arhivistice românești pînă la acest moment.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Subliniem pe această cale sprijinul colaboratorilor: N. Ajităriței, A. Andone, G. Birceanu, A. Caciora, C. Chipurici, E. Chon, V. Comăn, N. Drăghici, O. Guțu, El. Iosefide, Al. Matei, E. Negulescu, O. Nichifor, M. Pîrvulescu, E. Poștăriță, M. Rachieru, F. Rînziș, M. Tiimbus, E. Ulieru, M. Vlaicu, care prin observațiile lor au contribuit la îmbunătățirea calității definițiilor din dicționar.

Mulțumim organismelor internaționale de profil, Comisiia de Diplomatică de pe lîngă Comitetul internațional de științe istorice și Comitetul de Sigilografie din cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor, care ne-au pus la dispoziție spre consultare propriile manuscrise ale dicționarelor în curs de elaborare.

Mulțumim, de asemenea, Comisiei naționale de heraldică, genealogie, și sigilografie care în plenul ei a dezbătut și avizat definițiile privind aceste discipline, contribuind prin aceasta la impunerea unei terminologii unitare.

IONEL GAL
DIRECTOR GENERAL AL ARHIVELOR STATULUI

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

LISTĂ DE ABREVIERI

arh. = arhivistică
bibl. = bibliologie
C.I.A. = Consiliul Internațional al Arhivelor
cm. = centimetru
cm. p. = centimetru pătrat
cod. = codicologie
cons. = conservare
contemp. = contemporan
cript. = criptologie, criptografie
cron. = cronologie
D.G.A.S. = Direcția generală a Arhivelor Statului
dipl. = diplomatică
F.A.N. = Fondul Arhivistic Național
F.A.S. = Fondul Arhivistic de Stat
F.I.A.B. = Federația internațională a asociațiilor de bibliotecari
fil. = filigranologie
gen. = genealogie
g.f. = gram forță
H.C.M. = Hotărîrea Consiliului de Miniștri
her. = heraldică
inf. = informatică
Kg.f. = kilogram forță
lingv. = lingvistică
lit. = literatură
mm = milimetru
min. = miniaturistică
m.l. = metru liniar
num. = numismatică
pal. = paleografie
p. ext. = prin extensie
pl. = plural
sec. = secol
sig. = sigilografie
sin. = sinonim
spec. = special
surs. = sursologie
ș.a. = și altele
ș.a.m.d. = și așa mai departe
u.a. = unitate arhivistică
u.r. = umiditate relativă
v. = vezi
var. înv. = variantă învechită

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

A

a.a. (dipl.), v. *ad acta, ante approbationem, ante acta.*

A. (a). (cron.), v. *anno.*

abis (her.), termen care indică poziția centrală din scut, locul unde se plasează ecusonul central. Sin. *inimă.*

abreviere (abreviațiune) (pal.), v. *prescurtare.*

absolutorium (dipl.), 1. Denumire a unui act cu caracter juridic, prin care o persoană este scutită, absolvită, achitată sau eliberată de o datorie, delict sau orice altă obligație. 2. Act de absolvire a unei școli.

a.c. (cron.),. v. *anno currente, anni currentis.*

acc. (accl.) (dipl.), v. *acclusa.*

accent (pal.), semn diacritic provenit din paleografia greacă, cu funcție reală în scrierea româno-slavă și chirilică românească, indicînd o intonație deosebită a unei silabe din cuvînt.

accept (dipl.), 1. Înscris, act prin care cineva se obligă să achite o datorie la scadență; 2. Denumire a unui act care era eliberat în trecut de o instituție la cererea funcționarilor săi pentru ca, pe baza lui, să-și poată ridica, înainte de data obișnuită, drepturile bănești de la diverși scontatori.

accesibilitate în arhive (arh.), ansamblu de reguli referitoare la posibilitățile și condițiile stabilite, într-o perioadă dată, pentru cercetarea documentelor de arhivă. Accesul poate fi condiționat pentru anumite categorii de documente, care prin consultarea sau publicarea lor ar prejudicia interesele statului.

acclusa 1. (dipl.), mențiune de registratură folosită în documentele medievale din Transilvania, înscrisă pe actul principal, pentru a indica acțiunea de anexare și numărul anexelor. Sin. *acta adhibenda, frustum.* V. *anexă.* Prescurtat **acc.** *(accl.).* **2.** (arh.) denumirea unei subdiviziuni de acte în cadrul seriei *Acta generalis* din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane; cuprinde 169 de pachete cu acte din perioada 1701—1848.

achiziționare de documente (arh.), formă de preluare, prin cumpărare sau donație, a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de la persoane fizice și juridice, de către organele investite cu acest drept.

acidifiere a hîrtiei (arh., cons.), acumulare de substanțe cu caracter acid în structura hîrtiei, ca urmare a tehnologiei de producție sau a transformărilor pe care le suferă în timp fibrele celulozice și celelalte

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

materiale care intră în compoziția hîrtiei. Hîrtia tinde să-și modifice aciditatea ajungînd la pH 4—4,5. Această creștere a acidității este asociată, în general, cu modificări de structură moleculară a fibrelor celulozice și cu scăderi ale caracteristicilor fizico-mecanice. Cauzele **a.** hîrtiei pe care sînt scrise documentele sînt de ordin intern, fiind legate de mecanismele îmbătrînirii naturale, dar uneori pot acționa și factori externi cum sînt agenții de poluare a atmosferei, efectele degradării biologice, compoziția chimică a cernelurilor utilizate la scrierea documentului etc.

acolat (her.), termen care indică: **1.** Poziția a două scuturi înclinate unul spre celălalt. **2.** Încolăcirea unei plante sau ramuri pe un obiect oarecare. **3.** Atingerea pe flancuri a unor piese. (Fig. 1)

acord (dipl.), document rezultat în urma unei înțelegeri între două părți (indivizi, instituții, state): **a. comercial,** înțelegere economică între două sau mai multe state cu privire la schimbul reciproc de mărfuri pe o anumită perioadă de timp; **a. cultural, a.** între două state, prin care se reglementează relațiile culturale și științifice, schimburile culturale și modalitățile de realizare a acestor schimburi; **a. de asistență, a.** care consemnează ajutorul, sprijinul, cooperarea materială sau morală, în viața inter-

Fig. 1. 1859. Stema unită reprezentată prin două scuturi acolate, gravată pe medalia de deputat în Adunarea Electivă a Munteniei. Muzeul de istorie a municipiului București.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

națională; doctrina dreptului internațional consideră că **a. de a.** intră în categoria obligațiilor morale reciproce ale statelor; **a. de colaborare economică și tehnică, a.** prin care sînt reglementate condițiile de acordare a unor ajutoare tehnico-economice pentru construirea de obiective industriale sau de altă natură, ori pentru efectuarea unui schimb de experiență în domeniul industriei, agriculturii, tehnicii, științei etc.; **a. de credit, a.** prin care se reglementează raporturile de credit dintre state și condițiile de acordare — restituire a creditului; **a. de frontieră, a.** cu privire la stabilirea regimului de frontieră între state vecine și procedura de reglementare a incidentelor de frontieră; **a. de plăți,** document internațional care consemnează înțelegerea între două sau mai multe state cu privire la modalitățile de plată a obligațiilor reciproce derivînd din comerțul lor exterior sau din alte operații; **a. de transporturi, a.** prin care sînt reglementate modalitățile de efectuare a transporturilor internaționale, de persoane și de mărfuri; **a. internațional,** document diplomatic, de obicei neratificat, care consemnează o înțelegere internațională semnată în numele sau din împuternicirea guvernelor reprezentate, cu privire la reglementarea unor probleme concrete ale colaborării dintre statele semnatare. V. *convenție;* **a. regional, a.** între state din aceeași regiune geografică.

acostat (her.), termen care indică poziția alăturată a două scuturi sau a două mobile. Sin. *alăturat.*

act (arh., dipl.), termen general pentru orice înscris întocmit de persoane fizice sau juridice, consemnînd situații de drept sau de fapt. În Transilvania termenul de **a,** spre deosebire de cel de document, se referă, începînd cu sec. al XVII-lea, la înscrisuri de importanță mai mică; **a. adițional,** înscris care consemnează înțelegerea încheiată între două sau mai multe state cu privire la modificarea, completarea sau interpretarea unui acord, încheiat anterior sau la aceeași dată cu **a.** După modul de redactare și gradul de solemnitate, **a. a.** poate purta diferite denumiri: convenție adițională, protocol adițional; **a. anexă,** v. *anexă;* **a. autentic,** înscris prevăzut cu semnele de validare necesare a da putere deplină conținutului său; **a. bilateral, a.** încheiat între două părți, de exemplu contracte de vînzare-cumpărare sau tratate diplomatice. Dacă se întocmea numai într-un singur exemplar, se păstra la beneficiar, în cazul contractelor de vînzare-cumpărare sau la o arhivă publică, în cazul actelor diplomatice; **a. constitutiv,** înscris din categoria actelor administrative care consemnează înființarea unei societăți sau asociații culturale, juridice, economice sau, în general, a unei instituții și care se depune la tribunal spre a fi transcris în registrul persoanelor juridice; **a. de aducere întru împlinire, 1. A.** juridic de executare la fața locului a unei hotărîri judecătorești; **2.** Scrisoare de împuternicire pentru aducerea la îndeplinire a unei sentințe, document caracteristic pentru Transilvania în evul mediu. Sin. contemp. **a.** *executoriu;* **a. de cancelarie, a.** emis după un model și o practică determinată, a unei cancelarii; **a. de. c.** constituie un izvor istoric, care redă, în general, fapte veridice; **a. de harcelluire,** înscris care consemnează adjudecarea obiectului licitat celui care a oferit mai mult. Sin. contemp. *ordonanța de adjudecare;* **a. de împărțeală,** v. **a.** *de partaj;* **a. de partaj, a.** oficial cu caracter juridic din grupa documentelor personale, în care se consemnează modul de împărțire a unei averi, în special a unei moșteniri, între persoanele îndreptățite să o stăpînească. Sin. înv. **a.** *de împărțeală;* **a. de veșnică ținere aminte, a.** de recunoaș-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tere juridică a unei învoieli verbale pe care n-o mai menține partea adversă, eliberat în Moldova în epoca feudală la cererea părții în cauză; **a. dispozitiv,** înscris care, prin elaborarea sa, declanșează un **a.** juridic, respectiv drepturi și obligații; **a. d.** ajută la desăvîrșirea acțiunii juridice, astfel încît dacă el nu ar fi fost redactat și scris, **a.** juridic n-ar fi existat sau ar fi fost pus sub semnul îndoielii; **a. embaticar, a.** cu caracter juridic, din sec. al XIX-lea, prin care se acordă unui cetățean dreptul de embatic, specificîndu-se totodată și condițiile în care se acordă acest drept. V. *embatic;* **a. executoriu,** v. **a.** *de aducere întru împlinire;* **a. fals,** înscris al cărui text a suferit o alterare sau care trădează faptul că nu este întocmit în conformitate cu procedura specifică cancelariei emitente, ori căruia îi lipsesc semnele de validare autentice ale acestuia. Există falsuri totale sau parțiale. Falsificarea poate fi realizată în următoarele moduri: a) prin *alterarea materială* a textului, constînd în: **1.** Răzuirea unor litere sau cuvinte și scrierea unui alt text în locul rămas liber; **2.** Ștergerea unor cuvinte prin spălare sau cu gumă; **3.** Suprimare prin tragerea unei linii peste un pasaj din text; **4.** Expunctare; **5.** Adăugiri în spațiile libere; b) prin *remanierea textului,* constînd în înlocuirea voită a unor cuvinte, cifre, litere, în procesul creării lui; c) prin *falsificarea integrală* a textului; **a. final,** document cu caracter general adoptat la încheierea lucrărilor unei conferințe internaționale și semnat, de obicei, de șefii delegațiilor participante, în care se consemnează felul cum a fost organizată conferința, statele participante, persoanele care au ocupat posturile de conducere, modul de desfășurare a lucrărilor, problemele discutate și documentele adoptate, care uneori sînt redate în reproducere integrală; **a. general,** tratat internațional multilateral care reunește și coordonează diferite dispoziții convenționale adoptate la o conferință internațională sau stabilește un anumit regim juridic; **a. îndoielnic, a.** care prin unele clauze de conținut sau unele aspecte ale formei trezește rezerve în momentul efectuării criticii diplomatice și istorice, fără a putea să i se determine falsitatea. Sin. **a.** *suspect;* **a. juridic,** declarație de voință prin care una sau mai multe persoane, fizice sau morale, hotărăsc producerea unui efect de drept, respectiv suscită, confirmă, modifică sau extind drepturi și obligații. **A. j.** poate sau nu să determine elaborarea unui **a.** scris; **a.j.,** este *unilateral* cînd exprimă voința unei singure persoane și de *consens* cînd este necesar consimțămîntul mai multor persoane; **a. original,** v. *original;* **a. privat,** înscris care emană de la o persoană privată, fizică sau morală; este considerat **a.p.** și înscrisul privind un drept privat recunoscut de o autoritate publică ca urmare a solicitării de către unele persoane; **a. probatoriu,** înscris menit a justifica crearea **a.** juridic care n-ar putea fi perfect fără această formalitate; **a.** redactat și scris, după ce acțiunea juridică s-a săvîrșit, pentru perpetuarea sa; **a. protocolit, a.** autentificat și trecut în protocol, conform rezoluției încheiate în plenul unei ședințe; **a. public,** înscris care emană de la o autoritate publică sau de la o instituție dispunînd de o jurisdicție publică recunoscută; **a. răsuflat, a.** dovedit fals, care, pentru a nu mai putea fi folosit, se anula prin perforare cu un obiect ascuțit sau se rupea. Sin. înv. **a.** *spart;* **a. rescris, 1.** Înscris al cărui text reconstituie, fără intenția de fals și fără a modifica cuprinsul, conținutul unui act original, pierdut. Sin. **neoriginal;** 2. **A.** rezultat în urma întăririi grafiei unui document vechi, ilizibil, prin trecerea din nou, cu un instrument de scris peste semnele șterse; **a. scris,** înscris cuprinzînd informații asupra realizării sau existenței unui

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fapt juridic; **a.s.** se clasifică după conținut în: a) **a.s.** *primar*(care creează drepturi și obligații); b) **a.s.** *de recunoaștere* (recognitiv), prin care se constată o situație de drept; c) **a.s.** *confirmativ*, care prin conținutul său reînnoiește un **a.** primar sau un **a.** de recunoaștere. Din punct de vedere al provenienței, **a. s.** poate fi public sau privat; **a. solemn, a.** cu un conținut de o importanță deosebită emis de o cancelarie cu respectarea strictă a normelor specifice de redactare, scriere și validare, deseori ornamentat cu diferite figuri sau chenare. Cele mai reprezentative **a.s.** sînt tratatele și convențiile internaționale, **a.** al căror conținut se referă la problemele generale ale unei comunități; **a.s.** emise în epoca feudală, în cancelaria Țării Românești se numesc *hrisoave*, iar în Moldova, *urice*. Uneori acestea erau **a.s.** închise (strînse în formă de sul și sigilate astfel încît să nu poată fi desfăcute fără a se cunoaște); **a. spart,** v. **a.** *răsuflat;* **a. sub semn privat, a.** prin care părțile se angajează între ele sub simpla lor semnătură, fără a recurge la o autoritate publică; **a. suspect,** v. **a.** *îndoielnic.*

acta (arh.), serie de documente în instituțiile administrative din Transilvania în sec. XVII—XIX; de multe ori **a.** împreună cu un adjectiv precizează conținutul sau proveniența documentelor. Uneori termenul de **a.** este omis, folosindu-se numai adjectivele explicative pentru precizarea categoriei actelor, de ex.: *contributionalia, postalia* etc.; **a. adhibenda,** mențiune de registratură folosită în sec. XVIII—XIX în Transilvania pentru a indica actele care trebuie anexate la un document. V. *anexă, conexare de documente;* **a. anteriora,** termen folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX pentru actele referitoare la aceeași temă și cauză, premergătoare documentului de referință. V. *ante acta;* **a. capituli,** registre de procese-verbale sau protocoale, la locurile de adeverire, precum și la capitlurile obișnuite ale clericilor. Acestea cuprind însemnări despre activitățile capitlurilor în Transilvania, în evul mediu; **a. cholerae,** serie de acte din arhivele unor instituții administrative din Transilvania, mai ales ale comitatelor, cu privire la epidemiile de holeră; **a. civilia,** serie de acte juridice create de sedriile judiciare ale comitatelor și orașelor din Transilvania, referitoare la transmiterea proprietății sau recunoașterea unor privilegii; **a. comitialia,** v. **a.** *diaetalia;* **a. congregationum,** serie de acte create în unele comitate din Transilvania, de adunările generale ale nobililor; **a. contributionalia,** serie de documente din unele arhive orășenești din Transilvania, privind contribuțiile sau impozitele; cuprinde liste de contribuabili, evidențe despre fixarea și strîngerea impozitelor și despre restanțieri etc.; **a. cridalia,** acte despre falimente în Transilvania, constituite în unele arhive în serii aparte. V. *cridalia;* **a. criminalia,** serie de acte juridice create în activitatea sedriilor criminale ale comitatelor din Transilvania, cu privire la judecarea proceselor de crimă, furt, încălcarea drepturilor de proprietate etc.; **a. defluidationis,** serie de acte în arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei, din perioada 1808—1816, referitoare la aprovizionarea cetății Alba Iulia cu lemne aduse prin plutărit din Munții Sebeșului și Cibin; **a. diaetalia,** serie de acte în arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, referitoare la dietele Transilvaniei din sec. XVI—XIX, cuprinzînd: protocoale, memorii, convocatoare, rapoarte privind desfășurarea și hotărîrile dietelor. Sin. *publica, diaetalia.* V. *articuli diaetales;* **a. generalia,** serii de acte care se referă la probleme generale ale administrației din Transilvania; **a. imputationalia,** serie de acte din arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei, din perioada 1771—

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1832, referitoare la prestările de servicii pentru armată; **a. insurrectionalia,** serie de acte create în activitatea comitatelor și a unor orașe din Transilvania, referitoare la recrutări, încartiruiri și aprovizionarea armatei; **a. iudiciaria,** v. *acte judecătorești;* **a. manualia,** termen folosit în Transilvania pentru documentele referitoare la procese, păstrate la avocații pârîtilor; **a. normalia,** acte normative, constituite în serii aparte în Transilvania; **a. postalia,** serie de documente în unele arhive orășenești din Transilvania, referitoare la organizarea poștală și la prestațiilor pentru poștă; **a. praesidialia,** serie de acte a căror rezolvare cădea în competența conducătorilor sau șefilor instituțiilor sau autorităților, care dețineau președinția la dezbaterile organelor de conducere în Transilvania. Sin. **a.** *reservata;* **a. sedis orphanalis,** serie de acte create de sediile comitatelor și orașelor din Transilvania, cu privire la dezbaterile succesorale și administrarea moștenirii orfanilor; **a. specialia,** serii de documente în Transilvania, deosebite după conținut, formă sau persoanele însărcinate cu rezolvarea lor.

acte administrative (dipl.), acte emise de instituțiile administrative și care se referă la probleme de administrație; **a.** sînt de tipul ordinelor, circularelor, apelurilor, actelor de danie, hotărniciilor, privilegiilor, planurilor economice de exploatare a solului și subsolului, protocoalelor, registrelor, plîngerilor, listelor de impunere a locuitorilor, socotelilor de cheltuieli, diplomelor etc. V. *arhive administrative.*

acte alodiale (arh.), serie de acte din Transilvania în sec. XVIII — XIX referitoare la administrarea alodiului, proprietatea stăpînului feudal de pămînt.

acte capitulare (arh.), serie de acte întocmite în evul mediu în Transilvania, de către capitluri (sau conventuri) în calitate de locuri de adeverire. În acestea se cuprind: transumpturi, copii, rapoarte despre efectuarea unor citații sau despre participarea delegaților capitlului la punerea în posesiune a unor proprietari funciari.

acte cumulate (arh.), serie de acte în arhiva orașului Brașov creată prin scoaterea unor documente necesare rezolvării sarcinilor administrației locale la sfîrșitul sec. al XIX-lea, din seria actelor magistratului Brașov, și constituirea lor în fascicule, pe probleme, denumite „cumulus". Seria de **a.** păstrată și în prezent în această formă, a fost constituită de arhivarul Friderich Stenner.

acte de împărțeală (arh.), v. *acte divizionale.*

acte divizionale (arh.), grupă de documente din epoca feudală din fondurile familiale din Transilvania, denumită, în perioada de constituire, *acta divisionalia.* Această grupă este constituită din totalitatea actelor juridice ale unei familii : se referă la modul cum a fost făcută împărțirea unor terenuri și bunuri în indiviziune. Sin. *acte de împărțeală.*

acte domeniale (arh.), serie de acte privind domeniul feudal, constituită în arhivele stăpînilor feudali, inclusiv ale orașelor cu posesiuni feudale din Transilvania în sec. XVIII — XIX. **A.** se referă la administrarea și la economia domeniului, ca și la exercitarea jurisdicției pe domeniul feudal.

acte fasciculate (arh.), serie de acte în arhiva orașului Bistrița, cuprinzînd actele din perioada 1700—1784, organizate la sfîrșitul sec. al XVIII-lea de către arhivarii Johann Gottlieb Connerth și Johann Gottfried Lani în 466 de fascicule, pe materii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acte guberniale (arh.), acte emise de Guberniul Transilvaniei în sec. XVIII—XIX, constituite în mai multe arhive locale, în serii proprii, cu evidență separată, îndeosebi pînă la introducerea registraturii.

acte judecătorești (dipl.), actele emise de instanțele judecătorești, provenite din acțiuni juridice (procese, citații, ascultări de martori etc.). Din această categorie de acte fac parte: dosare de cauză civilă și penală, dosare de acte prezentate spre autentificare, dosare de înscriere de firme comerciale, industriale, dosare de înscriere a actelor de vînzări, dote, ipoteci etc. V. *arhive judecătorești.*

acte notariale (dipl.), acte întocmite în Transilvania medievală de notarii publici. Caracteristicile lor principale sînt: invocația, urmată de dată la început, înșiruirea martorilor, expunerea, de obicei în formă obiectivă, a acțiunii, formula de subscripție și semnul notarial. Denumirea tehnică medievală pentru actul notarial este *instrumentum publicum.*

acte ostășești (dipl.), acte create de instituțiile care au avut caracter militar ca: Statul Oștirii, Departamentul Ostășesc, Marele Stat Major, Ministerul de Război ș.a. Termenul a fost utilizat în terminologia arhivistică a țărilor române în secolul al XIX-lea.

actinamea (dipl.), v. *ahd-name.*

actum (dipl.), v. *datum.*

actum ut supra (dipl.), mențiune finală în documentele latine medievale din Transilvania, precizînd că data a fost înscrisă la începutul documentului. Sin. *datum ut supra.*

acvilă (her., sig.), pasăre heraldică de prim rang, intens folosită în reprezentările heraldice. Simbolizează curaj, hotărîre, putere, măreție, zbor spre înălțimi. Conform cerințelor heraldice **a.** trebuie reprezentată din față, cu capul spre dreapta și aripile deschise. Este elementul central al stemei heraldice a Țării Românești. Figurează și în stema Transilvaniei. Sin. *vultur;* **a. bicefală,** v. *bicefală;* **a. cruciată,** pasăre heraldică purtînd în cioc o cruce. **A. c.** a fost elementul central al stemei Țării Românești. V. *stema heraldică a Țării Românești.* (Fig. 2)

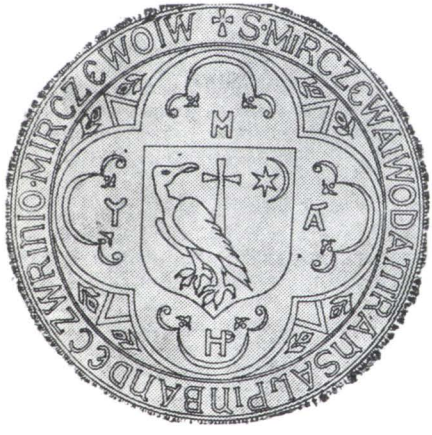

Fig. 2. *1390 ianuarie* 20. Sigiliul domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrîn, prezent pe tratatul încheiat de acesta cu Polonia. În emblemă se află acvila însoțită de o cruce, soare și lună (reconstituire).
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, fotocopie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acvilon (her.), vînt din nord reprezentat prin capul unui copil care suflă.

A.D. (cron.), v. *anno domini.*

a.d. (cron.), v. *a dato.*

ad acta (dipl.), menţiune de registratură folosită în Transilvania, înscrisă pe document după rezolvarea acestuia şi indicînd că el poate fi depus în arhivă. Scris şi prescurtat ***a.a.***

a dato (cron.), expresie folosită în documentele latine din evul mediu din Transilvania, semnificînd începutul perioadei indicate în continuare, în document. Scris şi prescurtat *a.d.*

adextrat (her.), termen care indică: **1.** Existenţa în dreapta unei figuri a uneia sau a mai multor mobile; **2.** Numele unei diviziuni a scutului, formată dintr-un pal care este unit cu flancul dextru al scutului.

adnotare (adnotaţie), 1. (bibl.), însemnare, notă, indicaţie făcută pe marginea unui document. **2.** (arh.), document care cuprinde o scurtă caracterizare a materialelor celor mai valoroase din cadrul unei unităţi arhivistice, al căror conţinut şi particularităţi nu sînt cuprinse în titlul dosarului şi care se găseşte de obicei înaintea primei file a dosarului. **3.** (arh., inf.), cel mai scurt referat care completează titlul documentului.

ad numerum (arh.), menţiune de registratură folosită în Transilvania, înscrisă pe act şi în registrul contemporan de evidenţă, indicînd anexarea actului la un alt act privitor la aceeaşi chestiune. Scris şi prescurtat *ad. nr.* sau *ad. no.*

adopţiune (gen.), acţiune juridică de înfiere a unei persoane căreia i se transmit numele şi toate drepturile celui care a făcut adopţiunea. Sin. *înfiere.*

adresă, 1. (dipl.), parte a formularului diplomatic, element al protocolului iniţial, prin care sînt indicate numele şi eventualele titluri şi calităţi ale persoanei (sau persoanelor) căreia îi este adresat actul. **A.** este: *universală* sau *generală*, dacă înglobează toate persoanele cărora li se face cunoscut actul; *colectivă*, cînd se referă la categorii de destinatari; *personală*, cînd se referă la o singură persoană. Sin. *inscripţie;* **2.** (arh. inf.), a) simbol sau grup de simboluri care desemnează locul unde este înmagazinat sau poate fi găsit un document sau o informaţie; b) expresie numerică care indică o sursă sau o destinaţie a informaţiei care este înregistrată de o maşină cibernetică. Sin. *cotă.*

a.e. (arh.), v. *ante expeditionem.*

aerisire a depozitelor (arh., cons.), tehnică arhivistică de întreţinere a igienei depozitelor, organizată în scopul ventilării aerului pentru a evita poluarea sa prin acumulări de substanţe rezultate din îmbătrînirea hîrtiei şi formarea de zone de aer stagnant, favorabil dezvoltării proceselor de biodeteriorare. **A.** se organizează, de obicei, pe vreme bună şi la mijlocul zilei pentru a se evita afluxul de aer cu umiditate relativ ridicată, de peste 65%. O regulă o constituie evitarea deschiderii ferestrelor pe direcţia vînturilor dominante pentru a împiedica introducerea de praf în depozite.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

aerosolizare (arh., cons.), operaţie de dezinfecţie şi dezinsecţie a depozitelor de arhivă constînd în pulverizarea în atmosfera acestora a unui lichid sub formă de aerosoli, cu ajutorul unui aparat corespunzător. Aerosolii produşi formează o ceaţă relativ persistentă care pătrunde în toate punctele depozitului, depunîndu-se în final pe documente şi pe mobilier, pe care le dezinfectează sau le dezinsectizează. Tehnica permite folosirea în asemenea lucrări a produşilor lichizi, fără a se produce umezirea documentelor.

a.f. (cron.), v. *anni futuri.*

afieromă (dipl.), termen învechit, utilizat de la sfîrşitul sec. al XVII-lea pînă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, în Ţara Românească, pentru actul de danie.

afiş (dipl.), document multiplicat din categoria documentelor imprimate sau semiimprimate ori din categoria documentelor grafice, cuprinzînd o înştiinţare publică care se fixează sau se distribuie în anumite locuri.

afrontare (her., sig.), plasarea faţă în faţă a două personaje, animale sau obiecte.

ahd-name (dipl.). **1.** Tratat (de pace) încheiat în evul mediu între Poarta otomană şi puterile creştine. În terminologia română a pătruns sub forma "aht-name" sau în formele românizate "ahtinamea", "actinamea", "ahtinam„. **2.** Act emanat direct de la sultan pentru a confirma în scris o hotărîre luată.

ahtinam (dipl.), v. *ahd-name.*

aide-mémoire (dipl.), notă diplomatică scrisă pe hîrtie obişnuită, fără antet, cu menţionarea locului şi datei înmînării, în care textul este scris direct — fără a fi precedat de vreo formulă de politeţe şi care este transmisă personal de un diplomat în cursul unei convorbiri oficiale, pentru a confirma declaraţiile verbale făcute şi a preîntîmpina interpretarea lor greşită de către interlocutor sau pentru a-i aminti acestuia problemele discutate.

ajurat (her.), reprezentare a unei construcţii cu ferestre deschise, prin care se vede în interior (fapt exprimat printr-o culoare diferită).

Aktenkonvolut (arh.), v. *fasciculă.* Sin. *Bündel, Faszikel, Fasciculus.*

alapszám (arh.), v. *număr de bază.*

alăturat (her.), v. *acostat.*

albastru (azur) (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată, convenţional, prin linii orizontale plasate la distanţă egală. Semnifică speranţă, sinceritate, seninătate, credinţă. V. *smalturi.*

albire a hîrtiei (arh., cons.), operaţie chimică de eliminare a îngălbenirii hîrtiei vechi şi de înlăturare a unor pete de natură diversă. În funcţie de scop există **a.** locală sau **a.** integrală. Ca agenţi de **a.** se folosesc frecvent substanţe pe bază de clor (cloramină, hipocloriţii de natriu şi de calciu, bioxidul de clor) sau permanganatul de potasiu, alternat cu substanţe reducătoare, ca acidul oxalic etc.

album de documente (arh.), publicaţie menită să popularizeze valorile documentare păstrate în arhivă, prin prezentarea imaginii documen-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tului. Arhivele Statului au publicat: lucrarea de miniaturistică *Inițiale, litere ornate, chenare și înfloriturî din documente muntene și moldovene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, culese și reproduse de Magdalena N. Iorga*, Craiova, 1928—1929; albumele *Din tezaurul Arhivelor*, București, 1976 și *Mărturii ale trecutului*, București, 1980; **a. de paleografie, a.** facsimilate (după manuscripte, hrisoave, zapise, scrisori) elaborate în vederea însușirii de către cei interesați a limbilor vechi în care au fost scrise documentele. Prima lucrare de acest gen a fost editată în 1926, în cadrul Școlii de arhivistică, *Album de paleografie românească* (scrierea chirilică). Ulterior a fost întocmită *Culegerea de facsimile pentru Școala de arhivistică* (seria română, latină, greacă, slavă, turcă), București, 1942—1946.

Alecsandri, Vasile (21 iulie 1821, Bacău — 22 august 1890, Mircești), scriitor clasic român, care, între 3 februarie 1850 și 17 aprilie 1853, a ocupat funcția de director al Arhivelor Statului din Iași, preocupîndu-se, în special, de asigurarea unui local trainic pentru depozitarea arhivelor. În ciuda condițiilor nefavorabile unor achiziții bogate, în această perioadă instituția Arhivelor Statului s-a îmbogățit cu importante documente.

alerion (her.), termen care definește vulturul dezarmat (înfățișat fără cioc și gheare).

Alexandrescu, Grigore (22 ianuarie 1810, Tîrgoviște — 25 noiembrie 1885, București), poet clasic român, care între 18 iunie 1849 și 3 decembrie 1854 a deținut funcția de director al Arhivelor Statului din București, sensul preocupărilor sale mergînd, în special, spre asigurarea condițiilor păstrării și conservării materialului arhivistic. Activitatea arhivistică a lui **A.** a început ca membru al Comisiei Documentale, a cărei menire era „înscrierea prin condici a documentelor mănăstirilor".

alezat (her.), reprezentarea unei piese heraldice astfel încît să nu atingă marginile scutului.

alfabet (pal.), totalitate a literelor unei limbi, așezate într-o anumită ordine și corespunzînd, fiecare, unui anumit sunet de bază al limbii respective; **a. chirilic, a.** creat de frații Constantin Chiril și Metodiu pe baza uncialei vechi grecești; a fost folosit la scrierea limbii slave vechi (începînd din sec. al IX-lea), medioslave și apoi a limbii române, începînd din sec. al XVI-lea pînă în sec. al XIX-lea; are 43 de semne slave, din care 27 au și valoare numerică (slovo-cifre) (Fig. 3); **a. glagolitic,** cel mai vechi **a.** slav alcătuit de Constantin Chiril, în sec. al IX-lea pe baza minusculei grecești, la care a adăugat unele semne de origine orientală (ebraică, samariteană, coptă etc.); a cuprins inițial 38 de semne, iar în ultima formă de evoluție 40; s-a dezvoltat în două direcții: *glagoliticul cu duct rotund*, folosit mai ales de bulgari, și *glagoliticul cu duct pătrat*, folosit mai ales de croați; pe teritoriul românesc **a. g.** a fost puțin întrebuințat, acest tip de grafie fiind atestat de micul grafit din sec. X—XI, descoperit în biserica rupestră de la Basarabi (Murfatlar), de criptogramele protopsaltului Eustatie de la Putna și de existența glagoliticului A în partea a doua a Psaltirii Șcheiene; **a. gotic, a.** inventat de Ulfila pe baza alfabetului grecesc; începînd cu sec. al XI-lea este întrebuințat în evul mediu în apusul Europei la scrierea limbii germane; a fost folosit și în Transilvania pentru redactarea actelor; **a. grec, a.** răspîndit la poporul grec din an-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

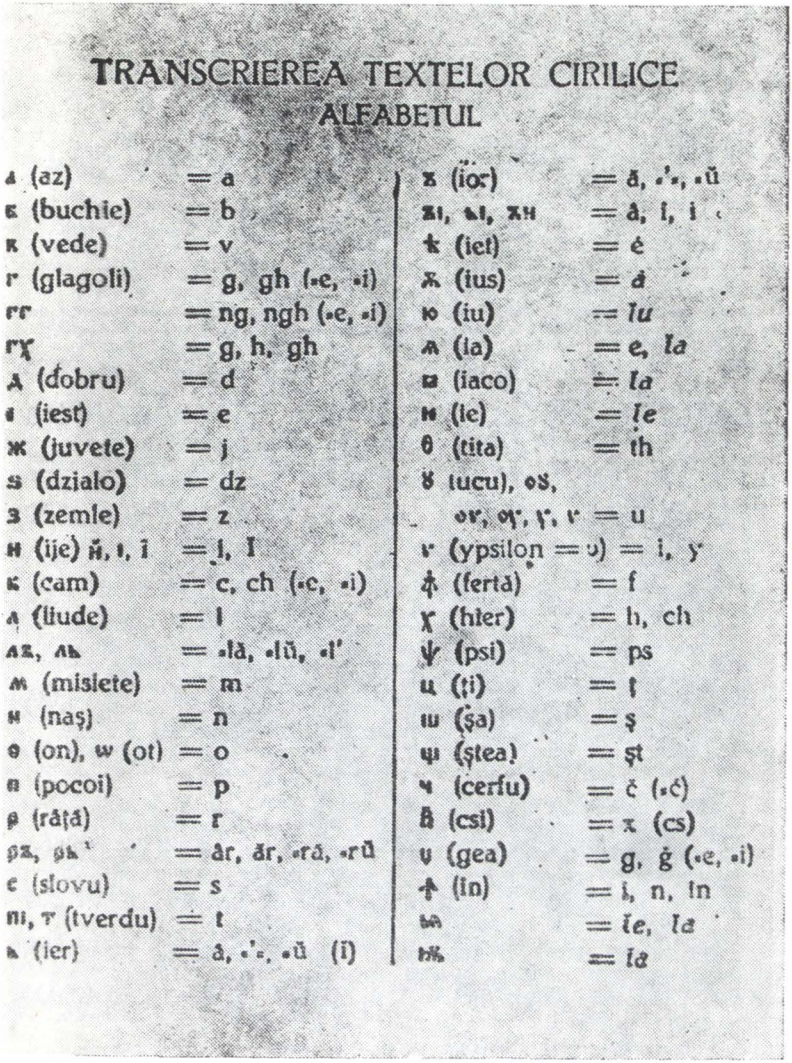

Fig. 3. Alfabet chirilic. →

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tichitate în mai multe variante (eolo-doric, atic, insular, ionian): din varianta ionianã derivă literele greceşti actuale; a fost folosit şi în Ţara Românească şi Moldova la redactarea unor manuscrise; **a.**

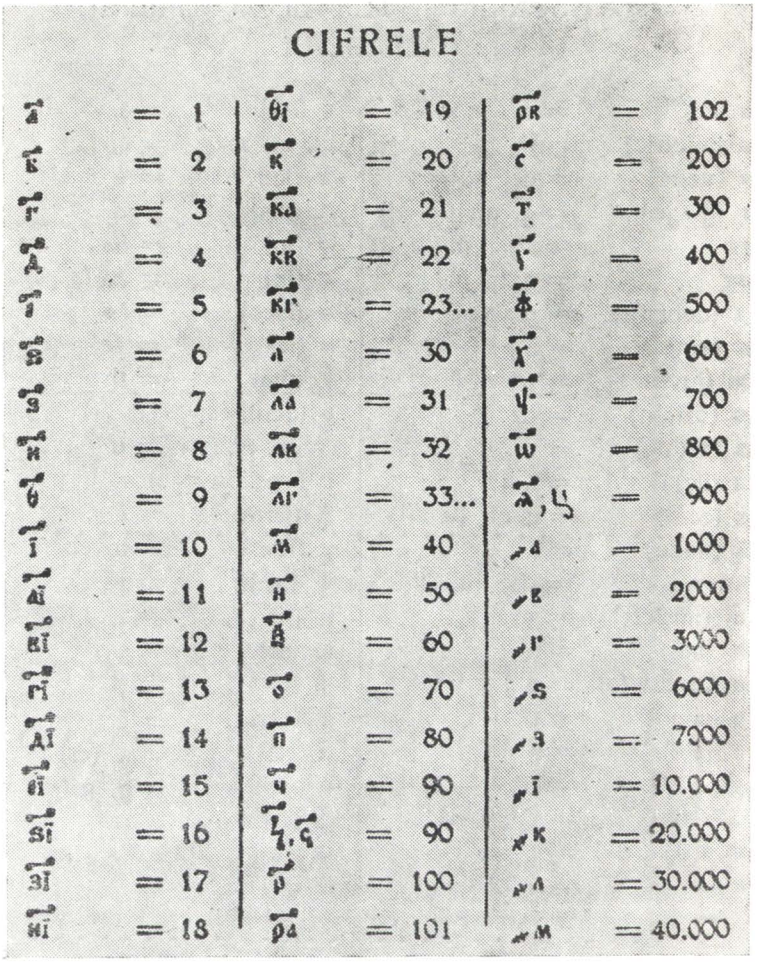

Fig. 3. Slovo-cifrele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

latin, a. provenit din varianta eolo-dorică a **a.** grec şi întrebuinţat întîi de etrusci, de la care l-au luat romanii; acest **a.** stă la baza alfabetului nostru de azi.

alfabetar (arh.), instrument de evidenţă, care indică litera la care au fost arhivate documentele.

alfagrafie (pal.), metoda de fotografiere a grafiei ilizibile cu ajutorul razelor alfa.

alfavitar (arh.), sin. *condică alfavita, (condică literală)*, v. *condică.*

algoritm (arh., inf.), sistem de reguli formale care permite transformarea unor date iniţiale în rezultate parţiale sau finale.

aligat (alegat) (dipl.), lucrare (manuscrisă) întocmită independent, dar legată împreună cu altele.

alternare (her.), termen prin care se indică plasarea alăturată în scut a mai multor mobile de acelaşi gen şi dimensiuni, însă de smalturi diferite. De cele mai multe ori în scutul scartelat, cartierele 1 şi 4 ori 2 şi 3 sînt alternate din punct de vedere al cromaticii şi al figurilor cu care sînt încărcate.

Altissimae resolutiones et manuales (arh.), serie de registre din anii 1780—1784 în arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, în care erau înregistrate scrisorile autografe imperiale, rezoluţiile imperiale la rapoartele Cancelariei Aulice şi alte dispoziţii imperiale cu aplicabilitate în Transilvania.

ampenare (her.), înfăţişarea penajului săgeţii în altă culoare decît este redată arma respectivă.

amphipteră (amfiptera) (her.), figură heraldică artificială reprezentată ca un şarpe sau un dragon înaripat. (Fig. 4).

amprentă digitală (pal.), urma lăsată pe un act prin aplicarea degetului mare peste o cruciuliţă în cerneală neuscată, de către un martor sau de către emitentul analfabet, de obicei lîngă iscălitura neautografă scrisă de diac.

amprentă sigilară (sig.) urma rămasă pe suportul unui act (hîrtie, pergament etc.) în ceară, cocă, tuş, soluţie de aur sau fum, în urma aplicării matricei sigilare. Sin. *impresiune sigilară.*

an (cron.), element cronologic principal de datare, reprezentînd durata de timp în care se petrece mişcarea pămîntului în jurul soarelui. Din punct de vedere astronomic **a.** este *tropic (solar)* reprezentînd durata de revoluţie a pămîntului în jurul soarelui de 365 zile, 5 ore, 48 minute şi 46 secunde, mai scurt decît **a.** *sideral*, reprezentînd durata de timp în care astrele, plecînd de la un punct fix pe sfera cerească revin la el, adică 365 zile, 6 ore, 9 minute şi 9 secunde. Pentru a evita dificultăţile ridicate de lungimea fragmentată a **a.** *tropic (solar)*, oamenii au recurs la un an convenţional, cu un număr întreg de zile, fără fracţiuni, numit **a.** *civil* sau *calendaristic.* Anticii au folosit ca element cronologic **a.** *lunar*, constînd din 12, 13 lunaţiuni (lunaţiunea de la luna nouă fiind de 29 zile, 12 ore, 44 minute şi 3 secunde).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 4. Stema lui Dimitrie Cantemir. Stema Moldovei este înconjurată de două amfiptere.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, colecţia „Manuscrise".

În Ţara Românească începutul **a.** se socotea de la 1 sept., după era bizantină, acest stil fiind introdus în Moldova din 1572 iar în Transilvania, mai ales la români, din primul deceniu al sec. al XVII-lea. Începutul **a.** de la 1 ian. este folosit în Transilvania încă din sec. al XIX-lea, iar în Ţara Românească şi Moldova s-a generalizat începînd de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea. **A.** este împărţit în luni, săptămîni şi zile. Lunile au păstrat denumirile latine, dar în Ţara Românească şi Moldova aveau şi numiri populare, legate de ocupaţiile agricole şi observarea fenomenelor naturii. Astfel: ianuarie—gerar, februarie—făurar, martie—mărţişor (germenariu), aprilie—prier, mai—florar, iunie—cireşar, iulie—cuptor, august—gustar (măsălar), septembrie—răpciune (vinicer), octombrie—brumărel, noiembrie—brumar, decembrie—andrea (indrea).

anaforá (dipl.), **1.** Raport scris adresat de dregători sau instanţele superioare, domnului, ori, în lipsa acestuia, divanului, pentru ca, pe baza lui, să se întocmească actul definitiv, sau adresat de instanţele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

inferioare către cele superioare, ori de Dicasterie către mitropolit; putea fi scris şi de boierii sau mazilii orînduiţi cu o cercetare. **2.** Proclamaţie a domnului. Denumirea a fost utilizată în sec. XVIII şi XIX, în Ţara Românească şi Moldova. (Fig. 5).

analiza documentelor (arh., inf.), examinarea amănunţită a unui document, extragerea elementelor caracteristice şi reprezentarea lor sub formă de rezumat sau termeni de indexare, în vederea regăsirii ulterioare a acestuia.

anatefter (dipl.), denumire veche pentru *registru* **(1)** sau *protocol*.

anexă, 1. (bibl.), material suplimentar care se adaugă la sfîrşitul unei lucrări, formînd din punct de vedere tematic o unitate cu acea lucrare, căreia îi completează ori îi lămureşte textul. **2.** (dipl.), nume generic pentru orice document ataşat la un document de bază (document principal, în original sau în copie), pentru a completa, dezvolta sau proba afirmaţiile din respectivul document. **A.** poate fi întocmită special pentru acest scop ori poate să fi fost iniţial document principal care a fost ulterior anexat la alt document principal. V. *conexare de documente;* **a.** *la tratat*, fiecare din documentele cu caracter special întocmite separat de tratatul iniţial căruia îi sînt alăturate şi care completează, dezvoltă sau interpretează (unele din) prevederile acestui tratat ori exprimă unele rezerve ale statului (sau statelor) semnatar(e) faţă de unele articole. Documentele acestea, constituite din *hărţi*, *planuri*, *scheme*, *tabele*, *documentaţii diverse*, *note*, *declaraţii unilaterale*, *protocoale* etc., odată ataşate la tratat, capătă aceeaşi putere juridică cu tratatul.

anexele tezaurului (arh., inf.), mijloace suplimentare puse de tezaur la îndemîna indexatorului (lista termenilor generali, indici de nume, lista de personalităţi, indici de localităţi, genuri de documente, liste de domni, voievozi, regi, principi etc.).

animat (her.), reprezentarea calului avînd ochii redaţi în alt smalt decît este înfăţişat corpul. Sin. *aprins.* (2).

anni currentis (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale pentru precizarea datei unor acţiuni ce au avut loc, respectiv faptul că sînt datate în acelaşi an ca şi documentul în care sînt menţionate. Scris şi prescurtat: *a.c.* Sin. *anno currente.*

anni futuri (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale, indicînd că acţiunea urma să aibă loc în anul calendaristic imediat următor datei de emitere a documentului.

anni praeteriti (cron.), expresie folosită în documentele medievale, care se referă la acţiuni, fapte şi documente datate în anul calendaristic imediat anterior datei documentului în care sînt menţionate. Prescurtat: *a.p.*

anno (cron.), termen folosit în documentele medievale din Transilvania pentru a indica, urmat de un numeral ordinal, anul de emitere a documentului respectiv sau anul cînd a avut loc un anume eveniment menţionat. Scris şi prescurtat: *A. (a.);* **a. currente,** scris şi prescurtat: *a. c., v. anni currentis;* **a. domini,** expresie folosită în special în documentele latine medievale pentru specificarea anilor după era creştină. Scris şi prescurtat *a.d.* sau *A.D.* Sin. *milesim;* **a. mundi,** expresie folosită

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

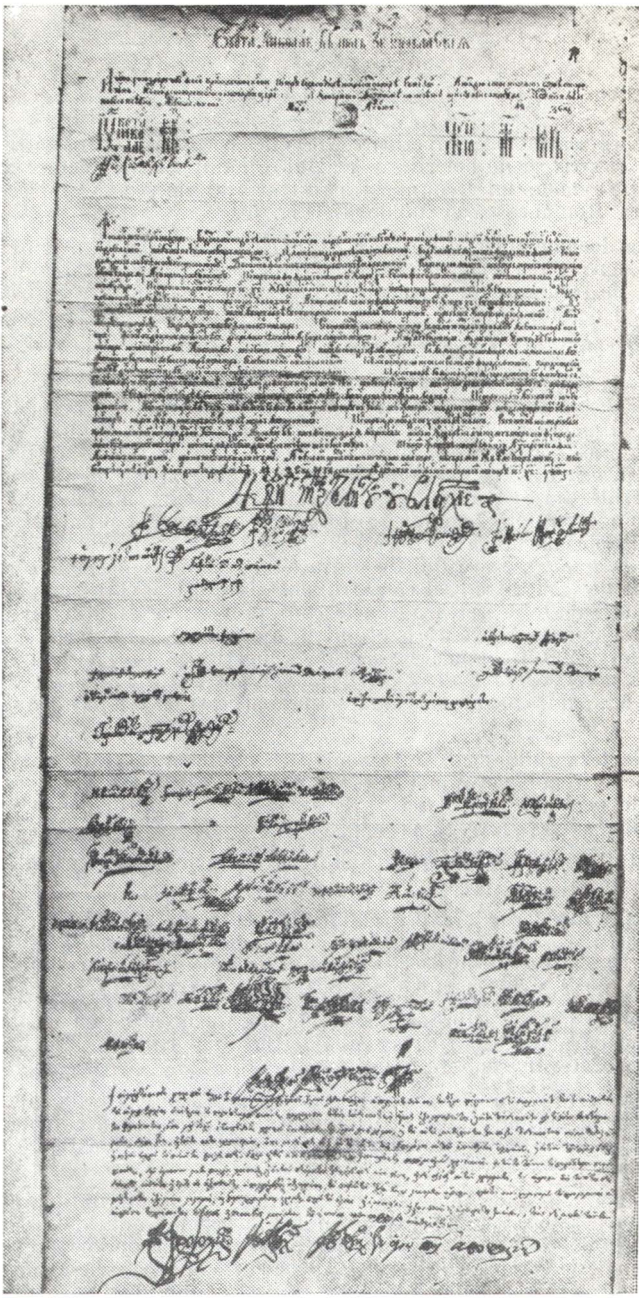

Fig. 5. *1746 august 5.* Anafora prin care Constantin Mavrocordat voievod întăreşte hotărîrea mitropolitului Neofit şi a boierilor ţării pentru slobozirea şi răscumpărarea rumânilor. Arh. St. Buc., colecţia „Suluri", 19.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în unele documente latine medievale, îndeosebi cele de proveniență românească, pentru indicarea datării după era bizantină. Sin. *văleat.*

ante acta (dipl.), termen folosit în Transilvania, în sec. XVIII—XIX, pentru acte referitoare la aceeași cauză sau problemă ca și actul dat, considerat ca punct de plecare. În practica de registratură, anteactele puteau rămîne la locul lor inițial sau să fie conexate la actul dat; eventual, chiar actul dat poate fi conexat la anteact. Scris și prescurtat: *a.a.*

ante approbationem (dipl.), mențiune de registratură pe conceptele unor documente din sec. XVIII—XIX, din Transilvania, indicînd operațiunile de efectuat înaintea obținerii aprobării. Scris și prescurtat: *a.a.*

ante expeditionem (arh.), mențiune de cancelarie pe conceptele unor documente din sec. XVIII—XIX, din Transilvania, privind operațiuni de efectuat înainte de expedierea originalului la destinatar.

ante repositionem (arh.), mențiune de registratură pe unele documente din sec. XVIII—XIX, din Transilvania, privind operațiuni de efectuat înainte de arhivarea documentului.

antedatat (cron.), document care poartă o dată anterioară celei reale.

antroponimie (gen.), **1.** Disciplină care studiază numele de persoane; **2.** Totalitatea numelor de persoane dintr-o localitate, dintr-o regiune sau dintr-o limbă.

anul domniei (cron.), sistem cronologic medieval care datează documentele pornind de la începutul unei domnii. Sistem de datare folosit în actele de cancelarie din Transilvania din sec. al XIII-lea, iar în Țara Românească și Moldova în sec. al XVII-lea, începutul sec. al XIX-lea și la care se alătura și anul erei noastre. În documentele moldovene și muntene, alături de **a.** se dădea și văleatul, mai tîrziu milesimul. Sin. *anul pontificatului.*

anul magistraturii (cron.), element cronologic care datează un document în funcție de anul funcțiunii pe care o îndeplinește emitentul sau suveranul respectiv.

anulare a actului (dipl.), operațiune de ștergere a efectelor unui act determinată de una din următoarele situații: 1) viciu constatat în legătură cu actul juridic; 2) defecțiune de formă a actului scris; 3) nerespectarea condițiilor prevăzute; 4) ca urmare a acordului dintre părți; 5) a hotărîrii unei autorități publice sau juridice. **A.** se efectuează prin cancelație, incizie sau spargerea suportului, prin deteriorarea sigiliului sau a înscrisului. Sin. *casare a actului.*

anunțarea sigiliului (sig.), introducerea în cuprinsul documentului sau în formula de validare a unor informații privind sigilarea actului. Uneori prin această formulă se transmit date privind mărimea sigiliului cu care actul este validat, persoana care a efectuat sigilarea și rolul respectivului sigiliu. În protocolul final al documentului din 10 iulie 1372, emis în cancelaria lui Vladislav, domnul Țării Românești, se află următoarea formulă de anunțare a sigiliului „spre mărturia și tăria veșnică tuturor celor mai sus scrise, am poruncit să se scrie cartea noastră de față și să se întărească prin atîrnarea peceții noastre celei mari". (DIR, B. XIII, XIV, XV, p. 25).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a.p. (cron.), v. *anni praeteriti.*

aparat de citit microcopii (arh.), aparat cu ajutorul căruia se realizează citirea microfilmelor şi a microfişelor executate de pe documente, prin aducerea microimaginilor la o mărime uşor lizibilă. Aparatul este compus dintr-un sistem optic de mărire şi proiecţie a imaginii pe un ecran. Factorul de mărire variază în funcţie de sistemul optic utilizat şi se realizează prin schimbarea obiectivelor. (Fig. 6)

aparat de microfilmare (arh., cons.), aparat destinat executării de microfilme de pe documente de arhivă. Există două tipuri principale de **a.** : *plan* şi *rotativ*. **A. p.** efectuează fotografierea în mod discontinuu, cadru cu cadru, prin metoda statică şi dinamică; se foloseşte, în general, în arhive şi are ca principale părţi componente o masă fixă pe care se aşează documentele şi o casetă în care se introduce filmul care rulează prin declanşări succesive. **A. p.** permite redarea precisă a imaginii cărţilor, volumelor legate, a colecţiilor de ziare etc. **A. r.,** folosit numai la microfilmarea documentelor de hîrtie nelegate în volume, de mărime uniformă şi fără deteriorări sau aplicaţii de suprafaţă, cum ar fi sigiliile de ceară, efectuează fotografierea în mod continuu prin deplasarea sincronă a filmului şi a originalului în faţa pantei de expunere. **A. r.** sînt folosite în unele ţări pentru microfilmarea documentelor economice, contemporane, în scopul substituirii originalului cu microfilmul.

aparat de xerografiat (arh., cons.), aparat de copiat pentru reproducerea originalelor (documente, schiţe, desene), pe hîrtie, prin utilizarea metodei de copiere electrostatică. **A.** este format dintr-un tambur (sau placă) de seleniu care, prin expunere la lumină, se încarcă cu electricitate statică pozitivă formînd imaginea latentă. Pe această ima-

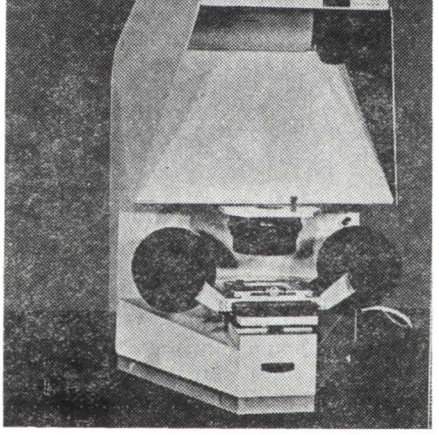

Fig. 6. Aparat de citit microcopii. Fototeca D.G.A.S.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

gine se aplică tonerul încărcat cu electricitate statică negativă, care este apoi preluat și transpus la cald de pe placa de seleniu pe hîrtie, făcînd imaginea pozitivă la formatul documentului original sau redus la alte formate. Sin. *aparat xerox.*

aparat ştiinţific al lucrărilor de informare ştiinţifică şi al ediţiilor de documente (arh.), parte de documentare a instrumentelor de informare ştiinţifică şi a ediţiilor de documente cuprinzînd prefaţă, introducere, notă asupra ediţiei (la ediţiile de documente), listă bibliografică, listă de prescurtări, listă a lucrărilor publicate pe baza fondurilor sau colecţiilor respective (la îndrumător, conspect), listă de corespondenţă a cotelor pe fonduri (la catalog), listă cronologică a rezumatelor documentelor (la ediţii de documente) cu următoarele elemente: număr de ordine, data, locul de emitere, emitentul şi destinatarul sau autorul, conţinutul pe scurt al documentelor; lista cronologică a logofeţilor, a diecilor şi a ispravnicilor (la catalog, pentru documente feudale), listă a documentelor cu data rectificată (la catalog pentru documente feudale), indice onomastice, indice de materii şi lucruri, indice general, listă a documentelor din care au fost extrase cuvintele indice (la indice cronologic publicat ca lucrare independentă), glosar, aparat critic, cronică a evenimentelor (la ediţiile de documente), reproduceri de documente, planşe, hărţi, tablă de materii.

aparat xerox (arh., cons.), v. *aparat de xerografiat.*

apartenenţa documentelor la un fond arhivistic (arh.), situaţia documentelor de a aparţine unui fond arhivistic, după originea lor. Aparţin unui fond arhivistic: — documentele create de o organizaţie în cursul activităţii sale (provenite de la creatorul documentului), creatorul (emitentul) putînd fi stabilit după elementele din antet, semnături, după conţinutul actului etc.; — documentele primite de o organizaţie, inclusiv anexele lor (rapoarte, acte probatorii etc.) în măsura în care îi sînt adresate-destinate (apartenenţa după destinatar). În acest caz apartenenţa documentului se stabileşte pe baza adresei destinatarului (denumirea organizaţiei şi sediul său), a ştampilei de înregistrare, a rezoluţiilor, a notelor tergale, a sistemelor de arhivare şi a conţinutului actelor. Stabilirea apartenenţei documentelor foloseşte la operaţiunea de delimitare a fondului arhivistic.

apel (apelaţie, apelaţiune) (dipl.), act juridic de recurs împotriva unei hotărîri judecătoreşti, pentru rejudecarea în fond a litigiului de către organul de jurisdicţie superior celui care a pronunţat sentinţa.

apelativ sigilar (sig.), termen generic care defineşte denumirea principalului mijloc de validare a documentului; sigiliu sau pecete (печать, *sigillum)*, ca parte componentă a legendei.

apennis (dipl.), acţiunea de reconstituire a conţinutului unui act pierdut, acţiune efectuată la cererea unei părţi interesate, după o anchetă şi o procedură corespunzătoare. Acest termen a fost folosit mai frecvent în cancelaria papală.

aplografie (pal.), denumire pentru acţiunea de corectare de către diac a unor greşeli din manuscrise.

Apocalipsis (arh.), denumire pentru registre auxiliare, care lămureşte legăturile dintre numerele de înregistrare ale actelor în cadrul seriei *Acta generalia* din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, din anii 1847—1848.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

apodixis (dipl.), grecism învechit, utilizat uneori pentru a denumi o dovadă scrisă.

apostilă (dipl.), notă **(1)** scrisă și semnată autograf de către o autoritate pe marginea unui document (act oficial sau hîrtie privată) intrat sau, mai rar, scrisă pe o hîrtie anexă, în general, pentru a face cunoscută decizia sa ori pentru a da unele indicații în vederea redactării documentului ulterior. Sin. (impropriu) *rezoluție* **(2)**. V. *notă*, *adnotare*.

Apotheca (arh.), denumire a unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde instrucțiuni sanitare, măsuri de combatere a epidemiilor și informații despre rolul și activitatea farmaciilor, din perioada 1738—1859.

aprecație (dipl.), element al formularului diplomatic, însumat în protocolul final, constînd într-o formulă concisă, menită a evidenția terminarea cu bine a actului. De obicei, **a.** este în strînsă legătură cu invocația simbolică sau verbală, plasată la începutul documentului. În documentele provenite din cancelariile românești acest element se întîlnește rar.

apreciere a valorii unității arhivistice (arh.), acțiunea de stabilire a importanței informațiilor dintr-o u.a., în vederea păstrării permanente a celor care prezintă valoare documentar-istorică sau practică și eliminarea celor lipsite de importanță.

aprins (her.), termen care desemnează: **1.** Reprezentarea flăcărilor unei torțe, rug sau arme într-un smalt diferit de restul mobilei respective; **2.** Smaltul ochilor animalelor (cu excepția calului) dacă diferă de cel al corpului. (Fig. 7).

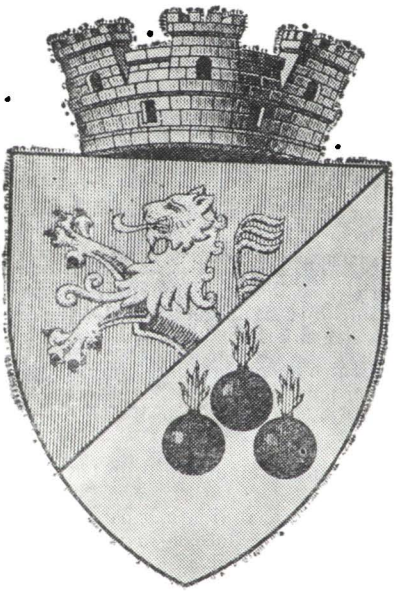

Fig. 7. *Sec. XX*. Stema orașului Calafat stabilită de Comisia consultativă heraldică. În cîmpul său tăiat în bară se află un leu ieșind și trei ghiulele aprinse.
Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar 27.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

arbore genealogic (gen.), reprezentare grafică, înfăţişată, de obicei, sub forma unui arbore cu ramuri pornite dintr-un trunchi comun, care redă filiaţiunea membrilor unei familii şi indică gradul de înrudire dintre ei. Într-un anume sens **a.** este sinonim cu *spiţa genealogică* şi *spiţa de neam.*

arc de cerc (her., sig.) segment de cerc pe suprafaţa unui scut sau în emblema unui sigiliu. Acesta poate fi liniar ori perlat (realizat din perle plasate una lîngă alta); alte ori poate fi dublu, pentru a permite inserarea unui text. În sigiliile inconografice ale lui Mihai Viteazul întîlnim un arc de cerc dublu ce separă acvila cruciată de restul reprezentării.

archivalia (arh.), v. *arhivalii.*

archivum (arh.), denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente începînd din 1771 pînă la mijlocul sec. al XIX-lea, referitoare la organizarea şi funcţionarea arhivei guberniului; **a. domesticum,** arhiva proprie, rezultată din calitatea de stăpîni feudali, a locurilor de adeverire din Transilvania. Conţine documente cu privire la posesiunile lor. V. *loca credibilia* şi *archivum regnicolare;* **a. regnicolare,** arhiva creată de locurile de adeverire din Transilvania în calitatea lor de notariate publice şi păstrătoare ale arhivelor publice. V. *loca credibilia* şi *archivum domesticum;* **a. vetus,** denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente din anii 1840—1870 privind încercările de organizare a arhivei guberniului.

„**Archivum**" (arh.), *(Archivum. Révue internationale des Archives. Publiée avec le concurs financier de l'U.N.E.S.C.O. et sous les auspices du Conseil International des Archives)*, revistă internaţională publicată de Consiliul Internaţional al Arhivelor, avînd sediul redacţiei la Paris. Apare cel puţin o dată pe an şi conţine, de regulă, actele congreselor internaţionale ale arhivelor. În afara acestora **A.** publică articole referitoare la: activitatea arhivelor în lume; diverse anchete internaţionale cu privire la arhivele notariale, la istoria arhivelor municipale; bibliografii analitice internaţionale ale publicaţiilor referitoare la arhivistică şi arhive; mari depozite de arhive în lume; legislaţia arhivistică din Europa şi alte probleme de teorie şi practică arhivistică. Primul volum al revistei a apărut în anul 1951.

arenga (dipl.), parte a formularului diplomatic, cuprinsă în protocolul iniţial, menită a justifica, în general, prin considerentele de ordin juridic, religios, moral sau de simplă convenienţă, necesitatea emiterii actului. Adesea, în cadrul **a.** se cuprind maxime morale, afirmaţii exprimînd concepţia generală a epocii; **a.** este întîlnită, în special, la actele solemne, iar dezvoltarea sa depinde de importanţa generală a actului. În actele slavo-române **a.** este împărţită în două părţi, prima fiind plasată după invocaţia simbolică, cea de a doua după instituţie. Pentru prima oară **a.** se întîlneşte în hrisovul lui Mircea cel Bătrîn din 20 mai 1388.

argihal (dipl.), v. *arzihal.*

argimagzar (dipl.), v. *arzmahzar.*

argint (alb) (her.), metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convenţional prin cîmp alb, respectiv suprafaţă liberă. Simbolizează puritate, nevinovăţie, sinceritate. **V.** *smalturi.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

arheografie (arh.), știință a cărei metodă de lucru însumează sistematic și aplicat principiile și metodele tuturor științelor auxiliare ale istoriei referitoare la publicarea documentelor.

Arhiva Națională de Filme (arh.), instituție de stat specializată în prelucrarea, păstrarea, conservarea și folosirea documentelor cinematografice din producția națională, având rolul de a constitui fondul național de filme care reprezintă valori estetice, istorice, politice, sociologice, științifice; **A.** s-a înființat în anul 1957, îndeplinind inițial funcții de salvare, ocrotire a bunurilor cinematografice, realizînd activități de identificare și inventariere, precum și de conservare și restaurare; evoluția arhivisticii cinematografice a determinat transformarea arhivei de filme într-un centru de studii și cercetări prin însăși elaborarea criteriilor și principiilor de clasare și sistematizare, prin metodica fișării, prin prelucrarea producției curente, prin depistarea unor opere cu valoare istorico-culturală, prin activitatea istoriografică etc.; **A.** funcționează în subordinea Centralei România Film de sub îndrumarea și conducerea Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național conferă **A.** atribuții speciale cu privire la documentele cinematografice deținute.

arhiva Radioteleviziunii române (arh.), arhiva (1) constituită, începînd cu anul 1925, din totalitatea benzilor de magnetofon, a discurilor, filmelor de televiziune, a textelor scrise, precum și a fotografiilor și diapozitivelor referitoare la viața politico-socială și literar-artistică. **A.** prezintă următoarea structură: o fonotecă, (v), o filmotecă (v), o discotecă (v) și o fototecă (v). Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național conferă Radioteleviziunii atribuții speciale cu privire la documentele fonice și video aflate în păstrarea și folosirea ei.

Arhiva Statului din Prințipatul Moldovei, (arh.), v. *Arhivele Statului, legislație arhivistică.*

Arhiva Statului din Țara Românească (arh.), v. *Arhivele Statului. legislație arhivistică.*

arhivalii (arh.), materiale arhivistice constituite organic și păstrate ca atare. Sin. *arhivă, unitate de păstrare, unitate arhivistică.*

arhivar (arh.), funcționar care se ocupă cu munca de arhivă la Arhivele Statului sau la celelalte instituții, executînd operațiuni de primire-predare a documentelor din depozit, conform normelor tehnice, precum și operațiuni de ordonare, inventariere și păstrare a arhivei. În trecut **a.** avea și rolul de *condicar* (v) sau *registrator* (v).

arhivar al statului (arh.), conducător al Arhivei de Stat a Țării Românești între anii 1831 și 1862. Era numit de domnul țării la propunerea Marii Vornicii a Trebilor din Lăuntru și răspundea de activitatea instituției pe care o conducea și organiza, fiind ajutat direct de suparhivar. Titlul de **a.** a fost folosit paralel cu cel de efor, nadalnic, cap sau șef al arhivei și înlocuit după 1862 cu acela de director general. Iordache Rasti a fost primul **a.**, ocupînd această funcție între anii 1831 și 1837, iar dintre personalitățile culturale care au funcționat în acest post citățm pe: Ioan Heliade Rădulescu (1843—1848), Grigore Alexandrescu (1849—1854), Constantin Rîmniceanu (1855—1858).

arhivare (arh.), operațiunea de organizare a documentelor în depozitul de arhivă, după criterii prestabilite. V. *ordonare, inventariere, fotare.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

arhivă (arh.). **1.** Ansamblu de documente constituite organic (elaborate sau primite) referitoare la istoria unui popor, la activitatea unei organizații, la persoane particulare și juridice, destinate, prin natura lor, a fi conservate; **2.** Loc special amenajat unde sînt strînse documentele rezultate din activitatea unei organizații în vederea păstrării și cercetării lor (Fig. 8). Sin. *depozit de arhivă* (1); **3.** Instituție sau parte structurală a unei organizații care efectuează primirea și păstrarea documentelor, organizînd folosirea lor în scopuri politice, științifice, economice, sociale, culturale etc; **a. agregată, a.** (1) constituită la un alt creator de **a.** decît ultimul său posesor și care, contopindu-se cu **a.** acestuia, nu mai poate constitui fond de-sine-stătător; **a. consulară, a.** (1) de instituție de stat constituită din totalitatea documentelor rezultate din activitatea unui consulat sau a unei ambasade, referitoare la interesele economice, administrative și juridice; cuprinde pacturi, notificări, note diiplomatice, corespondența diplomatică etc.; **a. curentă, a.** (1) de instituție constituită din documentele primite, expediate sau întocmite pentru uz intern, rezultate din activitatea cotidiană a organizațiilor, care sînt păstrate în serviciul de registratură un timp limitat (un an sau doi), pînă ce consultarea lor nu mai este necesară și permite constituirea lor în dosare conform nomenclatorului. Evidența strictă

Fig. 8. Depozit de arhivă (Filiala Arhivelor Statului — Craiova). Fototeca D.G.A.S.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a circulației acestor documente se face pe baza înregistrării lor într-un registru de intrare-ieșire. Sin. **a.** *deschisă*, **a.** *în formare*, **a.** *cu stoc variabil de documente;* **a. cu stoc variabil de documente,** v. **a.** *curentă;* **a. cu stoc constant de documente,** v. **a.** *închisă;* **a. de cancelarie, a.** (1) din perioada feudală constituită din documentele emise de cancelariile unor instituții, dar, mai ales, ale autorităților de stat. Domnii, voievozii, principii aveau cancelarii care emiteau la porunca lor hrisoave, privilegii și alte cărți asupra bunurilor funciare, vecinilor, românilor, iobagilor, robilor, sentințe de judecată etc. Vechile **a.** ale sfaturilor și divanurilor din Moldova și Țara Românească nu s-au păstrat, dar în documentele vremii aflate la destinatar se găsesc mențiuni despre existența lor. Odată cu introducerea registrelor, organizarea cancelariilor și a secretariatelor apar și **a.** ale acestor instituții. În jurul anului 1600 apar sporadic registre de cancelarie, pentru ca în vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu și Constantin Mavrocordat să se ia măsuri ca în cancelariile domnești să se întocmească condici cu copii ale actelor emise. V. *acte de cancelarie*; **a. de depozit, a.** (1) de instituție, predată de compartimente la depozitul de **a.** pe bază de inventare întocmite conform nomenclatorului. După selecționare, **a.** se depune la Arhivele Statului conform legislației în vigoare. Sin. **a.** *intermediară;* **a. deschisă,** v. **a.** *curentă;* **a. de familie (familiale), a.** (1) particulară cuprinzînd documente create sau primite de membrii unei familii sau de organe de administrație și jurisdicție familială, și care se află în posesia colectivă sau succesivă a acestora. **A.** poate cuprinde un fond familial (acte privind istoria familiei; genealogii; acte de proprietate și tranzacții asupra bunurilor familiale; acte ale organelor de administrație sau jurisdicție familială; acte procesuale legate de bunurile familiale; investiții, construcții edilitare; tutorate, testamente etc.) și unul sau mai multe fonduri personale (acte de referință biografică, acte legate de activitatea obștească, manuscrise, conspecte, discursuri; corespondență personală, fotografii, colecții științifice sau artistice). Dintre **a. f.** deținute de Arhivele Statului menționăm: Apor (din Turia de Jos, 1325—1885), Bárcsay (1439—1844), Kemény (1324—1877), Amelia și Andrei Nicolaescu (1632—1939), Rednic — Giulești (1364—1824), Sever Zotta (1502—1947), I. C. Brătianu (1623—1932), Dimitrie Ghica (1735—1889), Eudoxiu de Hurmuzaki (1771—1925) etc.; **a. de instituție, 1. A.** (1) creată de instituțiile de stat începînd din perioada tîrzie a feudalismului, odată cu constituirea **a.** de registru, adică a **a.** la emitent. Referințe despre activitatea instituțiilor se află și în documentele păstrate la destinatari. Există astfel **a.** legislative, **a.** guvernative, **a.** administrative, **a.** municipale, **a.** militare, **a.** ale instituțiilor de învățămînt, **a.** ecleziastice, **a.** notariale, **a.** judiciare, **a.** financiare etc. Istoria **a.** urmează istoria instituțiilor însești de-a lungul epocilor istorice: feudală, capitalistă și socialistă. **2.** (Și în sintagma *arhivă de instituție particulară*) **a.** (1) cuprinzînd documentele cu valoare documentar-istorică sau culturală create de instituții și organizații particulare înainte de naționalizarea lor (întreprinderi industriale, bancare, comerciale, de transporturi și de societăți culturale); **a. de registratură, a.** (1) care păstrează actul final și toate actele intermediare care au contribuit la încheierea lui, marcînd începutul perioadei de reorganizare și modernizare a instituțiilor, implicînd un sistem de emitere a actelor mai complicat, mai diversificat și mai procedural. Instituția emitentă sau statul este interesat să păstreze atît copii de pe originalele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

expediate cît și originalele primite în legătură cu o anumită problemă. Cu deosebiri de la o perioadă la alta și de la un grup de instituții la altul, registrele de intrare-ieșire cuprindeau rubrici în care erau consemnate următoarele: numărul de înregistrare, data înregistrării, data actului, rezumatul succint al actului, data referatului, rezoluția, data expedierii răspunsului, observații. În Transilvania cea dintîi registratură este atestată în anul 1737, iar în Moldova și Țara Românească începutul **a. de r.** este plasat între anii 1769 și 1774, actele păstrate la destinatar din această perioadă avînd numărul de ordine al registraturii. Dar de o **a. de r.** propriu-zisă nu se poate vorbi decît la începutul sec. al XIX-lea, odată cu emiterea legilor de reorganizare a instituțiilor, care prevăd și reguli de reorganizare a cancelariilor, preconizînd norme de funcționare a sistemului de registratură, dar mai ales după înființarea instituției Arhivelor Statului. Numărul tot mai mare și diversitatea documentelor emise și primite de o instituție au impus organizarea cît mai precisă a lucrărilor de secretariat. Astăzi circulația documentelor de la registratură la compartimentele de muncă și între compartimentele de muncă se face pe baza unui sistem de registratură îmbunătățit, concretizat în următoarele instrumente de evidență: registru de intrare-ieșire, condică de expediție, borderou, v. **a.** *curentă;* **a. de registru, a.** (1) specifică epocii feudale, constituită ulterior **a.** la destinatar, cînd creșterea numărului de documente a impus elaborarea de sisteme de evidență; emitenții (notariatul, cancelariile, dietele etc.) își păstrează o copie a actului emis și înmînat în original destinatarului, prin transcrierea sau rezumarea lui într-un registru (condici). Menționi despre primele registre (catastife) avem încă din sec. al XV-lea (uricul lui Ștefan cel Mare din 31 august 1458 amintește catastiful mănăstirii Moldovița, în 1584 catastiful Tîrgului Hîrlău, în 1589 catastiful Trotușului), iar de la sfîrșitul sec. al XVI-lea se păstrează chiar un astfel de registru cu caracter fiscal. Abia în vremea lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești (1688—1714), se dispune constituirea de registre (condici) de cancelarie și de vistierie. Tot atunci s-au dat dispoziții și mănăstirilor domnești să-și copieze actele în condici. În anul 1741, în timpul domniei sale în Moldova, Constantin Mavrocordat ia inițiativa păstrării actelor sub formă de copie după actele de cancelarie, ale instanțelor administrative și judecătorești, transcrise în condici, fie integral fie în rezumat. În perioada care urmează se organizează adevărata **a. de r.** În Transilvania, cele mai vechi atestări despre **a. de r.** le constituie protocoalele dietelor și hotărîrilor judecătorești. Teoretic, registrul de administrație este introdus în anul 1693, dar practic nu e folosit decît mai tîrziu. Modul de păstrare prin **a. de r.** a avut avantajul de a fi transmis posterității un număr mai mare de documente, unele legate organic între ele, constituind deci serii arhivistice complete. Multe registre sau condici de cancelarie ale oficiilor sau ale orașelor s-au distrus (de ex. condicile moldovenești ale lui Constantin Mavrocordat, în incendiul de la Iași din anul 1827); **a. de stat, a.** (1) cuprinzînd totalitatea documentelor importante din punct de vedere politic, social, economic, cultural-științific etc., care constituie proprietate de stat, necesitînd o evidență centralizată, precum și păstrarea lor în instituții specializate; **a. diplomatică. a.** (1) de instituție constituită din documente rezultate în activitatea diplomatică desfășurată de un stat prin reprezentanții săi, în scopul realizării politicii sale externe. V. **a.** *consulară;* **a. filială**,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a. (3) subordonată unei **a.** centrale și condusă — controlată de o unitate centrală a arhivelor; V. *Arhivele Statului*; **a. finală,** v. **a.** *închisă*; **a. generală, a.** (1) constituită din totalitatea documentelor păstrate permanent în depozite aflate, de obicei, în grija statului. Instrumentele de orientare și evidență specifice acestei **a.** sînt registrul general de **a.,** registrul inventarelor, registrul de evidență curentă, dosarul fondului arhivistic, registrul cercetătorilor fondului, repertoriul cercetătorilor, ghidul topografic, fișa „situația fondului", fișierul tematic, inventarul, tabulatorul fondurilor. Primele mențiuni despre existența la noi a unei **a. g.** înființată cu scopul de a păstra acte oficiale importante precum și acte particulare depuse în custodie (de obicei, la mitropolii), sînt din 1714 pentru Țara Românească și din 1755 pentru Moldova; **a. intermediară,** v. **a.** *de depozit;* **a. istorică, 1. A.** (1) care cuprinde acte de interes istorico-documentar (economic, social, politic, cultural, științific) create în decursul vremii de instituții de stat, de alte instituții, de persoane particulare și care au termene de păstrare permanentă; de obicei **a. i.** constituie proprietate de stat, fiind centralizată și conservată în rețeaua **a.** de stat. V. **a.** *generală*, **a.** *de stat.* **2.** Grupă de **a.** (1) constituită din totalitatea documentelor cu profil strict istoric; **a. închisă, a.** (1) de instituție, constituită dintr-un număr constant de documente destinate a fi păstrare permanent, referitoare la profilul unei instituții care și-a încheiat activitatea. Sin. **a.** *finală;* **a. în formare,** v. **a.** *curentă;* **a. la emitent, a.** (1) constituită din documente păstrate la emitent în copii, de obicei transcrise în registre, integral sau sub forma unor însemnări asupra conținutului actului. Perioada **a. la e.** începe ulterior **a.** la destinatar odată cu constituirea **a.** de registru, și marchează o creștere a interesului față de actele emise. V. **a.** *de registru;* **a. la destinatar, a.** (1) constituită în perioada inițială a istoriei arhivelor, specifică feudalismului, cînd actul emis era păstrat numai de cel căruia îi era destinat, acesta beneficiind de conținutul actului. În această perioadă s-au produs acte puține și o parte din ele au dispărut. Principiul păstrării actului la destinatar era valabil atît pentru particulari, cît și pentru instituții sau așezăminte cu caracter public. Sistemul **a. la d.** domină pînă în sec. al XVIII-lea atît în Transilvania, cît și în Țara Românească și Moldova, deși referințe despre existența unor **a.** la emitent există încă din sec. al XV-lea; **a. notarială, a.** (1) din categoria **a.** de instituție, cuprinzînd documente ale activității notariale, mai ales în Transilvania. Documentele notariale foarte vechi nu s-au constituit într-o **a.** propriu-zisă, ci s-au păstrat la destinatar și se referă îndeosebi la tranzacții între particulari. În sec. al XVIII-lea notariatul trece sub jurisdicția tribunalului, **a.** lui formînd serii separate de cele ale tribunalelor. În sec. al XIX-lea, în cadrul serviciilor notariale din Transilvania se introduce un nou oficiu, foarte important pentru cadastrul funciar: cartea funduară. Acest oficiu ține o evidență strictă a proprietăților imobiliare, cu toate mișcările și transmiterile necesare. O parte importantă a documentelor **a. n.** o constituie copiile păstrate după actele rezultate în urma dreptului notariatului de a elibera copii autentice (transsumpta authentica) și de a face traduceri după acte originale sau autentice emise de alte foruri. Acestora li se adaugă **a.** instituțiilor specializate pentru emiterea copiilor legalizate după acte originale, instituții numite *loca credibilia* (existente la Cluj, Alba Iulia etc.), al căror început este plasat în sec. al XIII-lea. **A. n.** au meritul de a fi păstrat conținutul multor acte ale

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

căror originale s-au pierdut. În Țara Românească și Moldova, în perioada feudală, redactarea actelor particulare se făcea de către orice știutor de carte, de către grămăticii și diecii cancelariilor, ori de preoți, iar autentificarea actelor se făcea tot sub semnătură privată. Sistemul diferit al activității notariale în Moldova și Țara Românească față de Transilvania continuă și după anul 1831, cînd servicii ale notariatului sînt introduse în cadrul primăriilor și al tribunalelor, fiecare cu atribuții precise : primelor le revine, printre altele, sarcina redactării petițiilor pentru cetățenii neștiutori de carte, ultimelor sarcina de a înregistra tranzacțiile între particulari, **a.** notariatelor constituind serii arhivistice separate de **a.** tribunalului. În prezent instituția notariatului este organizată pe baze proprii, independentă de tribunale, și este unifermă pentru întreaga țară, avînd ca sarcini înregistrarea tranzacțiilor între particulari și eliberarea de copii și traduceri autentificate ; **a. particulară, a.** (1) cuprinzînd documente aflate în proprietatea unor persoane fizice sau juridice (asociații economico-sociale, așezăminte bisericești etc.) cu caracter privat, care au latitudinea de a acorda sau nu publicului dreptul de acces la consultare. **A. p.** se compune din **a.** personală, **a.** de familie, colecții, **a.** eclezіastică și **a.** de instituție privată (întreprinderi industriale, bancare, comerciale, transporturi, societăți culturale). Prin naționalizare, **a.** de instituții particulare au devenit **a.** de stat. Raporturile dintre **a.** persoanelor particulare și ale organizațiilor de stat sînt în prezent reglementate prin Decretul nr. 472/1971 (art. 22 și 26) conform căruia, indiferent de deținătorul lor, documentele care constituie bunuri de interes național și fac parte din Fondul Arhivistic Național se află sub controlul Arhivelor Statului. Sin. **a.** *privată;* **a. privată,** v. **a.** *particulară ;* **a. publică, a.** (1) aflată în proprietatea statului, cuprinzînd documente care sînt date în circuitul științific ; **a. regională, a.** (3) care cuprinde totalitatea documentelor create și deținute de instituțiile regionale.

arhive administrative (arh.), **1. A.** (1) constituite din documente cu caracter preponderent administrativ, create de instituțiile administrative locale. Documentele create de aceste instituții sînt, în general, identice ca tip de formare, provenind din aceleași necesități de conducere : ele oglindesc dezvoltarea unităților administrative respective în toate domeniile de activitate. Ca o caracteristică a documentelor create de instituțiile administrative vechi menționăm că multe din aceste instituții, cum ar fi comitatele, scaunele și districtele etc., îndeplineau și funcții legislative locale și judecătorești (în lipsa instanțelor de judecată proprii, pînă în al doilea deceniu al sec. al XVIII-lea în Țara Românească și Moldova și pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea în Transilvania), precum și alte funcții izvorîte din necesitatea rezolvării problemelor variate legate de dezvoltarea unităților administrative de sub conducerea unei instituții administrative. Un număr mare de documente cuprind, pe lîngă probleme de ordin pur administrativ, și chestiuni de natură economică, socială, juridică, sanitară etc. Dintre cele mai vechi fonduri semnalăm: fondul „Primăria orașului Dej", cu documente începînd din anul 1283 ; fondul „Primăria orașului Bistrița", cu documente începînd din anul 1291 ; fondul „Scaunul Odorhei", cu documente începînd din anul 1506 ; fondul „Comitatul Solnocul de Mijloc", cu documente începînd din anul 1550 ; fondul „Prefectura județului Satu Mare", care începe din anul 1577

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

etc. Sin. *arhive ale instituțiilor administrative (înv.)*, *arhive ale administrațiilor publice*. **2.** Arhive (1) constituite din documente create de instituțiile administrative centrale. Dintre instituțiile centrale vechi, Dieta Transilvaniei are documente începînd din anul 1563. Vechile arhive ale sfaturilor sau divanurilor domnești din Moldova și Țara Românească nu s-au păstrat, deși în documentele vremii găsim mențiuni despre existența lor încă de la sfîrșitul sec. al XIV-lea. În ceea ce privește epocile modernă și contemporană, în categoria acestor arhive sînt incluse arhivele ministerelor și departamentelor și, în mod special, ale instituțiilor centrale ale puterii și administrației de stat. Sin. *arhivele guvernative*.

arhive ale administrațiilor publice (arh.), v. *arhive administrative*.

arhive ale asociațiilor și organizațiilor particulare (arh.), arhive din categoria arhivelor particulare, constituite din documentele create de organisme economice (întreprinderi industriale, case de comerț, bănci etc.), sociale (asociații de ajutor reciproc, societăți filantropice), culturale, nefinanțate de stat, care datează din epoca capitalistă, cînd activitatea economică, socială și culturală revenea în mare măsură inițiativei particulare.

arhive ale cultelor (arh.), v. *arhive ecleziastice*.

arhive ale instituțiilor comerciale (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, compuse din documentele create de camerele de comerț, companiile de comerț, direcțiile comerciale județene, firmele comerciale, administrațiile vamale județene, sucursalele vamale etc. Categoriile de documente cuprinse în aceste arhive sînt: registre cu procese-verbale ale consiliilor de administrație, dări de seamă, rapoarte, anchete; convenții, diferite statistici, corespondență între diferite firme; regulamente referitoare la organizarea și funcționarea camerelor de comerț, a impozitelor, a regimului vamal, a importului, a exportului; memorii, sesizări și propuneri ale comercianților și meseriașilor, liste de prețuri etc.

arhive (ale instituțiilor) de învățămînt (arh.), arhive create de instituțiile de învățămînt, școli, universități și de instituțiile care au coordonat activitatea de învățămînt: Eforia Școalelor, revizorate școlare (inspectoratele școlare), circumscripțiile școlare, comitete școlare județene. Arhivele acestor instituții pentru perioada anterioară jumătății sec. al XVII-lea nu s-au păstrat, bogate informații referitoare la învățămînt găsindu-se în arhivele ecleziastice și cele administrative. Începînd cu sec. al XVII-lea s-au păstrat și arhive școlare, ca cele ale colegiilor reformate din Odorhei (cu documente începînd cu anul 1687) și din Tg. Mureș (sec. al XVII-lea — 1948), fondul Academiei de drept — Oradea (1728—1934) ș.a. Dar cele mai multe **a.** sînt din sec. al XIX-lea. Printre acestea se numără „Academia Mihăileană" din Iași, Academia teologică din Blaj, Academia de arte frumoase din Iași, Universitatea din Cluj; fondurile diferitelor licee, gimnazii, școli normale, profesionale, inspectorate etc.

arhive ale instituțiilor și întreprinderilor de transport (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, constituite din documente create de instituții și întreprinderi de transporturi (pe uscat, pe apă, aeriene): serviciile județene de drumuri naționale, direcțiile centrale și regionale C.F.R., inspectorate regionale de navigație, căpităniile porturilor, flo-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tilele de aviație etc. Între categoriile de documente cuprinse în aceste arhive se numără: dări de seamă anuale, bilanțuri, scheme de organizare, bugete, liste de firme furnizoare, comenzi de lucrări și materiale, contracte cu diferiți furnizori, rapoarte, regulamente, situații generale recapitulative, liste de amenzi, schițe și planuri tehnice, corespondență referitoare la acțiunile revendicative și greviste ale muncitorilor etc.

arhive bisericești (arh.), v. *arhive ecleziastice.*

arhive culturale (arh.), arhive (1) de instituție sau create de persoane fizice, constituite din documente provenite de la diferite instituții de cultură și artă sau de la scriitori, oameni de artă și cultură. Arhivele Statului păstrează fonduri ale unor instituții de cultură care au activat începînd cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea: Asociația pentru literatură și cultura poporului român — „ASTRA" (Brașov, 1850—1944; Sibiu, 1861—1950; Năsăud, 1862—1954 etc.); Ateneul Român (1864—1949); Biblioteca din Blaj (cu documente începînd din sec. al XVIII-lea); Comisia Monumentelor istorice, Liga culturală; „Casina Română" — Brașov (cu documente începînd din 1847) și Năsăud (cu documente începînd din 1906); Reuniunea de cetire și cîntări — Năsăud (1900); Reuniunea de cultură „Cele trei Crișuri" — Oradea (1922—1940) etc.; la acestea se adaugă și alte fonduri ale ateneelor populare, muzeelor, bibliotecilor, căminelor culturale, teatrelor, redacțiilor ziarelor și revistelor etc.

arhive de instituții bancare și financiare (arh.), arhive, din categoria arhivelor economice, constituite din documente aparținînd unor instituții și întreprinderi ca: Banca Națională — cu sucursalele sale —, Banca pentru agricultură, industrie și comerț, creditul financiar-rural, creditul financiar-urban, băncile populare sătești, băncile agrare, băncile comerciale, institutele de credit și economii; administrațiile financiare județene, percepțiile comunale etc. Aceste arhive sînt compuse din registre de evidență și operațiuni bancare, acte de casă, corespondențe privind acordări de credite, întabulări și licitări de imobile, precum și efectuarea de operațiuni de scont, finanțări de lucrări edilitare, dări de seamă și bilanțuri anuale ale unor bănci și case de economii etc. Cele mai vechi fonduri bancare sînt Trezoreria Transilvaniei — Sibiu (cu documente din 1690) și Visteria Moldovei — Iași (cu documente din 1763).

arhive de întreprinderi și instituții agricole (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, rezultate din activitatea unor întreprinderi și instituții ca: inspectoratele agricole județene, inspectoratele agricole de plăși, consilieratele agricole județene, serviciile agricole județene, camerele agricole, ocalele agricole, eforiile județene de păsuni, fermele agricole, I.A.S., S.M.A.; trusturi județene, direcții agricole județene etc. Documentele cuprind instrucțiuni, dispoziții de planuri cadastrale de moșii, planuri de expropriere și împroprietărire, planuri-schițe, situații de parcelare, situații cu stadiul lucrărilor de expropriere, împroprietărire, sentințe judecătorești, contestații, situații statistice, programe agricole, planuri de exploatare, însămînțări, de producție etc. O parte a arhivei agricole este constituită din *fondurile întreprinderilor și instituțiilor silvice*: Casa autonomă a pădurilor statului, a inspectoratelor agricole, a direcțiilor regionale silvice, a direcțiilor județene silvice, a circumscripțiilor silvice, a ocoalelor silvice județene etc. Aceste

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fonduri cuprind următoarele categorii de acte: rapoarte de activitate, dări de seamă, planificări ale exploatării și valorificării pădurilor, analize ale prețului de cost, procese-verbale referitoare la lucrările de plantații în pepiniere, programul lucrărilor de regenerare și amenajare a pădurilor, arendarea pășunatului, ordine, circulare și instrucțiuni cu caracter administrativ-gospodăresc, situații cu evidența pădurilor statului etc.

arhive de întreprinderi și instituții industriale (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, compuse din fondurile create de întreprinderile și instituțiile a căror activitate s-a desfășurat în domeniul industriei precum: inspectoratele geologice și miniere, oficiile regionale de control geologic minier (ex. fondul Inspectoratul general al minelor de cărbuni din Valea Jiului — Petroșani), societățile miniere, petroliere, rafinării, fabrici, uzine (ex. fondul Uzina electrică din Caransebeș), camerele de industrie etc. Categoriile de documente cuprinse în aceste arhive sînt: situații privind extragerea, prelucrarea și preschimbarea minereurilor; planuri privind rezervele de minereuri; planuri de investiții în vederea înzestrării cu utilaje și instalații miniere; dări de seamă și rapoarte de producție, cu situații statistice privind sporirea producției: venituri, cheltuieli, plăți interne, externe; hărți și schițe topografice; evidențe și situații statistice privind angajările, transferările, concedierile de muncitori; contracte de muncă, salarizări, cereri de revendicări etc.

arhive de literatură și artă (arh.), arhive din categoria arhivelor culturale, care cuprind documente provenite de la creatorii de literatură și artă, fie persoane fizice, fie instituții cu caracter cultural, literar și artistic. **A.** sînt constituite din manuscrise (corespondență, monografii, jurnale, articole, însemnări etc.), desene, stampe, gravuri, reproduceri de pe opere de artă etc. Pînă la controlul și evidența riguroasă executate de Arhivele Statului prin Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, aceste documente erau dispersate la biblioteci, muzee și arhive (colecții) particulare. Astăzi, prin reglementări legislative, locul de păstrare al acestor documente, constituite în fonduri și colecții, este instituția Arhivelor Statului. Ținîndu-se seama însă de tradiția de păstrare a unor instituții de cultură, în legislația actuală este prevăzută și posibilitatea păstrării acestor documente și de biblioteci, muzee, desemnate de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, împreună cu Ministerul de Interne.

arhive de stare civilă (arh.), arhive, din categoria arhivelor de instituție, care cuprind documente de stare civilă (naștere, căsătorie, deces). Înregistrări sporadice ale unor astfel de acte există din evul mediu. În țara noastră **a.** s-au constituit tîrziu, în urma introducerii unor astfel de oficii pe lîngă biserici, în anul 1723 în Transilvania și, între anii 1831 și 1832, în Țara Românească și Moldova. Din anul 1865 în Țara Românească și Moldova, iar din 1895 în Transilvania, oficiile de stare civilă au început să funcționeze pe lîngă primăriile comunelor, răspunderea legală aparținînd tribunalelor, care legalizau registrele de stare civilă, punîndu-le în circulație în dublu exemplar, prin comune. Un exemplar era oprit la primăria comunei, iar celălalt se depozita la tribunal. **A.** formează serii deosebite atît la comune, unde fac parte din fondul primăriei, cît și la tribunale. Prin reforma din anul 1950 s-a instituit un serviciu de stare civilă și de evidența populației care a activat în cadrul sfaturilor populare, iar azi în cadrul consiliilor populare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

arhive eclezіastice (arh.), arhive, din categoria arhivelor particulare constituite din documentele existente la mitropolii, episcopii, mănăstiri, schituri, biserici și culte religioase. **A.** sînt constituite din documentele proprii ale acestor așezăminte *(archivum domesticum)*, din documentele particularilor depuse spre păstrare *(archivum regnicolare)* și din documentele emise de aceste așezăminte. Astăzi, conform Decretului nr. 472/1971, privind Fondul Arhivistic Național, organizațiile de cult, deținătoare de documente care fac parte din Fondul Arhivistic Național, au obligația să le declare la Direcția generală a Arhivelor Statului sau la filialele Arhivelor Statului, în vederea depunerii lor spre păstrare permanentă. Sin. *arhive bisericești, arhive ale cultelor.*

arhive economice (arh.), arhive (1) de instituție constituite din documente provenite de la instituții și întreprinderi cu atribuții în diferite domenii ale economiei. **A.** se compun din arhive ale instituțiilor *industriale, agricole, bancare și financiare, comerciale și de transporturi.* Cele mai vechi fonduri economice sînt: Direcția minelor și uzinelor metalurgice — Baia-Mare (1669—1948) și fondul Uzinele chimico-metalurgice — Zlatna (1789). Dar majoritatea **a.** datează din sec. al XIX-lea. Înrudite cu **a.** sînt *arhivele statistice*, foarte utile pentru studiul legităților social-economice, denumite și arhive statistice-economice.

arhive judecătorești (arh.), arhive (1), din categoria arhivelor de instituție, care cuprind documente create de instituțiile judecătorești (imstanțe judecătorești, colegiile avocaților și magistraților, procratura). În epoca feudală, cînd dreptul de judecată în stat îl deținea domnul ajutat de sfatul domnesc, nu se poate vorbi de existența unor arhive judiciare propriu-zise, documentele de acest tip păstrîndu-se fie la destinatari, fie în arhivele instituțiilor administrative care aveau și competențe judecătorești. După 1831, în Țara Românească și Moldova, justiția se organizează pe baze noi, apar instituții judecătorești de-sine-stătătoare ca: Logofeția Dreptății, Înaltul Divan, Înalta Curte de Revizie, Înalta Curte și procuraturile județene. Această structură durează pînă la 1861 cînd are loc o reorganizare a instituțiilor judecătorești și cînd apar următoarele noi instituții: Înalta Curte de casație, curți de apel, tribunale și judecătorii, fiecare cu jurisdicții bine determiinate. În Transilvania, instanțele de judecată de-sine-stătătoare au luat ființă după 1867, cînd vechile instituții feudale sînt înlocuite cu judecătoriile de plasă și tribunalele județene. Prin legea de organizare judecătorească din 1925 s-a uniformizat sistemul instituțiilor judecătorești în întreaga țară, aceasta durînd pînă în 1952, cînd, cu prilejul noii organizări, s-au înființat următoarele instanțe judecătorești: tribunalele populare (raionale și orășenești), regionale, Tribunalul Capitalei și Tribunalul Suprem. Astăzi, aceste instituții sînt: judecătoriile, tribunalele militare, județene și Tribunalul Suprem. Din arhivele instituțiilor judecătorești pînă la 1831 s-au păstrat puține documente. Ele provin, mai ales, de la Logofeția Țării de Jos, Logofeția Țării de Sus, Logofeția pricinilor străine, Departamentul de opit; dintre fondurile judecătorești păstrate la Arhivele Statului se numără: Divanul domnesc, Divanul Apelativ al Țării de Jos (Moldova), Divanul de Apelație al Țării de Jos și Divanul de Apelație al Țării de Sus (Țara Românească); Divanul judecătoresc — București;

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Înalta Curte de casație și justiție; Înalta Curte — cu secțiile civilă și criminală; Curtea de apel — București etc.

arhive județene (arh.), v. *Arhivele Statului.*

arhive legislative (arh.), arhive din categoria arhivelor de instituție, cuprinzînd documente create de activitatea puterilor legislative. Inițial, cînd activitatea legislativă — ca dealtfel toate activitățile — era exercitată de domn asistat de adunările reprezentative și uneori de consiliul, sfatul sau divanul său, în Țara Românească și Moldova, sau de voievod ori principe, asistat de dietă, în Transilvania, **a. l.** nu s-au putut constitui ca atare, hotărîrile domnești, princiare sau voievodale fiind păstrate la destinatar. Organizarea cancelariilor și secretariatelor administrative, precum și introducerea registrului pentru copii sau concepte ale actelor emise fac posibilă apariția propriu-zisă a **a. l.** constituite din: acte cu caracter normativ, decrete, porunci, ordonanțe cuprinzînd dispoziții cu caracter legislativ adresate comunității. În unele dintre aceste documente se indicau și locurile sigure de păstrare. În perioada modernă, cînd puterile legislative sînt împărțite, instituțiile investite cu astfel de puteri își constituie arhivă proprie. Dacă în Transilvania formele vechi feudale continuă pînă la suprimarea ordinelor (în anul 1848) și desființarea Universității săsești (în anul 1872), sarcinile trecînd asupra parlamentului central, în Țara Românească și Moldova, după 1831, se introduce sistemul unicameral; Obștească Adunare, care durează pînă în anul 1866, cînd se transformă într-un sistem bicameral: Camera și Senatul. După 1881 puterea supremă de stat a reprezentat-o monarhia constituțională împreună cu cele două Adunări (Senatul și Adunarea Deputaților), care exercitau puterea legislativă și pe cea executivă. Acest sistem durează pînă în anul 1948, cînd, prin Constituție, devine unicameral — Marea Adunare Națională; organele supreme ale puterii de stat, prevăzute de Constituția din 1965, cu modificările ulterioare, sînt: Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat, președintele Republicii Socialiste România. Dintre fondurile legislative, Arhivele Statului păstrează: Divanul domnesc — Iași (1786—1862); Dieta Transilvaniei (din care se păstrează la Arhivele Statului Sibiu documente dintre anii 1536 și 1847); Adunările Legislative — București și Iași (1831—1866); Casa Regală; Consiliul de Stat; Adunarea deputaților, Plebiscitele etc. Organele supreme ale puterii de stat de astăzi, conform legislației arhivistice actuale, sînt exceptate de la obligația de a-și depune arhivele la Arhivele Statului.

arhive militare (arh.), arhive din categoria arhivelor de instituție, constituite din documente cu caracter militar create de instituțiile militare. Deși primele documente militare nu au fost constituite în **a.m.,** sînt totuși știri despre existența unor astfel de instituții, din cele mai vechi referințe despre atribuțiile ostășești care se găsesc în actele diplomatice păstrate la destinatari. Din sec. al XVIII-lea se păstrează o serie de proclamații militare interne și externe, care cheamă pe oameni sub arme și care, teoretic, pot constitui adevărate **a.** După 1831 reapare oștirea pămînteană, care își constituie un fond propriu de arhivă (ostășească). O **a.m.** propriu-zisă apare în epocile modernă și contemporană, odată cu crearea instituției permanente a armatei, cu o rețea foarte întinsă de unități și subunități; aceste unități, atîta vreme cît lucrează independent și au răspundere directă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

creează cîte un fond arhivistic. Dintre fondurile militare, Arhivele Statului păstrează: Corpul XII al armatei austriece Sibiu (1703—1865), Comandamentul corpului de armată cezaro-crăiesc din Timişoara (1722—1918), Ministerul de Război, Marele Stat Major (1830—1898), Miliţia Moldovei, Regimentul al II-lea român de graniţă — Năsăud (1762—1851) etc.

arhive speciale (arh.), **1.** Arhive care cuprind documente adunate la un loc pe baza unor caracteristici, de obicei fizice, care le sînt proprii (de ex. natura suportului material); în virtutea criteriului fizic al documentului, arhivele cine-fono-fotografice sînt considerate **a. s.** V. *arhiva Radioteleviziunii române*, *Arhiva Naţională de Filme*. **2.** Arhivă constituită într-o anumită ramură de activitate (ex. arhiva de literatură şi artă etc.).

arhive tehnice (arh.), arhivă din categoria arhivelor economice, care cuprinde totalitatea documentelor cu caracter tehnic create de anumite institute de cercetare şi proiectare, întreprinderi industriale sau organizaţii economice. În categoria documentelor tehnice intră studii tehnico-economice, proiecte de execuţie, tehnologii, normative, figuri tehnice reprezentînd documentaţia tehnică elaborată de respectiva instituţie sau întreprindere, cît şi cea provenită de la alte instituţii de proiectare din ţară şi străinătate. În raport de categoriile de documente tehnice, create îndeosebi în cadrul **a.t.** din institutele de proiectare, se disting două categorii de arhive: arhive de siguranţă sau de planuri originale şi arhive de consultare, cuprinzînd copiile în evidenţă şi copiile informative ale proiectelor în forma expediată de beneficiar, microfilmele planurilor sau dosarelor şi proiectelor elaborate de alte organizaţii.

arhiveconomie (arh., cons.), ramură a arhivisticii care cercetează şi stabileşte condiţiile optime de păstrare şi conservare a documentelor.

Arhivele Statului (arh.), instituţie de stat, specializată în preluarea, păstrarea şi valorificarea documentelor care au caracter istorico-documentar. **A.** din România au luat fiinţă la 1 mai 1831 la Bucureşti, şi la 1 ianuarie 1832 la Iaşi. Preocupări pentru păstrarea documentelor au existat din cele mai îndepărtate timpuri. Semnalări în acest sens există încă din sec. al XII-lea, dar apariţia unei instituţii specializate este legată de procesul de modernizare a instituţiilor din prima jumătate a sec. al XIX-lea. Reformele care au urmat Unirii Principatelor s-au răsfrînt şi asupra organizării arhivelor, concretizîndu-se în înfiinţarea la Bucureşti a Direcţiei generale a Arhivelor Statului (1862), la Iaşi rămînînd să funcţioneze în mod provizoriu o „arhivă sucursală". Printr-un decret şi un regulament de organizare şi funcţionare a **A.** s-au stabilit rolul şi misiunea instituţiei în cadrul societăţii româneşti. Creşterea interesului pentru folosirea documentelor de arhivă determină pe domnitorul Alexandru I. Cuza ca în anii 1864—1865 să emită mai multe legi prin care să desfiinţeze comisia pentru rezolvarea actelor mănăstirilor secularizate şi să hotărască trecerea tuturor actelor publice la **A.**, inclusiv a fondurilor şi colecţiilor de documente cunoscute sub denumirea de „Aşezămintele brîncoveneşti". În contextul preocupărilor de îmbunătăţire a sistemului de organizare a **A.** poate fi menţionată încercarea din anul 1870 de a se înfiinţa arhive în toate judeţele ţării. Desăvîrşirea statului naţional unitar român (1918) a creat premisele necesare dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, inclusiv cel al **A.** În anul 1920 se înfiinţează patru direcţii regionale.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Concomitent se fac mai multe încercări de a reorganiza arhivele, în conformitate cu schimbările survenite, dar aceste inițiative reușesc să se materializeze abia în anul 1925 prin „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului". Această lege, încorporînd în textele ei experiența arhivistică acumulată aproape de un secol, cuprindea dispoziții referitoare la organizare, personal, depozite și activitatea științifică. În perioada interbelică, prin mai multe acte normative, se lărgește competența **A.** și se înființează „Revista Arhivelor" (1924), Școala de arhivistică (1924) și Muzeul Arhivelor (1926). În perioada anilor 1931—1945 au fost înființate filiale ale Arhivelor la Craiova (1931), Timișoara (1936), Năsăud (1937), Brașov (1938), Suceava, Buzău și Sibiu (1945). În anul 1951, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, rolul și competența **A.** sînt puse de acord cu noile cerințe. Funcția de preluare a documentelor a fost extinsă asupra tuturor organizațiilor și instituțiilor și asupra tuturor documentelor de valoare deosebită. **A.** controlează și îndrumă activitatea de organizare, conservare și folosire a arhivelor la toate organizațiile și instituțiile din țară. S-au constituit noi filiale ale **A.** pe principiul administrativ-teritorial, subordonate D.G.A.S. Rolul și menirea instituției sînt amplificate prin Decretul nr. 353/1957 și H.C.M. nr. 1119 din același an, care înființează Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R. și stabilesc categoriile de documente ce fac parte din acesta avînd la bază criteriul valorii științifice și practice. Creatorii de documente sînt nominalizați, se înființează comisiile de expertiză (selecționare) și se fixează, în cadrul unei evidențe și metodologii unitare, ca instrumente de lucru *indicatorul termenelor de păstrare a documentelor* și lista cu categoriile de materiale supuse selecționării. Perfecționări importante în legislația arhivistică sînt aduse în anul 1971 prin emiterea Decretului nr. 472 și prin unele modificări ale acestuia în anul 1974. Schimbările aduse prin noua legislație sînt de ordin calitativ și se referă la Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, determinînd noi obligații și responsabilități în organizarea, păstrarea și folosirea arhivelor, atît pentru **A.** cît și pentru toți creatorii și deținătorii de documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Competența **A.** se amplifică și pe planul valorificării documentelor de arhivă, al dezvoltării unei activități de cercetare proprie, al elaborării de lucrări și publicații de specialitate, al realizării schimbului de experiență și generalizării rezultatelor pozitive, al întreținerii de legături cu instituții similare din străinătate etc. (Fig. 9 și 10)

arhivist (arh.), specialist care își desfășoară activitatea în cadrul Arhivelor Statului și al unor instituții centrale sau județene, avînd ca sarcină organizarea, conservarea și valorificarea documentelor din Fondul Arhivistic Național.

arhivist al statului (arh.), denumirea conducătorului Arhivei de Stat a Principatului Moldovei, între anii 1832 și 1862, numit de domnul țării. Primul **a.** a fost Gheorghe Asachi, care a pus bazele organizării instituției. Arhiviști ai statului au mai fost și poetul Vasile Alecsandri (1850—1853), Gheorghe Sion (1855—1856) și Teodor Codrescu (1856).

arhivistică, știință specială a istoriei a cărei sferă de cercetare o constituie izvoarele scrise pe suporți friabili, pe baza cărora se efectuează cercetări fundamentale și aplicative în vederea stabilirii soluțiilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

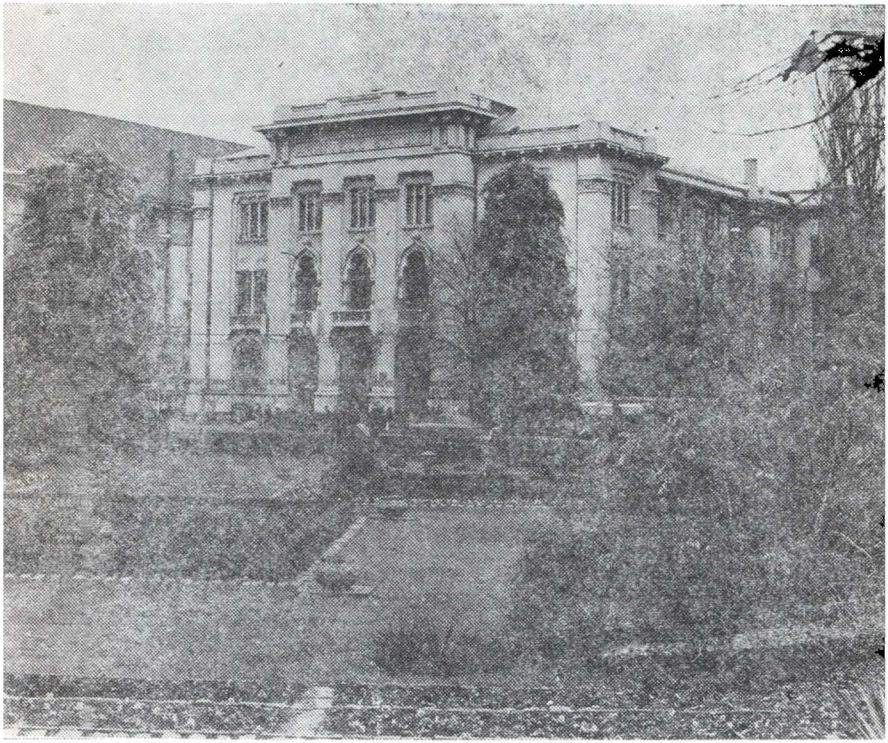

Fig. 9. Direcţia generală a Arhivelor Statului.
Fototeca D.G.A.S.

optime de ordonare, selecţionare, inventariere, conservare şi valorificare a documentelor. Primele lucrări de **a.**, datorate lui Johan Peter Zwengel *(INew Grosse Formular*, 1568*)*, Iacob de Raemingen *(Von der Règestratur umd Ihren gebänwessen*, 1571), Bonifaciu Baltasar (1632) şi George Aebltin (1669), tratează modul de organizare al cancelariei şi al registraturii, avînd a bază rezultatul activităţii lor practice. În sec. al XVIII-lea, **a.** a făcut paşi importanţi pe calea constituirii ca ştiinţă independentă. În sec. XIX-XX s-au formulat reguli privitoare la păstrarea şi folosirea documentelor, s-au teoretizat şi sistematizat toate cunoştinţele referitoare la documente şi la instituţia menită a le păstra, s-au făcut încercări de alcătuire a unei terminologii adecvate. Aprofundînd cercetarea, **a.** s-a dezvoltat iniţial în trei direcţii: *arhivologia* (v.), *arhivconomia* (v.) şi *arhivotehnia* (v.). Pe măsura promovării ştiinţei şi tehnicii, **a.** şi-a lărgit cîmpul de cercetare, şi-a perfecţionat metodele de cercetare, folosind în etapa actuală calculatorul electronic în vederea prelucrării operative a informaţiilor extrase din documente.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

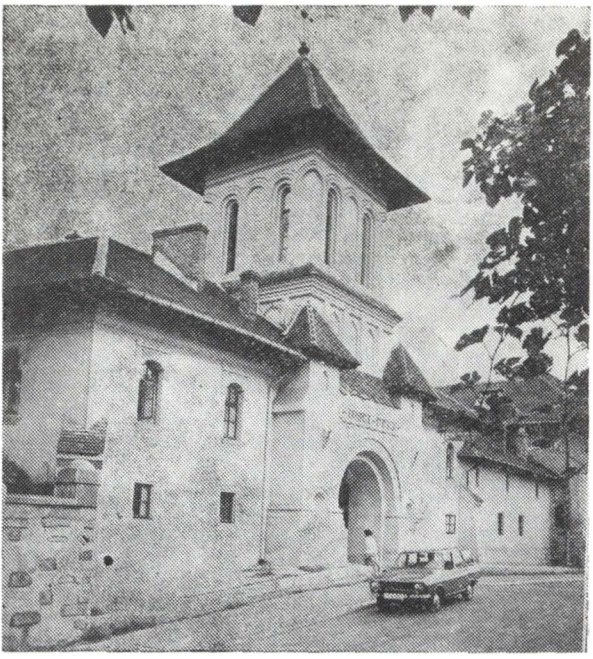

Fig. 10. Primul sediu al Arhivelor Statului.
Fototeca D.G.A.S.

Astăzi, **a.** se structurează în două ramuri: teoria arhivistică (terminologie, metodologie, istoricul arhivelor, dreptul arhivistic) și practica arhivistică (registratură, evidență, selecționare, valorificare).

arhivologie (arh.), ramură a arhivisticii care cercetează istoria arhivelor și a arhivisticii, istoria dreptului arhivistic, precum și istoria fondurilor arhivistice. Sin. *teorie arhivistică.*

arhivotehnie (arh.), ramură a arhivisticii care se ocupă de problemele științifice, juridice și practice ale creării, selecționării, organizării și valorificării documentelor. Sin. *tehnică arhivistică.*

arhondologhie (arhondologie) (dipl.), grecism intrat în limba română în timpul domniilor fanariote și utilizat pentru a denumi *registrul (1)* în care erau trecute toate familiile boierești din țară. Acest registru se numea și *condica rangurilor boierești.* În timpul Revoluției din 1848, la 6/18 septembrie, în București este arsă *arhondologhia*, împreună cu textul Regulamentului organic de către mulțimea care demonstra, arătîndu-și atașamentul față de ideile revoluționare.

Aricescu, Constantin D. I. (18 martie 1823, Cîmpulung Muscel — 18 februarie 1886, Cîmpulung Muscel), cercetător și apoi director general la Arhivele Statului în perioada 1869—1870 și 1871—1876. A urmat

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

studiile în orașul său natal și la București. Poet, istoric și ziarist a participat la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. În 1857 a fost deputat de Cîmpulung pentru Divanul ad-hoc. De asemenea, a funcționat ca administrator la foile „Românul" și „Buciumul". S-a interesat, în special, de completarea tezaurului istoric al patriei, prin achiziționări de la particularii din țară și depistări de documente în arhivele și bibliotecile străine; în vederea asigurării unui spațiu adecvat pentru depozitarea noilor achiziții, solicită în cîteva rînduri construcția unui local destinat exclusiv arhivelor, precum și înființarea de arhive județene, în care scop elaborează chiar un proiect de lege și un regulament de aplicare. A dezvoltat activitatea inițiată de înaintașii săi în privința editării de documente, mai ales în perioada 1873—1876, cînd publică în „Revista istorică a Arhivelor României" *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202—7212 (1694—1704)*, București, 1873 și *Indicele de hrisoave și cărți domnești aflate în Arhiva Statului și nepublicate încă*, București, 1874 și 1876.

aripis (her.), v. *zbor*.

armales **1.** (dipl.). Scrisori de înnobilare, în cancelaria Transilvaniei în sec. XVI—XIX, de obicei, în limba latină, în care celui ridicat la rangul de nobil i se conferea un blazon sau o stemă (lat. *arma*), de regulă reprezentată în partea stîngă sus a documentului, iar descrierea ei făcea parte din textul documentului; **2.** **Armales** (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia, din sec. XVI—XVIII, și în arhiva Conventului din Cluj-Mănăștur, din sec. XV—XIX, cuprinzînd diplome de înnobilare.

Armarium (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, datînd din anii 1772—1846, care, datorită formatului, a fost păstrată inițial într-un dulap special.

armat (her.), termen care indică: **1.** Un personaj, un braț sau un animal purtînd o armă; **2.** Smaltul diferit (decît al corpului) al ghearelor animalelor sălbatice și al păsărilor de pradă; **3.** Cromatica diferită a mînerului unor arme față de lama acestora.

armazar (dipl.), v. *arzmahzar*.

arme (her.), ansamblul elementelor care compun o stemă; pot fi: **a.** *de asumare* (asumpțiune) (create de posesor); **a.** *aluzive* (care fac aluzie la un fapt); **a.** *de conferire* (acordate de către un suzeran, fapt pentru care reproduc total sau, parțial, armele acestuia); **a.** *de demnitate* (evocă demnitățile pe care le-a avut posesorul); **a.** *de familie* (blazoane menite a distinge familiile între ele); **a.** *de pretențiune* (sugerează tendința posesorului de a-și extinde stăpînirea pe baza unor drepturi de succesiune); **a.** *fantastice* (alcătuite la întîmplare); **a.** *cu rebus* (descifrarea lor presupunînd o deducție logică); **a.** *vorbitoare* (exprimă sau fac aluzie la numele posesorului). Sin. *armerii*

armerii (armoarii) (her.), v., *arme*.

armorial (her.), culegere de armerii (v.). Sînt considerate medievale **a.** sub formă de manuscris, redactate înainte de 1500. **A.** se grupează după formă, în caiete și suluri, iar după caracteristicile interne în următoarele categorii: **1.** **a.** *ocazional*, alcătuit cu prilejul unor evenimente și reunind armele persoanelor participante la acestea (război, turnir, conciliu etc.); **2.** **a.** *instituțional*, cuprinzînd semnele simbolice distinc-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tive ale unor persoane ce fac parte dintr-o corporaţie, unitate sau asociaţie; **3. a.** *general*, însumînd toate stemele utilizate într-o regiune sau ţară; **4. a.** *raisonnes (ordinar)* în cadrul căruia armeriile sînt clasificate după figuri; **5. a.** *marginal*, lucrare literară sau narativă, care cuprinde şi unele descrieri sau reproduceri de steme.

artă heraldică (her.), ansamblul mijloacelor de realizare efectivă a unei steme pe baza cerinţelor ştiinţei heraldice. V. *heraldică*.

artic (dipl.), termen utilizat în sec. al XVII-lea în Moldova pentru a denumi o *jalbă* sau o *plîngere* înaintată unei autorităţi. V. *arz*.

Articuli diaetales (arh.), serie de documente în arhivele Capitlului din Alba Iulia din anii 1505—1868, Conventului din Cluj-Mănăştur din anii 1538—1868 şi Cancelariei Aulice Transilvane din anii 1749—1847, cuprinzînd originale sau copii ale hotărîrilor dietelor Transilvaniei. V. *acta diaetalia*.

arz (dipl.), **1.** Document turco-osman cu caracter special, caracteristic evului mediu, clasat din punct de vedere diplomatic în categoria scrisorilor oficiale, prin care se aduce la cunoştinţă o poruncă emanată de la sultan. Acest gen de document se întîlneşte destul de rar în ţările române, **2.** Act diplomatic care cuprinde o expunere cu caracter revendicativ, o reclamaţie, un raport sau o cerere adresată Porţii otomane de către domn, boieri sau membri ai clerului din ţările române în epoca dominaţiei otomane.

arzahal (dipl.), v. *arzihal*.

arzihal *(arzuhal, arzahal, arzehal, arzohal, arzatal, arzoval, argihal*. V. *petiţie, suplică)*, (dipl.), document din epoca feudală, clasat, din punct de vedere diplomatic, în categoria scrisorilor particulare, cuprinzînd o expunere scrisă asupra unor fapte sau întîmplări pe care o persoană, în calitate particulară, o prezintă sultanului sau marelui-vizir pentru a obţine anumite drepturi sau pentru a se plînge împotriva cuiva. Pentru **a.**, prin care adresantul se plîngea împotriva cuiva, poporul folosea termenul *răvaş de jalbă*.

arzmahzar *(arzmagzar, arzmarzar, arzumagzar, arzumahzar, argimagzar(i), armazar)*, (dipl.), document din epoca feudală, clasat, din punct de vedere diplomatic, în categoria scrisorilor oficiale, cuprinzînd o scrisoare colectivă, în care se formulează o plîngere sau o revendicare etc. şi care este prezentată sultanului sau marelui-vizir în numele unei provincii întregi. Sin. *mahzar, suplică colectivă*.

Asachi, Gheorghe (1 martie 1788, Herţa — 12 noiembrie 1869, Iaşi), cărturar, umanist şi scriitor român, **A.** s-a aflat la conducerea Arhivelor Statului din Iaşi, încă de la înfiinţarea instituţiei, din anul 1832 şi pînă în anul 1849 şi apoi din 1857 pînă în 1858. În activitatea sa a fost preocupat de următcarele probleme: organizarea Arhivei Statului ca instituţie independentă şi ca o secţie a Înaltului Divan; preluarea în Arhiva Statului a documentelor aflate la particulari sau la diferite instituţii, în scopul de a le face publice, precum şi îmbogăţirea arhivei, prin copierea documentelor importante privind istoria Moldovei păstrate în arhivele de la Vatican, Viena, Lwow, Cracovia, Moscova, Odessa etc.; elaborarea şi aplicarea unor metode de evidenţă a materialelor documentare, atît de diferite ca provenienţă; îndru-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

marrea registraturilor şi a lucrătorilor din arhive pentru buna întocmire a actelor, a modului de inventariere şi pregătire a dosarelor ce urmau să fie predate Arhivelor Statului. În ciuda tuturor greutăţilor întîmpinate, mai ales a dezinteresului manifestat de organele de stat pentru arhive şi documentele ţării, **A.** are marele merit de a fi salvat de la distrugere multe documente importante.

asceendent (gen.), **1.** Rudă, în linie directă, care face parte dintr-o generaţie anterioară; **2.** Membrii unei familii urmăriţi din fiu în tată (pl.).

asceendenţă (gen.), **1.** Înrudire cu persoane care au vieţuit anterior unui individ; **2.** Urmărire a membrilor unei familii, din fiu în tată; **3.** Strămoşi.

asigurare a securităţii documentelor (arh., cons.), complex de măsuri destinate protecţiei documentelor împotriva tuturor cauzelor ce pot prejudicia conservarea şi integritatea lor, indiferent de locul în care sînt păstrate sau folosite. Constă în organizarea sistemelor de protecţie prin: **1.** urmărirea menţinerii unui microclimat constant în spaţiul de depozitare; evitarea amplasamentelor ce pot provoca, datorită vecinătăţilor contraindicate, surse posibile de degradare (incendii, explozii, inundaţii, emanaţii de noxe cu caracter distructiv, obiective cu caracter strategic etc.); respectarea condiţiilor de igienă a depozitelor; **2.** prevederea măsurilor de pază împotriva efracţiei sau distrugerii documentelor. În depozitele de arhivă se folosesc sisteme de alarmare împotriva incendiilor, care sesizează şi avertizează, prin intermediul traductorilor, apariţia fumului sau a ridicării temperaturii în intervalul spaţiilor în care se află documentele, sisteme de alarmare împotriva efracţiei care slujesc la sesizarea şi avertizarea tentativei de pătrundere în interiorul acestor spaţii; **3.** manipularea şi transportul documentelor în condiţii de perfectă siguranţă, care să elimine riscurile potenţiale de dispariţie sau distrugere.

assecuratio (dipl.), însemnare de cancelarie pe documentele medievale privind Transilvania emise de Cancelaria regală ungară, prin care persoana cu numele înscris după **a.** adeverea indentitatea solicitantului actului.

assignatio (arh.), categorie de documente din sec. XVII—XIX, din Transilvania, prin care se făceau cunoscute celor vizaţi anumite obligaţii, îndeosebi obligaţiile unităţilor administrativ-teritoriale faţă de armata austriacă, constînd în bani şi livrări de alimente şi furaje.

asuprire (her.), termen care indică plasarea unei mobile deasupra alteia, fără a o atinge.

atac biologic (arh., cons.), v. *biodeteriorare a documentelor de arhivă.*

Aulica (arh.), denumire dată documentelor din sec. al XVIII-lea, provenite de la curtea imperială, constituite într-o serie în arhiva Guberniului Transilvaniei.

aur (galben) (her.), metal utilizat în alcătuirea stemelor; este reprezentat convenţional prin puncte plasate la egală distanţă între ele. Simbolizează putere, suveranitate, fertilitate, dreptate, cumpătare, slavă (Fig. 11); V. *smalturi.*

a.u.ss. (dipl.), v. *actum ut supra.*

autentificare, (dipl.), v. *validare.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 11. *Sec. XX.* Stema orașului Caracal stabilită de Comisia consultativă heraldică, avînd în cuprins, pe aur, lupoaica capitolină, o bară crenelată și un turn. Arh. St. Buc., fond Curtea de conturi.

autograf (dipl.), semnătură, document, lucrare, adnotare, însemnare etc., scris(ă) chiar de mîna autorului (Fig. 12).

autor al actului (dipl.), persoana în numele căreia se întocmește un act, fapt pentru care acel act poartă titulatura sa. Cei mai importanți a. sînt suveranii, principii, marii dregători, instituțiile de diferite categorii. În cele mai multe cazuri nu autorii scriu actele, ci funcționarii cancelariei respective. Sin. *emitent al actului.*

avers (sig.), una din părțile sigiliului dublu; este partea cea mai importantă, pe care se află gravată stema țării, în cazul sigiliilor princiare, sau emblema definind atributele posesorului, în alte cazuri.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

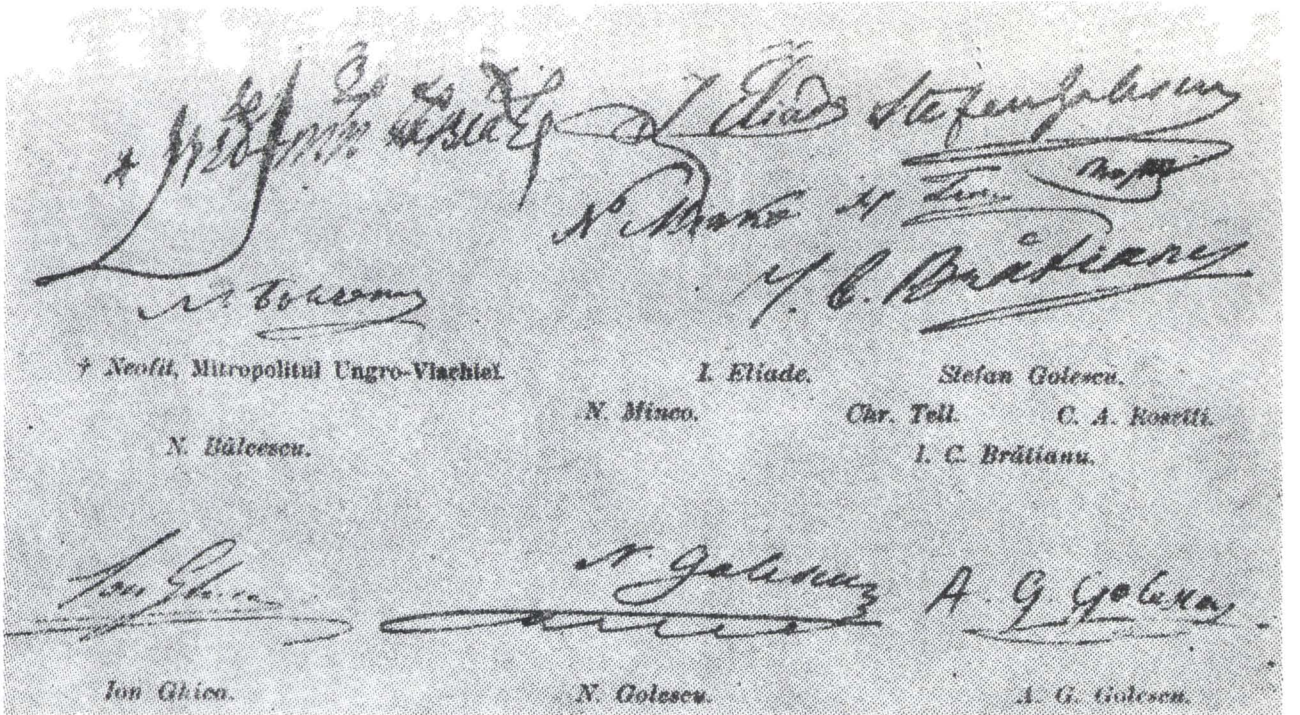

Fig. 12. Semnături autografe ale conducătorilor Revoluției de la 1848 din Țara Românească. Fototeca D.G.A.S.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

B

balansor de carte (arh.), dispozitiv atașat la aparatele de microfilmat, compus din două planșete reglabile, utilizat ca suport la fotografierea cărților voluminoase pentru realizarea planeității paginilor.

baltag (her., sig.), figură heraldică din domeniul armamentului, reprezentată ca o secure de luptă cu două tăișuri.

banca de date (arh., inf.), sistem de organizare și prelucrare, respectiv teleprelucrare a informației, constituit din trei elemente: a) o colecție de date aflate în interdependență; b) descrierea datelor și a relațiilor dintre ele; c) un sistem de programe pentru gestiunea datelor care asigură independența programelor aplicative față de modul de structurare a datelor.

bandă (her.), piesă onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul stîng inferior, formînd o fîșie ce este reprezentată în alt smalt decît cîmpul. Conform cerințelor artei heraldice **b.** trebuie să ocupe circa 1/3 din lățimea scutului. V. *piese onorabile ale scutului.*

bandă magnetică (arh.), 1. Document lizibil mecanic din categoria fonodocumentelor, creat prin înregistrarea informației sonore pe **b.**; **2.** (arh., inf.), suport de date din material plastic acoperit cu un strat fin de oxid feromagnetic care permite înregistrarea datelor de pe un alt suport, introducerea lor în memorie, înregistrarea rezultatelor intermediare, conservarea datelor permanente și a programelor; prezintă avantaje în ceea ce privește viteza de înregistrare-citire; utilizarea aceleiași benzi pentru mai multe scopuri, permite folosirea oricărui cod; ea poate fi folosită ca mediu de memorare sau ca suport de informație pentru intrare/ieșire; banda standard are o jumătate de inch lățime și este înfășurată pe role care pot înmagazina o lungime de aprovimativ 800 m.; densitatea înregistrării variază între 200 baiți/inch pînă la 3022 baiți/inch.

bandă perforată (arh., inf.), suport de date nereutilizabil, reprezentat printr-o bandă de hîrtie specială pe care se pot realiza între 5—8 perforații; permite înregistrarea cifrelor, literelor sau semnelor speciale și transmiterea datelor echipamentelor de prelucrare automată.

bandă sonoră (arh.), fonodocument a cărui informație auditivă este fixată pe o peliculă cinematografică. Sin. *peliculă sonoră, tonfilm.*

banderolă (her., sig.), v. *eșarfă.*

bară (her.), piesă onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonale ce unesc colțul stîng superior cu colțul drept inferior, obținîndu-se o fîșie ce este reprezentată în alt smalt decît cîmpul. Con-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

forma normelor heraldice ea trebuie să ocupe 1/3 din suprafaţa scutului. V. *piese onorabile ale scutului.*

bază de date (arh., inf.), element component al unei bănci de date, constituit dintr-o colecţie de date aflate în interdependenţă, precum şi descrierea datelor şi a relaţiilor dintre ele (Fondul Arhivistic Naţional, fondurile şi colecţiile arhivistice).

beadványi jegyzőkönyv (arh.), denumire pentru registrul de intrare-ieşiree folosit în comitatele din Transilvania în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

beneficiar (arh., inf.), colectiv sau persoană care foloseşte un sistem de informare pentru a obţine informaţii în legătură cu un anumit subiect.

Benggescu II, Grigore (1824, Craiova — 1881), director al Arhivelor Statului începînd cu 24 martie 1862, cu puţin timp înainte de importantul act de unificare a arhivelor (4 aprilie 1862) şi pînă la 7 august 1864. Personalitate activă, **B.** şi-a făcut studiile la Viena. A ocupat funcţii importante ca administrator al judeţului Mehedinţi în perioada Revoluţiei de la 1848, prefect al judeţului Dolj (1853), ministru la Departamentul Credinţei şi Instrucţiunii Publice sub domnul Barbu Ştirbbei (1854—1856), ministru la Justiţie şi Culte în cabinetul lui Mihail Kogălniceanu (1865). Este autor al primului regulament de organizare a arhivelor pe baze noi, intrat în vigoare încă din primul an al directoratului său. În timpul său, instituţia arhivelor face importante preluări de la Ministerul de Finanţe, Ministerul de Război, Ministerul de Interne şi, mai ales, de la mănăstiri. **B.** a fost preocupat de construirea unui nou edificiu pentru arhive, în care scop întocmeşte chiar un proiect de local. Planul nu a putut fi realizat din lipsă de resurse materiale. Crearea bibliotecii documentare a Arhivelor Statului, iniţiativele sale în vederea înfiinţării unui muzeu şi a unei şcoli de arhivistică constituie, de asemenea, cîteva din ideile înnoitoare ale îndrăzneţului program de organizare propus de **B.**

beratt (dipl.). **1.** Act diplomatic solemn, emanat direct de la sultan şi care cuprinde un decret semnat autograf. **2.** Act diplomatic solemn emanat din cancelaria Porţii otomane şi prevăzut cu toate semnele de validdare, prin care se acordau diverse titluri sau privilegii (Fig. 13). V. *diplomă.*

bezaunt (her., sig.), piesă circulară plină, reprezentată, de obicei, prin metaale; soarele este deseori înfăţişat ca un **b.**

bezmnăn (dipl.), v. *embatic.*

bicefală (her., sig.), pasăre himerică înfăţişată cu două capete; dintre păsările **b.** foarte des este întîlnită acvila **b.**

biodeeteriorare a documentelor de arhivă (arh., cons.), proces complex de ddegradare a documentelor de arhivă de către diverşi factori biologici (bacterii, actinomicete, ciuperci de mucegai, insecte, rozătoare). **B.** see manifestă în spaţii de depozitare umede, insalubre, unde nu se respeectă măsurile de igienă a depozitelor de arhivă. Sin. *deteriorare biologgică.*

blazoon (her.), v. *stemă, arme.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

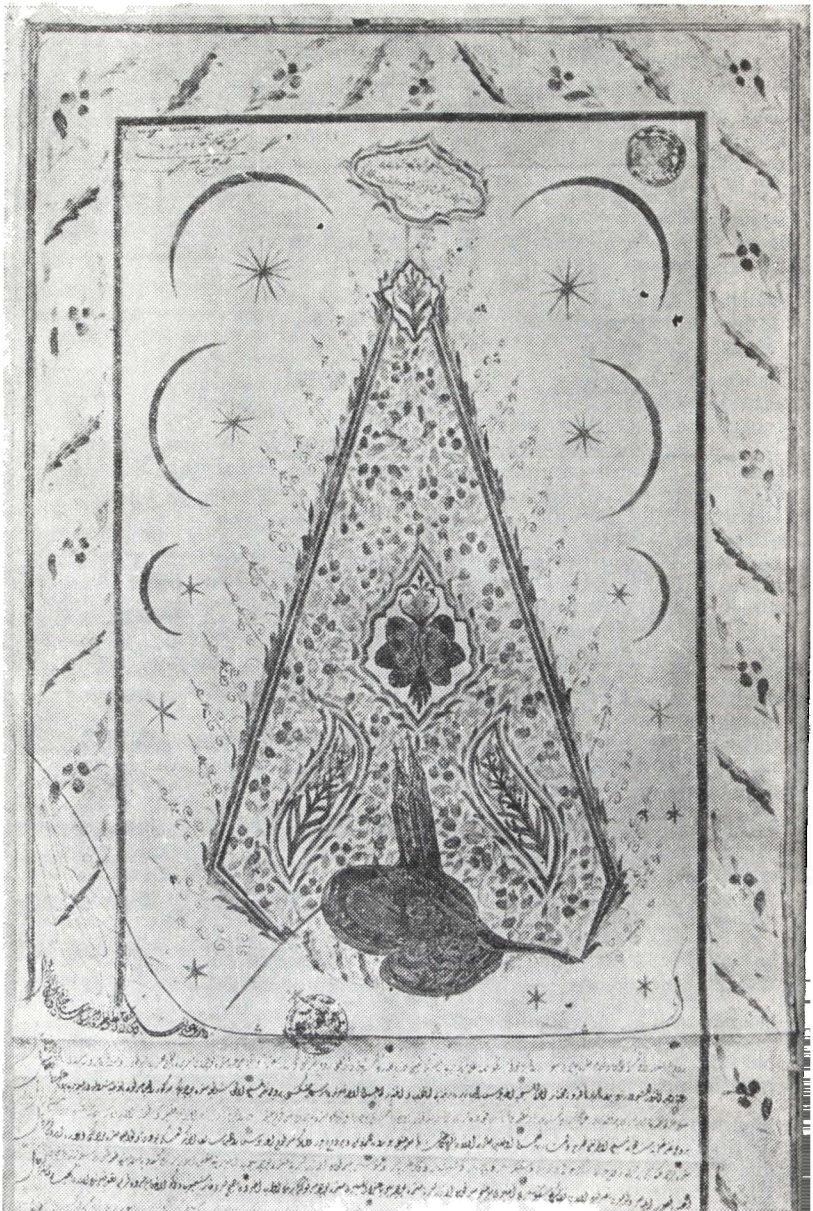

Fig. 13. *1848 noiembrie 25.* Beratul sultanului Abdul-Medjid prin care se confirmă lui Agapios numirea sa ca mitropolit al mănăstirii Eski. Arh. St. Buc., colecţia „Suluri", 76.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

blazonare (her., sig.), acțiune de identificare și explicare în termeni heraldici și după legile acestei științe, a elementelor componente ale unei steme.

blănuri (her.), materiale utilizate în alcătuirea stemelor: a) *hermină* (numită și cacom) și *contra hermină;* b) *sîngiapul* (numit și vair), și *contrasîngiap*, v. *smalțuri.*

blocare a volumelor (arh., cons., bibl.), proces de degradare a volumelor de documente în urma căruia filele se lipesc una de alta, compactînd volumul într-un bloc greu sau uneori imposibil de desfăcut. **B.** constituie, în mod obișnuit, o etapă finală a biodeteriorării microbiene, dar se pot bloca și volumele inundate care nu au fost uscate la timp și în mod corespunzător. Volumele de hîrtie cretată nu mai pot fi recuperate din cauza omogenizării masei de cretare.

b.m., br.m. (arh.), v. *brevi manu.*

Bolliac, Cezar (28 martie 1813, București — 25 februarie 1881, București), scriitor român, director general al Arhivelor Statului între 7 august 1864 și 12 iulie 1866. A contribuit substanțial la dezvoltarea activității arhivistice, preocupîndu-se, în special, de îmbogățirea fondurilor arhivistice și ale bibliotecii documentare a arhivelor, precum și de organizarea arhivelor în reședințele de județ. A avut, de asemenea, inițiativa publicării primei reviste a Arhivelor Statului din care s-au tipărit doar 24 pagini, în folio, în perioada iunie-decembrie 1865, intitulată „Revista Arhivelor Statului României"; în urma insistențelor sale, instituția Arhivelor Statului obține ca local mănăstirea Mihai-Vodă din București, asigurîndu-se totodată și mobilier adecvat bunei conservări a documentelor.

borderou de expediție (arh.), v. *condică.*

bordură (her.), piesă heraldică realizată prin trasarea unor linii paralele cu laturile scutului la o distanță de o șeptime din lățimea acestuia, avînd o cromatică diferită de cea a cîmpului scutului. (Fig. 14).

bour (her., sig.), animal heraldic din care este reprezentat, de obicei, numai capul, văzut din față. Este elementul central al stemei Moldovei încă din sec. al XIV-lea.

brahigrafie (pal.), studiul sistemelor de prescurtare a cuvintelor. V. *prescurtare.*

branșă genealogică (gen.), v. *ramură genealogică.*

breve (dipl.), document scris din categoria actelor de cancelarie pontificală, cuprinzînd hotărîri sau dispoziții cu caracter privat relative la unele probleme de mică importanță în comparație cu cele tratate în bule. Redactate într-o formă simplă și prevăzute cu sigilii aplicate, în evul mediu sînt semnate autograf de papă, apoi încep să fie semnate de secretarul însărcinat cu întocmirea acestor **b.** sau de către locțiitorii acestuia.

brevet (dipl.), **1.** Diplomă pe care o acordă o autoritate (de stat) unei persoane fizice pentru a-i atesta meritele deosebite și a-i recunoaște o anumită calitate, în virtutea căreia are anumite drepturi speciale. După specificul drepturilor acordate, **b.** poate fi denumit **b.** *de decorație*, **b.** *de pilot* etc. **2.** (Și în sintagma **b.** *de inventator*) diplomă acor-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

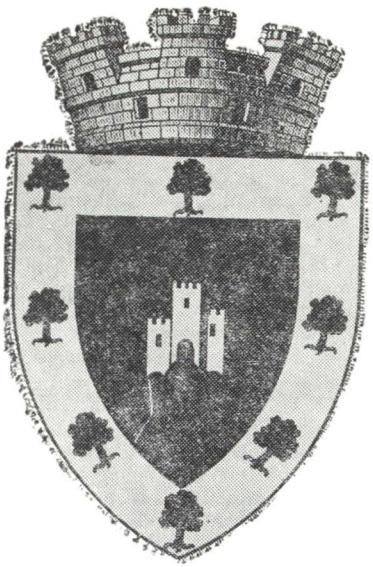

Fig. 14. *Sec. XX.* Stema orașului Babadag, stabilită de Comisia consultativă heraldică. Scutul, avînd o bordură încărcată cu opt stejari, cuprinde o cetate crenelată pe un deal.
Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar 71.

dată de o autoritate (de stat) unui inventator prin care i se recunoaște paternitatea asupra unei invenții și i se conferă anumite drepturi.

brevi manu (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, privind rezolvarea directă a actelor, fără respectarea circuitului lor obișnuit. Scris și prescurtat *b.m.*, *br.m.*

brizură (her.), modificare introdusă în stemă prin împărțirea cîmpului scutului în noi cartiere sau introducerea unei noi mobile pentru a reprezenta o altă ramură a familiei.

briu (her.), piesă onorabilă a scutului reprezentînd o fîșie care desparte pe orizontal cîmpul acestuia. După modul de realizare **b.** poate fi drept sau ondulat. Conform cerințelor științei heraldice această piesă trebuie să ocupe 1/3 din suprafața scutului (Fig. 15). Sin. *fascie, fașă*.

broșare (her.), termen care indică poziția de suprapunere a unor piese heraldice sau mobile.

bruion (dipl.), v. *concept*.

buiurdiu (dipl.), document diplomatic caracteristic evului mediu, cuprinzînd un ordin, o poruncă sau un decret emanate de la un pașă sau de la marele vizir; p. ext. (în evul mediu, în țările române) ordin sau decret domnesc.

buiurdizmă (dipl.), termen utilizat uneori în țările române, în documentele de la începutul sec. al XIX-lea, pentru o hotărîre sau un ordin de executare, scrise de domn ca rezoluție pe un act, ori pentru un decret domnesc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

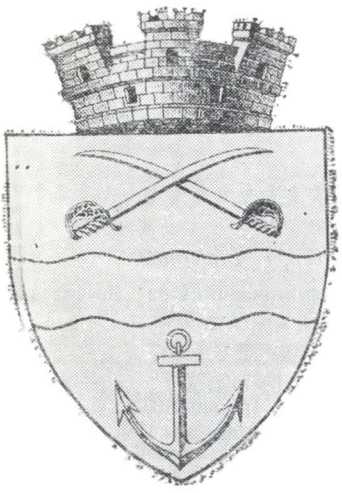

Fig. 15. *Sec. XX.* Stema orașului Zimnicea, stabilită de Comisia consultativă heraldică. În scut un brîu, două săbii încrucișate și o ancoră.
Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar nr. 67.

bulă, 1. (sig.), sigiliu atașat, confecționat din metal (aur, argint, plumb), putînd fi realizat din punct de vedere tehnic prin două metode: a) presarea unui bulgăre de aur pe ambele părți; b) sudarea a două plăci (sau lame) din metal. În sigilografia românească **b.** sînt singurele sigilii duble. Sin. *bula integra*; **2.** (dipl.), document scris din categoria actelor oficiale emise de cancelaria papală începînd din a doua jumătate a sec. al XIII-lea, pentru soluționarea unor probleme importante de drept canonic sau de ordin politic, redactat în cancelaria papală, semnat autograf de papă și întărit cu *bula* (1); **b. integra** (sig.), v. *bula* (1); **b. papală, 1.** (sig.), sigiliu atîrnat, confecționat din plumb, validînd un act emis de cancelaria pontificală; **b.p.** are gravate pe avers două personaje reprezentîndu-i pe Sfinții Petru și Pavel, flancînd o cruce. Sin. *bulă pontificală*, **2.** (dipl.), categorie de documente emise de cancelaria papală, constituind o formă intermediară între privilegii și scrisori solemne; **b. pontificală** (sig.), v. *bulă papală* (1).

buletin de curier (dipl.), document special, nominal, eliberat de Ministerul Afacerilor Externe sau de misiunea diplomatică respectivă, care dă posesorului său dreptul de a transporta corespondență diplomatică. **B.** asigură corespondenței diplomatice imunitatea pe teritoriul statelor străine, conform uzanțelor internaționale.

buzdugan (her., sig.), figură heraldică artificială din categoria armamentului, înfățișată ca o măciucă cu mîner, folosită în vechime ca armă de luptă și utilizată ca însemn al puterii, exprimînd suveranitatea sau deținerea unei dregătorii.

Biündel (arh.), v. *fasciculă*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

C

c. (dipl.), (1) v. *collationatum;* (2) v. *confer, conferatur.*

cabrat (her.), termen care indică reprezentarea unui cal ridicat pe picioarele din spate.

cacom (her.), v. *blănuri.*

cadru de microfilm (arh.), imagine obținută pe microfilm printr-o singură declanșare a aparatului de microfilmat. În general **c.** cuprinde imaginea unei singure pagini document, dar, în unele situații, pe cadru pot figura două sau chiar mai multe pagini. Sin. *fotogramă.*

caduceu (her., sig.), însemn format dintr-un baston avînd la extremitatea superioară două aripi, pe care se încolăcesc doi șerpi afrontîndu-se în partea superioară. Fiind atributul zeului Mercur, **c.** simbolizează activitatea comercială. Uneori a fost interpretat ca expresie a dorinței de pace și colaborare.

caftan (her., sig.), însemn heraldic reprezentînd o haină lungă, cu mîneci, purtată de domn și boieri pentru a marca rangul social pe care-l dețineau. În sec. XVII—XVIII domnul primea **c.** de la sultan, iar boierii primeau de la domn o astfel de îmbrăcăminte, cînd erau investiți cu o dregătorie (boierul era „căftănit").

calam (pal.), condei din trestie. V. *condei.*

calendar (cron.), totalitatea regulilor ce servesc la fixarea măsurii timpului în diferite sisteme cronologice. Sistemele calendaristice se împart în trei tipuri fundamentale: **1. c. solar,** bazat pe mișcarea aparentă a Soarelui. Cel mai vechi **c.** a fost cel folosit de egipteni începînd de la anul 4241 înaintea erei noastre. Cuprindea 12 luni de 30 de zile plus cinci zile adiționale (numite epagomene), deci 365 de zile. Nesocotind fracțiunea de aproape șase ore din durata anului solar, între anul tropic și anul civil se producea o diferență de o zi în patru ani, ceea ce făcea defectuos acest sistem, corectat mai tîrziu prin reforma lui Iuliu Caesar. În sec. V-IV înaintea erei noastre perșii, care folosiseră pînă atunci un **c.** lunar, au adoptat sistemul egiptean de măsurare a timpului pînă în anul 651 era noastră, cînd au trecut la **c.** lunar arab, iar în anul 1079 și-au însușit **c.** musulman. Romanii au folosit și ei un **c.,** atribuit lui Romulus, dar creat probabil anterior, de populația pastoral-agrară care a trăit pe teritoriul actualei Italii; **2. c. lunaro-solar,** bazat pe mișcarea de revoluție a lunii și pe mișcarea aparentă a Soarelui și avînd drept principiu ca întîia zi a fiecărei luni lunare să coincidă cu apariția lunii noi, dar în același timp și fenomenele anului solar să cadă în aceleași luni, a fost folosit de mai toate popoarele antichității: babilonienii, chinezii, evreii, grecii, indienii, romanii etc.; **3. c. lunar,** bazat pe fazele lunii, a fost folosit de arabi și de popoarele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de religie musulmană. După înfăptuirea reformei religioase de către Mohamed, **c.** arab inițial a fost modificat, devenind **c.** musulman. În afara celor trei tipuri de **c.** se mai cunosc: **c. gregorian** („stilul nou"), introdus în anul 1582 (prin bula *Inter gravissimes*), ca urmare a reformei ordonate de papa Grigore al XIII-lea și prin care s-a desființat decalajul de zece zile dintre anul astronomic și anul iulian ce se produsese de la anul 325 și s-a evitat repetarea în viitor a diferenței de o zi în 128 de ani iuliani față de Soare, consecință a depășirii lungimii anului iulian cu 11 minute și 14 secunde peste lungimea anului astronomic. Prin adoptarea **c. g.** nu s-a ajuns totuși la o echivalență perfectă între anul civil și Soare, căci și anul gregorian a rămas mai lung decît anul tropic solar cu aproximativ 24 de secunde, ceea ce duce la diferența de o zi în circa 3500 de ani. **C. g.** a fost adoptat în Europa, în țările catolice în sec. al XVI-lea, în țările de religie protestantă în sec. al XVIII-lea, țările din sud-est, de religie ortodoxă, aderînd la reforma gregoriană abia în sec. al XX-lea. Sinodul român a hotărît adoptarea **c. g.** în anul 1923, dar reforma a fost definitivată în anul 1924, cînd 1 octombrie (stil vechi) a devenit 14 octombrie (stil nou). Pentru a putea face concordanță între stilul vechi și stilul nou, atîta timp cît diferența în sistemul de datare există, trebuie să fie cunoscută data la care diferite țări au adoptat **c.**; **c. iulian** („stilul vechi"), sistem de împărțire a timpului după calculele lui Iuliu Caesar care, ajutat de astronomul Sosigene din Alexandria, a stabilit durata anului la 365 de zile și șase ore, apropiindu-l de anul solar. Cum însă în mod practic anul nu putea avea fracțiuni de zi s-a hotărît ca la fiecare al patrulea an să se adauge o zi pentru a compensa diferența de șase ore anual. Anul s-a numit *bis sextilis* (bisect) și avea 366 de zile. **C. i.** fiind simplu și practic a fost adoptat treptat de numeroase popoare și a stat la baza calendarului modern în ce privește durata și începutul anului, împărțirea pe luni, numele lor și numărul de zile; **c. perpetuu,** v. *ciclu pascal.*

caligraf (pal.) **1.** Persoană care scrie frumos, ordonat, clar. **2.** Persoană care copiază artistic actele și cărțile (lucru necesar și răspîndit înainte de introducerea tiparului). V. *caligrafie* și *copie.*

caligrafie (pal.), **1.** Scriere care are în vedere înfrumusețarea conștientă a formelor de litere. **2.** Scriere citeață, îngrijită.

calotă sferică (sig.), v. *căuș.*

camera (arh.), v. *conservatorium.*

cameră de microfilmare (arh., cons.), v. *aparat de microfilmare.*

canaf (sig.), ciucure confecționat (din mătase sau din fir metalic) la extremitatea șnurului ce leagă un sigiliu atașat de suport (respectiv la capetele ce ies din căuș sau cutia metalică). Rolul lui este de a înfrumuseța documentul și, probabil, de a mări gradul de dificultate pentru producerea falsului sigilar.

cancelar (dipl.), înalt demnitar, atestat documentar în Transilvania de la începutul sec. al XIV-lea în calitate de conducător al cancelariei voivodale, iar începînd din 1556 în calitate de **c.** al *principelui.* Cînd la sfîrșitul sec. al XVII-lea ia ființă cancelaria aulică la Viena, existau un **c.** *provincial* și un **c.** *aulic transilvănean,* funcții ce au încetat în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1867, odată cu desființarea cancelariei aulice. **C.** era însărcinat cu redactarea și emiterea actelor publice, avînd uneori și atribuții în domeniul politicii interne și externe.

cancelarie (canțilarie) (dipl.), organ de guvernămînt al unui stat, instituție de administrație publică, care este însărcinată cu redactarea, emiterea și validarea actelor ce-i sînt solicitate de autoritatea de care ea depinde; **c. Arhivelor Statului,** compartimentul de muncă unde își desfășura activitatea personalul acestei instituții. Șeful **c.** Arhivelor Statului avea în subordinele sale pe scriitori și copiști; **c. domnească,** instituție medievală, temeinic organizată încă din sec. al XIV-lea, care a funcționat în țările române pe lîngă curtea domnească, pînă la 1831, avînd sarcina redactării actelor diplomatice, a tuturor documentelor rezultate în urma unor acte juridice, sau, la cerere, a corespondenței cu străinătatea. Sin. *cancelarie privată a domnului.* În general, rolul principal în **c.** îl are marele logofăt, care este păstrătorul sigiliului domnesc și ispravnicul documentelor emise. Tot el se îngrijește de autentificarea lor. În **c.** mai funcționau: al doilea logofăt, al treilea logofăt, grămăticul (micul grămătic), dieci (diacul doamnei), uricari etc. Menționăm ca o caracteristică a cancelariei Țării Românești bogata ornamentație care înconjoară textul documentelor, în unele documente figurînd remarcabile miniaturi, chiar portrete realizate artistic, în timp ce aspectul celor din Moldova și Transilvania este mai solemn. Începînd cu sec. al XVIII-lea, influența **c.** Țării Românești asupra celei din Moldova devine vădită. În Transilvania a existat o **c.** regală încă din sec. al XIII-lea, cu organizare aparte, sub influența apuseană, condusă de un cancelar, avînd în subordine vicecancelarul și notarii (notarul special, notar secretar ș.a.). La sfîrșitul sec. al XVII-lea ia ființă **c.** *aulică transilvăneană* de la Viena, ca organ de legătură între guvernul central și autoritățile locale. Această **c.** a funcționat, cu excepția perioadei revoluției de la 1848 și a perioadei 1849—1860, pînă în anul 1867. Domnii români au avut permanent în **c.** dieci sau scribi pentru corespondența externă, cunoscători — în afara limbii slave — ai limbii latine, polone, turce, grecești, ruse etc. Între aceștia unii au fost foarte învățați, ca Lupu Stroici mare logofăt, la sfîrșitul sec. al XVI-lea în Moldova, sau Udrișteș Năsturel, cumnatul domnului Matei Basarab. Limba oficială a actelor de **c.** din țările române este slavo-română, adică o limbă slavă veche care abundă în expresii, cuvinte, topice și onomastice curat românești. În sec. al XVII-lea se introduce treptat în **c.** limba română, astfel încît în a doua jumătate a aceluiași secol. rar se mai emit documente scrise în limba slavă. În Transilvania s-a scris cu alfabetul latin, iar în Moldova și Țara Românească a fost folosit alfabetul chirilic pînă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, care a oficializat scrierea cu alfabetul latin.

cancelarist (canțilerist) (dipl.), funcționar administrativ care răspundea de lucrările executate într-o cancelarie, fiind șeful compartimentului de muncă respectiv; termenul era folosit rar. Sin. *cap al cancelariei.*

cancelație (dipl.), acoperirea textului unui act, prin trasarea unor bare, semnalînd faptul că este anulat, împiedicînd astfel folosirea juridică a actului.

canton (her.), piesă heraldică în formă pătrată reprezentînd a noua parte din scut. **C.** mai des utilizat în alcătuirea stemelor este

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

celi din colțul drept superior; **c. central,** v. *scut.* Sin. *cantonul virfului;* **c. din dreapta al șefului,** v. *scut.* Sin. *cantonul dextru al șefului;* **c. din inimă,** v. *scut.* Sin. *inima scutului;* **c. din stînga scutului,** v. *scut.* Sin. *canton senestru al șefului;* **c. vîrfului,** v. *scut.* Sin. *cantonul central al talpei.*

cap (her.), v. *scut.* Sin. *șef.*

cap al cancelariei (dipl.), v. *cancelerist.*

cap de bour (her., sig.), v. *bour.*

capitulație (dipl.), v. *tratat.*

capsulare a documentelor (arh., cons.), operație de protecție a documentelor, constînd din introducerea liberă a filei-document între două follii transparente, care, prin lipirea la margini cu o bandă dublu adezivă, formează un plic de protecție în care documentul este apărat de acțiunea diferiților factori de degradare. **C.** nu implică aderarea folliei plastice pe document prin folosirea de adezivi sau tratamente termice.

capsulă de ceară (sig.), v. *căuș.*

capsulă metalică (sig.), v. *capsulă sigilară.*

capsulă protectoare (sig.), v. *căuș.*

capsulă sigilară (sig.), cutie confecționată din metal (deseori din argint sau dintr-un aliaj argintat) sau lemn, dotată cu un capac fix sau mobil, menită a proteja impresiunea sigilară. De multe ori pe aversul **c.** metalice se află gravată o compoziție heraldică sau un ornament floral. Sin. *capsulă metalică, cutie de lemn.*

capuchehaie (dipl.), reprezentant al țărilor române, începînd din a doua jumătate a sec. al XVI-lea pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, cînd se înființează primele agenții diplomatice și al Transilvaniei, în perioada principatului autonom, pe lîngă Poarta otomană.

car al aparatului de citit microfilme (arh.), v. *aparat de citit microcopii*

caracterele externe ale actelor (dipl.), totalitatea elementelor de formă ale actelor, respectiv: suportul, grafia, ornamentația, mijloacele de validare.

caracterele interne ale actelor (dipl.), totalitatea elementelor care țin de conținutul actelor, respectiv limba și stilul în care acestea sînt redactate, natura vocabularului utilizat, modul de înlănțuire a părților formularului diplomatic.

caracteristică de regăsire (arh., inf.), ansamblu de termeni sau simboluri prin care se reprezintă conținutul unei cereri de informare, exprimat în limbajul de regăsire al sistemului, în vederea regăsirii documentelor relevante.

caracteristici ale documentelor (dipl.), ansamblu de particularități care caracterizează un document și care se referă la: forma în care se păstrează documentul (original, transumpt, traducere, copie, concept etc.), limba în care este scris documentul, suportul (care se va menționa numai dacă este hîrtie filigranată sau altul decît hîrtia obiș-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nuită), semnele de validare (sigiliu, monograme, semnături), precum și starea de conservare (care se va indica numai în cazul documentelor incomplete, rupte, pătate etc.).

carantină (arh., cons.), măsură de păstrare izolată, în spații special amenajate, a arhivelor posibil a fi contaminate biologic, din momentul preluării de la diferiți deținători, pînă la aplicarea tratamentelor de dezinfecție, dezinsecție și depozitare. **C.** are ca scop evitarea introducerii factorilor de degradare biologică a documentelor în depozite.

carmen (dipl.), termen folosit în Transilvania, la sfîrșitul sec. al XIV-lea, uneori în sensul de act.

carnație (her.), termen utilizat pentru precizarea culorii naturale a corpului omenesc, înfățișat nud (total sau parțial). Conform cerințelor heraldicii, fața și brațele fără îmbrăcăminte ale personajelor astfel reprezentate nu vor fi blazonate cu termenul **c.** (acest lucru fiind subînțeles). Sin. parțial *natural*.

carte cercuală (dipl.), v. *circulară*.

carte de hotărnicie (hotărîtură) (dipl.), termen utilizat uneori în evul mediu, în țările române, pentru a desemna *mărturia hotarnică* (v.).

carte de judecată (dipl.), act prin care se menționează o hotărîre, o sentință judecătorească.

carte de rămas (dipl.), act prin care se menționează partea care a pierdut o judecată, un litigiu.

carte domnească (dipl.), act emis de domn (poruncă, ispisoc, hotărîre etc.).

carte funciară (dipl.), registru (1) de publicitate imobiliară ținut în sec. al XIX-lea în unele regiuni ale țării, în care se înscriu drepturile pe persoane și se notează actele privitoare la bunurile lor imobile, aflate pe teritoriul acestor regiuni etc. Unele date de acest fel se găsesc în urbariile din Transilvania (sec. al XVI-lea).

carte țircularnică (dipl.), v. *circulară*.

Cartea orașului (dipl.), denumire pentru primele registre orășenești din Transilvania, în sec. XIV-XV, înainte de înființarea registrelor speciale pentru diferitele domenii de activitate ale administrației orășenești, în care erau trecute însemnări de tematică variată. Cea mai veche carte a orașului s-a păstrat la Sighișoara *(Liber regestrationis cartarum causarum, 1487)*.

cartelă cu apertură (arh.), cartelă prezentînd o perforație dreptunghiulară în care este fixată o microcopie. **C.** este un suport convenabil pentru microfilm, permițînd indexarea și regăsirea rapidă a fiecărui cadru, prin organizarea tematică a cartelelor într-un fișier. Este numită, uneori, în mod impropriu și *cartelă perforată*.

cartelă perforată (arh., inf.), suport de date nereutilizabil reprezentat printr-un carton dreptunghiular de o calitate specială și dimensiuni standardizate, avînd un colț tăiat la 45°, iar pe față imprimate, pe linii orizontale și coloane verticale, cifrele de la 0 la 9; permite înregistrarea oricărei cifre, litere sau semn special și transmiterea datelor (informații și instrucțiuni) echipamentelor de prelucrare automată; termenul definește atît suportul fizic, cît și purtătorul de date utilizat;

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

datele sînt înregistrate pe cartelă prin perforare cu ajutorul unor echipamente speciale, folosindu-se de regulă codificarea EBCDIC (Extended Binary Coded Decimat Interchange Code).

cartier (her.), fiecare din compartimentele în care a fost împărţită suprafaţa scutului. Iniţial reprezenta una din cele patru părţi ale scutului scartelat; ulterior defineşte fiecare din compartimentele scutului, indiferent de numărul acestora.

cartogramă (dipl.), document cartografic constituit dintr-o prezentare grafică, pe harta unei regiuni, a unui ţinut, a unei ţări etc. a unor date referitoare la fenomene statistico-economice, cu indicarea localităţii, a răspîndirii şi a gradului lor de intensitate, prin utilizarea de haşuri, tente de culori sau grupuri de semne etc. dispuse pe locul înregistrării acestor fenomene.

cartulariu (dipl.), **1.** Culegere şi transcrieri de copii de pe documente, făcute de o persoană fizică sau morală, referitoare la bunurile şi drepturile sale, la viaţa şi activitatea sa, efectuate în scopul păstrării şi facilitării consultării acestora. **2.** În evul mediu, un registru cu notiţe de încărcătură a navelor, al unui încasator, al unui vameş etc.

cartuş 1. (dipl.), figură ornamentală, constituind un chenar dreptunghiular sau pătrat destinat a cuprinde un text scurt, de cele mai multe ori semnătura autografă a autorului actului. Cele mai bogate **c.,** realizate din elemente florale sau geometrice, se întîlnesc pe suportul actelor emise în cancelariile domneşti şi cuprind semnătura autografă a domnului respectiv; de obicei, **c.** este plasat în partea inferioară a suportului, între cele două părţi ale subscripţiei neautografe sau se suprapune pe una din părţile acesteia; **2.** (her., sig.), cadru ornamental cu marginile îndoite şi uneori împodobite cu diverse decoraţiuni vegetale sau geometrice; **c.** înlocuieşte uneori scutul (Fig. 16).

casare a actului (dipl.), v. *anulare a actului.*

casare a sigiliului (sig.), revocare a sigiliului rezultată dintr-o decizie juridică care interzice unei persoane să-l folosească.

cască (her.), v. *coif.*

casus foederis (dipl.), clauză prevăzută într-un tratat de alianţă, prin care un stat se obligă să intre în război alături de aliatul său sau să înceapă un război pentru apărarea acestuia.

caşerare (arh., cons.), operaţie de dublare a unor documente fragile cu un strat de pînză, hîrtie sau carton în scopul prevenirii degradărilor mecanice ce ar putea să rezulte din folosirea documentelor în mod frecvent. Cel mai adesea sînt caşerate documentele de format mare, cum ar fi hărţile, schiţele etc.

catagrafie (dipl.), **1.** Listă nominală sau registru în care erau înregistraţi nominal, la anumite date, toţi locuitorii unei regiuni, şi unui ţinut, ai unei circumscripţii etc., cu indicarea situaţiei materiale, a funcţiei, a categoriei sociale etc. Sin. *recensămînt, registru de recensămînt.* **2.** Termen utilizat în lucrările de cancelarie, pentru a denumi orice listă sau inventar.

catalog alfabetic ierarhizat de cuvinte cheie (arh., inf.), instrument de lucru care uşurează indexarea documentelor de arhivă, alcătuit din cuvinte-cheie organizate alfabetic; fiecare cuvînt-cheie este precedat

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

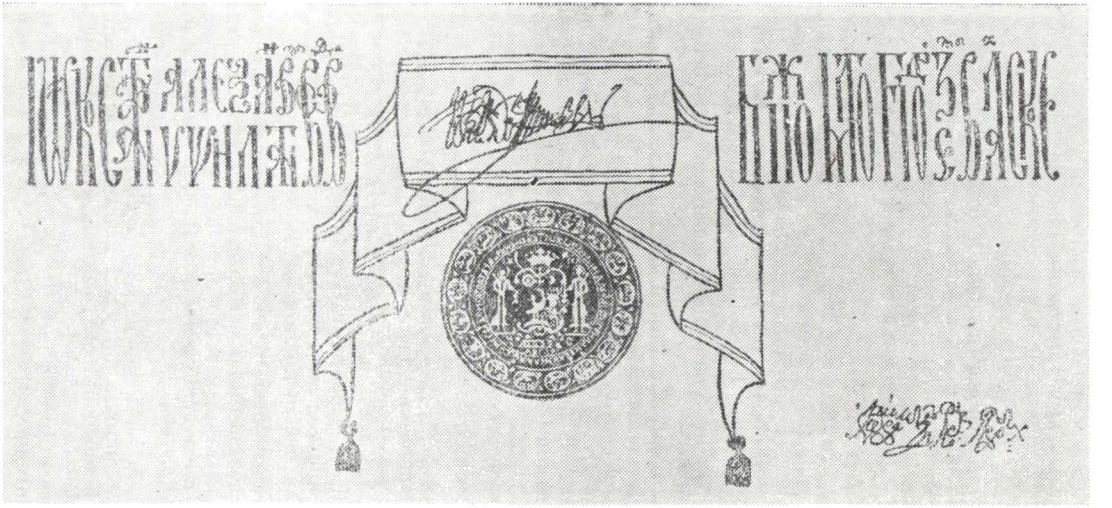

Fig. 16. *1805 iunie* 20. Cartuș dintr-un hrisov al voievodului Alexandru Ipsilanti.
I. Bianu, R. Cartojan, *Album de paleografie românească (scrierea chirilică)*, București, 1940, planșa XLIII.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de un cod numeric format din patru cifre și cuprinde ierarhiile corespunzătoare din clasificatorul tematic: subtema, tema și clasa tematică; pentru unele cuvinte-cheie care permit localizarea în spațiu și în timp s-au trecut unitățile administrativ-teritoriale și provinciile istorice și respectiv decadele, jumătățile de secol și secolul în care se încadrează anul din document.

catalog arhivistic (arh.), instrument de informare științifică care cuprinde rezumatele documentelor din cadrul unui fond, sau a mai multor fonduri, selecționate potrivit anumitor criterii (tematic, cronologic, topografic, toponomastic, onomastic, lingvistic etc.), precum și un aparat științific constituit dintr-o introducere, o listă bibliografică și o listă de corespondențe a cotelor pe fonduri. În cazul documentelor feudale, aparatul științific cuprinde și o listă cronologică a logofeților, diecilor și ispravnicilor, lista documentelor false, precum și o listă a documentelor cu data rectificată. Cataloage apărute sub egida Arhivelor Statului: *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. I-II, București, 1955—1974; *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. I-V + supliment, București, 1957—1975; *Catalogul documentelor grecești de la Arhivele Statului Brașov*, vol. I-II, București, 1958; *Industria textilă în Brașov și Țara Bîrsei, Catalog de documente, 1413—1820*, vol. I, București, 1960; *Catalog de documente turcești*, vol. I—II, București, 1960—1965 etc.; **c. cronologic,** tip de c. care cuprinde informații asupra datelor documentelor și ale evenimentelor, dispuse în ordine cronologică; **c. de filme, c.** care cuprinde informații referitoare la filmele cinematografice (denumirea filmului, a studioului cinematografic, numele autorului, data lansării); **c. geografic, c.** pe materiii al documentelor de arhivă, întocmit pe criteriul topografic, care cuprinde informații documentare referitoare la denumiri geografice; **c. de interpreți, c.** onomastic, specific documentelor fonice sau video, care cuprinde documentele clasate după numele interpreților; **c. de jurnale de actualități, c.** tematic care conține informații referitoare la lucrările cinematografice periodice (denumirea lucrării cinematografice, a studioului cinematografic, data lucrării); **c. sistematic, c.** care cuprinde informații documentare grupate pe ramuri de cunoaștere și activitate, așezate în succesiune logică; **c. tematic, c.** care cuprinde informații despre structura și conținutul documentelor unui fond sau a mai multor fonduri arhivistice, grupate pe o temă dată.

„Catalogus privilegiarum" (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva orașului Brașov, întocmit pe la 1700 de către notarul Martin Seewald. Este scris în limba latină și cuprinde 338 de documente din perioada 1353—1662, grupate după emitenți.

catastif (catastih, catastiș), (arh.), v. *condică*.

catastihul vereselilor (arh., dipl.), titlul unui registru din Țara Românească din anul 1836, în care erau trecute toate datoriile cetățenilor.

Causa fiscalis (arh.), denumirea unei serii de acte juridice în arhiva orașului Gherla, cuprinzînd procese fiscale din anii 1773—1840, pornite din inițiativa juristului orașului.

călimară (pal.), vas în care se păstra cerneala; putea fi de două feluri: de masă (din sticlă, faianță sau argilă smălțuită) și de purtat la brîu,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din metal ușor; este însoțită de alt vas asemănător, dar mai lung, necesar păstrării penelor și de nisiparniță. V. și *instrumente de scris și auxiliare.*

cămașă arhivistică (arh., cons.), mijloc de protecție constînd dintr-o coală de hîrtie pliată la formatele documentelor, pe care se înscriu elementele de identificare ale acestora. **C.** se folosește în special pentru documentele foi volante. Hîrtia din care este constituită **c.** este de calitate superioară, cu rezistență fizico-mecanică ridicată, durabilă la păstrare, de preferință fără aciditate, pentru a nu influența negativ compoziția documentului protejat. Sin. *coală de arhivă.*

cămăraș de izvoade (dipl.), demnitar în ierarhia boierilor români din Moldova, însărcinat cu slujba de secretar al domnului și divanului. Sin. (Țara Românească) *logofăt de taină.*

căprior (her.), piesă onorabilă a scutului, realizată prin unirea bandei cu bara pe o porțiune din 3/4 din suprafața lor. Poziția corectă a **c.** este cu vîrful în sus. Cînd este reprezentat cu vîrful în jos se blazonează răsturnat; cînd are laturile spre flancurile scutului se descrie culcat; cînd această piesă este reprezentată fără vîrf se descrie retezat, iar cînd are brațele arcuite se blazonează curbat. Sin. *șevron* (chevron).

căptușit (her., sig.), termen utilizat la descrierea mantourilor, pavilioanelor și lambrechinilor, indicînd felul smalturilor folosite pentru reprezentarea interiorului și exteriorului acestor ornamente ale scutului.

căsuță tipografică (bibl.), v. *colofon.*

căuș (sig.), suport în formă de semisferă, confecționat din ceară naturală amestecată cu rășini, avînd o excavație de circa 30 mm., în care (după ce se trasează cîteva linii) se toarnă ceara caldă peste care se aplică matricea sigilară. **C.** reprezintă partea cea mai voluminoasă a sigiliului atîrnat; **c.** era realizat de obicei manual, iar în cazuri foarte rare cu un tipar special. Sin. *calotă sferică, semisferă, emisferă de ceară, covățică, capsulă de ceară, capsulă protectoare, cuib, înveliș de ceară albă.*

ceară (sig.), material utilizat la confecționarea sigiliilor. **C.** poate fi de diferite culori și calități. **C.** roșie a fost, în general, rezervată pentru sigilarea în cancelariile domnești, **c.** verde și neagră a fost utilizată de demnitarii laici și ecleziastici.

cedula (dipl.), termen folosit în sec. al XIV-lea în Transilvania în sensul de act, pentru o însemnare întărită cu sigiliu.

cella (arh.), denumire dată în inventarul arhivei Sibiului din 1546 despărțiturilor dulapurilor de arhivă. Despărțiturile erau însemnate cu litere sau cifre. Sin. *theca.*

centralizare a arhivelor (arh.), principiu de organizare a arhivelor, conform căruia fondurile arhivistice se adună și se păstrează la Arhivele Statului. V. și *descentralizare a arhivelor, Arhivele Statului.*

Centrul internațional de Informare asupra Surselor Istoriei Balcanice (CIBAL) (arh.), organism internațional, neguvernamental, cu sediul la Sofia, creat în 1976 din inițiativa Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (AIESEE) și a Consiliului Internațional al Arhivelor (CIA). Centrul își propune să participe la realizarea programului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

UNESCO în domeniile care sînt de competența sa, scopul **CIBAL** fiind de a promova cercetările asupra istoriei popoarelor balcanice și de a face cunoscute rezultatele cercetărilor efectuate în arhive și biblioteci, sub responsabilitatea sa sau în colaborare cu el. **CIBAL** concentrează instrumentele de lucru referitoare la sursele istoriei balcanice; organizează microfilmarea surselor referitoare la istoria țărilor balcanice și la relațiile lor cu alte țări; pune la dispoziția cercetătorilor, sub formă corespunzătoare, materialele strînse (surse documentare, inventare de arhive, bibliografii etc.); publică lucrările de referință și informează asupra surselor documentare, contribuie la formarea de arhiviști și cercetători în domeniul științelor speciale ale istoriei (paleografie și diplomatică latină, bizantină, slavă și otomană, codicologie, critica textelor etc.); organizează conferințe și colocvii asupra problemelor privind sursele istoriei Balcanilor și relațiile țărilor din sud-estul Europei cu lumea mediteraneeană și cu alte state. Activitatea **CIBAL** este dirijată de un consiliu internațional și un birou operațional. Consiliul este compus din specialiști (istorici, arhiviști, bibliotecari, documentariști etc.), reprezentînd instituții și organizații naționale și internaționale. Fiecare membru al consiliului poate face parte din una din comisiile permanente ale **CIBAL** sau ale comitetului. Consiliul se întrunește în sesiune la fiecare doi ani, aprobă temele și locul conferințelor și colocviilor, tematica publicațiilor, crearea sau dizolvarea comisiilor permanente, ratifică adeziunile la proiect intervenite între sesiuni, alege biroul care se compune dintr-un președinte, un secretar general, președinții comisiilor permanente, reprezentantul Comitetului consultativ al bibliotecii, reprezentanții organizațiilor neguvernamentale AIESEE, CIA, Federația Internațională a Asociațiilor de Bibliotecari (FIAB), reprezentanții centrelor asociate. Elaborarea și aplicarea programului de lucru al **CIBAL** cade în sarcina celor trei comisii: Comisia Arhive și microcopii, Comisia Conferințe, colocvii și seminarii și Comisia Publicații. Pe lîngă **CIBAL** funcționează o bibliotecă specializată care strînge materialele necesare activității **CIBAL**. Conducerea bibliotecii este încredințată unui comitet consultativ internațional. Resursele financiare ale **CIBAL** provin din: subvenții și donații ale organizațiilor, instituțiilor internaționale și naționale sau ale unor persoane fizice; contracte încheiate pentru punerea în lucru a proiectelor; sume rezultate din vînzarea publicațiilor, beneficiile bunurilor etc. Academia Bulgară de Științe asigură localurile, posturile bugetare și alte lucruri necesare funcționării **CIBAL**. UNESCO sprijină activitatea **CIBAL** printr-o subvenție anuală. Consiliul internațional al Arhivelor colaborează cu **CIBAL** pentru rezolvarea proiectului *Ghidului de surse ale istoriei Balcanilor* păstrate în afara regiunii. Organul informativ al **CIBAL** este „Buletinul informativ", care apare de două ori pe an și oferă informații despre activitatea științifică și organizatorică a **CIBAL** în domeniul arhivelor, publicarea lucrărilor de referință asupra surselor istoriei Balcanilor, despre biblioteca specializată a **CIBAL**, precum și informații referitoare la lucrările cu privire la studiile balcanice și sud-est europene nou intrate în bibliotecă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cercetare administrativă în arhivă (arh.), ansamblul activităților de investigare, desfășurate în cadrul arhivelor, în vederea eliberării, la cererea organizațiilor, a cetățenilor români, precum și a cetățenilor altor state de certificate, copii și extrase de pe documentele care se referă la situații și drepturi ale solicitanților, cum sînt: vechime în cîmpul muncii, studii, drepturi patrimoniale etc. V. *eliberare de certificate, copii și extrase.*

cercetare tematică în arhive (arh., inf.), acțiunea de studiere și fișare, pe diferite teme, a documentelor din fondurile și colecțiile arhivistice în scopul cunoașterii tuturor informațiilor care pot răspunde cerințelor cercetării științifice și ale activității cultural-educative și de propagandă.

cerere de acces la cercetarea documentelor (arh.), formular de evidență cuprinzînd date asupra biografiei, formației profesionale a cercetătorului și a problematicii de cercetare. Este completat de către acesta și se păstrează în evidența sălii de studiu.

cerneluri (pal.), substanțe folosite la scrierea documentelor. De-a lungul vremii s-a folosit o mare diversitate de **c.** cum sînt cele cu conținut de pigmenți vegetali, cele pe bază de carbon, cerneluri de anilină, cerneluri ferogalice etc. **C.** folosite la scrierea documentelor au o mare importanță pentru durabilitatea materialelor din care sînt constituite documentele. **C.** nestabile în timp se descompun sub influența diferiților factori, formînd compuși acizi care uneori corodează suportul grafic, producînd, în cazurile grave, perforarea acestuia. Mai frecvente sînt însă cazurile de estompare sau dispariție aproape totală a scrisului ca urmare a decolorării **c.** prin oxidare lentă sau ca urmare a acțiunii luminii. **C.** lavabile sînt dizolvate și spălate ca urmare a accidentelor de inundare a depozitelor sau umezire excesivă a documentelor, creînd dificultăți în lucrările de restaurare. Sin. *chinoros*; v. *chinovar.*

certificare (arh.), **1.** Înscrierea pe o filă nescrisă, adăugată la sfîrșitul dosarului, înainte de legarea lui, sau pe verso-ul ultimei file nescrise, a unităților arhivistice preconstituite (registre, condici ș.a.), a următoarelor elemente: Dosarul (registrul, condica ...) cuprinde ... file (în cifre și, în paranteze, în litere), data certificării, numele și prenumele, în clar, și semnătura celui care face certificarea. Se certifică, în același mod, inventarele și registrele de evidență. **2.** Confirmare de către Arhivele Statului a exactității datelor cuprinse într-o copie sau într-un extras dintr-un document etc.

certificare de acte (arh.), v. *eliberare de certificate, copii și extrase*

certificat (dipl.), document cu putere juridică, eliberat de Arhivele Statului, care cuprinde informații despre existența în documentele arhivei, a unor date referitoare la situații și drepturi semnalate prin cererile solicitanților.

cf., cfr. (dipl.), v. *confer, conferatur.*

charta (carta, quarta) (dipl.), denumire generică folosită în Transilvania în sec. XIII-XIV pentru documentele scrise îndeosebi pe pergament.

cheia paștilor (cron.), v. *ciclu pascal.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cheieie de acces (arh., inf.), convenţia care se stabileşte în scopul limitării accesului la informaţiile din memorii şi fişiere; este simbolizată numeric sau alfanumeric pentru a fi recunoscută de calculator în momentul apelării memoriilor sale; Sin. *parolă.*

chininovar (sig., pal.), substanţă roşie, obţinută din plante sau sulfură roşie de mercur, utilizată la scrierea (mai ales a literei iniţiale majuscule, ornamente şi miniaturi) şi la sigilarea actelor. Fiind culoarea care exprimă suveranitatea, măreţia, a fost intens folosit la validarea actelor domneşti. Sin. *tuş roşu.*

chirograf (chirographum) (dipl.), forma de emitere a actelor originale de către locurile de adeverire din Transilvania în sec. XIII-XIV. Pe un singur pergament se înscrie de două ori textul actului, între cele două texte scriindu-se „deviza", constînd, de obicei, din primele trei litere ale alfabetului, scrise cu litere majuscule. Printr-o tăietură dreaptă pe mijlocul devizei erau despărţite cele două texte, primul predîndu-se beneficiarului, iar al doilea rămînînd în arhiva locului de adeverire (v. *par*). În unele cazuri chirografierea se făcea în trei exemplare, pentru ca ambele părţi contractante interesate, cît şi locul de adeverire, să aibă cîte un document original.

chitaab (chitap) (dipl.), turcism utilizat pentru a denumi o scrisoare oficială sau un document autentic, ori, p. ext. o carte veche.

CIA (arh.), v. *Consiliul Internaţional al Arhivelor.*

CIBAAL (arh.), v. *Centrul Internaţional de Informare asupra Surselor Istoriei Balcanice.*

ciclu lunar (cron.), v. *crugul lunii.*

ciclu pascal (cron.), element cronologic secundar, inventat de biserica creştină pentru a putea fixa data sărbătorilor mobile de peste an, care reprezintă o perioadă de 532 de ani, produsul înmulţirii numărului 28 (crugul soarelui) cu numărul 19 (crugul lunii), după expirarea căruia toate elementele cronologice, afară de indiction, revin la punctele de plecare pe care le aveau în primul an al ciclului. Primul an al unei **e. p.** este şi primul an al ciclului solar şi al celui lunar. A început de la anul 1 345 şi a ţinut pînă la anul 877, cînd începe al doilea **e.** S-a numit *pascal* deoarece ajută la calcularea Paştelui. În sprijinul acestui calcul, pornind de la faptul că Paştele poate să cadă într-un interval de 35 de zile, 22 martie — 25 aprilie, au fost alcătuite 35 de tabele, numite *cheia Paştelui*, care cuprind o serie de litere sau cifre ce arată cele 35 de posibilităţi de fixare a datei acestuia. Cunoscînd ordinea literei în alfabet sau a cifrei afectate unui an se poate calcula a cîta zi după 22 martie este duminica Paştelui. Apusenii numesc cheia Paştelui, cheia sărbătorilor mobile. Sin. *calendar perpetuu.*

ciclu solar (cron.), v. *crugul soarelui.*

cifră (pal.), v. *slovo-cifră.*

cifru (arh., inf.), v. *cod* (2).

cimierr (her.), v. *creştet.*

cineddocument (arh.), document figurativ din categoria documentelor audio-vizuale, care fixează cu ajutorul tehnicii cinematografice o serie de obbiecte, evenimente, fenomene etc. sub forma unor succesiuni de imagirini. Sin. *document cinematografic.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cinematecă (arh.), **1.** Colecţie de documente cinematografice (filme). **2.** Loc special amenajat pentru păstrarea unei astfel de colecţii.

ciornă (dipl.), v. *concept.*

circulară (dipl.), document de administraţie din categoria actelor cu caracter normativ, cuprinzînd o comunicare oficială întocmită sub formă de scrisoare oficială, reprodusă în mai multe exemplare identice, toate semnate, contrasemnate, parafate şi adresate concomitent la mai mulţi destinatari pentru a le transmite în acelaşi timp un ordin de serviciu, o dispoziţie, o directivă sau instrucţiuni referitoare la anumite obligaţii de serviciu ce urmează să fie îndeplinite întocmai. După natura comunicării cuprinse într-o **c.**, aceasta este denumită şi ordin circular sau scrisoare **c.**, iar comunicarea cu caracter diplomatic şi conţinut identic trimisă sub formă de **c.** de Ministerul de Externe misiunilor diplomatice poartă denumirea de notă **c.** (v. *notă diplomatică*). Sin. (înv.) *carte cercuală, carte ţircularnică, ţirculară* (cu var. înv. ţerculară), *curentalis.*

Circularia politica (arh.), subdiviziune din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1707—1848 care se referă la politica agrară şi comercială, veniturile statului, regulamente, probleme judiciare, sanitare şi edilitare, emise în cea mai mare parte de către Guberniul Transilvaniei.

circulaţie a documentelor (arh.), transmiterea documentelor în cadrul unei organizaţii, de la registratură la compartimente, între compartimente, de la compartimente la registratură, precum şi de la o organizaţie emitentă la destinatar; **c.** se realizează în interiorul organizaţiei şi uneori între organizaţii din aceeaşi localitate pe baza condicii de corespondenţă; cînd expediţia către destinatar se efectuează prin poştă, urmărirea documentelor se realizează prin borderoul de expediţie. V. *registrul de intrare-ieşire, condica de corespondenţă.*

cista (arh.), mobilier folosit în evul mediu în Transilvania pentru păstrarea documentelor în arhivă, ca şi pentru transportul lor.

Cista appendicis (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia, anexă la seria „Miscellanea"; cuprinde documente din sec. XVI—XVIII care se referă la alte drepturi, în afara celui de proprietate funciară.

Cista comitatuum (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia şi în arhiva Conventului din Cluj-Mănăştur; cuprinde documente privind drepturile de proprietate funciară din perioada 1527 — sec. al XIX-lea, Documentele sînt organizate după vechile unităţi teritorial-administrative din Transilvania.

Cista diplomatica (arh.), grupă a arhivei Guberniului Transilvaniei, în care se păstrau documentele cele mai importante din perioada sec. XVI — 1867. Cuprinde seriile de „libri regii", porunci, colecţii, acte dietale, acte de nobilitate, „Museum", copii de documente din arhivele Capitlului din Alba Iulia şi ale Conventului din Cluj-Mănăştur.

Cista diversorum comitatuum (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia care cuprinde documente din perioada 1527—

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sec. al XIX-lea, referitoare la drepturile de proprietate funciară în localităţi din diferite comitate, care nu au putut fi încadrate în *Cista comitatuum* (V).

citissime (arh.), menţiune de cancelarie. folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea urgentă a unui document. C. se punea pe exteriorul documentului închis, lîngă adresa destinatarului, respectiv în fruntea conceptului răspunsului, scris de obicei pe verso-ul documentului primit.

cito (arh.), menţiune de cancelarie folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea rapidă a unui document. V. *citissime.*

cito citissime (arh.), menţiune de cancelarie folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea foarte urgentă a unui document. V. *citissime.*

ciuperci de mucegai (arh., cons.), grup de organisme microscopice care produc pe documentele de arhivă filamente lungi, bogat ramificate, numite hife sau micelii, pe care se formează elementele de înmulţire cunoscute sub numele general de spori şi care se răspîndesc foarte repede prin aer, prin apă sau prin contact. C. se dezvoltă în depozitele de arhivă numai dacă umiditatea relativă a aerului este mai mare de 65%; de obicei apar cînd arhiva este depozitată în subsoluri sau spaţii igrasioase, neaerisite. Această formă de biodeteriorare se poate produce şi în caz de inundaţii, chiar parţiale, ale depozitelor de arhivă. Atacul se pune în evidenţă prin pete sau zone întinse diferit colorate, uneori acoperite de o pîslă groasă de micelii; în cazuri grave suportul este puternic degradat, iar filele se lipesc unele de altele, fiind greu de desfăcut chiar în laboratoarele de restaurare.

Civilis (arh.), serie de acte juridice referitoare la cauze civile în unele arhive din Transilvania sec. XVIII-XIX.

Civitas (arh.), serie de documente în arhiva oraşului Gherla, din perioada 1702—1787; cuprinde privilegiile oraşului, dispoziţii cu privire la drepturile oraşului, acte omagiale, scrisori protecţionale pentru oameni, dispoziţii guberniale privitoare la comerţ, vamă, morărit, păduri, contracte.

cîmp (cîmpul scutului) (her.), suprafaţă a scutului din blazon care poate fi liberă sau încadrată cu piese şi figuri heraldice.

cîmp sigilar (sig.), suprafaţa pe care se gravează emblema şi legenda unui sigiliu.

cîrjă (her.), figură heraldică artificială, reprezentată în formă de baston, avînd partea superioară curbată; este utilizată în stemele ecleziastice, de obicei ca atribut al episcopatului. Sin. *crosă.*

clasare a documentelor (arh.), v. *ordonare.*

clasă tematică (arh., inf.), grupă mare de probleme care se deosebeşte de alte grupe, după locul pe care-l ocupă într-un anumit sistem de producţie şi după activităţile pe care le defineşte; constituie o grupă de probleme în cadrul clasificatorului tematic, care cuprinde 20 astfel de clase codificate de la A la U (literele Q, Ş, Ţ nu se folosesc).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

clasificare a documentelor (arh.), v. *ordonare.*

clasificare a sigiliilor (sig.), grupare a amprentelor și matricelor sigilare după anumite criterii, astfel încît, în ansamblu, să ofere specialiștilor date privind evoluția sfragisticii. Principalele elemente de clasificare sînt: a) posesorul (domni, principi, demnitari laici și ecleziastici, unități administrativ-teritoriale, orașe, comune, instituții de diferite categorii, persoane particulare); b) materialele din care sînt realizate; c) tehnica de confecționare; d) forma; e) mărimea; f) conținutul legendei etc.

clasificator tematic (arh., inf.), instrument de lucru utilizat în activitatea de cercetare tematică, care asigură organizarea uniformă a fișierelor tematice; cuprinde liste de probleme grupate pe clase tematice, teme și subteme, fiecare subdiviziune fiind individualizată printr-un indice alfanumeric.

clauză (dipl.), dispoziție specială sau accesorie, inserată într-un act public sau privat, precum și în contracte, tratate și convenții internaționale, prin care se stipulează anumite prevederi în legătură cu condițiile de aplicabilitate, termene, precizarea anumitor drepturi etc.

clauzele actului (dipl.), prevederi introduse în cuprinsul textului actelor menite: a) a preciza posibilitățile sau extinderea dispoziției (clauze adiționale); b) a asigura executarea acestuia și a înlătura orice eventuală piedică, întîrziere sau litigiu, susceptibil să ducă la mutilarea actului (clauze finale); c) a determina pe cei care sînt împrincinați să se supună voinței exprimate în act (clauze poruncitoare); d) a interzice oricărei persoane să se opună direct sau indirect voinței exprimate în act (clauze prohibitive); e) a adresa succesorilor îndemnul de a respecta decizia actului; f) a ordona executarea actului în ciuda eventualei existențe a unor acte anterioare sau posterioare contrare și în pofida dreptului comun. Pe lîngă acestea mai sînt și alte clauze: de rugăminte, de rezervă, derogatorii, de nefolosire, de promisiune, de obligații, de garanție, de renunțare etc.

climatizare a depozitelor de arhivă (arh., cons.), ansamblu de măsuri avînd ca scop menținerea temperaturii, umidității relative și purității aerului din depozitele de arhivă la parametrii recomandați pentru conservare, cu ajutorul unor instalații de climatizare. Instalațiile de climatizare sînt compuse din priza de aer, camera de climatizare, baterii și guri de distribuție, prevăzute cu aparate de măsură, control și reglare a condițiilor de microclimat. În cazul documentelor scrise pe hîrtie și pergament, microclimatul optim este cuprins între limitele 14—18° C și 45—65% u.r.; pentru conservarea microfilmelor se prevăd umidități relative mai scăzute, între 40—50%. Pentru prevenirea acțiunii prafului și noxelor din atmosfera poluată, în special în mediul urban, este necesară purificarea aerului admis în depozite.

coală de arhivă (arh., cons.), v. *cămașă arhivistică.*

coală de conexare (arh.), auxiliar de registratură folosit la sfîrșitul sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în registraturile instituțiilor din Transilvania, constînd dintr-o coală de hîrtie dublă, îndoită a mijloc, care cuprinde mai multe acte individuale sau singulare conexate, referitoare la aceeași cauză. Pe **c.** sînt tipărite, de obicei, antetul instituției, cota de registratură, obiectul actelor din cuprinsul colii, numerele de intrare și, eventual, un scurt rezumat al conținutului lor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Uneori pot figura și cotele din anii anteriori, referitoare la aceeași cauză, eventual chiar cota unde cauza continuă într-un an ulterior.

cocă (sig.), v. *ostie.*

cod 1. (dipl.), culegere de legi dintr-un anumit domeniu al dreptului sau, p. ext., o culegere de norme și dispoziții referitoare la un anumit domeniu de activitate etc. În general, fiecare **c.** (1) este individualizat printr-un determinativ care indică fie domeniul de activitate, fie autorul acelor legi sau norme, dispoziții etc. **2.** (arh.), listă de echivalențe între un limbaj artificial și limbajul natural, utilizată în corespondența diplomatică și comercială pentru a păstra secretul corespondenței și a reduce cheltuielile transmiterii telegrafice etc. Sin. *cifru.* **3.** (arh., inf.), sistem de simboluri (semne) folosit pentru a reprezenta și transmite informații în sistemul SARIAS; **c.** atribuit unui cuvînt cheie permite ca automat să se atașeze rezumatului atît cuvîntul cheie respectiv cît și ierarhiile sale din clasificatorul tematic.

codex (codice) (dipl.), 1. Reunire de table cerate, reprezentînd cea mai veche formă de carte în perioada romană; **2.** Culegere (manuscrisă) de legi, de documente medievale sau, p. ext., de orice texte vechi (medievale), de obicei cu conținut variat; **c. diplomaticus,** v. *condică, cartulariu;* **c. rescriptus** (pal.), v. *palimpsest.*

codicil (dipl.), act juridic întocmit cu respectarea formelor legale, posterior testamentului la care se referă, pentru a-i aduce unele modificări sau completări, ori pentru a introduce o clauză ca expresie a voinței testatorului, nerespectarea acestei clauze ducînd la anularea testamentului.

codicologie, știință specială a istoriei care studiază tehnica de execuție a manuscriselor, urmărind suporții grafici, sistemele de tăiere și liniere a filelor, modul de numerotare a caietelor, stilul și ornamentația etc.

codificare (arh., inf.), operațiunea de transpunere a limbajului natural într-un cod.

Codrescu Teodor (1 aprilie 1819, Iași — 23 martie 1894, Iași), director al Arhivelor Statului din Iași în perioada aprilie—octombrie 1856; a urmat studiile medii la Iași și Galați (1838), iar în 1841 absolvă cursurile superioare de filozofie și legi la Iași, fiind repartizat ca profesor de limbă franceză. Ocupă diferite alte posturi în învățămînt pînă în anul 1853, iar apoi funcții politice, devenind un aprig militant al Revoluției de la 1848 și al Unirii. În anul 1850 este numit redactor al publicației „Zimbrul". Ca director al Arhivelor ieșene a fost preocupat de completarea arhivelor cu noi documente și a organizat prima expoziție arhivistică românească. Este editorul colecției de documente *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate și alte acte ale Moldo-Valahici,* 26 vol, Iași, 1852—1895.

coif (her.), ornament exterior al scutului reprezentînd acoperămîntul (metalic) al capului cavalerilor. A fost confecționat din diferite metale (aur, argint, oțel etc.) timbrînd scutul, în profil și din față, cu viziera închisă sau deschisă. Inițial, gradul de deschidere al vizierei exprimă rangul social al posesorului: a) viziera deschisă desemna un suveran; b) viziera deschisă pe jumătate indică principii de sînge regal și ducii suverani; c) viziera alcătuită din 11 gratii și două traverse indică un duce sau un marchiz etc. Pentru bastarzi viziera era redată închisă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

C. este reprezentat, de obicei, încorcnat, putînd fi însoțit și de alte mobile cum sînt: penajele, colierele etc. Sin. *cască.*

colecția „Achiziții noi" (arh.), colecție constituită în cadrul Arhivelor Statului din documentele recent intrate în depozitele proprii prin donație sau cumpărare și care cuprinde: hrisoave, firmane, zapise de vînzare-cumpărare, corespondență, jalbe, cărți domnești, anaforale ș.a.

colecție arhivistică (arh.), totalitatea documentelor grupate de o organizație, o familie sau persoană fizică, conform unui anumit criteriu fără a se ține seama neapărat de proveniența lor sau de existența unei legături organice între ele. În cadrul Arhivelor Statului, colecțiile sînt organizate după următoarele criterii: cronologic, tematic, al limbii, al suportului material. Între acestea se numără: Secția istorică; Acte comemorative și de fundație; Acte privilegiate; Fotografii; Peceți; Suluri; Manuscrise; Documente grecești; Documente turcești; Planuri și hotărnicii; Documente foi volante.

colecție de matrice sigilare (sig.), totalitatea matricelor sigilare conservate într-un depozit public. În conformitate cu cerințele științei arhivistice, matricele sigilare trebuie inventariate în ordinea depunerii, urmînd ca pentru regăsirea lor tematică să se constituie un fișier special.

colecție sigilară (sig.), colecție reunind impresiuni sigilare, originale sau copii, grupate după anumite criterii cum sînt: a) posesorii (suverani, demnitari laici și ecleziastici, unități administrative, orașe, comune, instituții etc.); b) reprezentarea din emblemă (sigilii de tip iconografic, hagiografic, naval etc.); c) provinciile istorice de unde provin (sigilii din Transilvania, Moldova etc.); d) tehnica de confecționare etc.

coligat, 1. (bibl.), volum în care se leagă lucrări cu conținut sau tematică diferită; 2. (arh.), condică în care sînt legate mai multe documente, originale sau copii. Sin. *miscelaneu.*

coll. (dipl.), v. *collationatum.*

collata (dipl.), mențiune folosită în cancelaria regală ungară la documentele latine medievale pentru Transilvania în sec. al XIV-lea, privind colaționarea (verificarea) documentelor înainte de eliberarea lor către beneficiar. Mențiunea **c.** se scria, de obicei, pe îndoitura inferioară a pergamentului.

collationatum (dipl.), mențiune de cancelarie privind compararea conținutului documentului cu conceptul său, înainte de a fi supus validării. Scris și prescurtat *c.* și *coll.*

Collectanea (arh.), denumire folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX pentru culegerile de documente originale și în copie, manuscrise, alcătuite de cercetători în domeniul istoriei și colecționari de documente.

Collectio Historico-Diplomatica (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, alcătuită de arhivarul Mike Sándor în anii 1838—1848. Cuprinde documente din anii 1605—1848, privind domeniile principilor Transilvaniei, probleme de impozit, militare, de personal, diete, administrație, împărțirea administrativ-teritorială a Transilvaniei, conscripții etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

colofon (bibl.), însemnare la sfîrşitul unei cărţi din epoca introducerii tiparului (sec. XV—XVI), cuprinzînd unele date editoriale (numele tipografului, data şi locul unde a lucrat şi, rar, alte precizări asupra alcătuirii operei). Sin. *căsuţă tipografică.*

colontitlu (bibl.), primul rînd de pe fiecare pagină a unei cărţi, tipărit cu majuscule deasupra textului propriu-zis (şi de regulă între două linii tipografice). Conţine numele autorului pe pagina din stînga (cu soţ), titlul întreg sau prescurtat al cărţii ori al unui capitol, pe pagina din dreapta (fără soţ).

columnatio (dipl.), tip de ornamentare a primului rînd, caracteristic documentelor latine din sec. al XIII-lea.

Comisia consultativă heraldică (her., sig.), organism creat în anul 1920 şi oficializat prin legea din 23 iunie 1921. Era compusă din şapte membri, activînd pe lîngă Ministerul de Interne. Pînă în anul 1940 (cînd a fost desfiinţată) **C.** a concentrat informaţiile privind sigiliile şi stemele utilizate de-a lungul anilor pe teritoriul ţării noastre şi a elaborat noile arme de stat, precum şi stemele pentru autorităţile administrativ-teritoriale (ţinuturi, judeţe, municipii, oraşe şi unele instituţii laice şi ecleziastice, ca: universităţi, patriarhie, mitropolie, episcopii). O contribuţie importantă la activitatea **C.** au adus-o reprezentanţii Direcţiei generale a Arhivelor Statului, între care Constantin Moisil şi Mihai Popescu.

Comisia centrală de evaluare (arh.), organul colectiv de lucru constituit în cadrul D.G.A.S., care dă avize consultative cu privire la oportunitatea achiziţionării documentelor şi publicaţiilor de referinţă arhivistică de la persoane fizice şi stabileşte preţul de achiziţie al acestora. În unele cazuri, **C.** avizează şi lucrările comisiilor de evaluare de la filiale.

Comisia de evaluare a documentelor (arh.), organ colectiv de lucru constituit la filialele Arhivelor Statului, care dă avize consultative cu privire la oportunitatea achiziţionării documentelor şi publicaţiilor de referinţă arhivistică de la persoane fizice şi stabileşte preţul de achiziţie al acestora. V. şi *Comisia centrală de evaluare.*

Comisia de selecţionare a documentelor de la Arhivele Statului (arh.), organ colectiv constituit în cadrul unităţilor Arhivelor Statului care verifică şi dă avize consultative asupra lucrărilor de selecţionare primite de la organizaţiile socialiste şi celelalte organizaţii din raza lor de activitate, în vederea confirmării lor. Avizează şi lucrările de selecţionare întocmite pentru fondurile din depozitele proprii.

Comisia de selecţionare a documentelor de la organizaţiile socialiste (arh.), organ colectiv constituit la organizaţiile socialiste şi celelalte organizaţii pentru efectuarea selecţionării documentelor din fondurile proprii. Comisiile de selecţionare de la organizaţiile socialiste propun spre eliminare unităţile arhivistice lipsite de valoare documentară şi al căror termen de păstrare a expirat. Procesele-verbale ale **C.** se aprobă de Arhivele Statului.

Comisia documentală (arh.), organism de lucru, înfiinţat în anul 1841, în Ţara Românească, avînd ca atribuţii strîngerea, transcrierea şi traducerea actelor de proprietate ale mănăstirilor din ţară pentru „a întregi istoria ţării cu ştiri scoase din acte vechi". **C.** a lucrat sub con-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ducerea Departamentului Credinței, fiind formată din șapte membri, un secretar, un registrator, un translator și patru copiști. Inițial, **C.** a fost înființată pe un termen de trei ani, însă și-a continuat activitatea pînă în anul 1862, cînd Arhivele Statului au preluat tot materialul strîns pînă atunci de această comisie, de asemenea și personalul ei. În cei 20 de ani de activitate, **C.** a reușit să transcrie actele mănăstirilor: Arnota, Bistrița, Glavacioc, Golgota, Govora, Motru, Rîncaciov, Sadova, Seaca, Strehaia, Tismana, Trivale și Vieroș.

Comisia genealogică (gen.), organism obștesc, creat în 1943, în vederea impulsionării cercetărilor genealogice. Și-a încheiat activitatea în același an.

Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie (her., gen., sig.), organism obștesc, creat în 1970, pe lîngă Institutul de istorie „N. Iorga", desfășurîndu-și activitatea sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice. Avînd drept scop dezvoltarea acestor științe speciale ale istoriei, **C.** a impulsionat cercetările naționale în domeniile respective și a contribuit, prin participarea la congresele internaționale de specialitate, la popularizarea, dincolo de hotare, a izvoarelor istorice românești și a rezultatelor obținute de specialiștii români.

Comisia internațională de diplomatică (dipl.), organism afiliat Comitetului internațional de științe istorice. Constituită în 1965 la Viena, **C.** a fost recunoscută oficial în cadrul Congresului internațional de științe istorice din 1970 de la Moscova. **C.,** menită să contribuie la dezvoltarea științei diplomatice, reunește specialiști din diverse țări, preocupați de aprofundarea metodologiei cercetării izvoarelor documentare; și-a axat activitatea în următoarele direcții: 1) standardizarea normelor de editare a documentelor; 2) publicarea unor culegeri de acte diplomatice; 3) uniformizarea terminologiei de specialitate prin elaborarea unui dicționar internațional de diplomatică; 4) organizarea de colocvii și congrese internaționale pentru dezbaterea unor aspecte privind evoluția cancelariilor și critica diplomatică a înscrisurilor feudale. Președinția are sediul la Paris, Franța, iar secretariatul în Republica Federală Germania.

Comisia științifică pentru probleme arhivistice (arh.), organ consultativ ce funcționează în cadrul Ministerului de Interne și care a luat ființă potrivit prevederilor Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R.S.R. Comisia este formată din specialiști din Direcția generală a Arhivelor Statului, din alte instituții de știință și cultură, precum și din unele ministere, avînd ca scop asigurarea, în mod unitar, a orientării activității arhivistice la nivel național, potrivit cerințelor cercetării științifice și ale muncii cultural-educative.

Comisia centrală de selecționare a documentelor (arh.), organ colectiv constituit în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului care verifică și dă avize consultative asupra indicatoarelor termenelor de păstrare și a lucrărilor de selecționare primite de la organizațiile socialiste centrale în vederea confirmării lor. **C.** avizează lucrările de selecționare primite de la filialele județene ale Arhivelor Statului, avînd sarcina să studieze întreaga activitate de selecționare a documentelor din Fondul Arhivistic Național și să propună măsuri de îmbunătățire a acestei activități.

Comisie de expertiză a documentelor (arh.), termen ieșit din uz. V. *Comisia de selecționare a documentelor de la Arhivele Statului.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comisie de expertiză şi control a documentelor (arh.), termen ieşit din uzz. V. *Comisia de selecţionare a documentelor de la Arhivele Statului.*

Comitetul Internaţional de Sigilografie (C.I.S.) (sig.), organism creat în 1959 prin hotărîrea Biroului executiv al Consiliului Internaţional all Arhivelor, în vederea rezolvării unor probleme practice privind păăstrarea şi conservarea sigiliilor şi a stimulării cercetărilor în acest dcomeniu. Nu are un sediu stabil. Actualmente preşedinţia se află la Bîruxelles-Belgia, iar secretariatul la Bucureşti—România. Numit iniţial Comitetul de Sigilografie, apoi, după 1978, C.I.S., acest organiiism a contribuit la dezvoltarea teorici şi practicii sfragistice, preocupîndu-se de uniformizarea terminologiei de specialitate, stabilirea elemaentelor necesare pentru descrierea sigiliilor (în acest scop a difuzat doua variante de fişe, una pentru o descriere sumară alta pentru o deescriere analitică), reunirea eforturilor specialiştilor în vederea creşterrii longevităţii izvoarelor sigilare, tratarea maladiilor cerii şi a altor substanţe utilizate la sigilare, elaborarea de studii menite să scoată în evvidenţă importanţa sigiliilor create în diferite ţări, întocmirea bibliogreafiei internaţionale de sigilografie, organizarea de expoziţii itinerante avînd la bază aceste mărturii speciale ale trecutului istoric. În etapa acttuală este compus din 9 membri plini şi 6 membri corespondenţi, cuiprinzînd specialişti din următoarele ţări: Belgia, Franţa, Israel, Italia, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Republica Federală Germaania, România, Spania, Sudan, S.U.A., Ungaria, U.R.S.S. şi Vatican. **C.I.S.** îşi desfăşoară activitatea prin sesiuni anuale, găzduite prin rotaţiie de ţările participante.

comma (dipl.), figură de mari dimensiuni avînd forma unei virgule urmată de punct, trasată pe suportul privilegiilor pontificale în sec. XII—XII.

Commissariales dispositiones (arh.), denumire dată în repertoriile alfabettice din Transilvania, în sec. al XVIII-lea, dispoziţiilor Comisariatullui provincial suprem privind aprovizicnarea armatei. Aceste dispoziţiii au fost constituite uneori şi în serii separate.

Commissariales ordinationes (arh.), denumire dată în repertoriile alfabettice din Transilvania în sec. al XVIII-lea ordinelor Comisariatului Provincial Suprem privind aprovizicnarea armatei. Aceste repertorii au fost constituite uneori şi în serii separate.

commissio (dipl.), însemnare pe documentele latine medievale emise de cancelaria regală ungară, în sec. XIV—XVI, pentru Transilvania, dim ordinul verbal *(commissio propria domini regis)* sau scris *(ad litteratorium domini regis)* al regelui.

compas (pal.), instrument folosit şi la elaborarea actului în vederea marcării şi măsurării distanţelor dintre rînduri şi pentru liniere. Sin. *perghel, punctorium.*

compatibilizarea de tezaure (arh., inf.), stabilire a unei corespondenţe între descriptorii a două sau mai multe tezaure cu aceeaşi arie de acoperire, în vederea facilitării schimbului reciproc de informaţii.

completare a arhivei (arh.), activitate desfăşurată de Arhivele Statului în vederea preluării în depozitele proprii a documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Naţional de la creatorii şi deţinătorii de documeinte din ţară şi străinătate. V. *preluare de documente.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

completare a golurilor (arh., cons.), operație de restaurare a documentelor avînd ca scop întregirea suprafeței suportului grafic ce prezintă lipsuri ca urmare a degradărilor. Ca material de completare se utilizează fie o hîrtie cu o compoziție identică cu suportul grafic, fie hîrtie japoneză, în cazul tehnicii de lucru prin decupare; în cazul completării prin turnarea suspensiei de fibră se utilizează paste chimice de calitate superioară. Zona completată trebuie ca, indiferent de tehnica utilizată, să fie aderentă la document și să prezinte aceeași masă. V. *formator de foi.*

Computs-Protocolle (arh.), serie de registre din arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei din anul 1850, care cuprind situațiile privind întreținerea armatei.

comunicare a documentelor (arh.), atribuția arhivelor de a pune la dispoziția publicului documentele pe care le păstrează în scopul cercetării lor. **C.** poate fi realizată prin instrumente de informare științifică, publicații, presă, radio, T.V. etc. **C.** poate fi: directă, cînd se dă însuși actul cerut spre consultare sau indirectă, cînd această sarcină se încredințează administrației arhivei fie spontan, fie prin obligația legii. Sin. *accesibilitate a arhivelor; comunicare a actelor.*

concept (dipl.), înscris cuprinzînd o primă redactare definitivă a unui act menit a pregăti asamblarea firească a diferitelor elemente ale formularului diplomatic și a permite eventuale corecturi, completări în vederea asigurării formei definitive a actului. Sin. *ciornă, imbreviatură, minută.*

condei (pal.), instrument de scris trăsături mai groase ale literelor; se folosea, de obicei, pentru litere inițiale, majuscule, monograme domnești, titluri de capitole din manuscrise. Se confecționa din trestie, iar mai tîrziu din metal (plumb). S-a folosit la noi pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Mai tîrziu a devenit sinonim cu pană (de scris), creion. V. *instrumente de scris.*

condicar (dipl.), termen vechi utilizat pentru cel care scria și avea în păstrare condicile sau registrele. V. *registrator, arhivar.*

condică (dipl.), **1.** Unitate arhivistică din categoria manuscriselor diplomatice, alcătuită dintr-un grup de fascicule de hîrtie legate în formă de codex, pe filele căreia sînt transcrise integral toate documentele referitoare la drepturile, titlurile de proprietate și istoricul unei instituții sau ale unei familii. Inițial, acest gen de **c.** purta și denumirea de *catastif* sau *catastih.* Mai rar, aceste **c.** erau formate de însăși colecția de documente originale ale instituției sau ale familiei interesate. Deși cele mai vechi **c.** s-au pierdut, unele menționări documentare probează existența lor încă din sec. al XV-lea. Printre cele mai vechi **c.** păstrate pînă azi amintim „Condica de documente Cocorăscu", o **c.** particulară de documente, creată în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, precum și condicile mănăstirești din prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Pentru a avea puterea juridică necesară, toate copiile de documente erau colaționate, apoi șnuruite și legate la un loc, după care, pentru legalizare, erau pecetluite, prin aplicarea peceții sau a sigiliului pe ultima filă, unde se făcea și menționea referitoare la operațiile efectuate, urmată de semnătura autografă a celui în drept (Fig. 17 și 18). **2.** Registru (1) de însemnări cu caracter documentar-administrativ, financiar-contabil, fiscal etc.;

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

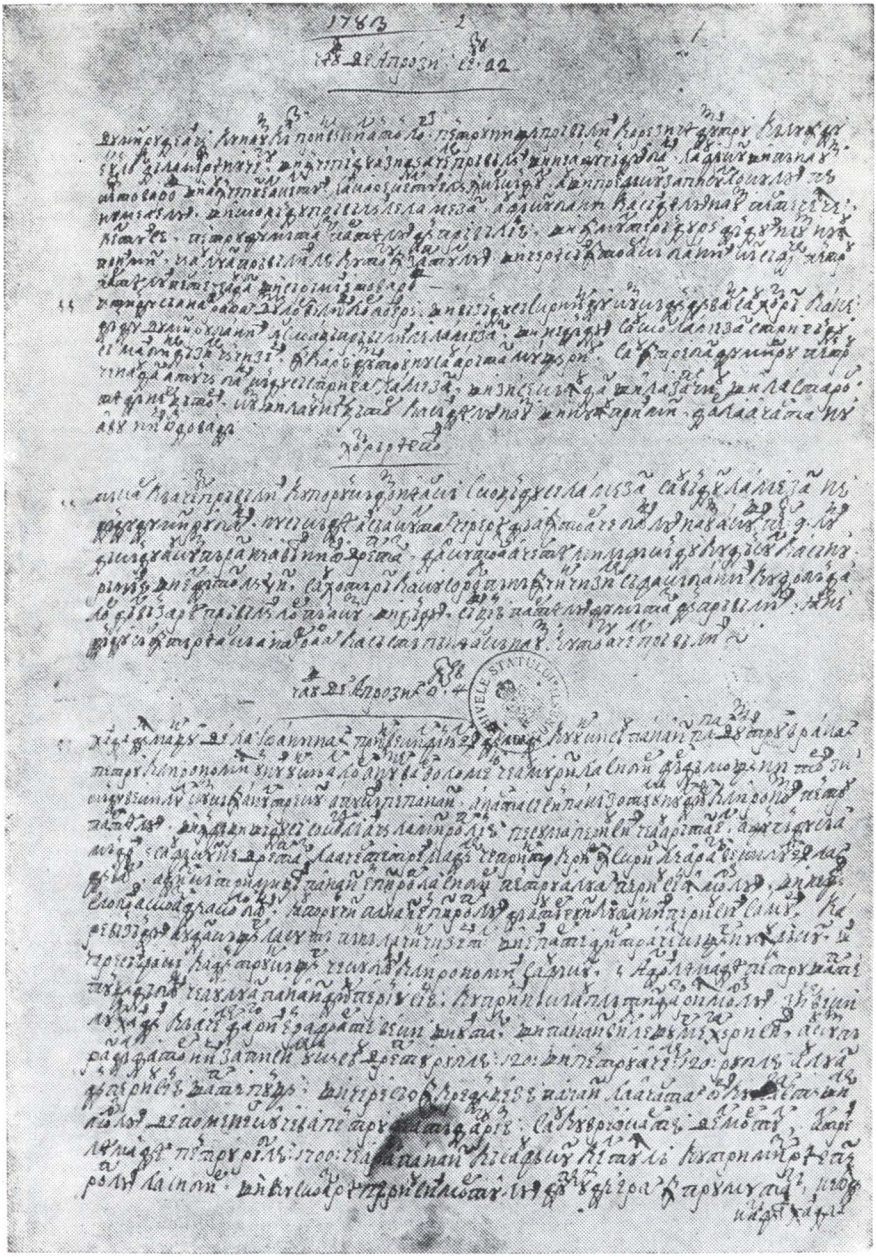

Fig. 17. Condica de hotărîri a lui Mihail Constantin Suțu vv.
Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, 10—11.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

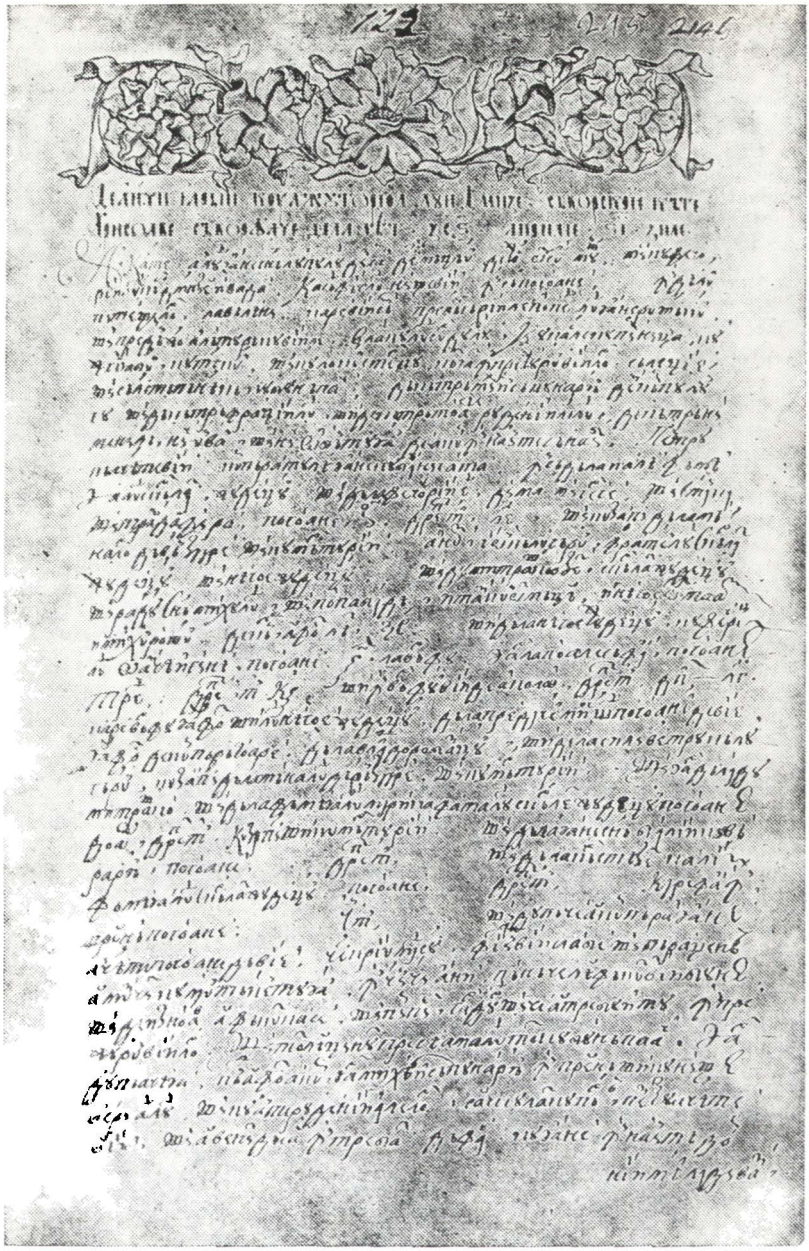

Fig. 18. Condica marei legofeții de toate cărțile lui **Constantin Brîncoveanu** vv. (1689—1714).
Arh. St. Buc., Manuscrise, 705.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

unneori registru (1) utilizat de vechile instituții administrative și judecătorești ca instrument de evidență a documentelor emise sau a acelor primite și rezolvate etc.; **c. alfavita** sau **c. literală, c.** (2) specială în care erau trecute în ordine alfabetică, după numele celui care poornea acțiunea juridică, toate dosarele unei instanțe de judecată, duupă ce în prealabil au fost inventariate pe cauze într-un opis general. Sinin. *alfavitar;* **c. de calități,** titlu de **c.** (2) administrativă, ținută la toate instituțiile țării după Regulamentul organic, în care se treceau daatele biografice și calificarea angajaților, pentru a avea situația lor exxactă în vederea avansării sau a acordării de ranguri etc.; **c. de cheltuieli,** denumire pentru **c.** în care se ținea evidența cheltuielilor pe annul respectiv, indicînd, pe lîngă sumele date, și scopul acestor cheltuieli (Fig. 19); **c. de comandirovce,** denumire a unei **c.** (2) administrative de la începutul sec. al XIX-lea, din Moldova, păstrată la Arhiveele Statului din Iași, în care sînt înscrise delegațiile celor plecați în interes de serviciu; **c. de corespondență, c.** utilizată pentru evidența circulației documentelor (predare-primire), de la registratură la compaartimente în cadrul unei instituții, sau între organizații. Sin. **c.** *de expediție;* **c. expediție** (sau, mai vechi, **c.** *de pornitorie,* **c.** *de pornitoriia actelor,* **c.** *de expedarisit*), registru (1) special ținut de organizații peentru evidența expedierii documenteler prin înregistrarea zilnică a lisstei documentelor expediate și a destinatarilor respectivi. Începînd dinn anul 1826, fiecare din documentele ieșite din cancelariile instituțiilor și înregistrate în **c. de c.** poartă cîte un număr de înregistrare. Sinin. *c. de corespondență;* **c. de protestații,** denumire a unei unități arhivistice în formă de registru (1), păstrată în arhivele judecătorești din Iași, în care au fost transcrise protestațiile reclamanților, urmate fiecare de nadpisul respectiv. Acest gen de **c.** (2) a fost utilizat ca instrumaent de evidență a protestațiilor primite și judecate, originalele fiind reestituite reclamanților după ce, în prealabil, se notase pe ele nadpisul; **c. de rezultatul aprozilor,** titlu de **c.** (2) din prima jumătate a sec. al XIIX-lea, din Moldova, în care se înscriau toate lucrările efectuate de approzii tribunalului. Anton Pann, ca președinte de tribunal, o numește astfel în 1847; **c. de vistierie,** registru ținut de un dregător domnesc, spoecial învestit pentru a urmări cheltuielile și veniturile domnului. Ceea mai veche **c.** s-a păstrat de la Constantin Brîncoveanu; **c.** erau ținnute și pentru unele domenii ecleziastice; **c. depoziturilor,** titlu de **c.** (2) ținută în cancelaria tribunalelor țării, în care erau înregistrate toate valorile (documente, bani, bijuterii etc.) pe care împricinații, conform legii, le depuneau spre păstrare, ca depozit, la instanțele de judecată; **c. grainică,** titlu de **c.** (2) ținută pînă în prima jumătate a secc. al XIX-lea, la tribunalele judecătorești de primă instanță pentru însscrierea reclamațiilor făcute prin viu grai, denumite jăluiri grainice; **c. iznasi zaherea,** denumire a unei **c.** (2) din anul 1827, din Moldova, în care au fost înregistrate proviziile alimentare de natură animală (booi, vaci, cai, capre, oi, porci etc.), produsele lactate (unt, brînză, cașcaval) și merele domnești exportate pe baza contractelor încheiate între producători și negustorii turci; **c. podorojnelor, c. (2)** ținnută la Vistierie pentru evidența transportului gratuit cu caii de poștă, luarea în evidență făcîndu-se prin înregistrarea persoanelor cu misiuni oficiale cărora li s-au înmînat podorojne; **c. politicească, c.** (2) carre cuprinde legi; **c. practicalelor,** titlu de **c.** (2) pe care o țineau instanțele judecătorești pentru a trece în ea lucrările fiecărei ședințe (deenumite *seanse*), acestea servind ca temei pentru hotărîrile tribuna-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

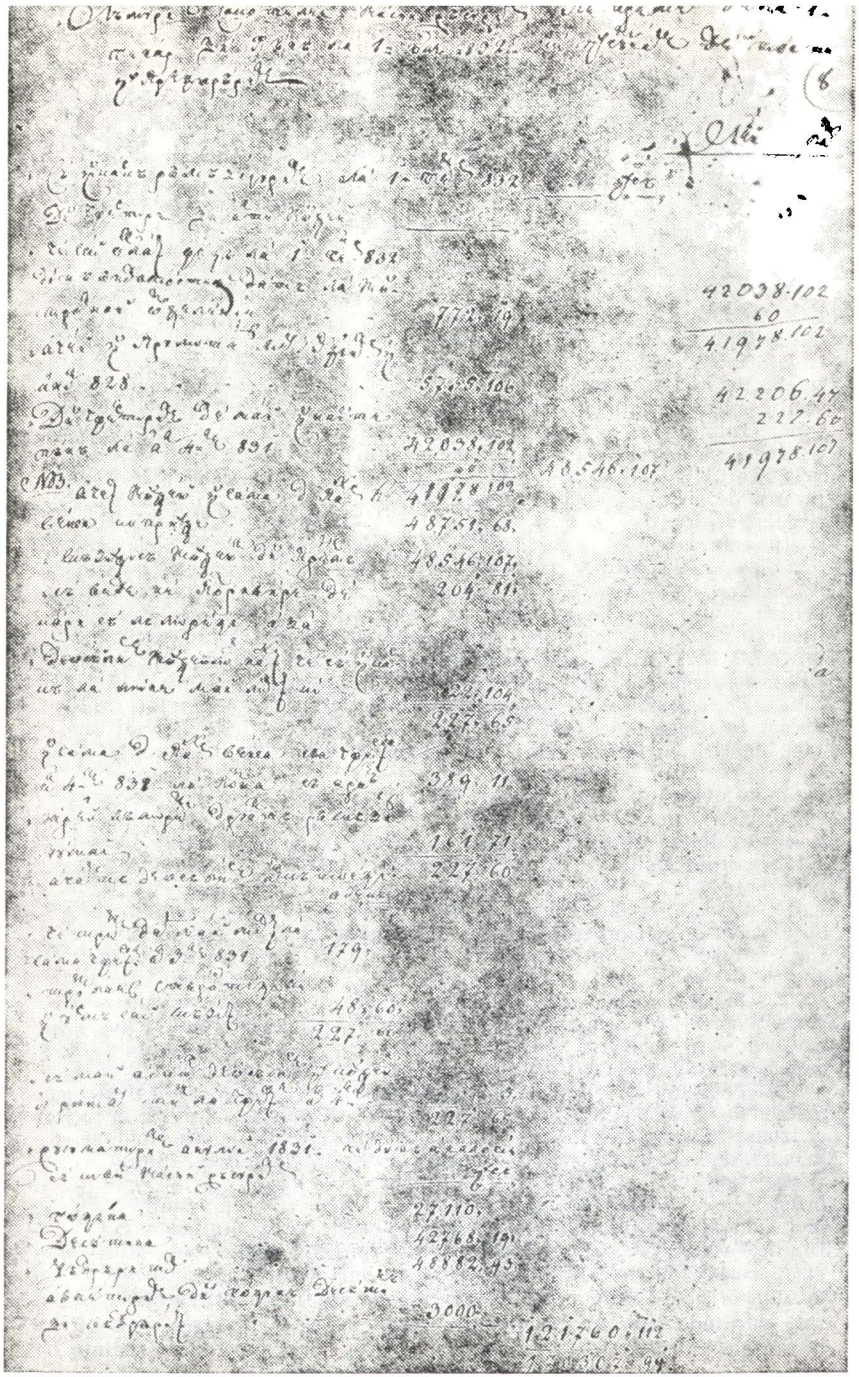

Fig. 19. Condică referitoare la banii Casei răsurilor (1828—1832). Arh. St. Buc., fond Obștescul control-Moldova, dosarul 1, 2/1832.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

leloor ; **c. rangurilor boiereşti, c.** cuprinzînd evoluţia familiilor şi rangurilor boiereşti; **c. stralovaia,** denumire a unei **c.** (2) judecătoreşti vechi, carre a fost utilizată în Moldova pentru înscrierea pedepselor (amenziloor); **c. şireţilor,** c. (2) înfiinţată în anul 1786 în Moldova, la porunca lui Alexandru Mavrocordat şi ţinută la instanţele de judecată pentru înscrierea numelor celor dovediţi plastografi, înşelători, necinstiţi în afaaceri băneşti şi păstrarea unei evidenţe permanente cît mai exacte a aacestora; **c. tabele de banii grajdica** (în care *grajdica* este un termen ad-hoc de la grajd + terminaţia *ica*, prin analogie cu termeni de tipul lui practica), termen creat în anul 1827 de cancelaria Moldovei pentru a denumi **c.** (2) înfiinţată la porunca domnului Ioan Sandu Sturdza cu scopul de a păstra evidenţa impozitului adiţional introdus de acesta pentru grajdul domnesc; **c. tacrirurilor,** denumire dată între anii 18225—1828, **c.** (2) ţinută la Departamentul criminalicesc pentru consemnarrea interogatoriului luat unui delincvent în cercetare. Acest gen de **c.** a fost denumit, după 1828, condică de interogatorii, apoi registru de procese-verbale (de interogatorii); **c. vigavor şi banat** (termen format din asocierea rus. *vigavor*, „observaţie", „mustrare", „blam" şi a magh. *bannat*, „mustrare", „dojană"), termen creat în Moldova pentru a denumi o **c.** (2) din anul 1838 în care se înscriau pedepsele date funcţionarrilor vinovaţi de abateri în serviciu; **3.** Denumire învechită pentru codl de legi; **c. emboriceească,** denumire învechită pentru codul comerciall.

connexare de documente (arh.), grupare a două sau mai multe documente carre tratează aceeaşi problemă sau probleme similare; acţiunea de **c.** se consemnează în registrul de intrare-ieşire astfel: la primul document înregistrat se menţionează numerele documentelor conexate, iar la fieccare document conexat se indică numărul documentului la care au fostt conexate. V. *registru de intrare-ieşire.*

Confederaţia Internaţională de Heraldică (her., sig., gen.), organism internaţional creat în 1970 în scopul unirii eforturilor specialiştilor din diferite ţări în vederea efectuării de cercetări heraldice şi genealogicee şi stimulării preocupărilor pentru dezvoltarea acestor discipline. Printre diferitele organisme naţionale afiliate Confederaţiei Internaţionale de Heraldică se numără şi Comisia de heraldică, genealogie şi sigilografie din România, al cărei reprezentant face parte din Biroul exeecutiv al confederaţiei.

confer, conferatur (dipl.), **1.** Menţiune de cancelarie pe documente din sec. XVIII—XIX din Transilvania, scrisă la destinatar, indicînd un doccument de referinţă; 2. Termen folosit în repertoriile alfabetice din Traansilvania în sec. XVIII—XIX, indicînd un cuvînt de referinţă. Preescurtat *c., cf., cfr.* V. şi *vide.*

confirmare a actului (confirmatio) (dipl.), 1. Acţiunea de eliberare a unui înscris prin care sînt reînnoite prevederile unui act emis anterior; **2.** Actul rezultat din acţiunea de mai sus. Se realizează, de obicei, de către un succesor al autorului documentului, fie prin reproducerea integrală a textului, fie printr-un rezumat, cu reproducerea dispoziţieii (şi în acest de-al doilea caz se numeşte *inserţie*) (v.). Sin. *întărire a aictului.* V. şi *transumpt, vidimus.*

confirmare a indicatoarelor termenelor de păstrare (arh.), aprobare prin carre Direcţia generală a Arhivelor Statului recunoaşte justeţea terme-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nelor de păstrare stabilite de organele centrale pentru documentele create de organizaţiile socialiste centrale şi unităţile din subordine.

confirmare a proceselor-verbale de selecţionare (arh.), aprobare în scris, de către Arhivele Statului a proceselor-verbale de selecţionare primite de la organizaţiile socialiste şi celelalte organizaţii, în baza căreia organizaţiile socialiste pot scoate din evidenţă şi preda la retopit unităţile arhivistice propuse pentru eliminare.

Congresul Internaţional al Arhivelor (arh.), reuniune internaţională a Consiliului Internaţional al Arhivelor, care se întruneşte o dată la patru ani, la data şi locul pe care le stabileşte Comitetul executiv. În cadrul fiecărui congres au loc: a) o sesiune a adunării generale; b) o şedinţă a Comitetului executiv care-şi încheie mandatul şi o şedinţă a noului Comitet executiv, ales prin votul adunării generale; c) şedinţe ale Comitetului de candidaturi şi ale Comitetului de rezoluţii; d) un program de conferinţe, comunicări, discuţii şi expoziţii de ordin profesional deschise tuturor arhiviştilor care participă la congres şi, eventual, invitaţilor Comitetului executiv şi ai Comitetului de organizare a C. Datele, localităţile şi temele congreselor ce s-au ţinut pînă acum au fost următoarele: I. Paris, 1950 (1. Controlul arhivelor la instituţii. 2. Arhivele şi microfilmarea. 3. Arhivele particulare-economice. 4. Editările bibliografice în probleme de arhivă); II. Haga, 1953 (1. Unificarea terminologiei arhivistice. 2. Arhivele şi documentaţia. 3. Arhivele şi istoria artelor. 4. Muzeele istorice de pe lîngă arhive. 5. Pregătirea arhiviştilor. 6. Acordurile internaţionale în problema predării materialelor de arhivă şi a microfilmelor pentru folosirea lor temporară); III. Florenţa, 1956 (1. Noi instalaţii de arhive. 2. Selecţionarea în arhive. 3. Arhivele particulare). IV. Stockholm, 1960 (1. Arhivele de stat şi organizarea lor. 2. Tehnici noi, noi materiale şi noi metode utilizate — după 1950 — în restaurarea documentelor şi sigiliilor, conservarea hărţilor şi planurilor şi fotografierea. 3. Arhivele şi cercetările moderne economice şi sociale); V. Bruxelles, 1964 (Metode moderne de ordonare în arhive); VI. Washington, 1966 (Congres extraordinar). (1. Liberalizarea accesului în arhive. 2. Programele naţionale ale publicaţiilor de documente. 3. Folosirea microfilmelor pentru cercetare şi publicaţii. 4. Cooperarea internaţională în vederea liberalizării accesului în arhive); VII. Madrid, 1968 (1. Liberalizarea în materie de acces în arhive şi politica de microfilmare. 2. Raportul comitetului de microfilmare al Consiliului Internaţional al Arhivelor. 3. Arhivele curente ale administraţiei); VIII. Moscova, 1972 (1. Relaţia dintre arhivele de stat şi arhivele administrative. 2. Tehnica nouă în arhive. 3. Instrumentele de cercetare ale arhivelor în slujba ştiinţei. 4. Ajutorul tehnic acordat arhivelor din ţările în curs de dezvoltare); IX. Washington, 1976. (1. Prearhivarea documentelor. 2. Aplicarea tehnicii noi în arhive. 3. Accesul în arhive şi folosirea documentelor. 4. Programul de asistenţă arhivistică pentru ţările în curs de dezvoltare); X. Londra, 1980 (1. Folosirea arhivelor 2. Consiliul Internaţional al Arhivelor, realizări şi perspective). Documentele congreselor internaţionale se publică în revista „Archivum".

Conjuncturalia (arh.), serie de documente din sec. al XVII-lea în unele arhive din Transilvania privind cărăuşiile, ca prestaţie feudală. Sin. *Praeiuncturalia*. Germ. *Vorspann*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Connexions-Zahlen (arh.), numerele de conexare ale actelor anterioare și posterioare care se referă la aceeași cauză în registratura Tezaurariatului Transilvaniei din 1841. Aceste numere erau trecute pe coala de arhivă a actului, ajutînd urmărirea cauzei în arhivă, actele fiind păstrate în ordinea cronologică a înregistrărilor.

conscripție (conscriptio) (dipl.), document întocmit în urma acțiunii de conscriere; cuprinde lista nominală a capilor de gospodărie a unei proprietăți feudale, respectiv a uneia sau mai multor localități. **C.** indică, pe lîngă numele capilor de gospodărie, și pe toți sau o parte din membrii de familie (tinerii în vîrstă de 20 de ani chemați să satisfacă serviciul militar), terenurile agricole posedate, veniturile și alte beneficii (scutiri), pentru a arăta capacitatea economică a gospodăriilor. **C.** servește pentru stabilirea obligațiilor de impozit. Magh. *összeírás*, germ. *Konskription*; **c. urbarială,** document scris în formă de fascicul sau registru, folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX. În **c.,** pe lîngă capacitatea economică a gospodăriilor unui domeniu, sînt trecute și obligațiile feudale față de stăpînul acestuia, atît cele colective cît și cele individuale curente și ocazionale, care fac obiectul urbariului propriu-zis. Lat. *conscriptio-urbarialis*.

Conscriptiones (arh.), serie de acte din arhivele instituțiilor administrative din Transilvania, care cuprinde conscripțiile și recensămintele populației agricole, meșteșugărești etc.

conservare a documentelor (arh., cons.), complex de măsuri destinate păstrării în cele mai bune condiții a documentelor de arhivă. **C.** implică folosirea de depozite climatizate, dotate cu mobilier specific corespunzător, organizarea arhivei și confecționarea de mijloace individuale de protecție a documentelor, aplicarea măsurilor de asigurare, igiemă și întreținere a arhivelor, restaurarea documentelor și reglementarea evidenței și circulației documentelor în condițiile asigurării securității și integrității acestora. În ultimele decenii măsurile de **c.** urmăresc înlocuirea originalelor în activitatea de valorificare cu fotoreproduceri și facsimile. V. *asigurare a securității documentelor*. Sin. parțial, *păstrare a documentelor*.

conservator de arhivă (arh.), persoană cu pregătire superioară, care în Arhivele Statului avea în grijă securitatea și evidența documentelor, a depozitelor și a bibliotecii documentare. De asemenea, primea audiențele publicului și ținea evidența corespondenței.

conservatorium (dipl.), denumire sub care era cunoscută, în evul mediu, încăperea destinată depozitării arhivei locurilor de adeverire din Transilvania. Sin. *camera, sacristia*.

Consfătuirea conducătorilor de arhive din țările socialiste (arh.), reuniune internațională la care participă reprezentanți ai direcțiilor de arhivă din următoarele țări socialiste: R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, Cuba, R. D. Germană, R. S. F. Iugoslavia, R. P. Mongolă, R. P. Polonă, R. S. România, R. P. Ungară, U.R.S.S., R. S. Vietnam; se convoacă din doi în doi ani, lucrările desfășurîndu-se prin rotație, în fiecare din țările participante și are drept scop discutarea unor probleme de teorie și practică arhivistică, generalizarea experienței pozitive acumulate în acest domeniu, lărgirea legăturilor dintre arhiviștii țărilor respective. **C.** au avut loc: la Moscova (19—24 martie 1968), Potsdam (4—7 martie 1970), Varșovia (22—24 martie 1972), Bratislava (9—14

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

septembrie 1974), Ulan Bator (9—14 martie 1976), Sofia (22—31 mai 1978) și București (16—20 iunie 1980).

Consignatio privilegiorum (arh.), titlu al inventarului privilegiilor din arhiva orașului Brașov, întocmit în anul 1765 de către arhivarul Georg Michael Gottlieb von Herrmann. Cuprinde 694 poziții de documente din anii 1353—1688, numerotate în continuare, păstrînd vechea ordonare pe emitenți, în ordine cronologică.

Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.) = *(Conseil International des Archives; International Council on Archives; Internationales Archivat)* (arh.), organizație internațională creată în iunie 1948, de Comitetul de experți arhiviști convocat de UNESCO și care, acționînd în calitate de adunare constituantă, a adoptat statutul provizoriu al **C.I.A.** Reunit la Paris în august 1950, primul Congres Internațional al Arhivelor a stabilit definitiv consiliul. **C.I.A.** este clasat în categoria A (relații de consultare și asociere) a organismelor internaționale neguvernamentale care cooperează cu UNESCO. În conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite, **C.I.A.** are în vedere următoarele obiective generale: reunește periodic, la fiecare patru ani, un Congres internațional al Arhivelor; stabilește, întreține și strînge relațiile dintre arhiviștii din toate țările și între toate instituțiile și organismele profesionale și de alt fel, publice sau particulare, a căror activitate este legată de conservarea, organizarea sau administrarea arhivelor; acordă atenție deosebită tuturor măsurilor referitoare la conservarea, protejarea și apărarea contra riscurilor de orice natură la care ar putea fi supus patrimoniul arhivistic al umanității și contribuie la progresul tuturor aspectelor tehnicii și administrării arhivelor, înlesnind schimburi de idei și de informații în probleme de arhive; favorizează, în toate țările, dezvoltarea arhivelor și pregătirea profesională a arhiviștilor; facilitează folosirea mai frecventă a arhivelor și studierea eficace și imparțială a documentelor pe care acestea le păstrează, făcînd mai bine cunoscut conținutul lor și străduindu-se să facă mai ușor accesul în arhive; sprijină, organizează și controlează, pe plan internațional, orice activitate legată de administrarea arhivelor; **C.I.A.** cooperează cu alte organisme și cu toate organizațiile internaționale, guvernamentale sau neguvernamentale, care se ocupă de conservarea valorilor documentare și de utilizarea documentației în folosul umanității. Membrii **C.I.A.** sînt repartizați în cinci categorii după cum urmează: A — direcțiile generale ale arhivelor și instituțiile arhivistice care au autoritate asupra ansamblului arhivelor de stat ale unei țări, direcțiile centrale ale arhivelor și arhivele centrale de stat membre ale statelor federale; B — asociațiile naționale sau internaționale, regionale de arhiviști; C — orice instituție arhivistică; D — orice lucrător, în funcție sau fost, al unei instituții sau al unui serviciu de arhive, indiferent de specialitatea sa; E — membri de onoare aleși dintre arhiviștii care s-au distins prin servicii deosebite aduse arhivisticii. Membrii **C.I.A.** plătesc o cotizație anuală, stabilită în raport de categoria din care fac parte. În cadrul **C.I.A.** funcționează următoarele ramuri regionale, secții și comitete: ALA *(Asociation Latinoamericana de Archivos)*; ARBICA *(Arab Regional Branch of the International Council on Archives)*; CARBICA *(Caribean Regional Branch of the International Council on Archives)*; ECARBICA *(East and Central African Regional Branch of the International Council on Archives)*; SARBICA *(Southeast Asian Regional Branch of the International Council on Archives)*; SWARBICA

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

(SSouht and West Asian Regional Branch of the International Council on Archives); WARBICA *(West African Regional Branch of the International Council on Archives); Secția asociațiilor de arhiviști* (NAA); *Secția arhiviștilor organizațiilor internaționale* (AIO); *Comitetul publicațiilor* (PUB); *Comitetul pentru dezvoltarea arhivelor* (CAD); *Comitetul pentru pregătirea profesională* (PTE); *Comitetul de informatică* (AADP); *Comitetul pentru conservare și restaurare* (DCR); *Comitetul pentru microfilm* (MIF); *Comitetul de sigilografie* (SIG); *Comitetul pentru arhivele întreprinderilor* (BSA); *Comitetul pentru arhivele literare și artistice* (LTA); *Comitetul pregătitor reunit la CIA/IRMF asupra gestiunii dosarelor; Comitetul de coordonare și ghidul surselor istoriei națiunilor* (GSN). Aceste organisme se întrunesc periodic pentru a discuta diverse probleme din domeniile lor de activitate și editează puublicații pentru a face cunoscute problemele respective. **C.I.A.** convoacă la fiecare patru ani Congresul Internațional al Arhivelor. Organismul director al **C.I.A.** este adunarea generală. În intervalul dintre sesiunile addunării generale, conducerea **C.I.A.** și gestiunea afacerilor sale sînt încredințate unui Comitet executiv. În intervalul dintre congresele internaționale ale arhivelor au loc, anual, Conferințe internaționale alee Mesei Rotunde a Arhivelor. **C.I.A.** publică o revistă internațională a arhivelor, „Archivum". Arhivele create de **C.I.A.** sînt păstrate de funcționarii însărcinați cu aceasta și se transmit succesorilor. În 1975 **C.I.A.** a creat Fondul internațional pentru a contribui la dezvoltarea arhivelor din diverse state.

conspect (dipl.), document de arhivă din categoria documentelor scrise, care cuprinde o prezentare pe scurt a părților esențiale ale unei lucrări sau ale unei probleme etc., în vederea obținerii unei priviri generale, de ansamblu. În general acest gen de documente se păstrează în arhivă numai cînd prezintă importanță istorico-documentară, fiind întocmite de către o personalitate, și în acest caz fac parte din fondul personal al persoanei respective; **c. arhivistic** (arh.), lucrare de informare științifică, care prezintă detaliat structura unui fond sau colecție și conținutul documentelor acestora. Cuprinde istoricul organizației, familiei sau persoanei creatoare a fondului, istoricul fondului și prezentarrea conținutului documentelor, urmărindu-se o redare sistematică a problemelor și informațiilor care se desprind din cuprinsul fondului. Prezentarea propriu-zisă a documentelor este precedată de o introducere în care se expun principiile de alcătuire a lucrării și este urmată de un indice (de nume și materii).

constituire a dosarului (arh.), operațiune arhivistică ce constă în: ordonarea documentelor referitcare la aceeași problemă și cu același termen de păstrare (potrivit nomenclatorului), create de un compartiment al organizației, în cursul unui an; numerotarea filelor, certificarrea și coaserea sau legarea lor. Un dosar nu trebuie să depășească 3000 file; cînd la aceeași problemă s-au acumulat peste 300 de file se creează două sau mai multe volume care poartă același indicativ, dar se inventariază în continuare, menționîndu-se numărul de volum, pe copoerta dosarului și în inventar. V. *nomenclator al dosarelor, certificare.*

container pentru documente (arh., cons.), recipient confecționat din matterial inoxidabil, rigid și rezistent, destinat păstrării sau transportului documentelor. **C.** de transport se realizează pentru o încărcătură de maxximum 40 kg, pentru a putea fi manipulat, în cazuri extreme, de o singură persoană. **C.** destinat păstrării trebuie să îndeplinească con-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diții de termoizolație și etanșare, astfel încît conținutul acestuia să fie izolat de mediul înconjurător.

continuitate a fondului arhivistic (arh.), însușire a unui fond arhivistic de a fi neîntrerupt, de la înființarea pînă la desființarea organizației care l-a creat. Întreruperea continuității unui fond arhivistic se poate produce prin: a) încetarea activității organizației care a creat fondul arhivistic; în acest caz fondul respectiv se consideră fond închis. În cazul în care organizația se reînființează cu același profil, fondul arhivistic inițial se continuă; b) comasarea a două sau mai multe organizații, fondurile comasate considerîndu-se închise la data comasării; noua organizație rezultată începe un fond nou dacă și-a schimbat profilul activității; c) absorbția unei organizații de către alta; în acest caz, fondul organizației absorbite este considerat fond închis la data absorbției, fondul organizației care a absorbit existînd în continuare ca fond deschis, în măsura în care nu și-a schimbat profilul activității; d) divizarea organizației socialiste; în acest caz fondul organizației se consideră fond închis, la data divizării, iar organizațiile rezultate din divizare încep fiecare cîte un fond nou.

contrahermină (her.), blană utilizată la alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin cîmp negru presărat cu codițe albe. V. *blănuri.*

contrasigiliu (sig.), amprentă sigilară de dimensiuni mici, realizată (cu matricea sigiliului mic sau cu inelul sigilar) pe reversul sigiliului mare (respectiv pe emisfera protectoare a acestuia) în scopul creșterii gradului de păstrare a secretului și autenticității. Se întîlnesc astfel de sigilii în cancelaria transilvăneană; în cancelariile domnești din Țara Românească și Moldova **c.** s-a imprimat foarte rar pe căuș, iar în cîteva cazuri pe suport, alături de sigiliul mare.

contrasîngeap (her.), blană folosită la alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin clopote albastre alipite la bază două cîte două, alternînd cu alte două din argint. Sin. *contravair.* V. *blănuri.*

contratip (arh.), duplicat al unui negativ obținut prin copiere de pe un pozitiv intermediar și destinat multiplicării filmocopiilor. Sin. *duplicat negativ.*

contravair (her.), v. *contrasîngeap.*

Contributionalia (arh.), serie de documente referitoare la stabilirea, repartizarea, încasarea și urmărirea impozitelor în sec. XVII—XIX în Transilvania,

conturnată (her., sig.), termen care precizează poziția unor mobile în scut, respectiv reprezentarea unor animale sau păsări, întoarse spre stînga (poziția corectă fiind spre dreapta). (Fig. 20).

conținutul unității arhivistice (arh.), totalitatea informațiilor dintr-o unitate arhivistică. V. și *cuprinsul unității arhivistice.*

convenție (dipl), act reprezentînd o înțelegere realizată între două sau mai multe state prin care se reglementează relațiile lor într-un anumit domeniu.

copac (her., sig.), arbore heraldic reprezentat de cele mai multe ori în întregime, simbolizînd colonizare, viață, natura în ansamblul său.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 20. *Sec. XIX.* Sigiliul oraşului Tîrgovişte avînd în emblemă o compoziţie mixtă, respectiv stema ţării, acvila cruciată conturnată, alături de stema judeţului.
Arh. St. Buc., fond Min. Justiţiei, Civile, dosar nr. 436/1849, fila 29.

În heraldica românească s-au utilizat diferite specii de arbori exprimînd bogăţia naturală; în sigiliile domneşti de tip iconografic s-au reprezentat un chiparos, plop şi brad *(novo plantatio)*. Sin. *arbore.*

copie (dipl.), reproducere pe acelaşi material sau pe unul diferit a unui document, prin redarea exactă a conţinutului de informaţii; **c. autografă, c.** realizată de autor (rogator), după originalul existent, într-un moment posterior emiterii acestuia; **c. autentificată, c.** a unui document scris sau a unui document grafic care a fost completată, conform normativelor în vigoare, cu toate elementele necesare pentru a-i conferi puterea juridică a documentului original. Sin. **c.** *încredinţată*, **c.** *posleduită*, v. **c.** *legalizată;* **c. certificată,** v. **c.** *legalizată;* **c. dactilografiată,** v. *manuscris;* **c. de control a unui cinedocument,** exemplar etalon al unui film (sau jurnal) cinematografic etc.; **c. de gradul I, II, c.** realizată după o altă **c.**, în cazul **c.** de gradul II, de pe o copie de gradul II în cazul **c.** de gradul III ş.a.m.d.; **c. facsimilată,** v. *facsimil;* **c. figurată** sau **imitativă,** reproducere a unui act original cu imitarea cît mai fidelă a scrisului şi a figuraţiei sale grafice. În formă de **c.f.** ni s-a păstrat actul lui Radu Şerban, domnul Ţării Româneşti, din 23 mai 1608. Sin. **c.** *imitativă*. V. *şi facsimil;* **c. fotografică,** v. *fotocopie;* **c. imitativă,** v. **c.** *figurată;* **c. încredinţată,** v. **c.** *autentificată;* **c. judiciară, c.** întocmită la ordinul unui judecător sau al unei instanţe judiciare, sau **c.** însoţită de un certificat de autenticitate; **c. legalizată, c.** exactă a unui document original care are semnele de validare a autenticităţii lui şi formula de autentificare a conformităţii acestuia cu documentul original. Sin. (învechit) **c.** *vidimată* şi **c.** *certificată;* **c. liberă,** v. **c.** *simplă;* **c. necertificată,** v. **c.** *simplă;* **c. paleografică,** v. *facsimil;* **c. posleduită,** v. **c.** *autentificată;* **c. simplă,** reproducerea unui înscris de către o persoană oarecare fără a fi investită cu mijloace de validare şi fără să se confirme în vreun fel exactitatea sa materială cu originalul; **c. vidimată,** v. **c.** *legalizată;* **c. xerox,** v. *xerocopie.*

copiere a microfilmelor (arh., cons.), operaţie tehnică avînd ca scop reproducerea microfilmului realizat de pe documente. Copierea se execută cu aparate de copiat în care pelicula purtătoare de imagini este pusă în contact cu pelicula virgină şi este expusă în dreptul unui

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fascicul luminos, prin fața căruia rulează. Microfilmul executat după documentele originale se numește microfilm de generația I. Microfilmul copiat după o peliculă de generația I se numește microfilm de generația a II-a. El poate servi la realizarea unui microfilm de generația a III-a ș.a.m.d. Cu cît generația de microfilm este mai mare cu atît calitățile fotografice ale filmului (în special puterea de rezoluție exprimată în număr de linii lizibile pe un milimetru) scad.

copist (pal), persoană care se ocupă de copierea și transcrierea actelor și a manuscriselor. (Fig. 21).

corector (pal.), persoană care colaționează textele și îndreaptă pe loc greșelile, completînd omisiunile, punînd accentele etc.

corespondență diplomatică (dipl.), document scris cuprinzînd o corespondență cu caracter oficial purtată între Ministerul de Externe și misiunile diplomatice ale țării respective sau între minister și misiunile diplomatice acreditate pe lîngă el ori între aceste misiuni, redactată totdeauna în limba statului de la care provine și însoțită, în semn de curtoazie, de o traducere neoficială în limba statului destinatar. După conținut și aspect tehnic, **c.** se prezintă sub diverse forme, purtînd diverse denumiri: note personale, note diplomatice, aide-memoire, memorandum, scrisori particulare cu caracter semi-oficial, mesaje ale șefilor de state.

coroană (her., sig.), ornament al scutului care simbolizează demnitate, rang nobiliar, suveranitate. După formă, întîlnim **c.** închise și **c.** deschise. După rangul nobiliar pe care îl desemnează **c.** pot fi imperiale, regale, princiare etc. Întîlnim, de asemenea, **c.** antice și **c.** murale; **c. antică, c.** formată dintr-un cerc frontal surmontat de colțuri; **c.** nu are rang; **c. deschisă, c.** formată dintr-un arc frontal și mai multe fleuroane; deseori între fleuroane se interpun arcuri perlate, iar cercul frontal este dotat cu pietre prețioase; **c. închisă, c.** formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei este dotată cu pietre prețioase și terminată printr-un glob crucifer; **c. murală, c.** avînd terminația superioară sub formă de ziduri de cetate. Este prezentă în emblemele orășenești și amintește de distincția acordată la romani comandanților care cuceriseră orașe întărite.

coroborație (dipl.), element al formularului diplomatic cuprins în text, constînd în enunțarea modalităților de întărire a actului, respectiv îndeplinirea formalităților fără de care actul nu ar fi perfect juridic. Formula **c.** nu apare în actele emise de cancelaria Țării Românești decît rar, de obicei în actele externe. În Moldova acest element este frecvent folosit și la actele interne.

correcta (dipl.), însemnare de cancelarie pe unele documente latine medievale din Transilvania sec. XIV—XVI, uneori indicînd chiar și cuvintele corectate sau rîndurile și paginile unde apar acestea în document.

cosigilare (sig.), operațiunea de validare deosebită a unui act (emis în cancelaria domnească), cu sigiliul domnului și al unor mari boieri din sfat ca dovadă a garantării și de către aceștia a conținutului documentului. Acest sistem de sigilare este specific actelor externe, deși în cancelaria Moldovei s-au emis și unele acte interne cosigilate. Dispunerea sigiliilor pe suport evidențiază superioritatea sigiliului domnesc,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 21. *1781.* Miniatură din condica mănăstirii Dintr-un Lemn, reprezentînd pe Petrache Rîmniceanu, copist de documente, la masa de lucru, cu instrumentele de scris. Arh. St. Buc., colecţia „Manuscrise", nr. 445, orig., f. 825.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

care, spre deosebire de cele ale boierilor, are o suprafață mai mare, este confecționat din ceară roșie, plasat de obicei în centrul documentului și atașat cu un șnur mai lung (Fig. 22).

cotare (arh.), acțiunea de înscriere a cotei pe unitatea arhivistică, potrivit modalităților stabilite, în funcție de genul documentelor și de suportul lor. V. *cotă.*

cotă (arh.), ansamblul elementelor de identificare a unei unități arhivistice în cadrul fondului sau colecției arhivistice din care face parte; **c.** constă din denumirea fondului sau colecției, a compartimentului sau a seriei, numărul unității arhivistice din instrumentul de evidență și anul documentelor; în cazul unor categorii de documente în **c.** intră și alte elemente (ex. la fotografii — formatul; la plăci fotografice sau filme fotografice alte simboluri dinainte stabilite); **c.** se înscrie pe unitatea arhivistică. V. *cotare.*

covățică (sig.), v. *căuș.*

crai nou (her., sig.), v. *lună.*

crăcană (her.), v. *furcă, piese onorabile ale scutului.*

creator de arhivă (arh.), fiecare din instituțiile, întreprinderile, organizațiile de stat și particulare, persoane fizice care în decursul activității au creat documente cu valoare istorico-documentară.

credință (her., sig.), figură heraldică naturală, reprezentată prin două brațe care își strîng mîinile, semnificînd alianța sau angajamentul pentru înfăptuirea unui obiectiv. A fost însemnul reprezentativ al societăților secrete; începînd din sec. al XIX-lea a fost intens utilizată în emblematica muncitorească. De menționat este faptul că această figură heraldică apare în stema lui Dimitrie Cantemir, iar cea gravată în sigiliul lui Christian Tell face aluzie la societatea secretă „Frăția".

crenel (her., sig.), zidărie în formă dințată, aflată pe creasta unui turn sau a unui zid de cetate.

crenelat (her., sig.), atribut al mobilelor care sînt reprezentate cu creneluri în partea superioară. Sin. *denticulat.*

creștet (her.), termen care indică elementul cel mai de sus dintr-o stemă (partea cea mai ridicată a unei steme). De obicei se realizează prin plasarea deasupra coifului cu coroană a unui element din scut sau din afara stemei. Este des întîlnit **c.** din penaje, coroane și figuri naturale (poate fi reprezentată orice figură heraldică). Sin. *cimier.*

cridalia (arh.), acte referitoare la falimente, întocmite în Transilvania în sec. XVIII—XIX, constituite în unele arhive în serii aparte.

criptografie 1. (cript.), știință specială a istoriei care cercetează textele cifrate. Sin. *criptologie*; **2.** (pal.), scriere cifrată în care literelor, cifrelor, cuvintelor li se atribuie, pentru circumstanță, valori deosebite de cele comune; scrierea criptată chirilică s-a numit *filă* în Țara Românească și *hiltă* în Moldova. V. *criptogramă.*

criptogramă (cript., pal.), sistem cifrat de scriere în cadrul căruia literele au o altă semnificație decît cea obișnuită, se îmbină litere din alfabete diferite sau se folosește sistemul cifric. În cancelaria Țării Românești sistemul a fost folosit la redarea numelor grămăticilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 22. *1511.* Hrisov cosigilat emis de cancelaria domnului Ţării Româneşti, Vlad cel Tînăr, prin care făgăduia braşovenilor pace şi prietenie.
Arh. St. Braşov, colecţia „Privilegii", nr. 724.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Primul document cunoscut în care apare o astfel de scriere este cel din 29 ianuarie 1499. În cancelaria Moldovei **c.** s-a folosit rar.

criptologie (cript.), v. *criptografie.*

criterii de stabilire a importanței unităților arhivistice (arh.), v. *selecționare.*

criteriul cantității unităților arhivistice dintr-un fond (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de numărul documentelor păstrate într-un fond. În cazul în care într-un fond s-au păstrat puține documente, acestea nu se selecționează, indiferent de importanța lor documentară sau practică.

criteriul caracteristicilor externe ale unităților arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice, avînd în vedere natura și calitatea suportului, filigranului, ornamentațiilor și valorii lor artistice, felul și forma sigiliului etc.

criteriul frecvenței unităților arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de numărul documentelor de același fel create într-o anumită perioadă de timp. În cazul în care într-un fond sau colecție există categorii de documente cu frecvență redusă, acestea se păstrează chiar dacă nu prezintă importanță documentară sau practică.

criteriul importanței creatorului de fond (arh.), normă de apreciere a valorii unității arhivistice în raport de rolul, atribuțiile și locul ocupat de creatorul de fond în sistemul instituțional, de relațiile acestuia cu alte instituții și personalități, de implicațiile pe care activitatea desfășurată de acesta le-a avut asupra dezvoltării vieții economice, sociale, politice, științifice și culturale.

criteriul tipologic al unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de caracteristicele distinctive fundamentale ale unui document față de altele, în vederea păstrării tuturor tipurilor de documente care s-au creat de-a lungul timpului.

criteriul valorii istorico-documentare (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice ținînd seama de valoarea informațiilor istorico-documentare pe care le cuprinde.

criteriul valorii practice a unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de utilitatea ei social-economică.

criteriul vechimii unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice ținînd seama de perioada istorică în care a fost creată (documentele create în epoca feudală nu se selecționează, iar cele din epoca modernă, pînă în anul 1878 în Țara Românească și Moldova și 1920 în Transilvania lipsite de orice valoare, pot fi eliminate, în mod excepțional, numai cu aprobarea Direcției generale a Arhivelor Statului).

critică diplomatică (dipl.), metodă de cercetare, proprie științei diplomatice, operînd asupra formei actelor și asupra condițiilor elaborării lor, în scopul determinării datei și valabilității înscrisurilor, eventual pentru cunoașterea remanierilor și alterărilor al cărui obiect ar fi putut fi, astfel încît să se poată stabili importanța conținutului său. **C.**, cooperînd cu critica istorică, știință care analizează cuprinsul înscri-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sului pe baza cunoașterii evenimentelor, instituțiilor, persoanelor și locurilor, permite o apreciere de ansamblu asupra valorii actului.

cronologie, știință specială a istoriei care are ca obiect stabilirea datelor evenimentelor istorice și succesiunea lor, implicit și a datei documentelor, studierea diferitelor sisteme după care oamenii au măsurat și socotit timpul, raportîndu-le la sistemul contemporan; baza **c.** o formează calendarul, perioadele și orele.

crosă (her.), v. *cîrjă.*

cruce (her.), mobilă a scutului obținută prin unirea a două piese heraldice (pal și brîu); cele mai des întîlnite sînt **c.** latină, cu brațul vertical mai lung, și **c.** greacă, avînd ambele brațe egale; există, de asemenea, decorații și medalii în formă de **c.**

cruce-ajută (dipl., pal.), v. *invocație simbolică.*

crugul lunii (cron.), element cronologic secundar folosit de răsăriteni, reprezentînd o perioadă de 19 ani, după care fazele lunare revin la aceleași date ale lunilor. **C.** indică ordinea unui an într-un ciclu de 19 ani. Corespunde cu numărul de aur (element cronologic apusean) care începe însă cu trei ani mai tîrziu. Sin. (apusean) *ciclu lunar.*

crugul soarelui (cron.), element cronologic secundar folosit de răsăriteni care cuprinde o perioadă cronologică de 28 de ani, fără nici o legătură cu Soarele, după a cărei împlinire zilele săptămînii cad pe aceleași date de lună. Începutul ciclului este pentru răsăriteni, la anul 9 e.n., iar pentru apuseni la anul 9 î.e.n. Cunoscînd ziua de săptămînă cu care începe ciclul se poate stabili ordinea zilelor pentru întreaga perioadă de 28 de ani. Sin. (apusean) *ciclu solar.*

cuib (sig.), v. *căuș.*

culoare naturală (her.), v. *natural.*

cumpărare de documente (arh.), v. *achiziționare de documente.*

cumulus (arh.), termen folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX și în sensul de fascicul de acte referitoare la aceeași problemă.

cunună de lauri (her.), figură heraldică naturală, reprezentată ca o coroană împletită din ramuri cu frunze, simbolizînd victorie, biruință. Cea mai des întîlnită este cununa din frunze de lauri și stejar.

cuprinsul unității arhivistice (arh.), element de bază al inventarului arhivistic care redă în mod concis principalele informații dintr-o unitate arhivistică.

curățire a documentelor (arh., cons.), etapă a restaurării documentelor constînd din îndepărtarea, pe căi mecanice, fizice și chimice, a impurităților și elementelor ce nu fac parte din structura inițială a documentului original. V. *restaurare a documentelor.*

cutie de arhivă (arh. cons.), mijloc de protecție a arhivei, confecționat din carton sau alte materiale și avînd formă paralelipipedică, destinat protejării documentelor în timpul manipulării sau împotriva unor agenți exteriori (lumina solară sau praful). Cutiile utilizate în depozitele de arhive se prezintă în forme și dimensiuni variate, cu unul sau

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mai mulţi pereţi mobili, pliante sau rigide, cu sau fără orificii pentru aerisire, confecţionate din materiale stabile sau rezistente la acţiunea agenţilor biologici. V. *mijloace de protecţie a documentelor*.

cutie de lemn (sig.), v. *capsulă sigilară*.

cutie (casetă) pentru microfilm (arh, cons.), mijloc de păstrare pentru microfilmele aşezate în rolă, prelucrate în vederea arhivării lor. **C.** este de două tipuri: 1. **C.** din aluminiu, folosită pentru păstrarea microfilmelor negative primare; 2. **C.** din material plastic (polistiren) folosită pentru păstrarea copiilor de microfilm şi utilizarea acestora în aparate de citit.

cutie tubulară (arh., cons.), cutie cilindrică din carton, sau alte materiale inoxidabile, închisă la un capăt şi prevăzut cu un capac la celălalt, servind la păstrarea documentelor rulate. Sin. *sul*. V. *mijloace de protecţie a documentelor*.

cuvînt cheie (arh., inf.), cuvînt caracteristic sau noţiune caracteristică, folosită în general la descrierea conţinutului unui document (la indexare).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

D

d.a. (arh.), V. *desunt acta.*

dalmatica (her.), îmbrăcămintea îngerilor, rochiile lungi, cu care aceştia sînt înfăţişaţi.

data documentului (dipl., cron.), element al formularului diplomatic (v.) însumat în protocolul final (v.) în care se precizează momentul emiterii documentului. Cuprinde elementele cronologice principale (anul, luna, ziua) şi secundare (indiction, crug, anul de domnie etc.).

datare a unui document nedatat (arh., dipl.), stabilire a datei probabile de emitere a unui document nedatat pe baza caracteristicilor interne şi externe ale acestuia. V. *caracterele externe ale actelor*, *caracterele interne ale actelor.*

date extreme (arh.), limitele cronologice între care se înscriu documentele dintr-un fond, colecţie sau unitate arhivistică şi care sînt necesare în operaţiunile de ordonare, inventariere a documentelor şi evidenţă a fondurilor.

datum (dipl.), cuvînt care introduce formula de datare a documentelor latine medievale din Transilvania. Sin. *actum.*

datum ut supra (dipl.). V. *actum ut supra.*

decapitat (descăpăţînat) (her.), reprezentare a unui animal fără cap, părînd a avea capul tăiat.

declaraţie (dipl.). **1.** Document, cu caracter oficial, prin care un stat, un guvern sau un partid politic îşi exprimă în mod solemn, în public, poziţia faţă de anumite probleme sociale şi politice majore. **2.** Document, clasat din punct de vedere diplomatic în categoria *scripturae*, care consemnează depoziţia unui martor într-un proces şi care, împreună cu celelalte acte cumulative, constituie una din piesele obligatorii **de** la dosarul respectivului proces.

decoraţie (her.), semn de distincţie, atribut al suveranităţii, instituit prin legi speciale, menit a stimula devotamentul faţă de patrie şi a răsplăti eforturile închinate binelui obştesc; este deseori cuprinsă în compoziţii heraldice, fiind plasată în partea inferioară a scutului.

decretum guberniale, decreta gubernialia, 1. (dipl.), decrete sau ordine ale Guberniului Transilvaniei în sec. XVII—XIX; **2.** (arh.), serii separate, cu o evidenţă proprie în perioada dinainte de introducerea registraturii, în arhivele instituţiilor şi autorităţilor subordonate Guberniului Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

defter (dipl.), termen grecesc, împrumutat de diplomatica otomană, cu sensul de registru, condică; pătruns și în diplomatica românească prin denumirea dată unor registre, mai ales cu caracter fiscal (de ex. registrul-jurnal al comitatului Turda din anii 1799—1800; anateflerul rămas de la Constantin Brîncoveanu).

degradare a documentelor (arh., cons.), proces complex de deteriorare mecanică și chimică și de denaturare a formei și structurii inițiale a documentelor, ca urmare a acțiunii nefavorabile a factorilor fizici, chimici, biologici și sociali. **D.** se poate manifesta prin pierderea unora dintre părțile structurale ale documentelor, prin scăderea rezistenței suportului grafic, pierderea lizibilității, apariția de pete divers colorate etc. Documentele degradate se recuperează prin lucrări de restaurare, iar ansamblul măsurilor de conservare a documentelor urmărește prevenirea degradării acestora.

degradarea biologică (arh., cons.). V. *biodeteriorare a documentelor.*

delă (arh.), v. *dosar.*

denticulat (her.), V. *crenelat.*

Deposita (arh.), serie de documente în arhiva Cancelariei Aulice a Transilvaniei din anii 1817—1849, referitoare la numirile agenților aulici, testamente și probleme de moștenire.

depozit de arhivă (arh.), spațiu destinat păstrării documentelor, construit sau amenajat special, avîndu-se în vedere criterii specifice în ceea ce privește amplasamentul, rezistența, microclimatul interior, fluxurile tehnologice, paza și securitatea. Este dotat cu mijloace necesare depozitării (rafturi), utilaje și mobilier specific.

depunere cu clauze (arh.), predarea de către o persoană fizică la Arhivele Statului a documentelor ce le deține, cu dispoziții restrictive în ce privește ordonarea, păstrarea sau valorificarea lor.

depunere de documente (arh.), acțiunea de predare la Arhivele Statului, Arhiva Națională de Filme și Radioteleviziunea Română pentru păstrare permanentă, de către creatori sau deținători (organizații socialiste, celelalte organizații, persoane fizice), a documentelor cu valoare istorică sau documentară, la termenele și în condițiile stabilite de legislația arhivistică.

descendent (gen.), urmaș, individ raportat la rudele din care coboară.

descendență (gen.), **1.** Înrudire în linie coboritoare; **2.** Urmași coborîtori din același neam; **3.** În sens general, posteritatea.

descentralizare a arhivelor (arh.), principiu de organizare conform căruia fondurile arhivistice se păstrează în cadrul unităților Arhivelor Statului teritoriale, în funcție de locul creării lor. Problema descentralizării apare odată cu Unirea Principatelor Române, arhiva de la București și cea de la Iași existînd paralel, cu toate încercările de centralizare, legiferate și parțial înfăptuite, în perioada 1862—1876. Abia prin „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului" din 15 iulie 1925 este legalizată **d.**, înființîndu-se patru direcții regionale, la București funcționînd Direcția generală. Aceeași lege prevedea că, dacă este necesar, se pot înființa și alte servicii de arhive, lucru ce s-a realizat în perioada anilor 1931—1945, cînd s-au înființat arhive la: Craiova, Timișoara, Năsăud, Brașov, Suceava,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Buzău și Sibiu — toate acestea fiind subordonate Arhivelor Statului. După reorganizarea Arhivelor Statului din anul 1951 se înființează unități de arhive în toate regiunile și aproape în toate capitalele de raion — în felul acesta au fost create 16 servicii regionale și 54 filiale de arhive. După organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România din anul 1968, în fiecare județ a fost creată o unitate a Arhivelor Statului. În prezent Arhivele Statului sînt descentralizate pînă la nivelul județean și al municipiului București (41 filiale), fiecare din aceste unități, strîngînd, păstrînd și organizînd arhivele din raza lor de activitate. V. și *centralizare a arhivelor.*

descriere a sigiliilor (sig.), operațiune de identificare și prezentare a amprentelor și matricelor sigilare, de analizare a emblemei și legendei sigiliilor în conformitate cu normele științei sfragistice. **D.** trebuie să prezinte forma, mărimea, materialul și tehnica de confecționare, data documentului pe care-l validează. Emblema din cîmpul sigilar se descrie în următoarea ordine: scutul sau elementele din centru, însemnele puterii, suporții, alte elemente exterioare aflate în compoziție. Legenda va fi redată în grafia și limba de origine, apoi transcrisă și tradusă.

descriere externă a unităților arhivistice (arh.), descrierea elementelor externe caracteristice ale unei unități arhivistice în cadrul operațiunii de inventariere. **D.** se efectuează îndeosebi asupra documentelor din epoca feudală și se referă la format, limbă, suport, grafie, cerneală, filigran, semne de validare, ornamentație, stare de conservare etc.

descriptor (arh., inf.), cuvînt cheie, selectat și prelucrat morfologic și semantic (prin eliminarea sinonimiei, polisemiei și omonimiei), reprezentînd un concept unic și care urmează să fie introdus într-un tezaur.

despicat (her.), termen care indică împărțirea în două părți egale, printr-o linie verticală, a unei suprafețe, scut, cartier sau mobile. (Fig. 23).

destinatar (arh.), persoană fizică sau juridică, organ și organizație căreia i se adresează un document. Element de bază în cuprinsul fișei de inventar, servește îndeosebi la stabilirea apartenenței documentului la un fond. În cazul documentelor din epoca modernă și contemporană **d.** se trece în fișă numai cînd este diferit de creatorul de fond; **d. al actului** (dipl.), persoană care primește actul și care, în principiu, îl conservă în arhiva sa cu titlu de dovadă a faptului juridic cuprins; în general, beneficiarul actului nu este neapărat persoana căreia acest act îi este adresat. În caz de acte reciproce (contracte, schimburi) fiecare din părți este autor (v.) sau emitent (v.) și destinatar.

desunt acta (arh.), mențiune de registratură folosită în sec. XVIII—XIX în unele arhive din Transilvania, indicînd lipsa unor acte la verificarea efectuată de către arhivar. Se scria atît în evidențele arhivei, cît și în locul unde trebuiau să fie documentele, pe fișe speciale sau pe materialele de protecție (cămăși, plicuri) în care erau păstrate documentele.

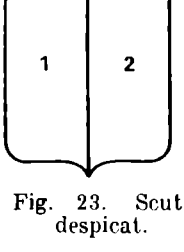

Fig. 23. Scut despicat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

deținător de documente (arh.), organizație sau persoană fizică care are în păstrare documente rezultate din activitatea proprie, preluate prin desființarea, comasarea și reprofilarea altor organizații, dobîndite prin moștenire, donație sau cumpărare ori în alte împrejurări; dreptul de deținere a unor documente care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de anumite organe de stat și organizații este reglementat prin prevederile Decretului nr. 472/1971 (republicat în 1974).

deviză (her., sig.), inscripție conținînd o maximă morală, o exclamație, o formulă de credință, un angajament. Devizele pot fi în legătură cu numele familiilor care le poartă, cu figurile heraldice reprezentate în stemă, cu un anume eveniment sau pot cuprinde unele maxime. Se utilizează și devize enigmatice (greu de tălmăcit, cu înțeles ascuns). Textul devizelor, putînd fi scris desfășurat, prescurtat, sau printr-o combinație de litere și imagini, este de obicei plasat într-o eșarfă. Întîlnim devize în armele de stat (deviza TOȚI ÎN UNUL a fost inserată în stema Principatelor Unite din 1863), în stemele de familie (PRO FIDE ET PATRIA este deviza familiei Hasdeu) și în stemele orășenești (UNIREA FACE PUTEREA a fost inclusă în stema orașului Focșani, iar cuvintele PATRIE și LIBERTATE au constituit deviza orașelor Pitești, Tîrgu Jiu) etc. (Fig. 24).

dextra (her., sig.), termen prin care se indică poziția unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziția dreapta-stînga este inversă decît în accepțiunea curentă. Sin. *dreapta*.

dextroșeră-senestroșeră (her., sig.), termeni ce indică un braț (ce poate fi gol, îmbrăcat sau în armură) care este îndreptat din partea dreaptă a scutului spre stînga acestuia (dextroșeră) și invers (senestroșeră). În heraldica românească aceste brațe susțin de obicei o balanță sau o armă. În sigiliile instituțiilor juridice întîlnim foarte des un braț ce susține o balanță, simbolul justiției sociale.

dezinfecție a documentelor (arh., cons.), tratament fizic sau chimic aplicat documentelor de arhivă în scopul distrugerii microorganismelor care degradează documentele (bacterii, actinomicete și ciuperci de mu-

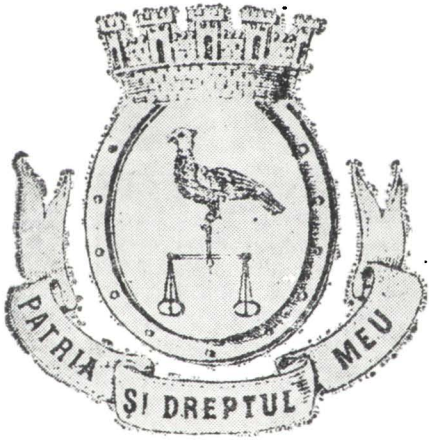

Fig. 24. *Sec. XIX.* Stema orașului Pitești, cuprinzînd o acvilă ce susține o balanță și deviza PATRIA ȘI DREPTUL MEU.
Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar nr. 8.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cegai). Cele mai răspîndite procedee de dezinfecţie se bazează pe folosirea selectivă de substanţe gazoase sau fumigene (oxid de etilenă, aldehidă formică etc.) ori a unor soluţii apoase sau alcoolice de pentaclorfenolat de sodiu, paraclormetacrezol etc. Pentru volume mari de documente dezinfecţia se execută în etuve de mare capacitate, forţînd penetraţia substanţei dezinfectante în masa materialului arhivistic prin crearea unui vid avansat, înainte de administrarea substanţei gazoase. La alegerea substanţelor se are în vedere riscul degradării documentelor de către unii produşi ce au caracter agresiv faţă de suportul grafic sau faţă de textele scrise.

D.G.A.S. (arh.), v. *Direcţia generală a Arhivelor Statului.*

diac (pal.), v. *grămătic.*

diaetalia (dipl.), v. *acta diaetalia.*

diarium (dipl.), registru-jurnal folosit în comitatul Turda, la începutul sec. XIX, în care era înregistrat în strictă ordine numerică conţinutul pe scurt al tuturor actelor înregistrate într-un an şi în registrul de şedinţă. Sin. *diurnale protocollum.*

diată (dipl.), document particular. Vechea denumire a *testamentului* (v.).

diazocopie (arh.), copie a unui document scris, sau a unui document iconografic, obţinută cu ajutorul metodelor diazografice de reproducere a textului sau a imaginii documentului original pe un suport din polimeri sau hîrtie.

dictatura (arh.), 1. Termen folosit pentru registratură la Gherla, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, 2. Termen folosit în comitatul Turda (1792—1848) pentru registre auxiliare care conţin evidenţa cauzelor înaintate scaunelor de judecată.

digestio (arh.), termen folosit în sec. al XVI-lea în Transilvania cu sensul de inventar arhivistic. V. *Litterarum Civitatis Coronensis digestio.*

diplomatarium (arh.), termen folosit în sec. XVIII-XIX pentru culegerile de documente, de obicei manuscrise. Cele mai importante **d.** manuscrise, conţinînd documente despre Transilvania, se datorează lui Josephus Kemeny (1795—1855): *Diplomatarium Transilvanicum*, cu suplimente şi apendice, 45 volume; lui Franz Joseph Transch (1796—1871): *Diplomatarium Transilvanicum*, 18 volume; lui Martin Reschner (1791—1872): *Diplomatarium continens monumenta antiqua litheratoria res Saxonum Transilvaniae tam ecclesiastica quam civiles illustrantia*, 11 volume.

diplomatică, ştiinţă specială a istoriei medievale care studiază apariţia, forma şi tradiţia grafică a actelor scrise. Urmărind modalităţile de elaborare a diferitelor înscrisuri, folosind metode proprii de cercetare, **d.** analizează, cu ajutorul criticii diplomatice, conţinutul actelor, verifică autenticitatea lor şi scoate în evidenţă elementele care pot ajuta cercetarea istorică în vederea editării documentelor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

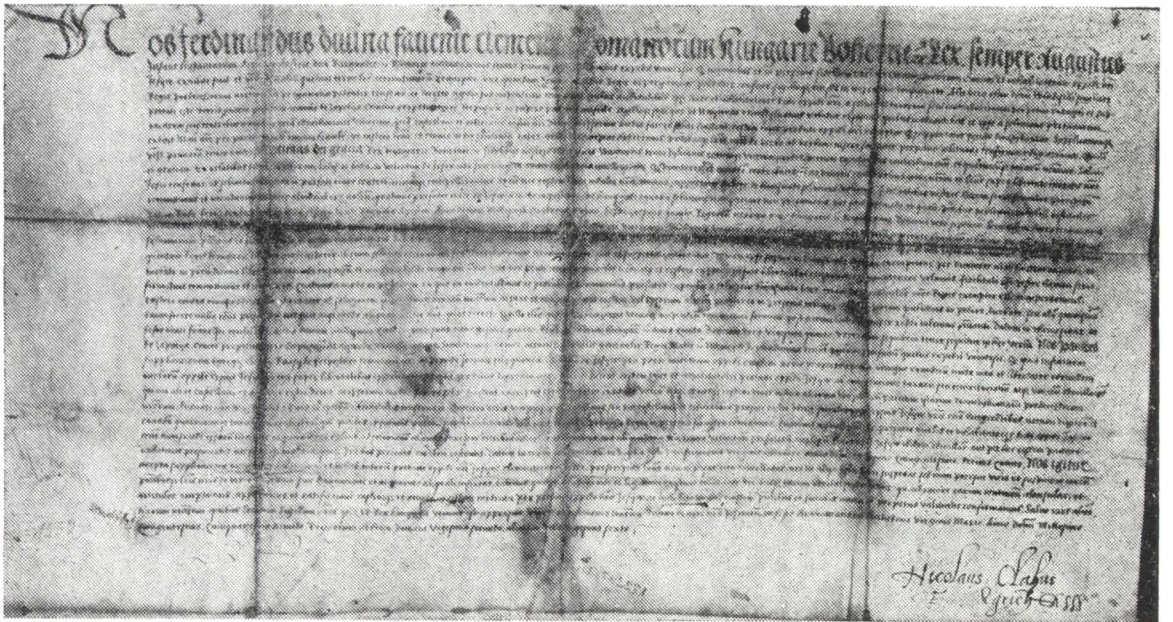

Fig. 25. *1552 martie 28.* Diplomă prin care Ferdinand de Habsburg confirmă drepturile și privilegiile locuitorilor din tîrgul Dobra (Jofö). Documentul poartă semnătura lui Nicolae Olahus, cancelar al lui Ferdinand de Habsburg.
Arh. St. Buc., colecția „Peceți", 282.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diplomă (dipl.), categorie de înscris emis de o autoritate publică, purtînd mijloace de validare menite a da putere deplină cuprinsului său, prevăzînd, de obicei, drepturi sau privilegii, sau atestînd situații care pot da naștere la astfel de drepturi. Termenul își are originea în antichitatea romană, **d.** fiind actul dat ostașilor eliberați din armată pentru a le permite libera circulație și a aproba privilegiile pe care le-au primit pentru timpul servit în armată. În epoca medievală termenul a definit un act solemn (carte, privilegiu, hrisov), iar în epoca contemporană actul de studii eliberat de o instituție de învățămînt (Fig. 25).

Direcția generală a Arhivelor Statului (D.G.A.S.) (arh.), v. *Arhivele Statului, legislație arhivistică.*

dires (dipl.), document vechi, hrisov, emanat de la un domn sau o administrație publică.

disc magnetic 1. (arh.), document lizibil mecanic înregistrat pe un **d.**; **2.** (inf.), suport de date care se prezintă sub forma unui ansamblu nedemontabil de șase discuri de lucru (pachet de discuri), avînd 10 suprafețe acoperite cu un strat de oxid feromagnetic. Un pachet de discuri permite o memorare pînă la 7,25 milioane de baiți pe cele zece suprafețe de înregistrare, care formează 203 piste pe fiecare suprafață de înregistrare. Din acestea numai 200 sînt la dispoziția programatorului. Capacitatea de memorare a unei piste este de 3 625 baiți. Există pachete de discuri formate din 11 discuri (20 suprafețe active) care au o capacitate totală de 29,5 milioane baiți. Viteza de transfer a datelor variază în funcție de modelul pachetului de discuri. Ex. modelul IBM 2311 are o viteză de 156 kbaiți/sec., iar IBM 2314—312 kbaiți/sec.

discipline speciale (auxiliare) ale istoriei, v. *științe speciale (auxiliare) ale istoriei.*

discotecă (arh.), **1.** Colecție de documente fonice înregistrate pe discuri, cuprinzînd, după profilul arhivei, înregistrări literare, muzicale etc. **2.** Loc special amenajat pentru păstrarea unei astfel de colecții.

dispoziție (dipl.), parte componentă a formularului diplomatic, cea mai importantă, întrucît exprimă voința emitentului, prevăzînd și clauzele (injonctive, prohibitive, de rezervă, de derogare, penale, financiare, spirituale etc.) pentru asigurarea îndeplinirii ei; scoate în evidență nașterea sau existența actului juridic și nu poate lipsi din nici un act. V. *formular diplomatic, clauză.*

diurnale protocollum (dipl.), v. *diarium.*

documator (arh.), aparat plan de microfilmare prin metoda statică a documentelor de arhivă, produs de firma „Dokumator" Carl Zeiss Yena din R. D. Germană (Fig. 26). V. *aparat de microfilmare.*

document (dipl., arh.), termen generic însumînd toate categoriile de surse ce pot transmite date istorice (inscripții, urme de civilizație materială, acte etc.). În sens arhivistic, definește toate sursele pe suporți friabili, realizate cu ajutorul grafiei, fotografiei, înregistrărilor sonore, cinematografice sau altor imagini, care prezintă interes pentru cunoașterea istorică. În conformitate cu prevederile Decretului nr. 472/1971, categoria de **d.** cuprinde toate înscrisurile create în decursul vremii, de persoane fizice sau juridice, constituind un izvor de cunoaștere a istoriei patriei; aceste înscrisuri, bunuri de interes național, cărora statul le acordă pro-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

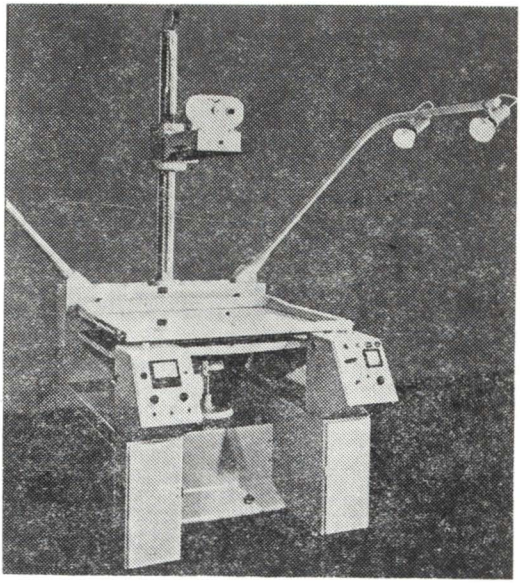

Fig. 26. Documator.
Fototeca D.G.A.S.

tecție specială, alcătuiesc Fondul Arhivistic Național, parte integrantă a Patrimoniului Național Cultural. **D.** arhivistice se clasifică din punct de vedere: 1) al genului (hrisoave, urice, plîngeri etc.); 2) al provenienței (publice și private); 3) al raportului cu actul juridic (dispozitive și probatorii); 4) al formei de păstrare (original, copie, ciornă); 5) al modului de conservare (suluri, dosare, registre, foi volante etc.); **d. audiovizual, d.** de arhivă care conține informații figurative și informații sonore redate prin imagini și prin sunet. Din această categorie fac parte **d.** cinematografice (sau cinedocumentele); **d. cadru,** fiecare din **d.** care conțin în ele transcrise alte **d.** (transumpte). **D. c.** au fost emise în Transilvania în sec. XIII—XIX de către locurile de adeverire, notarii publici și alte autorități laice și bisericești, adeverind exactitatea transcrierii. V. și *document de confirmare;* **d. cinematografic,** v. *cinedocument*; **d. contrafăcut,** v. *fals;* **d. cumulativ,** înscris care însumează de obicei mai multe acte, respectiv jalba, anaforaua și hotărîrea domnească, uneori și rezoluția dată în divan de marele logofăt. Datarea și rezumarea unui astfel de **d.** se face pornind de la analiza rezoluției. Sin. *act cumulativ;* **d. de confirmare, d.** cadru prin care se confirmă dispozițiile altor **d.** transcrise în întregime (v. transumpt) sau menționate numai în părțile esențiale. **D.** de confirmare pot proveni de la emitentul documentului primar, de la succesorii săi sau de la demnitari egali sau superiori ca funcție față de emitent; **d. de serviciu, d.** scris, destinat funcționării în interiorul organizației care l-a creat; **d. fonic,** v. *fonodocument*; **d. grafic, d.** iconografic al cărui conținut este exprimat pe cale grafică, prin linii, puncte, figuri, tente etc.; **d. multiplicat,**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

d. reprodus în mai multe exemplare identice, care sînt difuzate la mai multe organizații sau compartimente ale unei organizații, pentru executare sau informare. **D.** ce se reproduce constituie document de bază — original — și el va fi tratat ca atare din punct de vedere arhivistic, iar **d.** multiplicate vor fi considerate copii în cazul în care au fost difuzate la compartimentele aceleiași organizații și originale, în cazul difuzării la alte organizații; **d. oficial, d.** întocmit și validat conform uzanțelor de stat, al cărui autor este o persoană juridică sau cu funcții de răspundere; **d. primar** (inf.), **d.** reprezentînd o lucrare originală publicată sau nu; **d. scris, d.** cu text, a cărui informație verbală este fixată pe purtătorul material prin diferite feluri de scrieri; **d. secundar** (inf.), **d.** rezultat în urma prelucrării și restructurării unui document primar; **d. singular,** termen utilizat uneori în terminologia modernă românească pentru a desemna **d. unicat; d. sonor,** v. *fonodocument;* **d. textual, d.** al cărui conținut este exprimat prin text.

Documenta litteralia (arh.), colecție de documente din anii 1292—1700, din arhiva orașului Sibiu, dată cu ocazia inventarierii din anii 1770—1780. După numerotarea arhivarului Wilhelm Wenrich din anii 1871—1874, colecția cuprinde subgrupele: U.I. (1292—1400); U.II. (1401—1500); U.III. *Supplementum* (1406—1497); U.IV. (1501—1600); U.V. *Collectio posterior* (1406—1600); U.VI. (1601—1700). Subgrupele sînt denumite și *materia.*

Documenta privatorum (arh.), serie de documente în arhiva Guberniului Transilvaniei din sec. XVIII—XIX; cuprinde documente privitoare la probleme de drept privat, la donații, testamente, moșteniri etc.

doisprestrăbunul, treisprestrăbunul (gen.), numerotație (putînd merge pînă la 14) folosită pentru indicarea rudelor ascendente pe linie directă și colaterală.

Dominium (arh.), serie de documente din anii 1614—1750 în arhiva orașului Gherla, care se referă la domeniul cetății Gherla.

donație (arh.), formă de depunere a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de către persoane fizice, la organele investite cu dreptul de a le prelua conform legislației în vigoare și fără a solicita despăgubiri materiale. **D.** constituie o formă de completare a fondurilor și colecțiilor arhivistice.

donjonat (her.), v. *foișor.*

dorso (dipl.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX în conceptele actelor expediate, pentru a indica locul unde trebuiau scrise adresa și rezoluția, spre deosebire de textul principal, scris pe fața documentului. Sin. *verso.*

dosar (arh.), unitate arhivistică în care se grupează documente referitoare la aceeași problemă, de aceeași valoare (cu același termen de păstrare), după un criteriu stabilit (tematic, alfabetic, geografic etc.); **d.** ocupă un loc distinct în inventarul fondului sau colecției căreia îi aparține; **d.** poate avea două sau mai multe volume, dacă la aceeași problemă s-a cumulat un număr de peste 300 file document. În sec. al XIX-lea se numea *delă (dellă).* V. *constituire a dosarului.*

dosarul fondului (arh.), instrument de evidență constînd dintr-un complet de acte probatorii și de referință privind fondul și creatorul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de fond (istoricul creatorului şi al fondului, documente de îndrumare şi control, procese-verbale de selecţionare, acte de preluare a documentelor, de donaţie sau cumpărare, planuri metodice de lucru etc.).

dreapta (her., sig.), v. *dextra*.

drept arhivistic (arh.), totalitate a legilor, normelor, regulamentelor stabilite prin legislaţie şi actelor normative care reglementează activitatea în domeniul arhivelor.

drept internaţional al arhivelor (arh.), totalitate a normelor legislative (juridice) care reglementează relaţiile dintre arhivele diverselor ţări, accesul în arhive al cercetătorilor străini, folosirea informaţiilor, schimbul de documente sau obţinerea de microfilme, xerocopii, copii ale unor documente, în scopul cercetării sau completării arhivelor ţărilor interesate, cu documente referitoare la propria lor istorie, aflate în arhive străine. Unul din documentele care vizează dreptul internaţional al arhivelor este Convenţia de la Haga din 14 mai 1954, asupra protecţiei bunurilor culturale în caz de conflict armat, semnată de reprezentanţii a 45 de naţiuni reunite din iniţiativa UNESCO.

dreptul de sigiliu (sig.), libertatea unei persoane sau instituţii de a utiliza sigiliu; recunoaşterea oficială a dreptului unor persoane sau instituţii de a-şi confecţiona o matrice sigilară proprie. În ţara noastră **d.** pentru persoanele fizice a fost general valabil şi unanim recunoscut, cu condiţia ca impresiunile sigilare să evite orice confuzie cu sigiliul domnesc; **d.** pentru oraşe şi tîrguri, cu excepţia centrelor urbane existente înainte de constituirea statelor feudale, a fost concedat de domnie. Persoanelor juridice şi morale (instituţii, aşezăminte, organizaţii profesionale etc.), **d.** le-a fost conferit de instituţia supremă (domni, principi şi regi în epoca feudală şi modernă, de organele puterii de stat în etapa contemporană). În toate epocile autorităţile au impus restricţii în privinţa utilizării matricelor sigilare, astfel încît să se evite falsificarea.

duct (pal.), traseul grafic pe care îl urmează pana sau condeiul şi din care rezultă imaginea scrisă. **D.** este în funcţie de instrumentul de scris, de poziţia mîinii şi de tehnica scrierii. Sin. *imaginea scrierii*.

duplicat (dipl.), înscrisul care reproduce exact originalul întocmit de însăşi cancelaria care a emis originalul sau de o altă instituţie avînd acest drept. **D.** este destinat să ţină locul actului original în cazul în care acelaşi original trebuie transmis simultan mai multor destinatari.

duplicat negativ (arh.), v. *contratip*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

E

Eclesiastica (arh.), subdiviziune a seriei de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1593—1861, referitoare la dijma bisericească, şcolile confesionale şi organizarea internă a cultelor. Serii de documente **E.** există şi în arhivele altor instituţii administrative din Transilvania.

ecuson (her.), termen căruia uneori i s-a atribuit un sens mai larg, respectiv de stemă, reprezentînd ansamblul însemnelor unei persoane, comunităţi sau stat. V. *scut.*

ediţie de documente (arh.), lucrare ştiinţifică de publicare a documentelor existente în arhive, pe baza unor criterii cronologice sau tematice. Realizarea unei **e.** necesită stabilirea principiilor de selecţie a documentelor şi de transcriere a acestora. Documentele în limbi străine se publică în limbile respective, însoţite sau nu de traducere. O astfel de ediţie cuprinde un amplu aparat ştiinţific. *Introducerea* furnizează informaţii asupra fondurilor şi colecţiilor în care se păstrează documentele, analizîndu-se problemele mai importante ridicate de conţinutul acestora, împrejurările în care au fost redactate, corelaţia dintre documente şi epoca istorică care corespunde tematicii culegerii; *nota asupra ediţiei* cuprinde informaţii referitoare la tehnica editării, indicaţii asupra aparatului ştiinţific, structura volumului etc.; *bibliografia* indică publicaţiile în care se găsesc informaţii privind tema volumului respectiv, **e.** existente pentru această temă; aparatul ştiinţific mai cuprinde note, o listă a prescurtărilor, o listă a regestelor documentelor, indice general sau indici onomastici, de materii şi lucruri, glosar etc. Prima culegere de documente iniţiată de Arhivele Statului, care în acelaşi timp constituie şi prima publicaţie a instituţiei, este cea întocmită de P. Teulescu şi intitulată *Documente istorice publicate de ...*, Seria întîi, Bucureşti, 1860. Dintre cele mai notabile **e.** publicate de D.G.A.S. menţionăm: Ştefan Meteş, *Situaţia economică a românilor din Ţara Făgăraşului*, vol. I, Cluj, 1935; *Documente referitoare la istoria economică a României*, vol I—II, Bucureşti, 1960; *Documente referitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960; *Documente referitoare la anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească*, Bucureşti, 1960; *Problema ţărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, 1967; *Documente referitoare la Dobrogea*, Bucureşti, 1975; *Independenţa României*, vol. I—III, Bucureşti, 1977; *Documente străine despre români*, Bucureşti, 1979; *Documente privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1980; *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*. Documente externe, Bucureşti, 1982.

effigie (her.), reprezentare a chipului unei persoane într-un izvor heraldic.

efor (arh.), termen folosit, uneori incorect, în terminologia juridico-administrativă a Ţării Româneşti de la sfîrşitul anului 1831, pentru a denumi pe conducătorul Arhivei Ţării Româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Einreichungsprotokoll (arh.), evidenţă primară a actelor înaintate sau prezentate unei instituţii, folosită în Transilvania în sec. XIX—XX. Pe lîngă elementele de individualizare a actelor intrate, prin dată, număr, emitent şi conţinut, cuprinde şi însemnări privind rezolvarea actului, referent, hotărîrea luată, data şi destinatarul rezolvării, însemnări privind arhivarea actului rezolvat. Sin. *Exhibitenprotokoll*, *Gestionsprotokoll*.

electrofotografie (arh., cons.), sistem rapid de copiere a unui document grafic, avînd la bază fixarea, prin procedeele electrostatice şi termice, a unei pulberi pe liniile de protecţie a textului original, pe copie. Se realizează cu ajutorul aparatului de xerografiat. Sin. *xerox*, *fotografie electrostatică;* v. *aparat de xerografiat.*

elenchus (arh.), **1.** Termen pentru unele registre speciale întocmite în arhivele comitatelor din Transilvania, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pentru evidenţa unor categorii de acte constituite şi păstrate în serii aparte după conţinut (referindu-se la aceeaşi chestiune), după emitent (fiind emise de aceleaşi foruri supericare), după persoanele care le rezolvă etc. Ca exemple de **e.** menţionăm registrele astfel intitulate, din arhiva comitatului Cluj, întocmite pe serii de acte în anul 1784. În terminologia arhivistică maghiară aceste registre erau denumite *lajstromkönyv* sau *elenche*. V. *repertorium*. **2.** Listă **a** actelor din perioada 1788—1813 în comitatul Maramureş, cuprinse într-un fascicul, în care sînt trecute: numărul curent al actelor respective, numărul de înregistrare, conţinutul şi data rezolvării.

elemente de identificare a documentului (arh., inf.), totalitatea referinţelor bibliografice ale documentului, inclusiv adresa acestuia, înscrise pe modelul de regăsire.

elemente de regăsire a informaţiei (arh., inf.), totalitatea descriptorilor înscrişi pe modelul de regăsire a documentului.

elemente figurate (dipl.), semne sau figuri desenate pe suportul actelor, pentru a le da un supliment de validare sau pentru a le face mai aspectuoase sau mai solemne.

eliberare de certificate, copii şi extrase (arh.), acţiune prin care se pun la dispoziţia solicitanţilor (organizaţii, cetăţeni români sau ai altor state) copii, certificate, extrase de pe documentele aflate în depozitele Arhivelor Statului, referitoare la situaţii şi drepturi, cum ar fi vechimea în cîmpul muncii, studii, drepturi patrimoniale etc.

elidarea milesimului (pal.), anul din dată scris eliptic de milesim; se întîlneşte în documentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, timp în care la noi se răspîndeşte folosirea cifrelor arabe. Uneori lipseşte şi cifra centesimului, atunci subînţelegîndu-se primele două cifre din dată. Ex: 8 iulie 92, în loc de 8 iulie 1792.

elnöki (arh.), termen folosit în Transilvania în sec. XIX şi XX, în legătură cu actele şi registrele prezidiale, însoţind, de obicei în forma prescurtată „eln", numerele de înregistrare sau emitere a actelor prezidiale.

email (her.), v. *smalturi.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

embatic (dipl.), act rezultat din arendarea unor proprietăţi pe termen lung, în care arendaşul se bucura de toate drepturile de proprietate. Sin. *bezmăn.*

emblemă (her., sig.), 1. Totalitatea elementelor dintr-o stemă, figură alegorică care constituie un simbol şi un atribut. **2.** Reprezentarea gravată pe suprafaţa unui sigiliu.

emisferă de ceară (sig.), v. *căuş.*

emitent (arh.), persoană fizică sau juridică, organizaţie care emite un document. Element de bază în cuprinsul fişei de inventar. Serveşte, îndeosebi, la determinarea apartenenţei documentelor la un fond.

emitent al actului (dipl.), v. *autor al actului.*

emoliere a pielii şi pergamentelor (arh., cons.), procedeu de laborator avînd ca scop restabilirea supleţei legăturilor de piele şi a pergamentelor răscoapte pe care sînt scrise sau din care sînt alcătuite unele documente de arhivă. Constă în tratarea obiectelor cu diferite substanţe, în anumite condiţii de temperatură şi presiune, pentru redarea apei de constituţie prin pierderea căreia s-a produs degradarea.

enciclică (dipl.), document din categoria actelor solemne emise de cancelaria pontificală, constituit dintr-o scrisoare circulară semnată de papă şi trimisă clerului catolic sau numai episcopilor unei naţiuni, pentru a le transmite directivele oficiale în probleme religioase, etice sau social-politice, ori pentru a le reaminti principiile religioase după care trebuie să se conducă în rezolvarea unor probleme.

engolpion (sig.), termen prin care se definea, în cuprinsul actelor de cancelarie, matricea sigilară utilizată în cancelaria domnească.

epacta (cron.), element cronologic secundar de datare, reprezentînd un număr care arată vîrsta lunii pe ziua de 1 ianuarie a fiecărui an, adică numărul de zile trecute de la ultima lună nouă pînă la sfîrşitul anului precedent; calculul **e.** ajută la determinarea zilei din săptămînă; aceste numere se exprimă prin cifre romane în pascalii, ele constituind unul din elementele esenţiale în calculul datelor din calendarele perpetue; corespunde în răsărit *temeliei* (v.).

epigrafie, ştiinţă specială a istoriei care cercetează textele scrise pe un material dur, de obicei piatră, stabilind reguli de descifrare şi interpretare a conţinutului acestora.

epistolă (dipl.), **1.** V. *scrisoare* (1); **2.** Termen folosit în documentele latine medievale din Transilvania şi cu sensul de act, document.

eră (cron.), sistem de numărare succesivă a anilor solari sau lunari plecînd de la un moment fix. După caracterul evenimentelor care marchează momentul fix, erele se pot împărţi în mai multe tipuri: **1. e. astronomică** avînd începutul din momentul în care s-a petrecut o conjuncţie nouă a astrelor. Ex. **e. babiloniană** pornind de la anul 747 î.e.n. **2. e. politică** în care numărarea anilor se face pornind de la un eveniment important. **3. e. religioasă** în legătură cu diferite evenimente din viaţa întemeietorilor noilor religii. Ex. **e. creştină (e. noastră** sau **milesimul),** inventată în prima jumătate a sec. al VI-lea e.n. de călugărul Dionisie Exiguus (cel Mic), şi a cărei numărătoare începe de la 25 dec. anul 754 de la fundarea Romei, cînd s-ar fi născut

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Iisus Hristos. S-a impus abia după trecerea a două veacuri de la moartea celui care a stabilit-o și s-a generalizat în epoca modernă; a fost întrebuințată mai ales în Transilvania și mai rar în Moldova și Țara Românească, unde s-a generalizat treptat din a doua jumătate a secolului XVIII-lea; **e. musulmană** (sau **hegira**) care numără anii de la 16 iul. 622, anul refugiului lui Mahomed de la Mecca la Medina; **4. e. universală** (sau **mondială**) care numără anii de la presupusa facere a lumii. Ex. **e. bizantină (constantinopolitană, ecleziastică** sau **de la originea lumii)** al cărei început convențional a fost fixat la 1 sept. 5509 î.e.n., considerînd începutul lumii cu 5508 ani î.e.n. Pentru a-l deosebi de anul modern, anul de la „facerea lumii" a fost desemnat cu denumirea *văleat;* transpunerea lui în anul erei noastre se face scăzînd din văleatul respectiv 5508 ani cînd data lunară este cuprinsă între 1 ian. — 31 aug. și 5509 ani între 1 sept. — 31 dec.; **e. ebraică,** avînd ca punct de plecare 1 oct. 3761 î.e.n.; **5. e. romană,** care numără anii de la fundarea Romei, anul 753 î.e.n.; **e. olimpiadelor,** avînd ca moment de plecare anul primei olimpiade, 776 î.e.n. etc.

erga restitutionem (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, pentru a semnala obligativitatea restituirii documentelor sau a anexelor lor către emitent.

eric (pal.), semn diacritic în scrierea chirilică (S) care a înlocuit în limba română ъ (ier) în interiorul unui cuvînt cînd acesta este neaccentuat; are numai valoare grafică și este așezat deasupra cuvîntului, între două consoane; se întîlnește în manuscrise și tipărituri începînd din sec. al XVI-lea pînă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, cînd se folosește din ce în ce mai rar.

eschatocol (dipl.), v. *protocol final.*

eșarfă (her., sig.), panglică, în general redată ondulat, pe care, de obicei, se scrie deviza.

etuvă de dezinfecție și dezinsecție a documentelor (arh., cons.), aparat prevăzut cu o cameră avînd închiderea ermetică, în interiorul căreia se poate provoca un vacuum avansat și un regim termic controlat, în vederea administrării substanței active. Servește la dezinfecția și dezinsecția documentelor degradate de agenți biologici.

evaluare (arh.), stabilirea de către Comisia de evaluare a prețului de achiziție a documentelor oferite spre cumpărare Arhivelor Statului de către persoanele fizice. V. și *comisia de evaluare a documentelor.*

evaluare a unității arhivistice (arh.), v. *apreciere a valorii unității arhivistice.*

evidență a circulației documentelor (arh.), sistem de transmitere și urmărire, prin registre, condici, fișe ș.a. a actelor, de la creare pînă la arhivarea lor.

evidență a documentelor din Fondul Arhivistic Național (arh.), totalitatea sistemelor de evidență folosite pentru cunoașterea existentului fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului și organizații, în vederea completării bazei documentare, informării operative a activității de cercetare științifică și practică, precum și a planificării activității de ordonare, inventariere și selecționare a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului. V. *registru general de arhivă, inventar, registrul inventarelor, fișa „Situația fondului", evidență centralizată.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

evidență a folosirii documentelor (arh.), sistem de evidență, ce se realizează prin buletine de cerere, registre, fișe, repertoare ș.a., privind documentele și temele cercetate prin sala de studiu sau scoase din depozite pentru alte scopuri (expoziții, restaurare, cercetare tematică ș.a.).

evidență a fondurilor deținute de organizații (arh.), sistem de evidență a fondurilor deținute de organizațiile centrale și locale, realizat de Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale, prin fișele „Situația fondului" și „Dosarul fondului".

evidență a preluărilor (arh.), v. *registru general de arhivă.*

evidență centralizată a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului (arh.), sistem de evidență a fondurilor și colecțiilor arhivistice realizată prin „Inventarul general al fondurilor", fișele „Situația fondului" și „Evidența centralizată automată".

excepțiile (dipl.), prevederi de drept invocate în textul actului pentru a-l sustrage de la regulile generale de drept, de fapt amendamente, prin care se iau măsuri pentru evitarea casării unui act, împotriva atacării valabilității sau întîrzierii executării lui datorită unor vicii de formă sau conținut. Pot fi prevăzute pentru: viciul de formă, care vizează anularea actului datorită nerespectării procedurii; defecțiuni de instrument, care impun anularea actului pentru greșeli materiale sau lacune în redactare; viciul de consimțămînt care determină anularea actului sub pretextul violenței fizice sau constrîngerii morale ori pentru înșelăciune asupra obiectului înscrisului. Diplomatica constată și alte categorii de e.: a privilegiului vîrstei, a privilegiului textului, a privilegiilor ecleziastice, a jurisdicției seniorului etc.

excizie (sig.), v. *gravarea sigiliilor.*

exergă (sig.), spațiul de la marginea cîmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate sau perlate), în care se gravează textul legendei.

exhibitum (arh.), denumire folosită în sec. XVIII—XIX în Transilvania pentru un act prezentat (intrat) la o instituție, instanță sau la o autoritate.

expeditura (arh.), denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și din prima jumătate a sec. al XIX-lea, privind modele pentru circulare, pașapoarte, certificate, formulare, bilete de vite, evidențe, liste cu adrese, chitanțe, citații, descrieri personale.

expertizare a valorii științifice a materialelor documentare (arh.), v. *selecționare a unităților arhivistice.*

expertiză (arh.), v. *selecționare a unităților arhivistice.*

expunctare (pal.), corectură realizată printr-un semn grafic făcut în timpul colaționării, la literele de prisos, mai ales pe diplome și alte acte de cancelarie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

expunere (dipl.), parte a formularului diplomatic prin care se explică împrejurările emiterii actului, raţiunile sale şi, eventual, antecedentele problemei, modul în care s-a exprimat cererea, intervenţia altora în legătură cu conţinutul său, anchetele întreprinse pentru cunoaşterea situaţiei reale, argumentele părţilor etc. Prin informaţiile largi pe care le transmite, **e.** are o importanţă deosebită pentru cercetarea istorică. Sin. *naraţie.*

extras (arh.), **1.** Copie manuscrisă a uneia sau a mai multor părţi dintr-un document scris. **2.** Reproducere exactă în manuscris, pe un formular tip, a datelor referitoare la o anumită persoană cuprinse într-un registru (mitrică, registru de stare civilă etc.), transcrise cu respectarea formelor legale, semnată şi parafată, avînd puterea juridică a documentului autentic. Sin. *extract.* **3.** Act oficial, legalizat, executat la cererea unui solicitant şi care redă fragmentar sau centralizat, în reproducere exactă, părţile esenţiale dintr-unul sau din mai multe documente.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

F

facsimil (arh., dipl.), reproducere riguros exactă, din punctul de vedere al suportului, grafiei, ornamentației și mijloacelor de validare, a unui document, realizată prin tehnici de reproducere manuală (**f.** manual), tipografică (**f.** mecanic) sau mixtă, utilizată în activitățile de expunere sau publicații pentru conservarea originalului. Tehnica de reproducere în **f.** depinde de caracteristicile și natura originalului (manuscris pe hîrtie sau pergament, volum sau file individuale, sigilii etc.).

factor de identificare (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante selectate și numărul total de documente relevante existente în colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

factor de pierdere (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante neselectate și numărul total de documente relevante existente în colecție.

factor de precizie (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante selectate și numărul total de documente selectate din colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

factor de zgomot (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor nerelevante selectate și numărul total de documente selectate într-un proces de regăsire a informațiilor.

fals (dipl.), document realizat după un model autentic sau imaginar, validat cu peceți autentice detașate de la originale (**f.** parțial) sau cu peceți falsificate (**f.** total). **F.** se mai poate realiza și prin răzuirea unor cuvinte din actul original și înlocuirea acestora. (Fig. 27).

fals sigilar (sig.), validare abuzivă, în scopul ascunderii unor situații sau obținerii unor avantaje morale ori materiale. **F.** poate fi: a) total, cînd se confecționează un tipar fals pentru sigilare sau b) parțial, cînd se aplică sau se atașează un sigiliu autentic la un act plastografiat, ori se modifică unele elemente din cîmpul sigilar pentru a-l atribui altui posesor.

familie (gen.), **1.** Nucleu social de bază întemeiat pe căsătorie și care constă din soț, soție și urmașii acestora; **2.** Toate persoanele care se înrudesc prin sînge sau prin alianță; **3.** Totalitatea indivizilor născuți din aceiași strămoși. Sin. *neam.*

fasciat (scut fasciat) (her.), termen care indică împărțirea cîmpului scutului prin tăiere multiplă și reprezentarea părților cu smalțuri alternative. Conform cerințelor științei heraldice, fasciile trebuie să fie în număr cu soț (de obicei 6) și reprezentate printr-o culoare ce alternează cu un metal sau prin mai multe culori.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

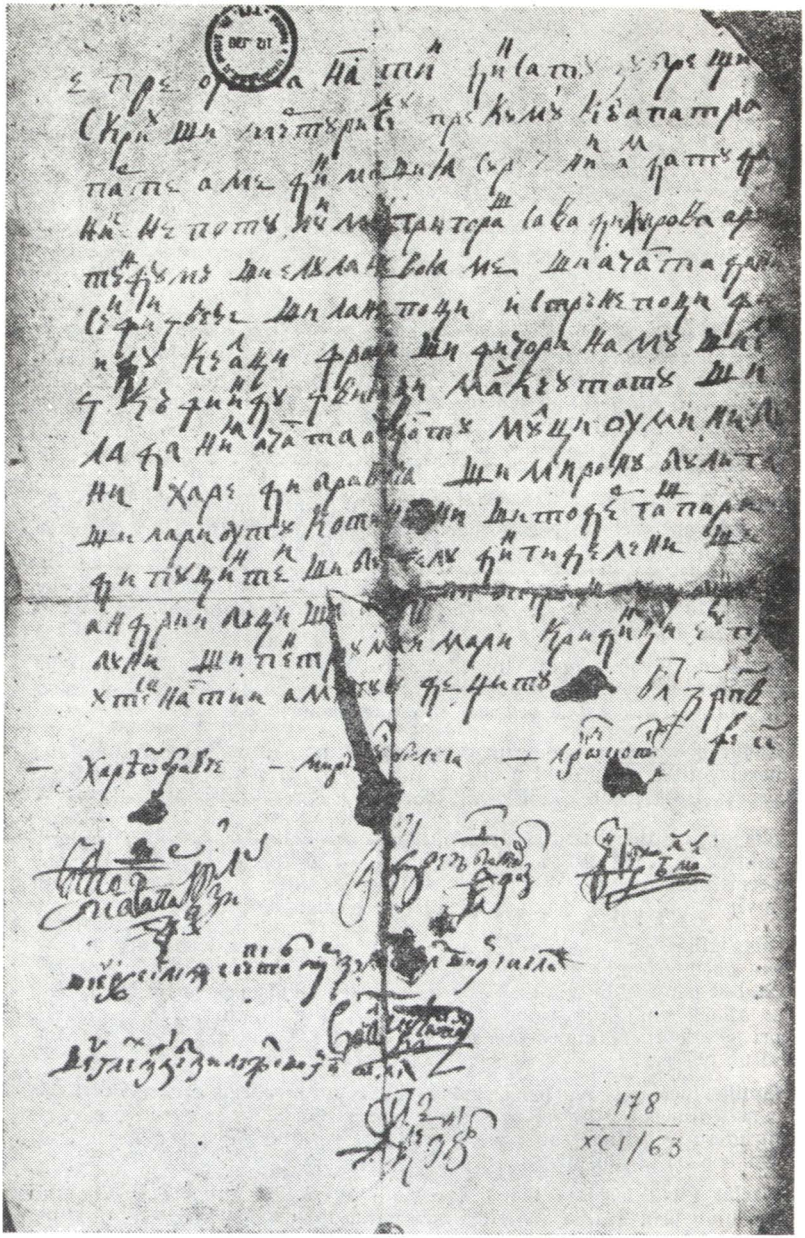

Fig. 27. Document fals.
Arh. St. Buc., colecţia „Achiziţii noi", XCI/65.
https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fascicul fractur (arh.), formă de aranjare a unor documente de arhivă constînd din plierea longitudinală a unui set de documente referitoare la o anumită problemă. Sistemul de **f.** s-a folosit îndeosebi la unele instituții din secolele trecute în Transilvania. Mai multe **f.** suprapuse alcătuiesc un pachet de documente.

Fasciculare (arh.), serie de documente din anii 1685—1869, în arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente care, din cauza formatului lor supradimensionat, nu au fost incluse în seria *Armarium*, la fel ca și fascicolele cu răspunsurile autorităților locale la unele circulare guberniale.

Fascicularia (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, în care au fost incluse actele conscripțiilor din anii 1698—1753.

fasciculă (arh.), unitate de păstrare a documentelor din Transilvania, care cuprinde mai multe acte legate la un loc, conform unor criterii: tematic, cronologic, după emitenți sau în ordinea numerelor lor de înregistrare. În unele fonduri arhivistice **f.** constituie o unitate arhivistică. Germ.: *Bündel*, *Faszikel*, *Aktenkonvolut*. Lat.: *Fasciculus*.

fasciculus (arh.), v. *fasciculă*. Sin. *Bündel*, *Faszikel*, *Aktenkonvolut*.

fascie (her.), v. *brîu*.

fascii (her.), mănunchi de nuiele de mesteacăn, avînd în partea superioară o secure, purtat de lictorii care-i precedau pe magistrații romani. În heraldica franceză această mobilă se blazonează secure consulară. După Revolutia franceză **f.** au fost folosite ca simbol al democrației și al originii romane. Primul sigiliu folosit de Guvernul provizoriu din Țara Românească la 1848 a cuprins alături de acvila cruciată două **f.** încrucișate.

Fassionales (arh.), serie de registre din arhiva Conventului din Cluj-Mănăștur, din anii 1792—1862, care cuprinde evidența actelor emise de persoanele învestite cu sigiliu autentic (secretari guberniali, președinții tablei regești și protonotari).

față (her.), v. *brîu*.

faună a arhivelor (arh., cons.), termen generic care se referă la insectele și rozătoarele care degradează arhivele.

fazele lunii (sau pătrarele) (cron.), elemente naturale care fixează timpul de la o schimbare a lunii pînă la revenirea ei la aceeași înfățișare, ușor de observat mai ales de la lună nouă la lună nouă; cel dintîi element empiric de calculare a timpului, elemente esențiale în observarea vremii fiind: luna nouă, întîiul pătrar, luna plină și al treilea pătrar.

fazele solare (cron.), elemente naturale care fixează ciclul anotimpurilor și duc la cunoașterea anului.

fideles manus (arh.), mențiune referitoare la împrumutul documentelor, din arhiva orașului și a sașilor din Sibiu, către persoane fizice și instituții, pentru rezolvarea unor probleme oficiale sau în vederea cercetării lor științifice. În locul documentului împrumutat se punea o fișă cu mențiunea „in originali ad fideles manus“, iar în evidențe se menționa prescurtat „f.m.“. Această formă de împrumut se practica în sec. XVIII și XIX, fiind înlocuită ulterior prin formula „Revers“.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

figurat (her.), termen care indică reprezentarea unor mobile sub forma de figuri omeneşti; de obicei apar astfel înfăţişate Soarele şi semiluna.

figuri artificiale (her.), v. *figuri heraldice.*

figuri fantastice (her.), v. *figuri heraldice.* Sin. *figuri himerice.*

figuri heraldice (her.), totalitatea mobilelor utilizate în alcătuirea stemelor. Ştiinţa heraldică clasează **f.** în următoarele categorii: a) figuri naturale, cuprinzînd: fiinţe omeneşti ori flora şi fauna; b) figuri himerice sau fantastice, reprezentînd creaturi mitice, alcătuite din imaginaţie, prin combinaţii între om şi animale sau între diferite specii de animale; c) figuri artificiale, incluzînd obiecte create de om din domeniul uneltelor, armelor, obiectelor de cult, construcţiilor, veşmintelor etc. În categoriile respective se cuprind mobilele în întregime sau numai unele părţi ale acestora.

figuri himerice (her.), v. *figuri heraldice.* Sin. *figuri fantastice.*

figuri naturale (her.), v. *figuri heraldice.*

filacteră (her., sig.), figură heraldică artificială înfăţişată ca o foaie cu marginile răsucite.

filială de arhivă (arh.), v. *Arhivele Statului, descentralizare a Arhivelor.*

filiaţie (gen.), legătura de rudenie între copii şi părinţi; poate fi pe linie feminină (maternă) sau pe linie masculină (paternă); în înţeles larg acest termen exprimă legături de rudenie în linie dreaptă, indiferent de grad. Uneori **f.** din documente nu este cea reală, se sar 2, 3, 4 generaţii pentru a se ajunge la ascendentul la care se leagă izvorul dreptului de proprietate (deci nu întotdeauna un strănepot înseamnă un descendent în gradul 4).

filigran (pal.; fil.), literele sau figurile făcute în pasta unei foi de hîrtie, observabile cînd aceasta este expusă la lumină. V. *filigranologie.*

filigranologie, disciplină specială a istoriei care studiază diferitele reprezentări şi linii imprimate în hîrtie (filigrane), în scopul identificării fabricii de unde aceasta provine. Cercetarea filigranelor facilitează cunoaşterea circulaţiei hîrtiei, prin aceasta legăturile economice dintre diferite regiuni; deseori pe baza filigranelor se pot data documente nedatate. În obiectul **f.** intră şi cercetarea morilor de hîrtie.

Filimon, Nicolae (6 septembrie 1819, Bucureşti — 19 martie 1865, Bucureşti), reprezentant de seamă al literaturii româneşti din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, şef al Secţiei istorice din cadrul Arhivelor Statului în anul 1862. S-a preocupat de rezolvarea unor acte primite sau cerute de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, şi cel de Finanţe, în vederea stabilirii hotarelor aşezămintelor ecleziastice, a căror secularizare se pregătea. De asemenea a manifestat o preocupare specială pentru asigurarea securităţii documentelor.

film (arh., cons.), peliculă fotosensibilă pe care se fotocopiază documentele de arhivă. Există mai multe tipuri de **f.,** în funcţie de natura şi compoziţia celor două straturi importante ale peliculei şi anume suportul (sau baza) şi stratul de emulsie. După suport, există **f.** pe bază de acetat de celuloză şi **f.** pe bază de poliester. **F.** mai vechi aveau baza alcătuită din nitrat de celuloză. După stratul sensibil, există **f. diazo** — ce constă dintr-o folie de acetat de celuloză, care are încor-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

porat un colorant sensibil la lumină. Imaginea se formează cînd pelicula este expusă la lumină ultravioletă și apoi developată în vapori de amoniac. **F.d.** se utilizează pentru duplicate, nefiind acceptat ca tip de peliculă de securitate. Sin. **f.** *ozalid;* **f. gelatino-argentic** — format din suport de poliester sau triacetat de celuloză și emulsie fotografică, sensibilă la lumină, constînd dintr-o dispersie de microcristale de hologenură de argint într-un mediu coloidal care este gelatina. Imaginea fotografică se obține prin expunerea la lumină a emulsiei fotografice și prelucrarea chimică a peliculei expuse, constînd din revelare, fixare, spălare și uscare. **F.g. a.** este singurul tip utilizat ca peliculă de securitate, destinată arhivării îndelungate. Sin. *peliculă safety* (security); **f. Kalvar,** v. **f.** *vezicular;* **f. ozalid,** v. **f.** *diazo;* **f. vezicular,** **f.** format din suport de poliester și emulsie conținînd săruri de diazoniu. Imaginea se obține prin expunerea peliculei la lumină ultravioletă și developare tehnică. **F.v.** se utilizează pentru duplicate, nefiind acceptat ca tip de peliculă de securitate. Sin. **f.** *Kalvar.* După lățimea peliculei, **f.** sînt de 70, 35, 16 și 8 mm, perforate sau neperforate.

filmotecă (arh.), **1.** Colecție de documente cinematografice și de televiziune clasate într-o ordine sistematică. **2.** Loc special amenajat pentru depozitarea filmelor cinematografice și de televiziune; **f. de aur,** sector al **f.** care cuprinde înregistrări pe peliculă ale marilor personalități din viața social-culturală și artistică, precum și ale unor manifestări teatrale și muzicale de valoare specială; **f. documentelor politice și de protocol,** sector al **f.** din cadrul Radioteleviziunii române, care cuprinde pelicule cu valoare deosebită, conținînd cele mai de seamă momente din istoria contemporană a României socialiste, lucrările congreselor și conferințelor naționale ale partidului, marile sărbători ale poporului nostru, activitatea desfășurată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe plan intern și extern; **f. letopiseț,** sector al **f.** din cadrul Radioteleviziunii române care cuprinde înregistrări pe peliculă ale unor secvențe semnificative din viața de ieri și de azi a patriei noastre, a localităților urbane și rurale, monumente ale civilizației milenare pe aceste meleaguri, muzee, monumente ale naturii etc.

filtă (pal.), v. *criptografie.*

firman (dipl.), gen de act solemn eliberat de sultan (**f.** împărătesc), (Fig. 28).

fiscalia (arh.), denumire folosită în Transilvania în sec. XVI—XIX pentru documentele care privesc problemele fiscului, constituite uneori în serii separate.

fișare (arh.), operațiunea de transpunere pe fișă a informațiilor principale dintr-o unitate arhivistică. **F.** stă la baza activității de întocmire a inventarelor.

fișă (arh.), formular pe care se transpune conținutul principalelor informații dintr-o unitate arhivistică; **f. de catalog,** formular întocmit în vederea constituirii unui catalog arhivistic, pe baza instrumentelor de evidență și informare, a **f.** de inventar, cuprinzînd următoarele elemente: data documentului, locul de emitere, cota, caracteristicile documentului, cuprinsul (specificîndu-se genul documentului, emitentul, acțiunea, destinatarul, locul și data evenimentului, obiectul și cauzele acțiunii). Spre deosebire de **f.** de inventar, **f. de c.** redă în cuprins

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

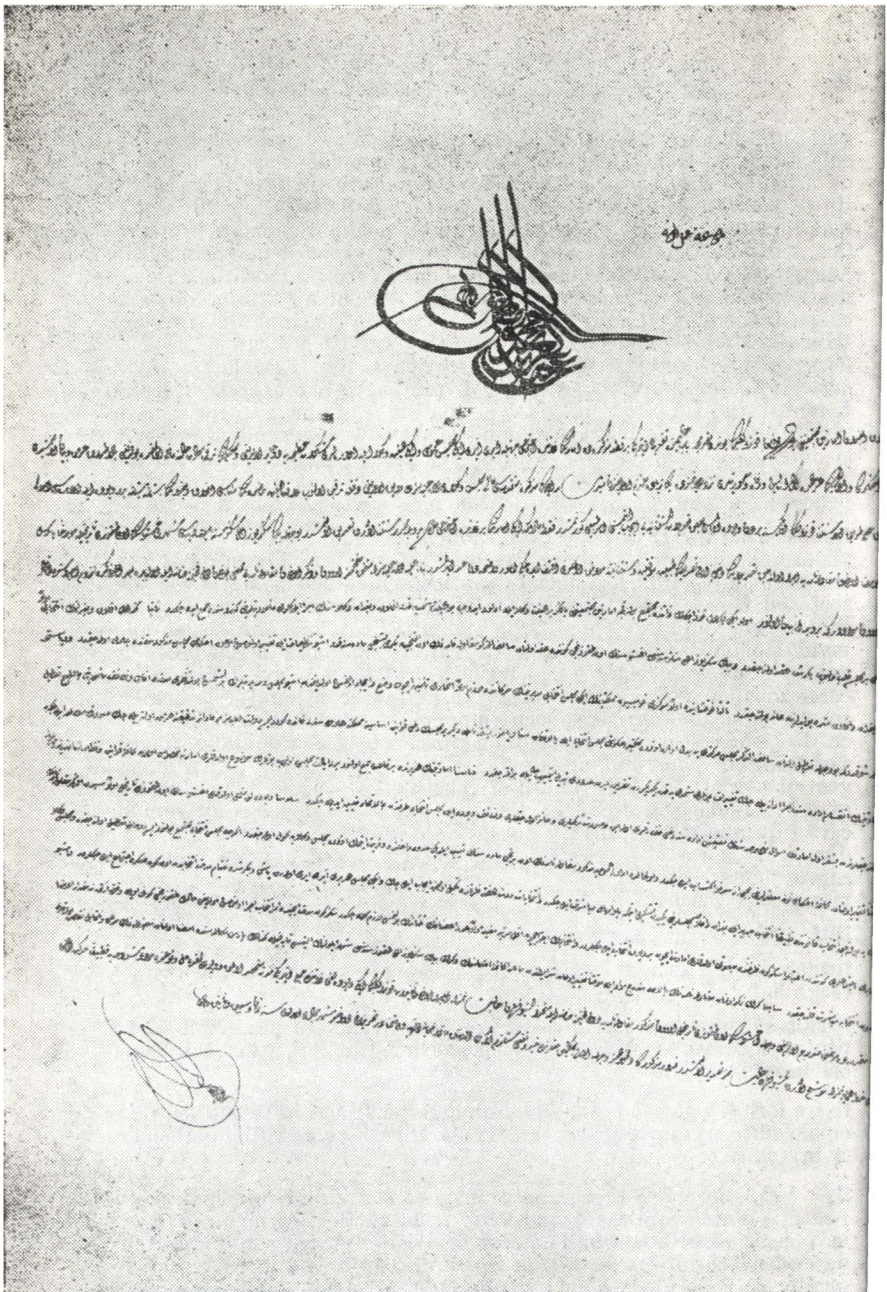

Fig. 28. *1861 decembrie.* Firmanul sultanului Abdul Aziz, prin care recunoaşte Unirea Principatelor sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Arh. St. Buc., colecţia „Documente turceşti", 1629, orig., pergament, lb. turcă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

toate numele topice, numele de persoană și instituții, de ocupații, de dări etc., conținute de documentul catalogat; **f. de control,** formular care se pune în locul unității arhivistice scoase din depozit, în care se specifică numele solicitantului, data și scopul pentru care a solicitat documentul respectiv; **f. de inventar,** formular întocmit pentru fiecare unitate arhivistică în parte, în vederea inventarierii fondurilor și colecțiilor unei arhive; **f. de i.** cuprinde următoarele elemente: indici (stabiliți pe baza clasificatorului tematic), data emiterii documentelor, locul de emitere, cota, caracteristicile documentului, cuprinsul (specificîndu-se genul documentului, emitentul, acțiunea, destinatarul, locul și data evenimentului, obiectul și cauzele acțiunii), numărul filelor unității arhivistice și data întocmirii (anul, luna, ziua), precum și numele și prenumele arhivistului care a întocmit-o; **f. de rolă,** formular de evidență pentru microfilmele de pe documente din alte țări privind proveniența (țara și instituția deținătoare a documentelor), cota rolei, anii extremi, conținutul și limba în care sînt scrise documentele; **f. fondului,** instrument de evidență ce se întocmea pentru fiecare fond nou intrat în Arhivele Statului. A fost desființată în anul 1965, fiind înlocuită de **f.** „*Situația fondului*"; **f. „monadă"** f. întocmită pentru documentele cinematografice, cuprinzînd date cronologice, tipologice, tematice, statistice ale filmului, precum și constatări de ordin istoric, științific, tehnic și estetic; **f.** „*Situația fondului*", instrument de evidență cuprinzînd numărul fondului sau colecției arhivistice în cadrul Arhivelor Statului, denumirea sau denumirile succesive ale creatorului și domiciliul acestuia, anii extremi ai (funcționării) instituției, limbile în care sînt scrise documentele, altele decît limba română, stadiul de ordonare, inventariere și selecționare în fiecare an calendaristic și anii pentru care lipsesc documente; este cel mai complet instrument de evidență; **f. tematică** (inf.), suport material cu rubrici preimprimate pe care se transpun informațiile referitoare la o problemă sau temă, depistate din documentele de arhivă, ca urmare a activității de cercetare tematică.

fișă divizionară (arh., inf.), suport format dintr-un fragment de carton subțire de dimensiunile unei fișe tematice, avînd partea superioară mai înaltă cu 1 cm. pe care se scrie denumirea grupei de probleme dintr-un fișier tematic; **f.** se constituie ca delimitator de teme, subteme și probleme în cadrul claselor tematice.

fișier de date (arh., inf.), grupare de informații omogene din punct de vedere al semnificației acestora și al cerințelor de prelucrare. În funcție de suporții pe care sînt depuse informațiile și de modul de prelucrare, se împarte în **f.** cu prelucrare manuală și **f.** cu prelucrare automată.

fișier tematic (arh., inf.), fișier de date care se constituie în procesul cercetării tematice prin clasarea fișelor tematice potrivit clasificatorului tematic. În Arhivele Statului **f.** se creează la fiecare unitate deținătoare de documente. Fișele tematice se clasează separat pe clase tematice, iar în interiorul acestora pe teme, subteme și probleme. Fiecare grupă este delimitată prin fișe divizionare.

flancat (her.), termen ce indică poziția paralelă cu laturile scutului a unor mobile.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

flancul drept al scutului (her.), v. *scut.* Sin. *flancul destru al scutului.*

flancul stîng al scutului (her.), v. *scut.* Sin. *flancul senestru al scutului.*

fleuron (her., sig.), element component al coroanei deschise care este fixat pe un cerc frontal, de obicei împodobit cu pietre prețioase. Coroanele pot cuprinde 3, 5, 7 sau 9 **f.**

foaie de folosire (arh.), formular (tipizat) atașat la unitățile arhivistice cercetate în sălile de studiu, microfilmate, cercetate tematic sau din care s-au executat copii, fotocopii, facsimile ș.a.; rubricile **f.** cuprind numele cercetătorului, data cercetării și natura lucrării efectuate; întrucît din **f.** rezultă cine a cercetat unitatea arhivistică și în ce scop, este concepută ca un mijloc de control asupra valorificării informațiilor.

foaie de zestre (dipl.), denumirea actului în care se înscriu lucrurile pe care părinții sau tutorele unei fete i le trec în proprietate în momentul căsătoriei.

focar biologic de degradare a documentelor (arh., cons.), zonă, de obicei restrînsă, de apariție și dezvoltare a unor procese de degradare biologică a documentelor de arhivă, ca urmare a existenței condițiilor favorabile de dezvoltare a microflorei sau a infestării arhivei și care se depistează, în general, în depozitele de arhivă, în cadrul operațiilor de control periodic asupra stării de conservare, iar documentele afectate sînt izolate și tratate imediat, pentru lichidarea focarului.

foișor (mobilă) (her.), termen care indică faptul că o mobilă, care face parte din categoria figurilor heraldice artificiale din domeniul arhitecturii, cuprinde și turnuri. Sin. *donjonat.*

foiță-timbru (sig.), hîrtie utilizată la confecționarea sigiliilor timbrate. După ce **f.** era fixată deasupra cerii calde (sau a cocăi), pe suprafața sa se aplica matricea sigilară, obținîndu-se o impresiune sigilară în relief. **F.,** inițial confecționată în formă rombică, din hîrtie groasă (de aceeași calitate cu suportul), devine în sec. al XVIII-lea, cînd este făcută din hîrtie fină, artistic tăiată, un adevărat ornament pentru document. Deseori colțurile **f.** reprezentau o stea sau un arbore, fapt pentru care sigiliul astfel obținut a fost numit sigiliu înstelat sau sigiliu dantelat.

foliatio (cod.), numerotare pe file a codicelor latine în vederea fixării ordinei de succesiune a părților textului, însoțită uneori, ca o completare, de numerotarea celor patru coloane ale celor două file ce stăteau față în față în cartea deschisă.

folie termoplastă (arh., cons.), material sintetic (polietilenă, acetat de celuloză etc.) de grosime 0,02—0,04 mm, aderent la hîrtie prin presare termică, folosit în lucrările de consolidare și restaurare a documentelor de arhivă prin tehnica laminării, sau folii cu grosime de 0,2 mm folosite la capsularea documentelor. V. și *laminare, capsulare a documentelor.*

folio, 1. (arh.), rubrică în indicele alfabetic pentru registrele de ședințe și registrele de intrare, introduse la comitatele din Transilvania în 1783. Rubrica **f.** cuprinde numărul filei (sau paginii) din registrul de ședințe; 2. (bibl.), format de hîrtie sau de carte obținut prin îndoirea colii de hîrtie o singură dată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

folosire a documentelor (arh.), ansamblu de acțiuni utilizate în vederea valorificării documentelor unei arhive. **F.** se realizează prin următoarele forme: cercetarea documentelor în sălile de studiu; informarea organizațiilor cu privire la documentele ce prezintă interes pentru activitatea lor practică sau științifică; activități instructive, cultural-educative și de propagandă; eliberare de certificate, copii și extrase; reproducere a documentelor; elaborare de publicații. Sin. *valorificare a documentelor.*

fond arhivistic (arh.), totalitate a documentelor create în decursul activității unei instituții, întreprinderi, organizații, asociații, independente din punct de vedere organizatoric și operativ, ori a unei familii sau persoane fizice, structurate organic după criterii istorice sau logice. **F.** constituie unitate de evidență în cadrul Fondului Arhivistic Național; **f. de asigurare, f.** de microfilme reprezentînd copia miniaturizată pe film a unor fonduri arhivistice importante prin care se urmărește păstrarea și asigurarea permanentă. Constituirea **f. de a.** reprezintă o măsură de precauție pentru a pune la adăpost conținutul de informații documentare prin depozitarea microfilmelor în spații ferite de riscul acțiunii agenților de deteriorare sau distrugere care pot acționa accidental asupra documentelor originale; **f. familial,** totalitate a documentelor create de membrii unei familii sau de membrii mai multor familii care provin dintr-un strămoș comun sau înrudite prin alianță. V. *arhivă de familie (familială);* **f. personal,** totalitate a documentelor create sau primite în decursul vieții și activității unei persoane fizice, sistematizate (ordonate) pe diferite criterii determinate, în general, de felul activității depuse de persoana respectivă. Un astfel de **f.** cuprinde actele personale, concepte de scrisori, manuscrise personale sau străine de arhiva persoanei respective, lucrări proprii tipărite cu însemnări și note personale, acte privind activitatea științifică, politică, culturală sau obștească, acte referitoare la bunuri personale etc. V. *arhivă de familie (familială).*

fondare (arh.), operațiune de stabilire a apartenenței documentelor la un fond sau colecție arhivistică în raport de caracteristicile interne, pe baza principiilor *apartenenței, integrității, istorismului, pertinenței, proveniență* (v.).

Fondul Arhivistic de Stat (F.A.S.) (arh.), totalitatea documentelor aparținînd statului român, avînd importanță politică, științifică și practică, indiferent de deținătorul și creatorul lor. A fost înființat potrivit Decretului nr. 353/1957 în scopul de a asigura evidența centralizată, păstrarea și folosirea în scopuri științifice și practice a documentelor. Administratorul este Direcția generală a Arhivelor Statului și Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Fac excepție arhivele cultelor și ale asociațiilor religioase care își pot păstra, organiza și administra documentele pe care le dețin. Prin apariția Decretului nr. 472/1971, **F.** a fost înlocuit cu Fondul Arhivistic Național.

Fondul Arhivistic Național (F.A.N.) (arh.), totalitatea documentelor create în decursul vremii de organele de stat, de alte organizații socialiste, de celelalte organizații sau de persoanele fizice care au îndeplinit funcții sau misiuni de răspundere în stat sau au avut un rol deosebit în viața politică, socială, economică, științifică, culturală sau artistică a țării, care constituie izvor de cunoaștere a istoriei patriei, a dezvoltării politice, economice, sociale și culturale a țării, a luptelor poporului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

român pentru cucerirea și apărarea libertății naționale și sociale, a eforturilor depuse pentru edificarea societății socialiste. Aceste documente, oricare ar fi deținătorul lor, sînt bunuri de interes național cărora statul le acordă, în condițiile legii, protecție specială. **F.** a fost înființat potrivit Decretului-lege nr. 472/1971 privind „Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România" și înlocuiește „Fondul Arhivistic de Stat", lărgind cadrul creat de acesta în anul 1957, îmbogățindu-l, perfecționîndu-l și adaptîndu-l condițiilor actuale din țara noastră. Înființarea **F.** a creat condiții pentru o mai bună organizare a muncii arhivistice, pentru perfecționarea sistemului de evidență a documentelor, păstrarea și conservarea acestora, îmbogățirea bazei documentare și folosirea ei potrivit cerințelor cercetării științifice. **F.** include atît documentele proprietate de stat cît și celelalte documente create și deținute de organizațiile socialiste și obștești, de cultele religioase precum și de persoanele fizice. Apartenența documentelor la **F.** este determinată numai de valoarea și importanța lor științifică și practică și nu de creatorul sau deținătorul lor. Ministerul de Interne îndrumă, coordonează și controlează activitatea privind evidența, selecționarea, păstrarea și valorificarea documentelor din **F.** deținute și create de organizațiile socialiste și celelalte organizații. Îndeplinesc atribuții speciale cu privire la documentele ce alcătuiesc **F.**, în raport de natura acestora, următoarele organe: a) *Direcția generală a Arhivelor Statului* pentru documente scrise, tipărite, fotografice, sigilii și ștampile: b) *Arhiva națională de filme* pentru documente cinematografice; c) *Radioteleviziunea Română* pentru documentele fonice, video.

fonodocument (arh.), tip de document care conține informație acustică fixată prin metode mecanice, magnetice, optice etc. de înregistrare a sunetelor. V. *bandă* (sau *peliculă*) *sonoră*, *bandă magnetică*, *disc magnetic*.

fonotecă (arh.), **1.** Colecție de documente fonice înregistrate pe discuri, benzi de magnetofon etc., folosite în scopuri științifice (dialectologice, folclorice etc.) și la realizarea emisiunilor de radio, la sonorizarea unor producții artistice din cinematografie și televiziune etc. **2.** Loc special amenajat în care este depozitată o astfel de colecție; **f. de aur,** sector al **f.** în cadrul Radioteleviziunii Române care cuprinde înregistrările sonore ale marilor personalități din viața culturală și artistică, precum și ale manifestărilor teatrale și muzicale de valoare specială.

forma actului (dipl.), tiparul în care se pune conținutul unui act, ansamblul caracteristicilor interne și externe care dau actului aspectul necesar, în funcție de natura sa diplomatică și juridică și de regulile cancelariei emitente.

forma sigiliilor (sig.), termen utilizat pentru descrierea amprentei și a matricei sigilare în comparație cu figurile geometrice. Se cunosc sigilii rotunde, ovale, rombice, dreptunghiulare etc. Sigiliile mari utilizate în cancelaria domnească au fost, de obicei, de formă rotundă, cele mici și inelare sînt, în cele mai multe cazuri, rotunde și octogonale.

formator de foi (arh,. cons.), aparat care servește la confecționarea de hîrtie în scopuri experimentale în laborator. Este folosit în lucrările de restaurare a documentelor pe suport de hîrtie, în scopul completării unor zone de suprafață absente. În principiu, completarea se face

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

prin pasarea unei suspensii celulozice printr-o sită pe care a fost așezat documentul deteriorat. În timpul pasajului suspensiei, fibrele celulozice se împîslesc într-un strat cu grosime variabilă în părțile neacoperite de document, completînd și întregind astfel suprafața hîrtiei. Prin uscare și încleiere, acest strat capătă rezistența hîrtiei normale. Sin. *aparat de turnat pagina*. V. și *completare a golurilor*.

formula de smerenie (dipl.), expresie prin care o persoană, adesea fără să-și precizeze exact funcțiile, atestă că-și datorează demnitățile unei puteri divine, proclamînd public că nu este demnă de ele.

formula devoțiunii (dipl.), element al intitulației prin care o persoană explică, recunoaște sau proclamă faptul că ea însăși sau demnitatea sa emană din providența divină. În documentele emise în cancelariile domnilor români, cele mai frecvent întîlnite **f.** sînt DEI GRATIA DOMINI și милостию божiею („din mila lui Dumnezeu"). V. *invocație verbală*.

formula pentru anunțarea sigilării (sig.), v. *anunțarea sigiliului*.

formulae (dipl.), v. *formularia*.

formular diplomatic (dipl.), totalitatea elementelor componente ale actului. Un **f.** complet se compune dintr-o parte convențională denumită protocol inițial și final (sau eschatocol) și alta caracteristică, ce individualizează documentul, numită text (sau context). Fiecare din aceste părți se compune din mai multe elemente, schema unui **f.** complet cuprinzînd:

Protocol inițial
- invocație — simbolică / verbală
- intitulație
- inscripție. Sin. adresă.
- salutație
- arengă

textul (sau *contextul*)
- promulgație. Sin. notificație, publicație
- intervenție. Sin. petiție
- narație, expunere
- dispoziție
- sancțiunea. Sin. pedeapsa — materială / spirituală și
- coroborația

protocolul final. Sin. *eschatocol*
- data
- aprecația
- semnele de validare — subscrierile / martorii / pecetea

Acest **f.** nu este respectat de toate documentele. De obicei, în actele solemne se regăsește formularul complet, înscrisurile de mai mică importanță compunîndu-se doar din cîteva elemente esențiale.

formularia (dipl.), formulare de stil notarial, folosite în cancelariile din Transilvania, în sec. XIV—XV, ca modele pentru redactarea documentelor; conțin și copii de documente autentice. Sin. *formulae*. V. *stylionale*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fotocopie (arh.), **1.** Copie a unui document obținută prin tehnici fotografice pe hîrtie, film și plăci fotografice. **F.** poate fi alb-negru sau color, în imagine negativă sau pozitivă; **2.** Documentul de arhivă pe material fotografic (film, placă fotografică, hîrtie).

fotografie de asigurare (arh., cons.), fotocopie sau clișeu executat după un document de arhivă înainte de a se aplica lucrările de restaurare. **F.** urmărește asigurarea conținutului documentului față de orice accident, în urma căruia s-ar putea ajunge la pierderea informațiilor pe care le cuprinde și, în același timp, servește de martor în evaluarea calității lucrărilor de restaurare.

fotografie electrostatică (arh.), v. *electrofotografie.*

fotogramă (arh.), unitate de bază a filmului fotografic, care conține o singură microimagine. În cazul microfilmelor se utilizează termenul *cadru de microfilm.*

fotostat (arh.), v. *fotocopie.*

fototecă (arh.), **1.** Colecție de documente fotografice constituită din daguerotype, plăci și filme fotografice, diapozitive și fotografii, organizată tematic, în vederea cercetării — a completării informației scrise cu imagini, a utilizării lor în publicații sau organizării de expoziții. Colecția de documente fotografice conservată la Arhivele Statului păstrează imaginea unor personalități din viața politică, științifică și culturală din țară și străinătate, precum și importante momente din istoria patriei și cea universală, monumente de artă medievală, modernă și contemporană, etnografie și folclor. Prezintă interes pentru istoria urbanisticii, a evoluției artei fotografice și pentru istoricul înființării atelierelor fotografice din România. Descrierea imaginii fotografice se face pe fișe, organizate potrivit clasificatorului tematic, într-un fișier al colecției de documente fotografice, pe baza căruia se face regăsirea fotografiilor necesare unei tematici. **2.** Loc special amenajat pentru depozitarea unor astfel de colecții. Documentele fotografice se depozitează în cutii special constituite ținînd seama de formate (mărimea fotografiei) și de genul documentului fotografic: film, diapozitive, placă pe sticlă, albume de fotografii, ilustrate.

foxing (arh., cons.), formă de degradare a documentelor de arhivă pe suport de hîrtie, constînd din apariția unor pete punctiforme (uneori mai extinse) cu aspect ruginiu; cauzele apariției **f.** nu sînt pe deplin elucidate, dar se apreciază că prezența fierului în compoziția hîrtiei joacă un rol important.

fr. (arh.), v. *frustum.*

fractură (arh.), registru de (intrare și) ieșire a actelor la magistratul orașului Gherla în perioada 1784—1825, denumit și *Liber expeditionum.*

front (her.), centrul părții superioare a scutului, care împreună cu cantonul drept și cantonul stîng formează șeful.

frustum (arh.), v. *acclusa.*

fum (sig.), substanță de sigilat, obținută prin ținerea matricei sigilare deasupra flăcării unei lumînări, în vederea aplicării acesteia pe suportul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

actului ce urmează a fi validat; fiind cel mai ușor de procurat, această substanță s-a folosit în special de către locuitorii satelor.

fumigare (arh., cons.), vaporizare a unui lichid cu punct de fierbere scăzut, în scopuri de dezinfecție sau dezinsecție a documentelor de arhivă. Substanțele care se pretează la **f.** se numesc fumigante (ex. soluție de aldehidă formică).

Fundationale (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, cuprinzînd documente din anii 1583—1855, referitoare la întemeierea unor instituții de învățămînt, fundații și beneficiarii lor. Serii **F.** există și în alte arhive din Transilvania.

funeralia (arh.), serie de acte din arhivele unor instituții administrative din Transilvania, referitoare la decese.

fungicid (arh., cons.), substanță activă sau preparat cu acțiune toxică asupra ciupercilor de mucegai. În arhive se întrebuințează pentru distrugerea ciupercilor ce degradează documentele. Substanța respectivă trebuie să fie toxică pentru ciupercile de mucegai, dar nevătămătoare pentru studierea documentelor de arhivă. Principalele **f.** folosite în arhive sînt: aldehida formică, pentaclorfenolatul de sodiu, compuși organomercurici, compuși fenolici etc.

furcă (her.), piesă onorabilă a scutului realizată prin combinarea unui căprior răsturnat cu un pal. Sin. *crăcană*, *proțap*.

fus orar (cron.), sistem de măsurare a timpului care indică ora civilă în creșterea (spre est) și în descreștere (spre vest) în raport cu Greenwich; ea crește și descrește din oră în oră cu fiecare fus de 15 grade longitudine.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

G

gazare (arh., cons.), operație de degajare a unui gaz toxic în spații de arhivă închise în scop de dezinfecție sau dezinsecție. În spațiile de arhivă se practică în mod obișnuit **g.** cu oxid de etilenă, acid cianhidric, bromură de metil etc.

gâltan (sig.), v. *mijloace de atașare a sigiliilor.*

Gegenstand (arh.), rubrică în registrele de evidență la registratura instituțiilor administrative din Transilvania, scrise în limba germană în sec. XIX—XX, în care s-a trecut obiectul sau cuprinsul documentelor înregistrate.

genealogiae (genealogiales) (arh.), serii de documente în arhivele locurilor de adeverire din Transilvania, referitoare la probleme genealogice ale familiilor de nobili din sec. XVI—XIX.

genealogie, știință specială a istoriei care studiază nașterea și evoluția neamurilor și a familiilor, înrudirile care se stabilesc între persoanele unei epoci date, precum și rolul pe care aceste înrudiri îl joacă în desfășurarea unor evenimente istorice; la pl., înșiruirea sistematică a membrilor unei familii, făcută pentru a stabili originea și gradul lor de rudenie. Folosește ca metode de cercetare, metoda analitică, al cărei rezultat este întocmirea tablei ascendenților și metoda sintetică, prin care se poate stabili tabla descendenților.

General Repertorium (arh.), titlu prescurtat dat de arhivarul brașoven Friedrich Stenner repertoriului general al actelor magistratului Brașov.

generație (gen.), totalitatea oamenilor care sînt de aceeași vîrstă și la aceeași distanță de un individ considerat comun; **g. genealogică**, generație apreciată că apare la un interval de 30 de ani și durează 65 de ani.

generație a copiei de film (arh., cons.), termen desemnînd distanța dintre film și documentul original rezultată prin recopieri succesive, pornind de la prima peliculă, considerată de generația I-a. V. și *copiere a microfilmelor.*

geneza documentului (dipl.), stadiile prin care trece un document de cancelarie pînă cînd capătă forma definitivă. Aceste stadii sînt: **1**, formarea actului (cuprinzînd petiția, cercetarea ispravnicului de act, deliberarea domnului împreună cu sfatul boierilor, în prezența părții interesate și hotărîrea domnească); **2**, redactarea actului (pe baza unui formular tip și a însemnărilor luate în timpul deliberării, formîndu-se un concept); **3**, scrierea actului (de către grămătic, după concept sau direct după dictare, în unele cazuri); **4**, revizuirea actului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

(de către ispravnic); **5**, validarea actului (prin aplicarea sigiliului și a semnăturii).

genul documentului (arh.), denumire dată documentului în funcție de caracteristicile lui interne, care îl definesc, îl individualizează, în raport de celelalte documente (ex.: hrisov, zapis, ordin, raport, proces-verbal, scrisoare etc.). **G.** este un element obligatoriu al fișei de inventar.

Geschäftsprotokoll (arh.), registre de evidență despre actele intrate și rezolvarea lor, folosite în Transilvania în sec. XIX—XX la instituțiile locale administrative. În unele cazuri, după 1849, **G.** a înlocuit registrul de intrare-ieșire și registrul de procese-verbale al ședințelor, contribuind astfel la evitarea de paralelisme în evidența documentelor. Sin. *Gestionsprotokoll*.

Gestionsprotokoll (arh.), v. *Geschäftsprotokoll*.

ghid arhivistic (arh.), instrument de informare științifică cu caracter general, întocmit pe baza inventarelor, indicînd categoriile și denumirea fondurilor, precum și părțile structurale existente într-un depozit. De fapt este o repertorizare generală a inventarelor. Poate fi **g. sistematic** *(metodic)*, care furnizează informații despre existența categoriilor de documente, denumirea fondurilor și părților lor structurale, precum și cantitatea acestora, structurată în funcție de anumite criterii sau **g.** *TOPOGRAFIC*, care cuprinde toate elementele necesare identificării fondului sau colecției: anii extremi, cantitatea în metri liniari și unități arhivistice, numărul raftului și al poliței pe care sînt așezate, numărul fondului și al inventarului. **G.** nu este o lucrare definitivă, ci se reface periodic. V. *inventar general*.

gironat (scut gironat) (her.), suprafață împărțită în 8 părți (cartiere) prin scartelare și scartelarea în curmeziș, reprezentată în smalțuri alternative. (Fig. 29).

glob crucifer (her., sig.), sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vîrful coroanelor închise, în mîna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întîlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și armeriile statului român.

glosar (arh.), lucrare cuprinzînd lista alfabetică a arhaismelor, regionalismelor, termenilor speciali și ai celor mai puțin cunoscuți din cadrul documentelor, însoțiți de explicații clare și concise sau numai de definiții prin sinonime de largă circulație; poate constitui o lucrare anexă sau independentă.

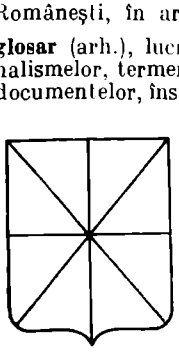

Fig. 29. Scut gironat.

glosă (pal.), **1.** Însemnare marginală sau interliniară, contemporană sau ulterioară documentului, menită să arate circulația, înregistrarea, prețuirea textului; **2.** Explicație a unui cuvînt sau a unui pasaj rar, învechit, neînțeles, sau notele comentatorului pe marginea textului.

goluri ale suprafeței documentelor (arh., cons.), porțiuni lipsă din suprafața unui document degradat. V. *completarea golurilor*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

grad de alb al hîrtiei (arh., cons.), caracteristică tehnică reprezentînd intensitatea culorii albe a unei hîrtii exprimată în procente, în raport cu un etalon evaluat ca alb 100%. Prin îmbătrînire naturală ca şi în urma acţiunii unor factori fizici sau chimici, gradul de alb scade, evidenţiind modificări structurale ale fibrelor celulozice. Stabilitatea gradului de alb al unei hîrtii reprezintă capacitatea sa de a se păstra timp îndelungat, fără modificări semnificative ale compoziţiei masei fibroase.

grafologie, ştiinţă care cercetează scrisul din punct de vedere al legăturii lui cu caracterul şi aptitudinile unei persoane; **g.** este folosită în activitatea arhivistică în scopul determinării autenticităţii unor acte, iscălituri etc.

gramajul hîrtiei (arh., cons.), caracteristică tehnică reprezentînd greutatea unui metru pătrat de hîrtie exprimată în grame. **G.** este corelat direct cu grosimea hîrtiei şi de el se ţine cont la alegerea hîrtiei sau dozării pastei celulozice care urmează a fi folosite la completarea golurilor din documente în cursul restaurării. Sin. *masă a hîrtiei.*

gravare a sigiliilor (sig.), operaţiune prin care se realizează în negativ, pe suprafaţa metalică, o reprezentare constituind însemnele posesorului şi un text precizînd titlul acestuia. **G.** se poate face în adîncime *(incizie)*, pentru sigilarea cu ceară sau cocă, ori în relief *(excizie)*, pentru sigilarea cu tuş sau fum.

grămătie (dipl.), persoana care avea ca profesie scrierea actelor într-o cancelarie, putînd fi deseori şi redactor al acestora. **G.** cancelariei domneşti era cunoscător al regulilor de cancelarie şi al normelor juridice. În actele emise în cancelariile româneşti **g.** este menţionat cu titulatură, nume şi, uneori, prin specificarea locului de unde este. Sin. *diac, pisar, scrib, uricar.*

grifon (her.), animal fantastic, alcătuit din imaginaţie, prin combinarea unei acvile cu un leu. De obicei acesta este înfăţişat avînd capul, pieptul, aripile şi picioarele de acvilă, iar restul trupului de leu. Sin. *gripţor.*

grile (her.), termen ce indică zăbrelele vizierei coifului, numărul lor putînd fi, de la 3 la 11, în funcţie de rangul nobiliar. V. *coif.*

gripţor (her.), v. *grifon.*

Grundrepertorium (arh.), denumirea inventarului întocmit de Wilhelm Wenrich în anii 1871—1874 pentru documentele arhivei oraşului şi a naţiunii săseşti din Sibiu din perioada 1203—1500. Lucrarea cuprinde patru volume manuscrise, la care se adaugă două volume indice alfabetic general *(Realrepertorium).*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

H

h.a. (cron.), v. *huius anni, hoc anno.*

habitat (arh., cons.), termen generic desemnînd mediul de creştere şi totalitatea factorilor nutritivi şi ambientali care asigură creşterea şi dezvoltarea unor agenţi biologici. Întrucît arhivele depozitate necorespunzător sînt, în general, afectate de numercase specii de insecte şi microorganisme specifice, depozitele de arhivă constituie **h.** acestor specii.

hampă (her., vex.), suportul pe care se fixează pînza steagului.

Handakten (arh.), v. *acta manualia.*

harag (pal.), instrument de liniat din lemn, ca o ramă, de mărimea suportului, pe marginile căruia erau fixate, la distanţe egale, fire de aţă peste care se apăsa pergamentul sau hîrtia, obţinîndu-se o liniere oarbă. S-a folosit în sec. XII-XVII mai ales pentru manuscrise (codexuri). V. *instrumente de scris.*

hardware (arh., inf.), sistem electronic de elaborare a datelor, considerat sub aspect fizic, adică al maşinilor şi al dispozitivelor care îl compun.

hartă (dipl.), document de arhivă din categoria documentelor cartografice, constînd dintr-o reprezentare grafică în plan orizontal a suprafeţei terestre (totale sau parţiale), generalizată şi micşorată conform unei anumite scări de proporţie şi întocmită în baza unei proiecţii cartografice. În funcţie de scară, există următoarele hărţi: **h.** *topografică*, cu scară între 1 : 20 000 şi 1 : 200 000; **h.** *topografică de ansamblu*, cu scara între 1 : 200 000 şi 1 : 500 000 şi **h.** *de ansamblu*, cu scara mai mică de 1 : 500 000.

Hasdeu Bogdan, Petriceicu (25 februarie 1838, Cristineşti-Hotin — 25 august 1907, Cîmpina), lingvist, istoric şi scriitor român. A îndeplinit funcţia de director general al Arhivelor Statului în perioada 17 mai 1876 — 1 aprilie 1900. Activitatea sa în această funcţie s-a concretizat, în primul rînd, în grija pe care a avut-o pentru păstrarea în bune condiţii a documentelor, străduindu-se să procure cele mai adecvate mijloace de conservare existente atunci, şi să obţină construirea unui local corespunzător; de asemenea a depus mari eforturi pentru recuperarea materialelor împrumutate. Este cel dintîi conducător al Arhivelor care depistează materiale documentare privind istoria României în arhivele străine, obţinînd copii de pe ele, pe care apoi le publică, fără însă să le păstreze în depozitele arhivei. A fost iniţiatorul colecţiei de manuscrise, formate din toate condicile de documente, în copii sau original, ale aşezămintelor clericale. În ianuarie 1877, **H.** pune la dispoziţia cercetătorilor o sală de studiu a documentelor. Ca un pasio-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nat bibliofil, a înzestrat biblioteca arhivelor cu cărți importante, apărute în țară sau străinătate. Pe linia publicațiilor arhivistice **H.** editează în 1864 „Arhiva istorică a României", care pînă în 1876 numără patru tomuri; apoi, între anii 1876 și 1881 publică cele trei volume din *Cuvente den bătrîni*, precum și *Cronica* lui Zilot Românul.

hatarozas (arh.), rubrică în registrele de evidență a actelor (registre de intrare-ieșire, protocoale de ședințe) ale instituțiilor locale administrative din Transilvania în sec. XIX și la începutul sec. XX, în care se trecea hotărîrea sau rezoluția asupra actului intrat.

Hauptindex (arh.), denumire pentru repertoriul alfabetic la comitatul Maramureș pentru actele înregistrate între 1789 și 1790. Are rubricile: cuvîntul de bază (care indică obiectul), numărul sub care actul a fost înregistrat în registrul de intrare și numărul fascicolei în care a fost clasat actul.

Haupt-Register (arh.), v. *General Repertorium*.

Heliade Rădulescu, Ion (6 ianuarie 1802, Tîrgoviște — 27 aprilie 1872, București), conducător al Arhivelor Statului din București între anii 1843 și 1848. A manifestat un deosebit interes pentru preluarea materialelor arhivistice de la instituții, pentru rezolvarea cererilor formulate de către instituții sau persoane particulare, precum și pentru folosirea în scopuri științifice a documentelor aflate în depozitele arhivei.

heraldică, știință specială a istoriei, avînd drept scop stabilirea principiilor teoretice, cercetarea și interpretarea stemelor și a evoluțiilor acestora. **H.** cuprinde două părți: știința **h.** care fixează și studiază normele teoretice ale blazonului și arta **h.** care se ocupă de aplicarea lor practică. Deși arta **h.** a cunoscut o înflorire deosebită în timpul Cruciadelor și a perioadei clasice a turnirurilor, iar știința **h.** s-a afirmat în sec. XIX—XX, fenomenul heraldic este mult mai vechi, el s-a născut odată cu societatea și a evoluat odată cu aceasta. Primele lucrări de heraldică s-au datorat lui: Jérôme de Bara, *Les blason des armoiries*, Lyon, 1579; Marc Vulson de la Colombière, *La science héroïque traitant de la noblesse, de l'origine des armes, de leur blason et symboles*, Paris, 1644; Charles Segoing, *Mercure armorial enseignant les principes et élèments du blason des armoiries*, Paris, 1648; Père Claude-François Ménestrier, *Le veritable art du blason et l'origine des armoiries*, Paris, 1671; L'héraut Sicile, *Le blason des couleurs en armes, livrées et devises* (prima ediție realizată de H. Cocheris, Paris, 1860) etc. Bazele științei s-au pus însă în sec. al XIX-lea și în veacul nostru. Printre cele mai reprezentative lucrări care au fundamentat știința blazonului menționăm: Louis Douet d'Arcq, *Collection de sceaux*, vol. I, Paris, 1863; Germanin Demay, *Inventaire des sceaux de la Picardie*, Paris, 1877; G. A. Seyler, *Geschichte der Heraldik*, Nürnberg, 1885—1889; D. L. Galbreath, *Manuel du blason*, Lausanne, 1942; Louis Bouly de Lesdain, *Etudes héraldiques sur le XIIe siècle*, în „Annuaire du Conseil héraldique de France", 20 (1907), p. 185—244; Max Prinet, *Les usages héraldiques au XIVe siècle d'après les croniques de Froissart*, în „Annuaire-bulletin de la Société de l'histoire de France", 1916; E. J. Jones, *Medieval heraldry. Some Fourteenth Century Heraldic Works*, Cardiff, 1943; Rémi Mathieu, *Le systeme héraldique français*, Paris, 1964; Michel Pastoureau, *Le traité d'héraldique*, Paris, 1979 etc. În țările române, deși au existat preocupări pentru descrierea simbolurilor încă din sec. al XVI-lea, știința **h.** s-a născut abia în veacul al

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

XIX-lea prin contribuţia lui C. Bolliac, M. Kogălniceanu, B. P. Hasdeu şi lucrările lui Şt. D. Grecianu, V. A. Urechia, D. Sturdza, P. V. Năsturel etc. Dar fundamentarea ştiinţifică a **h.** a realizat-o C. Moisil în sec. al XX-lea.

herb (her.), v. *stemă.*

hermină (her.), blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptuşirea pavilioanelor şi mantourilor. Este reprezentată convenţional printr-o suprafaţă albă semănată cu codiţe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea stemelor de stat. Simbolizează măreţia, suveranitatea etc. V. *blănuri.*

higrograf (arh., cons.), aparat destinat determinării şi înregistrării, sub forma unei diagrame pe hîrtie, a umidităţii relative a depozitelor de arhivă şi a altor spaţii.

higrometru (arh., cons.), aparat de măsurare a gradului de umiditate a aerului. Se utilizează în controlul microclimatului depozitelor de arhivă.

hiltă (pal.), v. *criptografie.*

hîrtie (de scris) (pal.), material sub formă de foi subţiri, alcătuit din fibre celulozice vegetale prelucrate prin diferite tehnici de obţinere şi preparare a pastei. Constituie suportul grafic cel mai frecvent utilizat pentru scrierea documentelor din arhive. De calitatea **h.** depinde durabilitatea documentelor în timp. A fost inventată de chinezi în sec. al II-lea şi era produsă din mătase şi fire de bambus. În evoluţia sa, fabricarea **h.** a parcurs trei perioade: 1) **h.** cea mai veche, arabă, numită *bombicină*, fabricată după cît se pare din bumbac. A pătruns în Europa în secolul al XII-lea, cel mai vechi text european scris pe o astfel de **h.**, datînd din anul 1109, se află în Arhivele Statului din Sicilia; 2) **h.** *cu filigran*, cu *vergături* (linii orizontale) şi *verticale* fabricată din in şi cînepă, care apare prima oară la sfîrşitul sec. al XIII-lea. Primele filigrane sînt de origine italiană, cel mai vechi document cu filigran datînd din 1271: 3) **h.** *din cînepă, in sau lînă fără filigran.* Cel mai vechi document româno-slav scris pe **h.** este scrisoarea lui Mircea cel Bătrîn din anul 1406. În România morile de **h.** au apărut în sec. al XVI-lea. Primele fabrici mari de **h.** fără filigran au fost construite la sfîrşitul sec. al XIX-lea; **h. japoneză** (arh., cons.), denumire comercială pentru un tip de material fibros, de calitate superioară, prezentat în diferite structuri şi gramaje; se utilizează în restaurarea documentelor şi lucrărilor grafice.

hoc anno (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la date din anul emiterii documentului. Scris şi prescurtat *h.a.*

hoc tempore (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la date din acelaşi timp cu o dată menţionată anterior în document. Scris şi prescurtat *h.t.*

Homagialia (arh.), serie de documente din anii 1706–1839 în arhiva Guberniului Transilvaniei; conţine documentele de prestare a jurămintelor de credinţă faţă de împăraţi, din partea nobilimii, a unei părţi a orăşenilor, a secuilor şi saşilor, ca şi a clerului, la urcarea pe tron a unui nou suveran.

hotarnică (dipl.), v. *mărturie hotarnică.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 30. *1752 octombrie 23, Târgoviște.* Hrisovul lui Matei Ghica vv., domnul Țării Românești.
Arh. St. Buc., colecția „Suluri", 25.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

hotărnicie (dipl)., v. *mărturie hotarnică.*

hrisov, 1. (dipl.), denumire a actului solemn emanat din cancelaria domnească a Țării Românești și autentificat, de obicei, de una sau mai multe peceți atîrnate (sec. XV—XVII). (Fig. 30). **2.** (sig.), termen care poate fi folosit pentru: a) bula sigilară; b) matricea sigiliului mare domnesc; c) sigiliul mare domnesc.

„Hrisovul", buletin al Școlii de arhivistică, editat de Arhivele Statului între anii 1941 și 1947, sub îngrijirea directorului Arhivelor Statului, Aurelian Sacerdoțeanu, din care au apărut șapte numere. Publică documente istorice, lucrări de metodică (descrieri, analize și indici de fonduri arhivistice, cataloage, bibliografii), lucrări de teorie, ediții de texte, studii referitoare la științele speciale ale istoriei și materiale pentru pregătirea specială a arhiviștilor.

h.t. (cron.), v. *hoc tempore, huius temporis.*

huius anni (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, pentru a face referire la date din anul emiterii documentului. Scris și prescurtat *h.a.*

huius temporis (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, referindu-se la date menționate anterior în document. Scris și prescurtat: *h.t.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

I

iatagan (her.), mobilă a scutului aparținînd figurilor artificiale din domeniul armamentului, înfățișată sub forma unei săbii curbe, cu lama lată.

identificator (arh., inf.), simbol exprimat prin caracterele alfanumerice care permite identificarea înregistrărilor în vederea eventualelor actualizări.

ieșind (her.), termen care indică poziția unor animale din care se vede doar partea superioară, părînd a ieși din altă piesă sau partițiune a scutului. În stema Transilvaniei întîlnim, alături de șapte turnuri, acvila ieșindă, însoțită de Soare și Lună.

igienă a depozitelor (arh., cons.), totalitatea măsurilor de întreținere a depozitelor de arhivă organizate în scopul menținerii salubrității spațiilor destinate păstrării în bune condițiuni a documentelor. Principalele măsuri de igienă a depozitelor sînt: desprăfuirea periodică, aerisirea, dezinfecția, dezinsecția și deratizarea, controlul factorilor de microclimat, controlul stării de conservare a documentelor etc.

ignifugare a spațiilor (arh., cons.), operație de acoperire a suprafețelor combustibile (în special din lemn) din depozitele de arhivă cu o substanță ce le conferă rezistență la foc; silicatul de sodiu în soluție apoasă este o substanță deseori folosită în acest scop. V. *prevenirea și stingerea incendiilor în depozitele de arhivă.*

iktatojegyzököyv (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea în Transilvania în instituțiile administrative locale cu limba oficială maghiară, pentru registrul de intrare-ieșire al actelor.

iktatokönyv (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în instituțiile din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru registrul de intrare-ieșire al actelor.

iktatoszam (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în instituțiile din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru numărul de înregistrare al actelor.

Illocationis protocollum (arh.), tip de registru de evidență arhivistică, folosit în arhiva orașului Tg. Mureș la începutul sec. al XIX-lea, pentru predarea de acte în responsabilitatea arhivarului.

imagine a scrierii (pal.), v. *duct.*

imbreviatură (dipl.), v. *concept.*

implementare (arh., inf.), etapă de definitivare a funcționării sistemului ce constă din înlocuirea „din mers" a vechiului sistem, evi-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

îndu-se perturbațiile în îndeplinirea sarcinilor de plan ale unității utilizatoare. Prin **i.** se aduc ultimele îmbunătățiri ale fluxului de prelucrare, în funcție de condițiile concrete.

importanța documentar-istorică a unităților arhivistice, v. *valoare a documentului.*

importanța practică a unităților arhivistice, v. *valoare a documentului.*

impresiune sigilară (sig.), v. *amprentă sigilară.*

imprimantă (arh., inf.), **1.** Mașină de imprimare a rezultatelor obținute la un calculator electronic; **2.** Hîrtia continuă introdusă în imprimanta calculatorului pentru scrierea rezultatelor și mesajelor sistemului de calcul.

impurum (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XVII-XIX pentru conceptele actelor.

Incendium (arh.), serie de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente din anii 1755—1850, regulamente pentru pompieri și măsuri de prevenire și combatere a incendiilor.

incizie 1. (dipl.), operație prin care suportul unui document anulat, după împăturire, este tăiat, producîndu-se tăieturi în formă de *căprior* (v.) **2.** (sig.), v. *gravare a sigiliilor.*

incunabul (bibl.), tipăritură care datează din primii ani ai introducerii tiparului (pînă la anul 1500); (p. ext.) exemplar care face parte din tipăriturile cele mai vechi.

Index generalis familiarum nobilium Transylvanarum (arh.), titlul unui registru din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, alcătuit în anul 1858; cuprinde în ordine alfabetică magnații, nobilii, principii, boierii, ca și familiile care au primit dreptul de indigenat sau predicate nobiliare, între anii 1686 și 1848.

Index generalis Literarum Privilegialium (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva orașului Brașov, întocmit de Johann Albrich în anul 1714. Cuprinde 426 documente din anii 1342—1662, grupate după emitenți în 24 grupe principale.

Index privilegiorum huius civitatis Colosswar (arh.), titlul Inventarului privilegiilor din arhiva orașului Cluj, întocmit de notarul Gregorius Diosi în anul 1592; cuprinde mai multe sute de documente din sec. XIV—XVI în 172 titluri, după drepturile la care se referă documentele.

Index privilegiorum, instrumentorumque publicorum, ut et litterarum quarundum missiluim regum principumque Transsylvaniae priscovum ad Brassovienses exaratarum inque Archivo Publico civitatis Coronensis existentuim, confectus die 5-ta Augusti 1765 (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva orașului Brașov din perioada 1353—1688, întocmit de arhivarul J.M.J. von Herrmann. V. și *Consignatio privilegiorum.*

indexare (arh., inf.), proces de analiză în care conținutul unui document este reprezentat după anumite reguli prin cuvinte sau prin simboluri (descriptori); **i. coordonată,** în care conținutul documentelor este caracterizat prin descriptori reprezentînd concepte unice, iar informațiile sînt regăsite prin recombinarea acestor descriptori.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Indicativ al dosarului (arh.), ansamblul de semne constînd din litere şi cifre care individualizează dosarul şi indică locul pe care îl ocupă în nomenclator (ex. III B a 12 reprezintă: cifra romană-direcţia, litera majusculă-serviciul, litera mică-biroul şi cifra arabă-numărul dosarului în cadrul biroului care l-a creat).

Indicator al termenelor de păstrare (arh.), tabel sistematic care cuprinde principalele grupe de documente, cu termenele de păstrare corespunzătoare, organizate pe activităţi; termenele de păstrare se stabilesc de organizaţii în raport de importanţa istorică, documentară sau practică a documentelor; se întocmeşte de organizaţiile centrale, pentru documentele proprii şi ale unităţilor în subordinea lor; se confirmă de Direcţia generală a Arhivelor Statului (formular model în Decretul nr. 472/1971, republicat); serveşte ca instrument de lucru în arhiva unei organizaţii pentru efectuarea selecţionării documentelor constituite după nomenclator. V. *nomenclator al dosarelor*, *indicator-nomenclator*.

Indicator-nomenclator (arh.), instrument de lucru în arhiva unei organizaţii centrale, judeţene sau locale pe baza căruia se constituie în dosare documentele create în cursul unui an; **i.** are structura nomenclatorului dosarelor, este aplicabil în cazul organizaţiilor centrale care au atribuţii strict delimitate, constante şi al celor judeţene sau locale a căror activitate nu diferă de la un judeţ la altul, de la o localitate la alta (ex. procuraturi, bănci ş.a.). **I.** se întocmeşte de organizaţia centrală, pentru activitatea proprie şi pentru unităţile subordonate şi se confirmă de D.G.A.S. V. *nomenclator al dosarelor*, *indicator al termenelor de păstrare*.

Indicator special (arh.), denumire pentru indicatorul termenelor de păstrare întocmit de o organizaţie centrală pentru documente proprii şi ale unităţilor subordonate, spre a se face deosebire de indicatorul-tip. V. *indicator al termenelor de păstrare*.

Indicator-tip (arh.), tabel sistematic care unifică nomenclatura diverselor categorii de documente comune, ca gen şi conţinut, ale tuturor organizaţiilor şi termenele lor de păstrare. **I.** a fost elaborat în 1957 de D.G.A.S. pentru a servi ca model la întocmirea indicatoarelor de către organizaţii.

Indice I (arh.), **1.** Ansamblu de simboluri exprimat în litere majuscule şi minuscule, cifre romane şi arabe, stabilite conform clasificatorului tematic, avînd drept scop definirea locului fişei în cadrul fişierului tematic. **2.** Lucrare de informare ştiinţifică care cuprinde o reperiorizare a onomasticilor, toponimelor, temelor, noţiunilor, subiectelor, problemelor, obiectelor, instituţiilor etc. din documente, în scopul evidenţieri, într-o formă concisă, a conţinutului documentelor dintr-un fond sau colecţie. În funcţie de criteriul adoptat, **i.** poate fi: onomastic, de materii şi de lucruri, sau general. **I.** pot constitui lucrări independente sau anexe. Arhivele Statului au întocmit şi publicat: *Indicele de documente aflate în Arhivele Statului şi nepublicate încă*, Bucureşti, 1874—1876, în „Revista istorică a Arhivelor României"; seria editată între anii 1947 şi 1961, cuprinzînd indicii cronologici (nr. 1—24) ai diferitelor fonduri feudale, referitoare la Ţara Românească (Arhiva Mitropoliei Ţării Româneşti, 1365—1890; Actele Secţiei Bunuri publice, Bucureşti, Actele Serviciului Documente istorice, Actele Arhivei militare etc.; **i. alfabetic**, registru sau listă, în care se înscriu în ordine alfabetică

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

denumirea, sau numele și prenumele emitentului cu indicarea, pe scurt, a conținutului unităților arhivistice și indicarea cotelor acestora; **i. de materii și lucruri, i.** care cuprinde în ordine alfabetică toate temele, noțiunile, subiectele, problemele, obiectele, instituțiile care apar într-un document; **i. general, i.** care cuprinde în ordine alfabetică atît numele de persoane cît și pe cele geografice, de materii și de lucruri; **i. numeric,** registru auxiliar folosit în Transilvania în sec. *XIX—XX*, prin care se realizează legătura între diferite categorii de numere sau cote (ex. între numerele de intrare ale documentelor și colile de conexare în care au fost depuse documentele, sau numerele de bază, la care au fost conexate acestea). Sin. *registru serial;* **i. onomastic, i.** care cuprinde în ordine alfabetică numele de persoane și de locuri menționate în documente. Listele se întocmesc pe baza numelui de familie (acolo unde acesta lipsește se trece prenumele). Variantele unui nume, pseudonimele, cognomenele se dau separat, la vocabula respectivă, însă cu trimiterea la cuvîntul respectiv. Pentru numele de locuri, cînd pentru aceeași localitate există mai multe denumiri, se va da cea din document, urmată, între paranteze, de cea actuală. **3.** Instrument de evidență; **i. alfabetic** (v.); **i. pe probleme,** constînd dintr-un registru în care se înscrie pe probleme, iar în cadrul acestora alfabetic sau cronologic, conținutul fiecărei unități arhivistice dintr-un fond sau colecție arhivistică, cu indicarea cotei unității arhivistice respective; **II** (inf.), enumerare de informații, subiecte, autori etc., sistematizată după un anumit criteriu, care indică informațiile, subiectele, autorii, conținuți într-un document sau o grupă de documente. Sin. *index*.

indiction (cron.), element cronologic secundar care reprezintă o perioadă convențională de 15 ani avînd, în general, începutul perioadei la 1 septembrie, fără altă legătură cu fenomenele astronomice care au servit la alcătuirea calendarelor și al cărui punct de plecare este anul 313 e.n.; **i.** servește, împreună cu crugul soarelui, crugul lunii etc. pentru a calcula sau reconstitui data exactă a unui eveniment.

indorsație (dipl.), însemnare scurtă, făcută de grămătici, sau alte persoane, pe reversul suportului actelor, imediat după redactare sau ulterior, în legătură cu obiectul înscrisului, modul de concretizare a deciziei, împrejurările în care actul a fost emis (de ex., actul din 18 octombrie 1659, care poartă pe verso următoarea însemnare „pentru ocina din Măicănești cu 12 boieri și de două ori cu 24 de boieri"); uneori poate fi rezoluția dată în legătură cu cuprinsul actului.

inel-protector (sig.), v. *sigiliu-brățară*.

informare (arh., inf.), comunicare (furnizare) de informații referitoare la fapte, subiecte sau evenimente, unor beneficiari concreți (potențiali); acțiunea prin care un beneficiar ia cunoștință despre un fapt, subiect sau eveniment.

informare a organizațiilor asupra documentelor din arhivă (arh.), acțiune de comunicare către diferite organizații fie la cererea instituțiilor, fie la inițiativa Arhivelor Statului, a unor date cu privire la documentele care prezintă interes pentru activitatea lor practică sau științifică.

informatică, știință aplicativă care se ocupă cu prelucrarea rațională și automată a informațiilor. Noțiune creată prin asocierea a două cuvinte: informație și automatică; în limba franceză *INFORmation et autoMATIQUE*, desemnează două laturi ale activității umane: latura

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

științifică, care privește **i.** ca o știință în continuă formare și structurare și care are ca prim obiect studiul, elaborarea și utilizarea sistemelor informatice sau de prelucrare automată a datelor; latura tehnică, care privește **i.** ca o meserie, care constă în arta de a executa anumite operațiuni specifice **i.** în vederea prelucrării automate a datelor; **i. arhivistică,** parte componentă a **i.** documentare care are ca scop cercetarea principiilor activității de informare și elaborarea, pe această bază, a metodelor și mijloacelor eficiente pentru colectarea, prelucrarea, înmagazinarea și difuzarea informațiilor fixate în documentele de arhivă. Apărută relativ recent, această disciplină se va dezvolta ca urmare a integrării **i.** în activitatea social-economică, proces care va reconsidera noțiunea clasică de document, fiind necesară elaborarea unor norme speciale pentru activitățile arhivistice ce se vor efectua asupra arhivelor de **i.**; **i. documentară,** disciplină științifică care se ocupă cu studiul metodelor și mijloacelor folosite pentru obținerea, transmiterea, prelucrarea, înmagazinarea și regăsirea informațiilor conținute în documente.

informatologie (inf.), v. *informatică.*

inimă (her.), **1.** Mobilă făcînd parte din categoria figurilor naturale. **2.** V. *abis.*

inițială (pal.), prima literă a unui text scris. În documentele solemne, în manuscrise și pe unele tipărituri vechi litera **i.** este bogat ornamentată; **i. ornată** (min., dipl.), literă cu care, de obicei, se începe un capitol sau un anumit cuvînt cu o semnificație deosebită, reprezentată la dimensiuni mai mari decît celelalte litere ale scrierii, redată în culori (de cele mai multe ori roșu sau aur), îmbinată cu elemente florale sau geometrice; **i. o.** evidențiază diferitele părți componente ale actului, înfrumusețînd suportul (Fig. 31).

inorog (her.), v. *licorn.*

inscripție (dipl.), v. *adresă;* (sig.), litere gravate în cîmpul sigilar putînd desemna titulatura restrînsă a domnului ori indicînd numele posesorului și funcția redată prescurtat (prin siglă, contracție, suprascriere etc.), sau o parte a textului legendei, care continuă cuvintele din exergă. Uneori acest termen s-a folosit și pentru a denumi legenda.

inserție (dipl.), rezumatul unui document anterior, transcris în cuprinsul altuia, fie pentru a da acestuia un sprijin juridic, fie pentru a da autenticitate piesei transcrise.

insițiune (her.), partițiune realizată în cîmpul scutului, centrul vîrfului inferior al scutului triunghiular (A).

Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie (arh.), v. *învățămînt arhivistic.*

Institutul de paleografie (arh.), v. învățămînt arhivistic.

instrucțiune (arh., inf.), unitate sintactică a programului unui calculator, conținînd informația și indicînd operația de efectuat.

instrucțiuni arhivistice (arh.), v. *legislație arhivistică.*

instrument de evidență (arh.), document (act) în care sînt înscrise, într-o ordine prestabilită, fonduri și colecții arhivistice sau documente, cu menționarea unor informații referitoare la ele (registrul general de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 31. *1761 martie 14.* Hrisovul lui Scarlat Grigorie Ghica, voievodul Țării Românești, în legătură cu moșiile Zidurile și Berilești.
Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, VII/34.

arhivă, registrul inventarelor, registrul de intrare-ieșire, indexul, registrul serial, protocolul, elencusul, inventarul, repertoriul, fișierul ș.a.).

Instrument de ratificare (dipl.), document diplomatic special prin care organul de stat competent declară că a ratificat un tratat internațional. **I.** are trei părți: introducerea, în care organul suprem al puterii de stat declară că a examinat tratatul; cuprinsul, care poate conține textul tratatului sau cel puțin denumirea lui; încheierea, în care declară

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

că tratatul a fost ratificat și va fi expediat; **i.** este semnat totdeauna de șeful statului și contrasemnat de ministrul de externe și poartă sigiliul de stat. După ratificare, are loc schimbul **i.**, în cazul tratatelor bilaterale, de obicei în capitala statului contractant, unde nu a avut loc semnarea lui. În cazul tratatelor multilaterale, **i.** sînt depuse în păstrarea statului depozitar, care informează prin note speciale pe celelalți semnatari ai tratatului despre acest fapt.

instrumente de evidență veche (arh.), instrumente întocmite în paralel cu actele la creatorul fondului de la începutul introducerii sistemului de registratură în Transilvania. În literatura arhivistică românească din anii 1961—1970 s-a folosit pentru ele termenul de „instrumente de evidență contemporane", vrînd să se înțeleagă că instrumentele de evidență sînt contemporane cu actele pe care le cuprind.

instrumente de scris și auxiliare (pal.), totalitatea ustensilelor (burete, călimară, condei de trestie, cuțit, foarfece, harag, linie sau liniar, nisiparniță, pană, pensulă, perghel, plaivaz sau creion de plumb ș.a.), confecționate în scopul pregătirii materiei subiacente pentru scris și al așternerii textului paleografic pe acesta.

instrumentum (dipl.), nume generic folosit în evul mediu în Transilvania pentru document (act.). V. și *instrumentum publicum*.

instrumentum publicum (dipl.), denumire dată în documentele latine medievale din Transilvania actelor notariale, care erau considerate acte publice, cu putere de adeverire publică și cu valoare probatorie în justiție ca și documentele întărite cu pecete autentică.

integritate a fondului arhivistic (arh.), însușire (atributul) a unui fond arhivistic de a fi întreg, de a conține toate documentele cu valoare documentar-istorică și practică create de o organizație (instituție) în timpul activității sale. Fondul de arhivă trebuie, în consecință, privit și tratat ca un tot, deoarece documentele cuprinse în el se întregesc unele pe altele. Conform acestui principiu trebuie păstrate în întregime și în același loc toate actele care au valoare documentar-istorică și practică create de o organizație (instituție). Respectarea **i.**, ridicată la rang de principiu, înlesnește prelucrarea, cercetarea și valorificarea documentelor respective.

interfoliaj (arh., cons.), sistem de dezinfecție a volumelor de documente prin introducerea între file a unor coli de hîrtie de filtru sau sugativă impregnată cu substanța dezinfectantă. **I.** se folosește, în unele cazuri, și pentru uscarea documentelor, în care caz hîrtia de filtru sau sugativa utilizată ca atare, se schimbă de cîteva ori.

interpolare (pal.), însemnare, frază, cuvînt introduse într-un text fără ca acestea să aparțină textului original. **I.** se întîlnește în special în copii manuscrise. **I.** se datorește copiștilor (de ex. în literatura română, cronica lui Grigore Ureche s-a păstrat cu **i.** lui Simion Dascălul).

interpunctuație (pal.), punerea între puncte despărțitoare a literei care împreună cu titla îi dă valoare de cifră; **i.** este specifică sec. XVI—XVII, dar, odată cu răspîndirea cifrelor arabe, iese treptat din uz.

interpunere (dipl.), operațiunea de a exprima o petiție de către un intermediar care, de obicei, cunoaște problema pentru care se solicită emiterea actului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

intervenienți (dipl.), persoane care intervin în vederea emiterii unui act; acestea sînt specificate, de obicei, cu ocazia confirmărilor unor acte anterioare, întrucît pe baza mărturiei lor se recunoaște veridicitatea acestor înscrisuri.

intimatum (dipl.), termen folosit în Transilvania, în sec. XVIII-XIX, pentru un document venit de la o autoritate sau instanță superioară, avînd caracter de ordin, poruncă sau de act normativ. Denumirea a fost folosită de destinatarii care trebuiau să se conformeze sau să-l aplice în activitatea lor.

intitulație (dipl.), parte a formularului diplomatic, formulă cuprinsă în protocolul inițial, care precizează titlurile și calitățile reale sau pretinse, ale autorului actului scris. **I.** are aceleași elemente ca și subscripția neautografă și conținutul legendei sigiliului emitentului respectiv. Deosebirea dintre acestea constă în forma de scriere, locul în care sînt plasate pe suport și lărgimea textului. Deși elementele componente ale formularului diplomatic sînt aceleași, cancelariile care au funcționat în diferite țări și regiuni și-au impus specificul prin anumite forme proprii. În diplomatica românească, **i.** însumează unele forme care dovedesc originalitatea limbii și creativitatea scriitorilor actului. Elementele sale componente sînt: **1.** invocația simbolică, redată de obicei printr-o cruce; **2.** atributul teocratic Io, urmat de nume și de cel de voievod; **3.** filiațiunea, element de creație autohtonă, determinat de procedeul succesiunii la tron, exprimat uneori prin enunțarea numelui tatălui sau bunicului, ori a numelui de familie; **4.** formula devoțiunii; **5.** calitatea „gospodin" (exprimînd o situație juridică din care decurg anumite drepturi, calitatea juridică de conducător suprem al comunității) și denumirea țării (Fig. 32). Sin. *suscripție, titulatură.* V. *formular diplomatic.*

inventar (arh.), **1.** Instrument de evidență a unităților arhivistice existente într-un fond sau colecție, în care documentele sînt înregistrate din punct de vedere cantitativ și al conținutului. În raport de structura fondului sau colecției, se pot întocmi **i.** pe compartimente, serii, genuri de documente etc. În funcție de volumul și felul informațiilor **i.** pot fi simple, dezvoltate sau tematice. **I.** constituie evidența de bază a Fondului Arhivistic Național (Fig. 33); **i. al unităților arhivistice propuse spre eliminare,** formă de evidență a documentelor dintr-un fond sau colecție, lipsite de valoare documentar-istorică ori practică, și al căror termen de păstrare a expirat, propuse pentru a fi eliminate; **i. dezvoltat,** instrument de evidență, în care se redă amănunțit conținutul documentelor dintr-un fond sau colecție, în scopul informării cît mai complete asupra

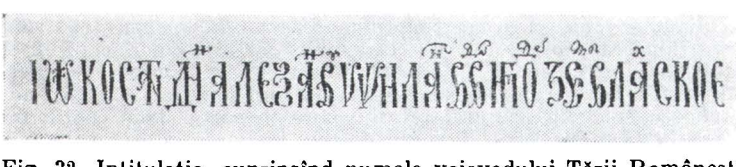

Fig. 32. Intitulație cuprinzînd numele voievodului Țării Românești, Alexandru Ipsilanti.
I. Bianu, N. Cartojan, *Album de paleografie românească (scrierea chirilică)*, București, 1940, planșa XLII.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

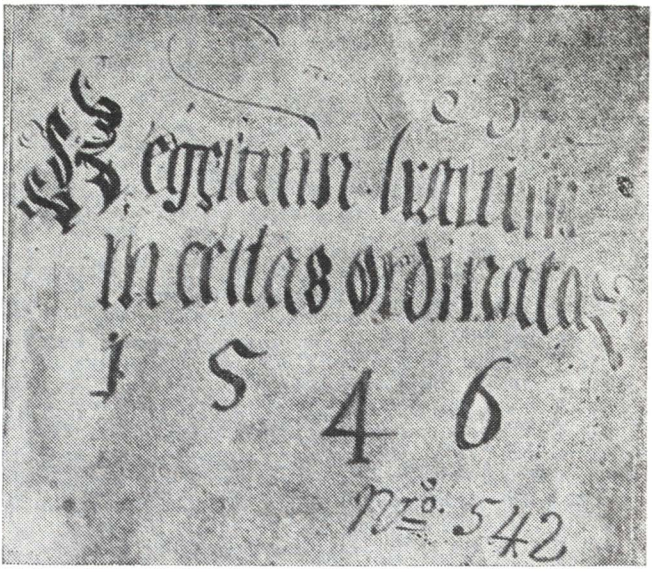

Fig. 33. *Regestum litterarum in cestas ordinatarum*, primul inventar arhivistic alcătuit de Christian Pomarius la 1546.
Arh. St. Sibiu, doc. 4, nr. 542/1546, lada 17, lb. latină.

cuprinsului documentelor; **i. general,** instrument de evidență nominală a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului, care însumează date asupra denumirii și perioadelor de creare a documentelor constitutive ale fondurilor, precum și asupra deținătorilor acestora; **i. pe genuri de documente,** instrument de evidență alcătuit pentru documentele de același gen dintr-un fond sau colecție în raport de forma, suportul sau modul de păstrare a acestora. Se întocmesc **i.** separate pentru următoarele genuri de documente: documente din epoca feudală, registre, planuri, hărți, matrice sigilare, documente fotografice, microfilme etc.; **i. simplu,** instrument de evidență în care se redă sumar conținutul documentelor dintr-un fond sau colecție, în scopul informării operative asupra cantității și cuprinsului lor; **i. tematic,** instrument de evidență alcătuit pentru documentele care se referă la o anumită temă. **I.** poate cuprinde rezumatele documentelor dintr-un fond sau colecție ori din mai multe fonduri sau colecții. **2. I. arhivistic,** instrument de informare științifică care cuprinde descrierea analitică a fiecărei unități arhivistice dintr-un fond sau colecție, indicîndu-se pentru fiecare unitate arhivistică în parte, data, conținutul, limba în care este scris, numărul de file. Lucrarea este prevăzută cu o introducere în care se dau informații privitoare la istoricul fondului sau colecției, genul documentelor și importanța lor istorico-documentară, cantitatea documentelor exprimată în metri liniari și unități arhivistice etc. De asemenea, mai cuprinde, pe lîngă prezentarea pro-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

prin-zisă a fondului sau colecției, o serie de liste anexe, importante pentru cercetători: lista actelor pierdute, lista actelor vidimate, lista inserțiilor, tabele de corespondență a cotelor, listă a sigiliilor, indice general etc. **I.** constituie un instrument de informare indispensabil pentru cercetător. Arhivele Statului au publicat: *Inventarul Inaltului Divan (1831—1847)*, București, 1958; *Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu, 1521—1700*, București, 1958; *Secretariatul de stat al Moldovei. 1832—1862. Inventar arhivistic*, București, 1966; *Ateneul Român. Inventar arhivistic*, București, 1974; *Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău (1424—1858)*, București, 1976; *Prefectura județului Vilcea*, vol. I, București, 1977 etc.; **i. general al arhivelor,** instrument de informare științifică care furnizează date, informații sintetice despre toate fondurile și colecțiile existente într-o arhivă, ca și despre conținutul lor, cuprinzînd date referitoare la genul documentelor, cantitatea și cronologia lor. **I.** trebuie să fie prevăzut cu o scurtă prefață referitoare la categoriile și nomenclatura documentelor, data și modul de depunere în arhivă, epoca de activitate a organizațiilor sau persoanelor creatoare de arhivă și cantitatea exprimată în metri liniari. Lucrarea mai poate cuprinde tabele din care să rezulte calitatea materiei documentelor (pergament, hîrtie, registre, condici, planuri etc.), limba în care sînt scrise, forma de transmitere (originale, copii, traduceri, regeste etc.), lista alfabetică a fondurilor și colecțiilor precum și un indice general. Primul **i. g.** al Arhivelor Statului a fost publicat în anul 1939, din inițiativa lui Aurelian Sacerdoțeanu, *Inventar al Arhivelor Statului, București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași, Năsăud, Timișoara, Brașov*, București.

inventariere (arh.), operațiune de luare în evidență a documentelor și unităților arhivistice dintr-un fond, fragment de fond sau colecție, după ordonarea lor, conform unor criterii stabilite prin nomenclatorul dosarelor sau planul metodic de lucru.

invocație simbolică (dipl.). **1.** Figură cu aspect cruciform sau o monogramă redînd prescurtat numele Isus, evocînd protecția divină pentru conținutul actului pe suportul căruia este gravat; **2.** Element al intitulației suveranilor în formă de cruce realizată simplu sau ornamentată cu diferite elemente geometrice ori florale, exprimînd faptul că numitul conducător deține puterea prin voința divină. **I.** este plasată, de obicei, la începutul actului ori legendei sigilare ori precede semnăturile martorilor (Fig. 34). Sin. *cruce-ajută*.

invocație verbală (dipl.), formulă, parte a formularului diplomatic, specifică protocolului inițial, prin care se deschide, de obicei, textul actelor, exprimînd dorința emitentului de a pune actul sub protecția divină. Se exprimă prin formulele: DEI GRATIA; МИЛОСТИЮ БОЖІЕЮ; DIN MILA LUI DUMNEZEU etc.; uneori pot fi reduse la cuvîntul „AMEN". De multe ori, **i.** este precedată de invocația simbolică. Atunci cînd **i.** se face în numele Sf. Treimi se numește „invocație trinitară".

ison (pal.), semn grafic, asemănător ghilimelelor, care precede textul actelor: **i.** înlocuiește, începînd din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, invocația simbolică, deasupra căreia apăruse inițial. Dispare din uz odată cu înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin.

ispisoc (dipl.), denumire în Moldova pentru actele publice și particulare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

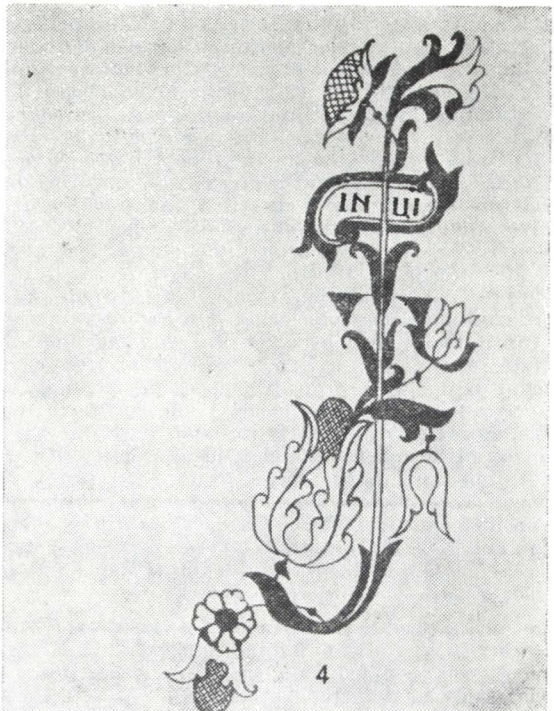

Fig. 34. Invocație simbolică. Magdalena N. Iorga, *Inițiale, litere ornate, chenare și înfloriturî din documente muntene și moldovene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea*, Craiova, 1928, Tab. 1.

istoria scrierii (pal.), ramură a paleografiei care urmărește sistematizarea evoluției culturii scrise, a unei arii concrete de dezvoltare istorică, scopul ei final fiind cunoașterea rolului scrierii în societate.

izvoare genealogice (gen.), categorii de documente pe baza cărora se pot efectua cercetările genealogice. Cele mai însemnate **i.** sînt actele de stare civilă, registrele de stare civilă (nașteri, căsătorii, decese), registrele parohiale (cuprinzînd date asupra botezurilor, cununiilor și morților), diplomele de înnobilare și de înălțare în grad, foi de zestre, diate, testamente, pomelnice, inscripțiile funerare, registrele de ranguri nobiliare, arhondologia etc.

izvoare heraldice (her.), categorie de surse documentare scrise sau reprezentări grafice pe baza cărora se pot efectua cercetări heraldice și urmări evoluția diferitelor însemne. Cele mai însemnate **i.** sînt: stemele ofi-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciale și particulare, emblemele diferitelor categorii de posesori; diplomele de înnobilare cuprinzînd reproducerea sau descrierea blazonului familiei respective, armorialele generale sau parțiale întocmite în diferite epoci și țări, gravurile existente pe unele monumente arhitecturale, funerare și diferite edificii etc.

izvoare sigilare (sig.), totalitatea amprentelor și matricelor sigilare specifice unei părți, regiuni, instituții sau persoane, ilustrînd evoluția acestei discipline.

izvoarele diplomaticii (dipl.), totalitatea surselor studiate de știința diplomatică. Acestea sînt: actele emanate de la diferite cancelarii; scrisorile redactate în special în epoca feudală; normele juridice proprii diferitelor epoci și regiuni. În general **i.** se referă la documentele conservate în arhive.

izvod (dipl.), denumire folosită în Țara Românească pentru traducerea certificată sau uneori necertificată a unui document.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Î

îmbătrînirea artificială a hîrtiei (arh., cons.), metodă de laborator pentru provocarea accelerată a îmbătrînirii hîrtiei în vederea studierii modului în care se va comporta aceasta în timp. Cea mai folosită metodă pentru **î.** este tratamentul termic. Prin compararea proprietăţilor hîrtiei înainte şi după **î.** cu hîrtiile vechi păstrate în depozite s-au stabilit etalonări convenţionale referitoare la modul în care se va comporta hîrtia în timp. De exemplu, un tratament termic la 105°C timp de 72 de ore este echivalent cu o îmbătrînire de 25 de ani. Alte simulări ale fenomenului de îmbătrînire se fac prin expunerea hîrtiilor la radiaţii solare sau la lumină ultravioletă, precum şi la tratamente combinate prin variaţiile ciclurilor termice ($\pm$ 40 °C), concomitent cu modificări alternative ale umidităţii relative şi ale radiaţiilor luminoase.

îmbătrînirea naturală a hîrtiei (arh., cons.), proces complex de denaturare a structurii hîrtiei în decursul timpului ca urmare a acţiunii unor factori diverşi, interni şi externi. În general, **î.** se evidenţiază prin îngălbenirea şi scăderea indicilor de rezistenţă mecanică a hîrtiei, prin creşterea aciditătii corelată cu apariţia de acizi uronici (acid glucuronic, acid galacturonic etc.) şi prin depolimerizarea lanţurilor macromoleculare celulozice. În cursul **î.** hîrtia degajă o serie de substanţe (acid formic, aldehidă formică etc.) care dau un miros specific spaţiilor de depozitare neaerisite şi cînd se deschide un volum de documente care nu a fost folosit vreme îndelungată. Întregul proces de **î.** afectează şi pigmenţii de scriere pe care îi decolorează, uneori, pînă la ilizibilitate. Viteza de evoluţie a procesului de **î.** nu este aceeaşi la toate tipurile de hîrtii. Hîrtiile vechi, fabricate din cîrpe de in şi bumbac, au dovedit o foarte mare rezistenţă, păstrîndu-se în bune condiţiuni după 400—500 de ani (şi unele chiar mai vechi). Tehnologiile moderne de fabricaţie a hîrtiei folosesc substanţe care implică o accelerare a procesului de **î.** astfel că hîrtia fabricată în ultima jumătate de secol este, din punct de vedere al durabilităţii în timp, inferioară hîrtiilor mai vechi. În prezent există preocupări pentru elaborarea unor hîrtii durabile, care să reziste la păstrare îndelungată şi care urmează să fie folosite la elaborarea unor documente de mare importanţă, pentru care se prevede păstrare permanentă.

înaripat (her.), **1.** Termen folosit pentru a desemna o figură sau mobilă reprezentată cu aripi contra natură (deşi în realitate respectiva figură nu are aripi); **2.** Înfăţişarea aripilor unor păsări în altă culoare decît corpul.

încărcat (her.), termen care indică faptul că într-o piesă heraldică s-au plasat una sau mai multe mobile.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

îndosariere (arh.), v. *constituire a dosarului.*

îndrumare și control (arh.), activitate prin care Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele asigură aplicarea prevederilor legislației, normelor și principiilor arhivistice de către creatorii de arhivă. Obiectivele muncii de **î.** sînt: înregistrarea documentelor; constituirea arhivei curente; depunerea documentelor de către compartimente la arhiva organizației; evidența documentelor; ordonarea, inventarierea, selecționarea, păstrarea și folosirea documentelor; pregătirea documentelor în vederea predării la Arhivele Statului; introducerea în circuitul economic a hîrtiei rezultate din procesul selecționării.

înflăcărat (her.), termen care indică reprezentarea unei mobile cu flăcări. De obicei, sînt astfel înfățișate torțele, inimile și cupele.

înghemuit (her.), termen folosit pentru a desemna: **1.** Poziția unui cal sau licorn care pare că se înghemuiește pentru a sări; **2.** Două semilune puse una peste alta din care prima cu vîrful în sus, iar a doua răsturnată; **3.** Două turnuri pe aceeași linie, din care unul este întors spre destra, iar celălalt spre senestra.

înmagazinare a informațiilor (arh., inf.), acțiunea de înregistrare a informațiilor și păstrare a lor în urma prelucrării pe purtători de informație în cadrul unui sistem de informare.

înmînare a actului (dipl.), acțiune de transmitere a actului către destinatar, după ce toate stadiile pentru întocmirea lui au fost încheiate de către emitent, percepîndu-se taxa respectivă.

înregistrare a documentelor 1. (arh.), operațiune de înscriere a tuturor documentelor primite, expediate sau întocmite pentru uz intern, de către organizații. Potrivit legislației în vigoare **î.** se face într-un registru tip de intrare-ieșire. Operațiunea se efectuează din sau spre exterior la registratura generală într-un singur registru sau concomitent în mai multe registre, fără ca numărul de înregistrare să se repete. După modul de organizare a instituției, documentele se înregistrează fie la registratura generală fie pe compartimente de muncă, potrivit sistemului de registratură adoptat de organizația respectivă. **Î.** se efectuează cronologic, în ordinea primirii documentelor, începînd cu data de 1 ianuarie și terminînd cu 31 decembrie al fiecărui an. La sfîrșitul anului sau la sfîrșitul registrului-tip de intrare-ieșire se certifică numărul înregistrărilor și numărul filelor folosite din registrul-tip de intrare-ieșire. Odată cu **î.** din registrul-tip de intrare-ieșire, pe document se aplică ștampila registraturii, pe care se trec, manual sau mecanic, numărul și data **î.**, indicativul dosarului, potrivit nomenclatorului și, dacă este cazul, numărul de conexare; **î. fonică,** v. *fonodocument;* **î. video,** v. **î.** *videomagnetică;* **î.** *videomagnetică,* document lizibil mecanic din categoria documentelor audiovizuale și din grupa videodocumentelor, creat prin procedeul **î. v.** (1), care reproduce imagini fixe și mobile însoțite de sunetul respectiv. Sin. *bandă de magnetoscop, bandă videomagnetică, videobandă.* **2.** (inf.), fixarea pe un purtător de informație a unei adrese sau a unui model (caracteristici) de regăsire.

înscris (dipl.), denumire generică pentru orice informație fixată în scris ca mijloc de comunicare socială; **î. documentar,** termen utilizat în trecut de către unii istorici și arhiviști pentru a denumi **î.** cu valoare istorico-documentară; **î. preconstituit,** **î.** întocmit de părți în scopul de a le servi drept probă a actului juridic încheiat; **î. autentificat,** **î.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

care, spre a servi drept mijloc de probă, este întocmit de un funcționar de stat și supus îndeplinirii unor anumite formalități; **î. sub semnătură privată, î.** întocmit și semnat de părți, fără intervenția unui organ de stat, prin care se constată săvîrșirea unui act juridic.

însemnări interliniare (pal.), v. *glosă*.

însemnări marginale (pal.), v. *glosă*.

întărire a actului (dipl.), v. *confirmare a actului, coroborație*.

întindere a cernelii (arh., cons.), v. *migrare a cernelii*.

întîlnire de bour (her., sig.), v. *bour*. Sin. *cap de bour*.

întreținere (arh., inf.), ultima etapă a unui sistem informatic care constă în menținerea viabilității sistemului prin includerea eventualelor modificări, datorate schimburilor dictate de: anumite legi și regulamente, noi posibilități ale echipamentelor, noi cerințe care nu au fost corect stabilite inițial, anomalii în funcționare, evaluări periodice ale rezultatelor obținute. Uneori aceste modificări determină reluarea sistemului chiar de la etapa de proiectare logică.

învățămînt arhivistic (arh.), sistemul instituțiilor de învățămînt inițiate și organizate de către Arhivele Statului cu scopul de a forma specialiști pentru munca arhivistică. Primul proiect pentru înființarea unui Institut de Paleografie a apărut în 1862, cuprins în „Regulamentul de organizare a Arhivelor Statului". Dezideratul privind înființarea unor cursuri pentru pregătirea de specialiști în munca de arhivă s-a realizat abia în 1924, cînd a luat ființă Școala practică de arhivari-paleografi. Școala a funcționat pe lîngă Direcția generală a Arhivelor Statului care îi punea la dispoziție localul, biblioteca și materialul didactic. Durata școlii era de doi ani și cuprindea următoarele discipline: arhivistică, paleografie română, latină, greacă, izvoarele istoriei românilor, pentru anul I, și sigilografie, heraldică, diplomatică, instituții vechi românești și dreptul vechi românesc, pentru anul II. Elevii școlii trebuiau să fie cel puțin absolvenți ai învățămîntului secundar, iar corpul didactic era recrutat din învățămîntul superior și secundar. Școala practică de arhivari-paleografi a editat primele albume de paleografie română, slavă și latină. În anul 1931 apare regulamentul de funcționare al școlii, care îi schimbă atît denumirea, în Școala superioară de arhivistică și paleografie, cît și profilul, avînd sarcina de a forma arhiviști, bibliotecari și experți grafici, funcționînd cu trei secții: arhivistică, bibliologie, expertiză grafică și grafologie. Prin modificarea legii Arhivelor Statului din 1932 Școala superioară de arhivistică și paleografie primește denumirea de Școala specială de arhivistică și paleografie, devenind o instituție de învățămînt superior. Această nouă școală își lărgește activitatea organizînd cursuri speciale pentru personalul arhivelor de la autorități și instituții publice sau particulare. Școala specială de arhivistică și paleografie funcționează pînă în 1938 cînd, în urma reformei învățămîntul superior, primește numele de Școală de arhivistică, făcînd parte din grupa școlilor speciale și fiind socotită ca școală de învățămînt superior. Durata cursurilor era de trei ani, iar disciplinele care se predau erau grupate în unsprezece catedre și cuprindeau cursuri de istorie, arhivistică, bibliologie, muzeistică, grafologie, discipline în strînsă legătură cu scopul urmărit de școală, acela de a forma specialiști pentru arhive, biblioteci, muzee și instanțe judecătorești. Școala de arhivistică a funcționat pînă în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1948, formînd serii de absolvenți dintre care au fost recrutați specialiștii de mai tîrziu ai arhivelor și muzeelor. Școala de arhivistică a editat, începînd cu anul 1941, publicația „Hrisovul". Prin reforma învățămîntului din anul 1948 această școală a devenit Institut de arhivistică, bibliologie și muzeografie, care avea scopul de a forma specialiști practici în domeniul arhivistic, bibliologic și muzeografic, de a pregăti cadre pentru cercetarea în domeniile respective. Durata cursurilor era de trei ani. Institutul a funcționat pînă în 1950 cînd trece, ca secție de arhivistică, pe lîngă Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon", iar în 1956 devine subsecție în cadrul Catedrei de istoria românilor, cursurile de arhivistică și științe auxiliare reducîndu-se numai la lucrări practice și de seminar. Pentru a-și forma specialiști, Arhivele Statului au organizat forme interne de învățămînt profesional pe bază de planuri anuale, stabilite pentru toate unitățile sale, în care se predau cursuri de paleografie română, slavă, greacă, latină, maghiară, germană, limbi străine și probleme de arhivistică, cronologie, sigilografie, arheologie, istoria instituțiilor, legislație arhivistică etc. Astăzi, pregătirea cadrelor din rețeaua Arhivelor Statului se încadrează în sistemul general de pregătire permanentă, reglementată pe plan național prin legea privind perfecționarea pregătirii profesionale a lucrătorilor din unitățile socialiste. În acest scop a fost înființat, în martie 1980, Centrul de perfecționare a pregătirii de specialitate a cadrelor din sistemul Arhivelor Statului, căruia îi revin următoarele atribuții: perfecționarea personalului de specialitate și reciclarea întregului personal din sistemul Arhivelor Statului, specializarea cadrelor care prelucrează documentele scrise în diversele tipuri de paleografie (chirilică, latină, slavă, germană, greacă, osmană, maghiară), organizarea de cursuri de perfecționare pentru personalul organizațiilor socialiste centrale care are responsabilități în domeniul muncii de arhivă.

înveliș de ceară albă (sig.), v. *căuș*.

înviorare a textului (arh., cons.), metodă de sporire a contrastului de culoare a pigmenților de scriere care s-au decolorat ca urmare a trecerii timpului sau expunerii la lumină a documentelor. **Î.** se realizează prin tratamente chimice aplicate pe linia de scriere a textului. Procedeul implică uneori riscuri deosebite din cauza posibilităților de descompunere definitivă a pigmenților sau de influențare a suportului de hîrtie sau pergament ca urmare a aplicării substanței de regenerare, ce poate prejudicia în timp caracteristicile de rezistență ale acestora.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

J

jachet de microfilme (arh., cons.), suport din folie de material plastic transparent, utilizat pentru montarea microfilmelor în segmente. Sin. *microfișa în segmente.*

jalbă (dipl.), act prin care una sau mai multe persoane, care au avut de suferit o nedreptate, cer autorităților rezolvarea ei. În trecut se adresa numai domnului, caimacamului sau divanului Craiovei, iar după organizarea departamentelor de judecată (sfîrșitul sec. al XVIII-lea — începutul sec. al XX-lea) și acestora. Sin. *plîngere*

jegyzőköyv (arh.), termen folosit la unele instituții administrative din Transilvania din sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea pentru: **1.** registrul de procese-verbale ale ședințelor organului colectiv de conducere al instituției; **2.** registrul de intrare-ieșire a actelor.

jegyrőkőnyvi szam (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în instituțiile administrative din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru individualizarea actelor prin numărul de înregistrare.

jumătate de bulă (sig.), bula pe care o folosește papa între alegerea și consacrarea sa și a cărei față, destinată să cuprindă înscrierea numelui, rămîne goală.

jumătate de zbor (her.), v. *zbor.*

jurnal (dipl.), **1.** Document de arhivă din categoria manuscriselor, format dintr-un caiet sau carnet, în care sînt cuprinse însemnările zilnice ale unei personalități, cu privire la anumite evenimente, de obicei legate de viața sa, sau însemnările zilnice ale unei personalități din domeniul științei cu privire la unele observații științifice; **j. de călătorie,** jurnal **(1)** care cuprinde relatarea zilnică asupra locurilor văzute și întîmplărilor vrednice de însemnat din timpul drumului. **2.** Denumire utilizată pentru condica **(2)** în care erau înscrise zilnic toate tranzacțiile comerciale ale unei întreprinderi comerciale, registru-jurnal. **3.** Document scris din categoria actelor juridice, care cuprinde hotărîrea dată împuterniciților de o instanță judecătorească. În Moldova acest gen de document a fost denumit și **j.** *de judecată.* **4.** Termen utilizat în Moldova pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea pentru a denumi registrul **(1)** ținut la instanțele de judecată pentru înscrierea zilnică a proceselor-verbale de judecată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

K

kendema, kentima (pal.), semn diacritic în scrierea cu alfabetul chirilic care uneori poate avea valoare fonetică (de *и* sau mai rar *α*).

Konskription (dipl.), v. *conscripție.*

Konsularrechnung (arh.), v. *ratio consularis.*

Konvolut (arh.), termen folosit în regulamentul privind arhivele comitatelor din Transilvania din 1787 pentru a desemna un pachet de documente care putea să conțină acte cu privire la o singură problemă sau la mai multe probleme, chiar fără vreo legătură tematică între ele.

Kopialbuch (arh.), registru folosit în unele cancelarii orășenești din Transilvania în sec. XVI—XVII (de ex. Bistrița și Sibiu), în care se copiau documentele mai importante.

kormanyrazeki szam (arh.), titlul unei rubrici în registrul jurnal (naplo) folosit la comitatul Turda din anul 1845, în care este trecut numărul (de emitere sau de ieșire) al ordinelor guberniale.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

L

lacrimi (her.), mobile ale scutului, făcînd parte din categoria figurilor naturale, reprezentate sub forma unor picături de argint. Stema familiei Ghica include 12 **l.** de argint, amintind uciderea domnului Grigore al III-lea Ghica (1764—1767; 1774—1777) de către turci, pentru faptul că s-a opus ciuntirii teritoriului Moldovei (cedării Bucovinei Imperiului habsburgic).

lajstromkönyv (arh.), denumire maghiară folosită în prima jumătate a sec. XIX în arhivele comitatelor din Transilvania pentru registrul auxiliar *elenchus*, care conținea numai evidența pentru anumite categorii de acte.

lambrechini (her.), ornament exterior al scutului înfățișat ca niște fîșii din stofă sau vrejuri vegetale care cad din vîrful scutului pe laturile acestuia. **L.** au fost reprezentați, din punct de vedere al formei, în funcție de stilul artistic dominant (gotic, renaștere, baroc, rococo etc.). **L.** amintesc acoperămîntul coifului sfîșiat în lupte. În mod obișnuit **l.** sînt înfățișați, din punct de vedere cromatic, prin atribuirea smaltului principal al scutului părților exterioare, iar a metalului sau a culorii celei mai însemnate mobile din scut, celor interioare.

laminare (arh., cons.), metodă de restaurare care constă în placarea ambelor părți ale unei file-document cu folii sintetice termoplaste, în vederea sporirii rezistenței fizico-mecanice a hîrtiei. Cele mai folosite folii sintetice sînt cele pe bază de acetat de celuloză sau de polietilenă. În general **l.** se face cu o presă caldă, la temperaturi de 80—140°C și presiuni de 6 kg/cm.p.

laminator (arh., cons.), v. *presă de laminare.*

lampa lui Wood (arh.), v. *lampă cu lumină ultravioletă.*

lampă cu lumină ultravioletă (arh.), lampă electrică prin luminiscență, cu vapori de mercur și înveliș din cuarț care emite radiații ultraviolete, folosită la citirea documentelor al căror scris și-a pierdut o parte din lizibilitate în lumină vizibilă. Sin. *lampa lui Wood*, *lampă de cuarț.*

lampă de cuarț (arh.), v. *lampă cu lumină ultravioletă.*

lăsare în custodie a documentelor (arh.), lăsarea în păstrarea creatorului sau deținătorului a fondurilor și colecțiilor deținute, după expirarea termenului de depunere a acestora la Arhivele Statului. **L.** se face pe bază de proces-verbal încheiat între Arhivele Statului și deținătorul fondurilor sau colecțiilor. În această situație Arhivele Statului preiau un exemplar din inventarele fondurilor și colecțiilor lăsate în custodie.

lecta et correcta (dipl.), însemnare de cancelarie pe documentele latine

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

medievale din Transilvania, care se referă la certificarea și perfectarea documentului înainte de validare.

legalizarea de acte (arh.), v. *eliberarea de certificate, copii și extrase.*

legendă (sig.), textul scris, de obicei la marginea spațiului sigilar, circular de la dreapta spre stînga, indicînd numele și atributele posesorului. **L.** poate fi scrisă în diferite limbi (latină, slavă, greacă etc.). Din punct de vedere al conținutului poate fi **l.** *dezvoltată* și **l.** *restrînsă;* **l. dezvoltată,** textul scris la marginea cîmpului sigilar cuprinzînd titulatura dezvoltată a domnului, respectiv invocația simbolică, atributul teocratic Io, numele, filiația, titlul (voievod), calitatea (domn), formula devoțiunii (din mila lui Dumnezeu), denumirea țării, uneori și data; **l. restrînsă,** textul scris în exergă sau plasat în cîmpul sigilar cuprinzînd titulatura restrînsă a domnului, respectiv atributul teocratic Io, numele, titlul (voievod) și calitatea (domn).

legimus (dipl.), formulă, constînd din scrierea acestui cuvînt, încadrat de semnul crucii, aplicată ca mijloc de validare, în tuș roșu și cu litere mari provenind din cancelaria imperială romană și regăsită pe diplomele imperiale bizantine.

legislație arhivistică (arh.), totalitatea măsurilor legislative care asigură cadrul juridic și administrativ al preluării, conservării, folosirii și cercetării tezaurului documentar al țării. Pentru constituirea Arhivelor Statului s-a emis Anexa A-22 a Ministerului Trebilor din Lăuntru prin care se înființează instituția, la 1 mai 1831. Dispozițiile anexei fiind sumare, instituția nou creată a simțit nevoia unor instrucțiuni și norme referitoare la modul de primire a dosarelor, la întocmirea evidenței, la procedura de urmat pentru împrumutul de dosare și eliberarea de copii după documentele existente în arhivă, la organizarea registraturii, organizarea serviciilor, obligațiile personalului etc. Ca urmare, sînt elaborate și apar o serie de acte normative: la 9 iunie 1831, *Jurnalul Sfatului Administrativ pentru regulile ce urmează a se păzi la ținerea Arhivei;* în același an, la 30 septembrie, *Proiectul de datorii și orînduirea Eforului Arhivei,* privind regulamentul de funcționare al Arhivei Țării Românești. În 30 august 1838 se publică *Regulile ce urmează a se păzi la darea delelor și altor hîrtii din Arhivă,* în care sînt cuprinse primele reguli de folosire a documentelor din arhivă. În decembrie 1840 apare *Regulamentul pentru Arhivele Statului,* care conține norme referitoare la: personal, folosirea documentelor, preluarea de materiale și organizarea serviciilor. În noiembrie 1843 se întocmește *Jurnalul Sfatului Administrativ cu privire la măsurile luate pentru împuținarea numărului hîrtiilor și împărțirea dosarelor în trebuincioase și netrebuincioase,* în care se găsesc primele informații referitoare la selecționarea documentelor. În Moldova Arhiva Statului a fost înființată la 1 ianuarie 1832. Pentru a reglementa funcționarea Arhivei Statului, Logofeția Dreptății din Moldova, de care depindea această instituție, emite în 26 ianuarie 1832 *Instrucțiuni pentru ținerea Arhivei Statului,* în care sînt cuprinse dispoziții referitoare la întreaga activitate pe care trebuie să o depună Arhiva Țării. Acestor instrucțiuni le urmează o serie de acte normative pentru a preciza modul în care trebuie să se desfășoare activitatea în Arhivele Statului. Astfel, în iunie 1855 apare *Legea pentru chipul desființării actelor acelor netrebnice de la Arhiva Statului,* iar în februarie 1857 o hotărîre prin care se stabilește ca arhiva instituțiilor să fie predată la Arhivele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Statului de patru ori pe an. În aprilie 1862 apare *Jurnalul Consiliului de Miniștri* pentru trecerea *Arhivelor Statului la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, care unifică cele două arhive de la București și de la Iași. Primul act normativ în noua situație a fost *Regulamentul pentru organizarea Arhivelor Statului*, din noiembrie 1862, prin care Arhiva de la București este organizată ca Direcție generală, avînd în subordine Arhiva de la Iași. Urmează, în martie 1869, noul *Regulament de organizare al Arhivelor Statului*, prin care se stabilește ca depunerea de dosare la arhive să se facă pe bază de inventar și să fie „depuse actele de interes public" și *Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului*, apărut în iulie 1872, care a stat la baza activității Arhivelor Statului pînă în anul 1925, cînd apare *Legea pentru organizarea Arhivelor Statului*. Prin această lege se stabileau: principiul descentralizării arhivelor cu o conducere centrală, categoriile de materiale care trebuiau depuse la arhive, obligațiile științifice ale instituției, interzicerea înstrăinării documentelor fără aprobarea Arhivelor Statului, modul de recrutare a personalului și atribuțiile lui, înființarea unei Școli practice de arhivari, paleografi și a unui Consiliu de perfecționare. Această lege este modificată prin Legea nr. 64 din 5 aprilie 1932 și legea din 5 iulie 1934 care făceau precizări în problema preluării și păstrării documentelor de către unitățile arhivistice teritoriale. Modificările legiferate dădeau posibilitatea păstrării documentelor și de către arhivele județene și comunale, cu condiția ca acestea să se refere și să reflecte istoricul sau evoluția localităților respective. În 25 ianuarie 1951 apare *Decretul nr. 17* al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, prin care Arhivele Statului trec de la Ministerul Învățămîntului Public la Ministerul Afacerilor Interne. În același an (16 iunie), apare și *Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu nr. 472 privitoare la atribuțiunile și normele de funcționare ale Direcției Arhivelor Statului*, prin care se stabilesc atribuțiile Arhivelor Statului cu privire la preluarea și conservarea documentelor, precizîndu-se următoarele în art. 2: „Direcțiunea Arhivelor Statului îndrumează și controlează organizarea și conservarea materialului arhivistic al instituțiilor și întreprinderilor de orice fel, adună, selecționează și clasifică materialul arhivistic de pe teritoriul Republicii Populare Române, conservînd pe acela care prezintă importanță istorică și națională de stat". Pentru a răspunde acestor sarcini și pentru a uniformiza activitatea arhivistică, Arhivele Statului au elaborat și difuzat în anul 1954 *Instrucțiuni generale pentru organizarea și funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale și locale, organizațiilor obștești și cooperatiste, întreprinderilor, gospodăriilor agricole de stat și a gospodăriilor agricole*, menite să pună ordine în toate arhivele, stăvilind distrugerile documentelor și creînd condiții pentru folosirea documentelor care prezentau interes științific și practic. În iulie 1957 apar *Decretul nr. 353* și *Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1119* prin care se înființează Fondul Arhivistic de Stat al Republicii Populare Române. Potrivit decretului, Direcției generale a Arhivelor Statului, ca administrator unic al Fondului Arhivistic de Stat, îi revenea obligația să elaboreze instrucțiuni privind modul de preluare, inventariere, ordonare, păstrare și folosire a tuturor documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic de Stat, iar prin *Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1119* din 17 iulie 1957, *privind organizarea și funcționarea Direcției generale a Arhivelor Statului și administrarea Fondului Arhivistic de Stat al Republicii Populare Româ-*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ne erau stabilite normele de funcționare și organizare ale Arhivelor Statului pe întreg teritoriul țării. Pe baza aceleiași hotărîri, Direcția generală a Arhivelor Statului elaborează *Instrucțiunile generale nr. 6720* din 27 noiembrie 1957, *pentru organizarea și funcționarea arhivelor, organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești* și *Indicatorul-tip cuprinzător al termenelor de păstrare a dosarelor, registrelor și a altor materiale documentare comune organelor și instituțiilor de stat, organizațiilor economice socicliste și organizațiilor obștești.* De asemenea, sînt elaborate *Instrucțiunile nr. 3813*/1961 *pentru expertizarea materialelor documentare.* Dispozițiile acestor acte normative fiind depășite de stadiul de dezvoltare a societății și necorespunzînd necesităților cercetării științifice și activității practice, n-au mai putut constitui însă cadrul juridic necesar muncii arhivistice, fapt ce a impus o nouă reglementare privind organizarea, păstrarea și folosirea documentelor. Aceste reglementări au fost cuprinse în *Decretul nr. 472* din 1971 care a stabilit conceptul de Fond Arhivistic Național, cuprinzînd în sfera și conținutul său toate izvoarele documentare ale țării, indiferent de creatorul sau deținătorul lor. Decretul menționează categoriile de documente care, create în decursul vremii de organele de stat și celelalte organizații sau de persoane fizice, constituie Fondul Arhivistic Național. Spre deosebire de Fondul Arhivistic de Stat, noul concept, respectiv Fondul Arhivistic Național, este mai cuprinzător, întrucît include atît documentele proprietate de stat cît și documentele create și deținute de organizațiile obștești, culte religioase și persoane fizice. Decretul stabilește Ministerului de Interne sarcina ca, prin Direcția generală a Arhivelor Statului, să îndrume, să coordoneze și să controleze întreaga activitate arhivistică. La 31 octombrie 1974, *Decretul nr. 206* aduce o serie de modificări și precizări *Decretului nr. 472* din 1971 privind Fondul Arhivistic Național, indicînd măsurile pentru îmbunătățirea condițiilor de conservare și valorificare a tuturor documentelor care constituie acest fond. Decretul extinde obligativitatea depunerii documentelor la Arhivele Statului de către diferite instituții, muzee, biblioteci, organizații ale cultelor, precum și de către persoane fizice, precizînd în același timp instituțiile care pot deține și păstra documente care formează Fondul Arhivistic Național. Pe linia îmbunătățirii legislației care protejează Fondul Arhivistic Național, în anul 1975 apar *H.C.M. nr. 311 privind criteriile de stabilire a valorilor nominale ale bunurilor din Patrimoniul Cultural Național, H.C.M. nr. 312 privind stabilirea prețurilor de achiziție a bunurilor din Patrimoniul Cultural Național*, precum și *Decretul Prezidențial nr. 53 privind categoriile de bunuri culturale care nu fac parte din Patrimoniul Cultural Național și criteriile de asigurare de către Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național pentru trimiterea lor peste granițe.* Cît privește actele normative pentru organizarea muncii în domeniul arhivelor, Direcția generală a Arhivelor Statului a elaborat în 1973 *Normele tehnice pentru înregistrarea, gruparea în dosare, selecționarea și păstrarea documentelor scrise și tipărite, a sigiliilor și ștampilelor de către organizațiile socialiste și celelalte organizații*, în anul 1976 *Normele tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Statului* (pentru uzul personalului din Arhivele Statului), iar în anul 1977 *Regulamentul nr. 388* din 18 ianuarie 1977 *privind organizarea și funcționarea comisiilor de selecționare*, care reglementează organizarea și funcționarea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

comisiilor de selecționare din rețeaua Arhivelor Statului. În afara acestora, prevederi cu referire la arhive se regăsesc și în alte acte normative: *Legea nr. 32* din anul 1971 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România; *Legea nr. 62* din anul 1974 privind ocrotirea Patrimoniului Cultural Național al Republicii Socialiste România; decrete cu privire la organizarea Ministerului de Interne; dispoziții în codul penal etc.

lelde (arh.), denumire maghiară pentru registru-indice sau repertoriu alfabetic folosită la Comitatul Turda, în perioada 1849—1851.

leopard-lionat (her.), v. *leu*.

letopiseț (dipl.), cronică veche.

leu (her.), simbol heraldic din categoria figurilor naturale, înfățișat în diferite forme. Cînd este reprezentat trecînd și cu capul în profil se blazonează leopardat, iar cînd este ridicat pe labele inferioare și are capul văzut din față se descrie leopardat-lionat.

leu-leopardat (her.), v. *leu*.

liber civitatis (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XIV—XVII pentru registrele generale orășenești, în care erau trecute hotărîri importante ale conducerii orașului, lista cetățenilor care au depus jurămîntul de credință, notificări de schimbare de proprietăți imobiliare, însemnări de cronică, liste de funcționari etc.

liber expeditionum (arh.), serie de registre de ieșire a actelor la magistratul din Gherla din perioada 1784—1825.

liber privilegiorum et collationum (dipl.), denumirea unui registru din arhiva Guberniului Transilvaniei care cuprinde donații, numiri în funcții, documente privind unele drepturi din anii 1696—1699, 1753—1765, 1861—1866.

liber regius (dipl.), denumire din perioada medievală pentru registrul documentelor emise de cancelaria regală, sau în perioada 1542—1688 de către cancelaria principilor Transilvaniei, iar după 1690 de către Guberniul Transilvaniei. Pe verso-ul documentelor eliberate erau trecute anul și fila din l., unde era copia sau conceptul documentului emis. *Libri regii* ale principilor Transilvaniei erau păstrate în arhiva capiteului din Alba Iulia.

libri lustrales (dipl.), denumirea folosită în evul mediu în Transilvania pentru liste sau registre de evidență privind trecerea în revistă a celor apți de arme, îndeosebi în scaunele secuiești.

licorn (sau **licornă**) (her.), animal fabulos, reprezentat sub forma unui cal cu un corn în frunte, uneori cu barbă de țap și copite despicate. Un astfel de animal apare în stema domnului Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea (1812—1818). Sin. *inorog*, *monocerb*.

limbaj de regăsire (arh., inf.), sistem semantic convențional (formalizat) care servește pentru exprimarea sensului conținutului documentelor și a cererilor de informare.

limbat (her.), înfățișare a unor animale cu limba scoasă și reprezentată de obicei în alt smalt. Sin. *limbuit*.

limbuit (her.), v. *limbat*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

linie (pal.), v. *instrumente de scris și auxiliare.*

linie bărbătească (gen.), succesiunea generațiilor după tată. Sin. *linie masculină.*

linie femeiască (gen.), succesiunea generațiilor după mamă.

linie masculină (gen.), v. *linie bărbătească.*

lista alfabetică a tezaurului (arh., inf.), listă cuprinzînd toți descriptorii și termenii neacceptați scoși în vedetă și orînduiți în ordine strict alfabetică, caracter după caracter, avînd indicate relațiile imediate de supra și subordonare.

listă de corespondență a cotelor unităților arhivistice (arh.), tabel întocmit în procesul reinventarierii unui fond sau colecții pentru punerea de acord a cotei unităților arhivistice din vechiul instrument de evidență cu cota primită în noul instrument. **L.** se anexează la instrumentul nou întocmit.

listă de existent a unităților arhivistice (arh.), tabel cu evidența numerică a unităților arhivistice păstrate dintr-un fond care are instrumente de evidență contemporană. **L.** se întocmește în cazul în care numărul documentelor lipsă este mai mare decît a celor ce s-au păstrat. Lista se anexează la instrumentul de evidență în care sînt înregistrate documentele.

listă de lipsuri a unităților arhivistice (arh.), tabel cu evidența numerică a unităților arhivistice ce lipsesc dintr-un fond a cărui evidență este ținută pe registre contemporane. **L.** se întocmește în cazul în care numărul documentelor existente este mai mare decît al celor ce lipsesc. Lista se anexează la instrumentul de evidență în care sînt înregistrate documentele.

listă de selecționare (arh.), act oficial prin care Comisia de Selecționare avizează eliminarea unității arhivistice lipsite de valoare documentar-istorică sau practică, dintr-un fond al căror termen de păstrare a expirat. **L.** cuprinde și tabelul cotelor sau rezumatelor unităților arhivistice propuse a fi eliminate. Termenul a fost înlocuit cu *proces-verbal de selecționare.*

listă a marilor dregători (dipl.), element al protocolului final, parte a formularului diplomatic, specifică actelor solemne emise în cancelariile suverane, constînd în indicarea numelui și funcției marilor demnitari, martori în mod real sau fictiv la decizia domnului; **l.,** avînd inițial rolul de a întări conținutul actului prin faptul că respectivii dregători își dădeau consimțămîntul la acesta, a devenit ulterior un simplu element al solemnității; **l.** ajută deseori la precizarea datei documentelor nedatate.

litera dominicală (cron.), element cronologic secundar constînd din primele litere ale alfabetului (A—G) și indicînd primele șapte zile din luna ianuarie a unui an, repetîndu-se pentru restul săptămînilor din anul respectiv. **L.** este în concordanță cu *mina anului* și cu ciclul solar de 28 de ani. Metoda a fost folosită de cronologiștii apuseni pentru a afla ziua de săptămînă a unei date din an.

litterae (dipl.), **1.** Denumirea cea mai frecventă dată oricărui înscris în evul mediu, redat în limbajul modern cu document sau act. Pentru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diferențierea categoriilor de documente, termenul este însoțit de adjective care se referă la genul, conținutul și forma documentului. 2 Uneori, *privilegiu;* **l. adiudicatoriae,** sentință judecătorească, în denumirea căreia se subliniază atribuirea unui bun sau drept: **l. alphabeto intercisae (abcisae, incisae),** v. *chirograf;* **l. alphabeto per medium bipartitae,** v. *chirograf;* **l. annuales,** denumire folosită, începînd din prima jumătate a sec. al XIV-lea, în Transilvania, pentru poruncă regală, valabilă timp de un an, adresată unui loc de adeverire pentru îndeplinirea tuturor formelor procedurale în favoarea beneficiarului poruncii (citații, cercetări, hotărniciri), fără să fie nevoie de porunci speciale de la caz la caz. Sin. **l.** *regales generales;* **l. apertae** (dipl.), sin. **l.** *patentes.* V. *scrisoare deschisă;* **l. citatoriae,** document utilizat în anchete judiciare, depunere de mărturii sau judecată; **l. clausae,** denumire pentru scrisoarea închisă printr-o bandă și sigiliu aplicat, pentru a nu permite citirea conținutului decît de către destinatar, după ruperea sigiliului: **l. confirmationales,** categorie de documente latine medievale din Transilvania, prin care se confirmă și se reînnoiesc dispozițiile unuia sau a mai multor documente anterioare, de către un emitent de același rang și succesor, sau de rang superior față de emitentul documentelor anterioare; **l. evocatoriae,** denumire pentru scrisoare de chemare în judecată; **l. expeditoriae,** document referitor la predarea unor bunuri sau documente, pentru justificarea predătorului; **l. fassionales,** document întocmit de locurile de încredere pentru consemnarea unor mărturisiri sau declarații verbale privind tranzacții, înțelegeri, dispoziții testamentare etc.; **l. inquisitoriae,** termen pentru scrisoare de cercetare, anchetare; **l. judiciales** (arh.), serie de documente în arhiva conventului din Cluj-Mănăștur (1648), care cuprinde **l.** *sententionales,* **l.** *adjudicatoriae,* **l.** *praceptoriae,* (v.); **l. memoriales,** denumire pentru diferite acte de procedură în procese (acte de amînare, de globire, de descărcare, de întîmpinare, de opreliște); **l. metales,** documente privind descrierea semnelor de hotar *(metae)* între două sau mai multe moșii sau localități. **L. m.** sînt constituite într-o serie aparte de documente în arhiva conventului din Cluj-Mănăștur: **l. missiles,** documente emise de autorități sau emitenți aproximativ egali în rang cu destinatarul, constituite uneori în serii aparte (de ex. la comitatul Maramureș). **L. m.** se referă la multiple aspecte ale administrației locale; **l. patentes.** Sin. **l.** *apertae.* V. *scrisoare deschisă;* **l. praeceptoriae,** termen pentru scrisoare de poruncă; **l. protestatoriae,** document întocmit de locurile de adeverire împotriva unei porunci, sentințe sau acțiuni; **l. privilegiales,** v. *privilegiu;* **l. proclamatoriae,** termen pentru scrisoare de chemare prin vestire obștească; **l. prohibitoriae,** document utilizat la întîmpinare împotriva conferirii unor moșii sau posesiuni; **l. reambulatoriae,** scrisoare de hotărnicire care cuprinde descrierea hotarelor între două moșii sau localități, după inspectarea lor la fața locului; **l. recaptivatoriae,** document referitor la redobîndirea unor bunuri sau drepturi; **l. regales generales,** v. **l.** *annuales;* **l. relatoriae,** documente întocmite de locurile de încredere în baza unei porunci regale sau voievodale — de obicei transcrisă ca transumpt — privind îndeplinirea acestei porunci, de exemplu: citații, cercetări, hotărniciri; **l. rescriptionales,** categorie de scrisori închise, cu sensul de raport ce cuprinde răspunsul la o poruncă; **l. sententionales,** termen pentru scrisori de sentință; **l. statutoriae,** scrisori întocmite de locurile de adeverire, în baza relatării delegatului trimis la punerea în posesie a noului stăpîn în baza unei porunci regale sau voievodale.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

litterae columnatae (pal.), denumire folosită de B. P. Hasdeu pentru scrierea cu caturi. V. *prescurtare prin suprascriere sau cat.*

litteralia instrumenta (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru documente scrise. Sin. *litteralia munimenta.*

litteralia munimenta (dipl.), v. *litteralia instrumenta.*

Litterarum Civitatis Coronensis digestio (arh.), inventarul privilegiilor din arhiva oraşului Braşov, întocmit de către Christian Pomarius în 1552—1553. Cuprinde 309 poziţii în 18 grupe, în parte după emitenţi, în parte tematic. V. *digestio.*

loca credibilia (dipl.), instituţii bisericeşti cu atribuţii de notariat public şi arhivă publică în perioada feudală, în toată sfera de activitate a bisericii romano-catolice. Pe teritoriul Transilvaniei au funcţionat ca locuri de încredere capitlurile episcopale de la Alba Iulia, Oradea şi Cenad, capitlul bisericii colegiale (neepiscopale) din Arad, apoi conventurile din Cluj-Mănăştur şi din Dealul Orăzii. În limba română se folosesc pentru l. termenii: *locuri de încredere* şi *locuri de adeverire.* Despre arhivele lor, v. *archivum regnicolare* şi *archivum domesticum.*

locul de emitere a documentului 1. (dipl.), element al *formularului diplomatic* (v.), însumat în *protocolul final* (v.) în care se precizează locul unde a fost scris actul. **L.** a fost consemnat în cancelariile româneşti la început doar prin numele localităţii, apoi şi prin precizări de tipul: oraş, cetate, reşedinţă domnească etc. **2.** (arh.), parte determinată în spaţiul geografic în care se află persoana fizică sau juridică în momentul emiterii documentului.

locuri de adeverire (dipl.), v. *loca credibilia.*

locuri de încredere (dipl.), v. *loca credibilia.*

logofăt (dipl.), dregător, şeful cancelariei domneşti în Ţara Românească şi în Moldova. **L.** urmărea întocmirea actelor, expedierea lor, păstra şi folosea sigiliul; în virtutea funcţiei sale, l. putea cerceta cauzele pe plan juridic, iar uneori să-şi asume atribuţii de natură politică; **logofăt de taină**, v. *cămăraş de izvoade.*

lună (her., sig.), figură naturală, din categoria aştrilor, reprezentată, conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană. În heraldica românească acest astru este, de obicei, înfăţişat sub formă de crai nou (semilună) figurat. Poziţia obişnuită a semilunii este culcată la orizontal, cu coarnele în sus; cînd este redată orizontal cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; cînd este înfăţişată pe vertical cu coarnele îndreptate spre flancul drept se defineşte semilună întoarsă; iar cînd este în poziţie verticală, cu coarnele spre stînga, se descrie centurată. Simbolizează veşnicie, nemurire, strălucire.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

M

m.a. (diplomatică), v. *manu aliena.*

mahzar (magzar) (dipl.), v. *arzmagzar.*

mandat (dipl.), **1.** Document din categoria scrisorilor deschise (v. *litterae patentes, litterae apertae*), emis în evul mediu de cancelaria regală sau voievodală către autorităţile sau personalităţile din Transilvania, pentru a face cunoscută porunca, dispoziţia regală sau voievodală. **2.** Rescript **(2)** într-un post rămas vacant prin deces. **3.** Act juridic cu valoare limitată, cuprinzînd un ordin scris de o instanţă de judecată unui organ executor. **4.** Act contabil cu valoare limitată cuprinzînd un ordin sau un aviz de plată emis de către o bancă pentru efectuarea unei plăţi. Formular tip completat cu suma de bani depusă la poştă de către expeditor pentru a fi remisă destinatarului menţionat. **5.** Act juridico-administrativ care conţine o împuternicire contractuală, de a reprezenta o persoană fizică sau morală şi a acţiona în numele ei.

mandatum generale (dipl.), termen folcsit în Transilvania în sec. al XIV-lea pentru o poruncă generală a regelui. V. *litterae annuales.*

manifest (dipl.), document scris din categoria documentelor imprimate, multiplicate, cuprinzînd o declaraţie publică, prin care şeful statului, guvernului, diferite organizaţii obşteşti, culturale sau partide politice îşi expun concepţiile, programul ori hotărîrile lor, în legătură cu anumite evenimente sau măsuri de stat importante, în care se formulează un punct de vedere de interes general, se face o chemare la o acţiune de masă etc.; document politic prezentat public pentru a determina iniţierea unor acţiuni imediate.

Manipulatio (arh.), denumire a unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente începînd din a doua jumătate a sec. al XVI-lea pînă în 1862, privind regulamente de funcţionare ale cancelariei guberniului, Cancelariei Aulice şi alte instrucţiuni de registratură.

mantie (her.), v. *mantou.*

mantou (her., sig.), ornament exterior al scutului alcătuit din purpură şi căptuşit cu hermină, simbol al marilor dregători de stat. Sin. *mantie.*

Manu, Grigore N. (30 ianuarie 1843, Bucureşti — 29 aprilie 1903, Bucureşti), secretar şi apoi director al Arhivelor Statului, între 12 iulie 1866 şi 7 februarie 1869 şi între 11 martie 1870 şi 16 octombrie 1871. Şi-a făcut studiile în ţară, mai mult ca autodidact. Bun cunoscător al istoriei patriei şi preţuitor al documentelor, **M.** s-a străduit ca, pe baza unor regulamente sau alte materiale cu caracter normativ întocmite de el, să organizeze activitatea arhivistică pe principii înaintate,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ocupîndu-se de rezolvarea unor probleme importante ca: legislația arhivistică, asigurarea unui local și mobilier adecvat, pregătirea personalului și activitatea sa științifică, publicațiile arhivistice, înființarea unei biblioteci documentare, a unui muzeu, a Școlii de arhivari-paleografi, înființarea de arhive județene etc.

manu aliena (dipl.), mențiune folosită în documentele medievale, mai ales în limba latină, dar și în limba maghiară din Transilvania, în sec. XVI—XIX. **M.** se referă la scrierea semnăturii la sfîrșitul unor acte, de către o altă persoană decît titularul, pe baza consimțămîntului verbal al acestuia și motivată de necunoașterea scrisului sau de un impediment fizic. De multe ori, semnătura **m.** este întărită de titular cu apăsarea degetului pe o cruce din cerneală, în dreptul numelui său. Scris și prescurtat *m.a.*

manu propria (dipl.), mențiune folosită în documentele medievale, în sec. XV—XIX, care se referă la scrierea semnăturii pe un document de către însuși titularul ei. Scris și prescurtat *m.p.*

manuscris (arh.), orice text scris de mînă, spre deosebire de ceea ce este scris cu alte mijloace — tipar, mașină etc. Textele gravate sau sculptate nu intră în categoria manuscrise. Carte **m.**, lucrare de oarecare întindere și care este scrisă de mînă. Cărțile **m.** — adică *libri* — au căpătat denumirea de *codex* (v.), atunci cînd s-au format din mai multe *fascicule* (v.) fixate împreună la cotor și *volumen* (v.) cînd foaia cu textul scris era răsucită în jurul unui suport.

mapa de arhivă (arh., cons.), mijloc de protecție a documentelor individuale sau a unor grupuri mici de documente, confecționat din carton cu articulații mobile, care se pot plia după formatul și dimensiunile filelor păstrate în interior.

marcă (her.). **1.** Însemn atribuit unor locuri, persoane sau colectivități pentru a le individualiza; **2.** (în textele vechi românești), *stemă* (v.).

martori (dipl.), mijloc de validare a actelor scrise, constînd în enumerarea numelor persoanelor care constată existența actului și își dau consimțămîntul pentru conținutul său.

Masa Rotundă a Arhivelor *(Table Ronde des Archives)* (arh.), conferință a membrilor C.I.A., care se ține anual în intervalul dintre Congresele internaționale ale Arhivelor. Ea reunește: **(1)** cel mult doi delegați din fiecare țară membră a C.I.A. (la care poate fi adăugat și un al treilea delegat în cazul statelor federale, cu condiția ca cel puțin una din autoritățile arhivistice centrale ale statelor membre ale federației să fie membră a C.I.A. în categoria A); **(2)** membrii Comitetului executiv care nu reprezintă direcțiile naționale de arhive din țările lor, asociațiile naționale de arhiviști din țările lor sau autoritățile Arhivelor Statului ale statelor membre ale statelor federale; **(3)** șefii serviciilor de arhive ale organizațiilor internaționale membre ale C.I.A. în categoria C; și **(4)** la invitația președintelui **M.**, specialiști și observatori. **M.** își stabilește regulamentul intern, decide asupra programului său de muncă și asigură gestiunea administrativă și financiară a afacerilor sale, pune în studiu problemele de ordin teoretic și practic relative la arhive și asigură publicarea actelor conferințelor sale. În probleme organizatorice și de procedură, dreptul de vot în conferință este rezervat reprezentanților naționale, fiecare dintre ele deținînd un vot, și colectiv reprezentanților organizațiilor internaționale. În afara obser-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vaţiilor, toţi participanţii au drept de vot asupra tuturor celorlalte subiecte. Gestiunea afacerilor **M.** şi stabilirea programului său de lucru sînt încredinţate unui Birou compus dintr-un preşedinte, un secretar, secretarul executiv al C.I.A., care este membru din oficiu, şi un reprezentant al ţării gazdă a viitoarei conferinţe. Pentru a-şi stabili programul de lucru Biroul este asistat de cel puţin trei consilieri. Conferinţele **M.** şi problemele discutate au fost următoarele: I. Paris, 1954 (Arhivele şi învăţămîntul); II. Namur, 1955 (Arhivele în curs de formare); III. Zagreb, 1957 (Locul arhivelor şi arhiviştilor în stat); IV. Wiesbaden şi Frankfurt am Main, 1958 (1. Domenii noi ale folosirii arhivelor. 2. Terminologia arhivistică); V. Lisabona, 1959 (Arhivele în slujba cercetării istorice); VI. Varşovia, 1961 (Arhivele în viaţa internaţională); VII. Madrid, 1962 (Noţiunea de arhivă şi graniţele activităţii arhivistice. Relaţiile dintre arhive, biblioteci, muzee); VIII. Budapesta, 1963 (1. Arhivele şi istoria agriculturii. 2. Ultimele realizări în domeniul construirii de clădiri pentru arhive); IX. Londra, 1965 (1. Arhivele şi informatica. 2. Experienţa în construirea de localuri pentru arhive); X. Copenhaga, 1967 (1. Probleme ale liberalizării accesului la documentele de arhivă. 2. Probleme ce se ridică în faţa arhivelor în legătură cu lărgirea noţiunii de drept de autor. 3. Probleme administrative şi juridice ale microfilmării); XI. Bucureşti, 1969 (1. Arhivele organizaţiilor administrative locale. 2. Restaurarea documentelor de arhivă); XII. Ierusalim, 1970 (1. Arhivele imprimate. 2. Misiunea arhivelor şi sarcinile arhiviştilor); XIII. Bonn şi Bad Godesberg, 1971 (1. Arhivele şi informatica. 2. Arhivele organizaţiilor internaţionale); XIV. Luxemburg, 1973 (1. Bugetul arhivelor. 2. Heraldica, sigilografia şi simbolurile administrative contemporane în arhive); XV. Otawa, 1974 (Arhivele şi relaţiile cu publicul); XVI. Kiev, 1975 (1. Pregătirea permanentă şi promovarea în arhive. 2. Arhivele de literatură şi artă); XVII. Cagliari, 1977 (Constituirea şi reconstituirea patrimoniilor arhivistice naţionale); XVIII. Nairobi, 1978 (Standarde pentru înfiinţarea şi organizarea instituţiilor de arhivă); XIX. Guadelupa, 1979 (Guvern, administraţie, arhive); XX. Londra, 1980 (Probleme administrative).

masă a arhivelor (arh.), termen folosit de Regulamentul Organic din Moldova, care în articolul 366, alineatul C, prevedea: înfiinţarea „Mesei arhivelor unde se vor ţine toate acturile publice precum anaforale, hrisoave, hatişerifuri, atingătoare de drepturile şi pronomiile Moldovei. Arhivarul, în a cărui priveghere se încredinţează toate acturile acestora, se va îngriji de a le aduna din orişice parte se vor afla şi a le ţine în bună păstrare". Sin. *Arhiva Statului din Principatul Moldovei;* v. *legislaţie arhivistică, Arhivele Statului.*

masă a hîrtiei (arh., cons.), v. *gramajul hîrtiei.*

masă de restaurare (arh., cons.), masă de laborator, prevăzută cu blat de sticlă opalescentă, avînd dispozitive de iluminare a acestuia prin transparenţă, utilizată în restaurarea documentelor.

mascare a textului (arh.), operaţie de acoperire a unei părţi de text în timpul fotografierii filelor unui dosar de arhivă. Se foloseşte, în special, atunci cînd se fotografiază o pagină cu dimensiuni mai reduse decît pagina următoare, pentru evitarea apariţiei în imagine a textului aces-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

teia. De asemenea, se folosește în cazul filelor transparente pentru **m.** de pe paginile următoare.

materia (arh.), **1.** Denumire a rubricii pentru conținutul documentelor în repertoriile întocmite la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, pentru documentele vechi din arhiva Sibiului, denumire trecută în mod impropriu și asupra seriilor de documente (v. *Documenta liberalia*). **2.** Denumire a unei rubrici, folosită în registrele de intrare ale comitatului Turda, după 1787.

materiale arhivistice (arh.), termen generic, folosit în publicații pînă la apariția Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R.S.R., cu sens de documente neindividualizate; a fost înlocuit cu termenul *document*. Sin. *materiale documentare*.

materiale documentare (arh.), v. *materiale arhivistice*.

materiale preconstituite (arh.), documente tipizate avînd o formă prestabilită în rubrici (ex.: registre, condici, cartoteci, fișe etc.).

materiale utilizate la sigilare (sig.), substanțe folosite la efectuarea sigilării, respectiv: *ceară*, *tuș* (în special chinovarul, tușul verde și negru), *cocă* (folosită la confecționarea sigiliilor timbrate), *hîrtie* (din care se tăia *foița-timbru*), *fum*, *metale* (aur, argint, plumb).

materie subiacentă (pal.), v. *suport grafic al documentului*.

matrice nelară (sig.), inel pe montura căruia este gravată o emblemă (eventual și un text) ce servește la sigilarea actelor; **m.** a fost folosită de domni, demnitari și persoane particulare.

matrice sigilară (sig.), obiect confecționat dintr-un material dur (fier, oțel, alamă, aur, argint sau diferite pietre prețioase etc.), care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, un text și o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimînd atributele sale în viața socială. **M.** este alcătuită din două părți: a) suprafața metalică (de obicei rotundă) pe care se află gravată emblema și legenda și b) mînerul, confecționat din metal, os, lemn, pietre prețioase, etc. Sin. *tipar sigilar*.

matrice sigilara împărțită (sig.), v. *sigiliu împărțit*.

mărimea sigiliilor (sig.), termen utilizat pentru a indica dimensiunile suprafeței sigilare, întinderea cîmpului sigilar, exprimate în unități de măsură sau adjective (sigilii mari, mijlocii, mici și inelare). Aprecierea sigiliului din punctul de vedere al dimensiunii presupune neapărat cunoașterea faptului că un posesor a utilizat în același timp mai multe matrice sigilare, diferite ca mărime, și succesiunea lor (respectiv care este cea mare, care-i urmează acesteia ș.a.m.d.). În cancelariile domnești s-au utilizat, de obicei concomitent, o matrice mare, una mijlocie, una mică și una inelară, dar acest fapt n-a fost obligatoriu pentru toți domnii, întrucît dimensiunile fiecărei categorii de sigilii variază de la un domn la altul, de la o etapă la alta; la descrierea unui sigiliu mărimea se va preciza în unități metrice (cm sau mm).

mărturie hotarnică (dipl.), înscris medieval din categoria actelor juridico-administrative, în care sînt consemnate, pe bază de martori și acte probatorii, hotarele unei proprietăți. În terminologia medievală apare uneori ca *hotarnică*. Sin. *carte de hotărnicie*, *carte de hotărîturi*, *hotarnică*, *hotărnicie*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

medalie (her.), piesă metalică (putînd fi uneori confecţionată şi din alte materiale ca: marmura, ceramica etc.), avînd pe suprafaţa sa o imagine reliefată şi un text care evocă un anume fapt (Fig. 35). Bătută de cele mai multe ori din iniţiativa unor persoane particulare sau colectivităţi, **m.** este un izvor istoric important pentru cunoaşterea concepţiilor generaţiilor şi a evoluţiei artei gravării. Prima **m.** ilustrînd istoria românilor este cea din 1600 închinată lui Mihai Viteazul.

memorie (arh., inf.), parte componentă a unui ansamblu electronic de calcul în care se pot memora informaţiile necesare prelucrării; **m. activă, m.** în care se înregistrează şi înmagazinează informaţiile; **m. pasivă, m.** în care se înregistrează şi se înmagazinează documentele sau orice formă de înlocuitori ai acestora; **m. unui sistem de informare,** ansamblul de elemente în cadrul unui sistem de informare, în care se înregistrează şi se înmagazinează informaţiile şi documentele.

membrana (pal.), v. *pergament.*

menţiune (dipl.), simpla indicaţie asupra existenţei unui document, care nu se mai păstrează, consemnată într-un act posterior, într-o lucrare tipărită, registru, inventar arhivistic etc.

Fig. 35. *1860.* Medalia PRO VIRTUTE MILITARI, prima decoraţie românească instituită de Alexandru Ioan Cuza pentru a recompensa pe cei care au luptat la 13 septembrie 1848 pe Dealul Spirii.
Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mesaj (arh., inf.), lot de informații formînd un tot inteligibil sau exploatabil și transmis deodată.

Meteș, Ștefan (8 ianuarie 1887, sat Geomal, jud. Alba — 30 iunie 1977, Cluj), director general al Arhivelor Statului din Cluj între 1922 și 1949. Istoric de largă erudiție, a urmat studiile secundare la Brașov, iar cele universitare la București (1912—1914). A avut merite deosebite în organizarea arhivelor, luptînd pentru asigurarea condițiilor materiale necesare desfășurării activității arhivistice. A îmbogățit depozitele arhivelor clujene cu noi materiale documentare, salvînd de la distrugere și dispariție importante arhive și colecții din patrimoniul arhivistic al Transilvaniei. A avut un rol deosebit în formarea unor generații de arhiviști. A desfășurat o bogată activitate științifică cuprinzînd studii, lucrări de specialitate, articole, conferințe: *Viața agrară, economică a românilor din Arad și Ungaria. Documente contemporane*, vol. I, 1508—1820, București, 1921; *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935 („Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj", nr. 1); *Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și românii din Cluj*, Cluj, 1935 („Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj", nr. 2); *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939 („Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj", nr. 3); *Nicolae Iorga și arhivele din Transilvania și Ungaria*, în „Revista Arhivelor", IV, nr. 2, 1941, p. 214—223; *Cercetări și sentințe judecătorești privitoare la românii din ținutul Cetății de Piatră în secolul al XVII-lea, (1661)*, în „Revista Arhivelor", VII, 1, 1946, p. 10—56.

metodă Barrow (arh., cons.), metodă de tratament a documentelor deteriorate, ca urmare a excesului de aciditate provenit din compoziția chimică a hîrtiei sau a cernelurilor; se bazează pe neutralizarea acidității cu soluții alcaline de carbonat de magneziu și calciu. Sin. *procedeul Barrow*.

metoda Stradnitz (gen.), v. *tabla ascendenților*.

metode de cercetare genealogică (gen.), v. *genealogie*.

metode de ordonare (arh.), v. *ordonare*.

metrologie istorică, disciplină specială a istoriei care se ocupă cu studierea sistemelor de măsură din trecut, oglindite în izvoare documentare, cu evoluția acestora de-a lungul istoriei, cu adaptarea lor la sistemul de măsură modern, precum și cu cercetarea vechilor măsurători, în raport cu sistemul utilizat pe regiuni, în anumite perioade, în vederea stabilirii datei probabile și a locului de creare a unor izvoare nedatate sau nelocalizate.

metru liniar de arhivă (arh.), unitate etalon definită prin cantitatea de arhivă de pe o poliță-raft cu lungimea de un metru. Servește la aprecierea volumului de arhivă existent într-un depozit, la dimensionarea spațiilor de depozitare, la calcularea necesităților de rafturi și mijloacelor de transport etc. Un **m.** cîntărește între 40—60 kg, iar un metru cub de arhivă stivuită reprezintă cca 15 m.l. de arhivă.

microclimatul depozitului (arh., cons.), totalitatea parametrilor care caracterizează condițiile existente într-un depozit de arhivă. Între acești parametri un rol important îl au umiditatea relativă și compo-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ziția aerului, temperatura și luminozitatea spațiilor. V. și *climatizare a depozitelor.*

microcopie (arh.), microformat realizat prin microcopiere, reproducînd originalul la scară foarte mică. Purtătorii de microcopii sînt: microfilmul, microfișa, ultramicrofișa, microfișa în segmente (jachetul), cartela cu apertură.

microcopiere (arh.), totalitatea procedeelor de înregistrare pe film fotografic, la dimensiuni reduse, a documentelor originale.

microfilm de arhivă (arh., cons.), copie a unui document sau a unei serii de documente, realizată prin microfotocopierea pe peliculă a imaginilor documentelor. **M.** se utilizează frecvent în practica arhivelor pentru asigurarea conținutului documentelor în cazul distrugerii sau dispariției originalului, pentru înlocuirea acestuia în cadrul activităților de studiu și cercetare, pentru completarea fondurilor și colecțiilor prin schimburi între diferite arhive sau biblioteci etc. Față de alte forme miniaturizate **m.** prezintă avantaje legate de execuția și utilizarea în condiții ușor accesibile pentru instituțiile deținătoare de arhivă. V. și *microfilmare a documentelor*, *film.*

microfilmare a documentelor (arh.), totalitate a operațiunilor de trecere pe film a informațiilor conținute în documentele de arhivă prin metode fotografice. **M.** implică următoarele etape: pregătirea documentelor pentru **m.**, fotocopierea propriu-zisă, prelucrarea chimică a filmului (revelare, fixare, spălare, uscare), controlul tehnic al calității peliculei, containerizarea și depozitarea microfilmelor. V. *microfilm de arhivă.*

microfilmare de asigurare (arh.), microfilmarea documentelor valoroase în scopul asigurării informațiilor cuprinse în acestea, în eventualitatea distrugerii arhivei ca urmare a unor catastrofe, a uzurii, a pierderii, a acțiunii factorilor biochimici etc. Microfilmul de asigurare este prelucrat și depozitat în condiții speciale în vederea unei conservări îndelungate.

microfișă (arh.), foaie rectangulară de film fotografic, conținînd microimagini ale documentelor dispuse în șiruri. În funcție de indicele de reducere a imaginii și de format, **m.** poate avea un număr diferit de imagini de 75×125 și 105×148, conținînd 40, 60, 72 sau 98 microimagini.

microfișă în segmente (arh.), v. *jachet de microfilme.*

microfloră a arhivelor (arh., cons.), termen generic pentru speciile de ciuperci care populează un anumit mediu. În arhive sînt prezente numeroase specii de ciuperci care pot degrada documentele și care constituie **m.**

microformat (arh.), orice formă de copie miniaturizată, conținînd informații redate prin microimagini.

microprint (arh.), foaie rectangulară opacă, conținînd microimagini de documente dispuse în șiruri, obținute printr-un proces de tipărire.

miel-pascal (her.), mobilă făcînd parte din figurile heraldice naturale, reprezentată printr-un miel trecînd, redat în profil, ținînd în unul din membrele sale superioare un drapel (care poate fi crucial).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

migrare a cernelii (arh., cons.), comportare necorespunzătoare a cernelurilor inferioare, constînd din solubilizarea parțială a unor constituenți și deplasarea acestora în masa hîrtiei. În aceste situații componenta solubilă migrează în zonele vecine liniei scrisului. Cunoașterea cernelurilor care migrează este importantă pentru lucrările de restaurare a documentelor de arhivă. Sin. *întindere a cernelii*.

mijloace de atașare a sigiliilor (sig.), elemente care asigură prinderea sigiliului de suportul actului. Acestea pot fi: un șnur confecționat din șuvițe de mătase de diferite culori; un șiret împletit din mătase sau din fir metalic, numit și *găitan;* o șuviță de pergament numită *tăncușe*, pe care uneori (în cazul cosiligilării actelor) se scria numele posesorului. Pentru a se mări gradul de rezistență a suportului, marginea inferioară a documentului era îndoită (obținîndu-se *plicatura*) astfel încît șnurul să fie prins de ambele părți.

mijloace de păstrare a documentelor (arh., cons.), echipamente sau dispozitive cu care sînt dotate încăperile de arhivă, în scopul depozitării documentelor: rafturi metalice pentru arhivă sau bibliotecă, dulapuri metalice pentru diferite colecții, rastele pentru planuri și hărți, containere etc.

mijloace de protecție a documentelor (arh., cons.), confecții din hîrtie și carton de calitate superioară, utilizate pentru protejarea documentelor pe timpul depozitării: cutii din carton dur sau carton ondulat, mape pentru pergamente sau manuscrise, tuburi pentru planuri, casete din metal sau materiale plastice pentru role de microfilm, plicuri, cămăși de protecție etc.

milesim (cron.), v. *anno domini, eră*.

militare (arh.), subdiviziune din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, care cuprinde documente din anii 1697—1866, privind recrutarea, întreținerea armatei, regimentele de grăniceri, relațiile dintre instituțiile militare și civile.

Miloia, Ioachim (3 mai 1897, sat Ferendia, com. Jamu Mare, jud. Timiș — 1940, Timișoara), primul director al Arhivelor Statului din Timișoara, 1937. A urmat studiile medii la Caransebeș, iar cele superioare la București (1919—1920) și la Roma (1920—1922). Doctor în istoria artelor și în litere. Director al Muzeului Banatului (1928—1930) și inițiator al revistei „Analele Banatului" (1928). Arheolog și istoric de artă. Principala grijă ca director al arhivelor a fost concentrarea fondurilor arhivistice existente la diferite instituții și crearea condițiilor pentru folosirea lor. Contribuția deosebită, din punct de vedere arhivistic, o constituie intervențiile sale pe lîngă autoritățile militare din Timișoara, în legătură cu inventarierea arhivei Comandamentului general bănățean și preluarea acesteia în depozitele Arhivelor Statului Timișoara.

miniatură (min., dipl.), pictură sau desen realizat în dimensiuni reduse, cu finețe și minuțiozitate, deseori în culori, în scop ornamental sau simbolic, pe suportul actelor și manuscriselor. **M.** transmit date privind evoluția stilului artistic în diferite perioade, concepțiile generale ale epocii, tradițiile unor comunități. Cele mai frecvente **m.** realizate pe actele de cancelarie românești sînt reprezen-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

țările din frontispiciu (cuprinzînd, de obicei, stema țării), vinietele, inițialele ornate (Fig. 36).

miniaturistică, 1. Disciplină specială a istoriei care cercetează diferitele reprezentări artistice realizate în antetul sau cuprinsul actelor în vederea determinării semnificației și valorii artistice a acestora. **2.** Arta de a executa miniaturi.

miniaturizare a documentelor (arh.), tehnică de obținere a unor reproduceri de format mic ale imaginii de pe documente de arhivă. V. *ultramicrofișă*.

minuta (dipl), v. *concept*.

miscelaneu, miscelanee (arh.), v. *coligat*.

miscellanea (arh.), termen folosit în Transilvania medievală pentru registre sau fascicole de documente cu conținut diferit.

mitrică (dipl.), condică (1) specială, ținută pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pe lîngă fiecare biserică, pentru înregistrarea stării civile a enoriașilor săi. Există **m.** *pentru născuți*, **m.** *pentru morți*, **m.** *pentru căsătoriți*.

mîna anului (cron.), element cronologic secundar prin care se determină ziua din săptămînă cu care a început un an, precum și ziua din săptămînă a unei date lunare. Este în concordanță cu *crugul soarelui*, fiecărui început de an din ciclul de 28 de ani corespunzîndu-i o anume zi din săptămînă.

mînă de vultur (her.), termen definind ghearele de vultur reprezentate cu vîrful în jos.

mîinile lunilor (cron.), element cronologic secundar format din cifre convenționale denumite *epacte* sau *epactiile lunilor* cu ajutorul cărora se află ziua cu care începe fiecare lună și deci ziua săptămînii pentru orice dată dintr-un an oarecare. Sin. (în Apus), *regularii solare*.

mobilă (her.), element utilizat la alcătuirea stemelor, piesă de dimensiuni mici care poate fi plasată în scut sau în afara scutului. Mobilele cuprind toate categoriile de piese sau figuri heraldice și pot fi reprezentate singure, multiplicate sau în combinații, în diferite poziții și smalțuri.

mobilier specific de arhivă (arh., cons.), diferite tipuri de mobilier care servește la depozitarea, transportul și folosirea documentelor de arhivă (rafturi, fișete, rastele, scări, cărucioare, mese de diferite categorii etc.).

model de regăsire (inf.), ansamblu de termeni sau simboluri, prin care se reprezintă conținutul unui document, exprimat în limbajul de regăsire al sistemului, folosit pentru regăsirea ulterioară a documentului.

Moisil, Constantin (8 decembrie 1876, Năsăud — 20 octombrie 1958, București), director general al Arhivelor Statului între anii 1923 și 1938. Studiile le urmează la Năsăud și București. Personalitate marcantă a culturii noastre, se dedică în întregime științelor istorice; este inițiatorul în țara noastră al unora din științele auxiliare ale istoriei: numismatica, medalistica, sigilografia, heraldica. Între preocupările sale multiple se înscrie și pasiunea pentru știința arhivistică. Preluînd

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

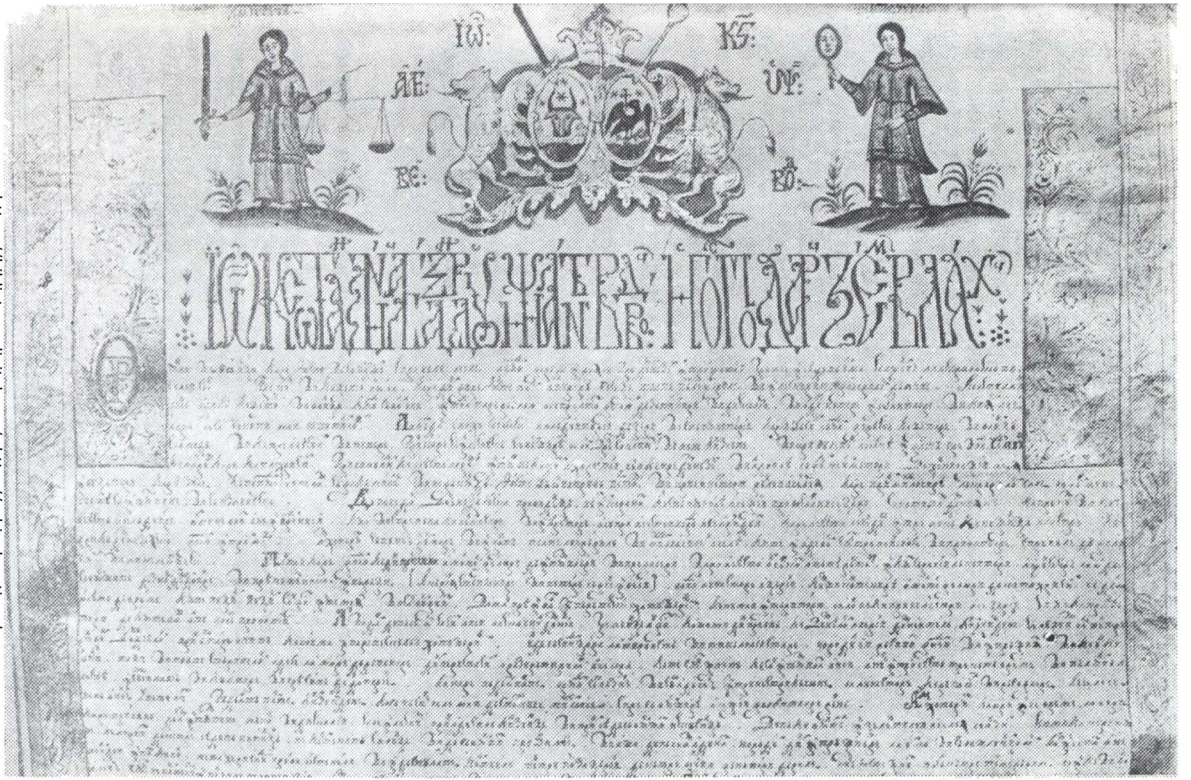

Fig. 36, *1804 noiembrie 5, Tîrgoviște.* Miniaturi dintr-un hrisov al lui **Alexandru Ipsilanti vv.**, domnul Țării Românești.
Arh. St. Buc., fond Biblioteca Academiei R. S. România, colecția „Peceți" 288, **original.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

activitatea înaintaşilor săi, **M.** a căutat să-şi canalizeze eforturile în direcţia păstrării şi completării tezaurului arhivistic. În acest scop a urmărit, în primul rînd, să creeze un cadru organizatoric potrivit bunului mers al activităţii arhivistice, prin elaborarea unei legi de organizare, promulgate în anul 1925; acest moment a constituit un însemnat progres în dezvoltarea acestei instituţii. De numele său se leagă, de asemenea, eforturile depuse în vederea înfiinţării de noi direcţii regionale, ca şi activitatea de amploare în direcţia îndrumării şi controlării muncii de arhivă la instituţii şi întreprinderi. Este iniţiatorul şi editorul publicaţiei periodice a Arhivelor Statului „Revista Arhivelor" (1923) şi al învăţămîntului arhivistic în forma sa organizată, punînd bazele Şcolii practice de arhivari-paleografi (1924). Pentru ridicarea prestigiului ştiinţific al instituţiei iniţiază acţiuni multiple prin organizarea de expoziţii, conferinţe, sesiuni ştiinţifice, elaborarea de publicaţii de specialitate. Este primul conducător al Arhivelor Statului care reuşeşte să organizeze o expoziţie arhivistică permanentă, de mari proporţii, aceasta inaugurîndu-se la 28 martie 1926. De asemenea, este primul director al Arhivelor Statului care reuşeşte să dea o mare extindere activităţii de cercetare ştiinţifică a tezaurului documentar, îmbogăţind bibliografia arhivistică românească cu articole dedicate istoricului Arhivelor Statului, Muzeului Arhivelor şi Şcolii de arhivistică (*Arhivele Statului şi Regulamentul Organic*, în „Revista Arhivelor", II, nr. 4—5, 1927—1929, p. 292—299; *Din istoria arhivelor româneşti: Arhive judeţene şi şcoala de arhivari*, în „Revista Arhivelor", II, nr. 4—5, 1927—1929, p. 220—222; *Problema Arhivelor Româneşti*, în „Revista Arhivelor", III, 1, nr. 6—7, 1936—1937, p. 1—46) şi valorificării materialului documentar conservat la Arhivele Statului (*Doisprezece scrisori domneşti din arhiva oraşului Bistriţa*, Bucureşti, 1897, 28 p.; *Stema României* în: Enciclopedia României, Bucureşti, 1938, vol. I, p. 59—71; *Bule de aur sigilare de la domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei*, în „Revista Arhivelor", I, nr. 1—3, 1924—1926, p. 249—265; *Studii de sigilografie românească*, în „Revista Arhivelor", II, nr. 4—5, 1927—1929, p. 126—149).

monocerb (her.), v. *licorn*.

monocondil (dipl., pal.), desen sau text scurt realizat printr-o singură mişcare de peniţă; **m.** însoţeşte uneori semnătura alteori îi ţine locul; scopul său este de a spori caracterul solemn al actului, precum şi gradul de dificultate pentru falsificare.

monogramă (dipl., pal.), figură formată din litere dispuse într-un anume mod, deseori folosindu-se diferite metode de prescurtări, suprapunere, ligatură, trunchiere, contracţie; în general sînt astfel reprezentate numele suveranilor, cuvinte sau formule cu o anumită semnificaţie juridică. **M.**, cuprinzînd numele şi titlurile suveranilor, devenită un semn distinctiv al unor acte emise în cancelariile lor, a avut rol de mijloc de validare; de asemenea, ele constituie elemente decorative (Fig. 37).

moş (gen.), v. *rudă*.

moţiune (dipl.), document cuprinzînd o hotărîre, prin care participanţii la o adunare, consfătuire etc. îşi exprimă atitudinea, revendicările sau doleanţele în probleme importante de ordin politic, social-cultural sau profesional; **m.** *a Marii Adunări Naţionale*, hotărîre scrisă prin care

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

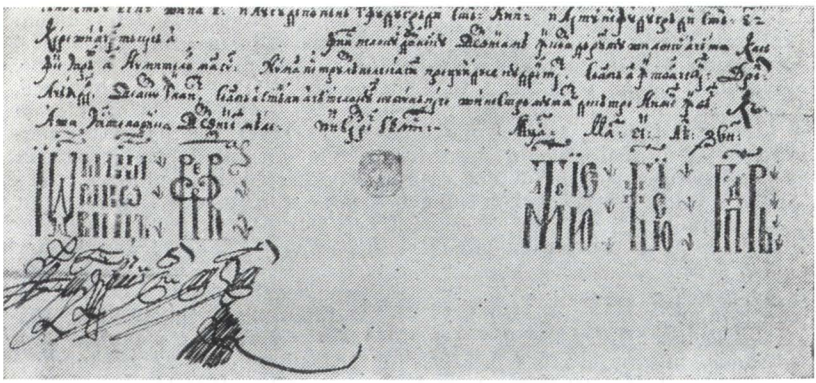

Fig. 37. *1742 mai 15.* Hrisovul dat de Mihai Racoviţă vv., către Ileniţa şi Maria pentru a stăpîni casele din mahalaua Popescu, lîngă podul Şerban-Vodă.
Arh. St. Buc., fond Mitropolia Ţării Româneşti, CCXV/7.

organul puterii de stat îşi exprimă atitudinea faţă de anumite evenimente interne ori externe.

m. p. (dipl.), v. *manu propria.*

mucarer (dipl.), firman de confirmare a domnilor români de către Poarta otomană.

muhur (sig.), termen turcesc utilizat, uneori, în această formă şi în cancelariile ţărilor române, definind sigiliul.

muhurdar (sig.), termen turcesc utilizat uneori (în sec. al XVIII-lea) pentru a denumi persoana însărcinată în cancelaria princiară cu păstrarea matricelor sigilare. V. *păstrătorul sigiliilor.*

mulaj-negativ (sig.), obiectul care rezultă din mulare şi care, respectînd toate reliefurile obiectului, permite reproducerea acestuia.

mulaj-sigilar (sig.), copie obţinută de pe volumul unui sigiliu. **M.** poate fi realizat manual sau mecanic, poate reproduce sigiliul original în totalitate (ca formă de conservare, culoare etc.) sau parţial (doar reprezentarea de pe avers sau revers). **M.** se poate confecţiona din gips, ceară, tercuit şi sulf. Pentru reproducerea unui sigiliu de mai multe ori se realizează un mulaj negativ din gips, cauciuc siliconic sau tercuit.

mulare (sig.), operaţia care permite reproducerea exactă a unui obiect, în speţă a unui sigiliu, prin folosirea unei materii care îmbrăţişează complet volumele. (P. ext.), reproducerea care rezultă din aceasta

multiplicare (arh.), operaţie de reproducere în mai multe exemplare a unui document sau a unei tipărituri. Totalitatea copiilor ce rezultă dintr-o multiplicare alcătuieşte tirajul de multiplicare.

Müller, Georg Eduard (28 octombrie 1866, com. Cristian, jud. Braşov — 2 noiembrie 1944, com. Vulcan, Braşov), personalitate în domeniul arhivisticii din Transilvania, **M.** a urmat studiile gimnaziale la Braşov.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

iar cele superioare (istorie, teologie, filologie clasică) la Jena, Budapesta, Berlin. A fost membru al Academiei germane din München și director al Filialei Sibiu a Institutului de studii sud-est europene, înființat de N. Iorga. Din 1895 începe studii și cercetări arhivistice, devenind arhivar și secretar de arhivă (1895—1909), apoi director la Arhiva națională săsească din Sibiu (1909—1936). I se datorează construcția clădirii moderne pentru arhivele din Sibiu, inaugurată în 1923. Excelent editor de documente, **M.** a participat la editarea colecției de documente „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen", vol. II (1897) și III (1902). Dintre publicațiile sale principale mai menționăm: *Die Entstehung der Stühle, des Kőnigs und des Stühlscrichtermates in der Hermannstädter Provinz oder len sogenannten sieben Stühlen*, în „Korespondenzblatt des Vereins für siebenburgische Landeskunde", XXIX, Sibiu, 1906, p. 49—63; *Die Grafen des Mediascher Provinzialverbandes oder der sogenannten zwei Stühle*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", XXXIV, Sibiu, 1907, p. 261—275; *Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Sachsenlande*, în „Archiv...", XXXVIII, Sibiu, 1912, p. 85—314; *Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen. Verfassungsrechtliches Verhältins Siebenbürgens zur Pforte 1541—1688*, Sibiu, 1923, 148 p.

mundant, mundum (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX privind scrierea pe curat a unui concept, după verificarea lui de către cel care urma să semneze documentul original.

muzeografie, v. *muzeologie.*

muzeologie, știință care se ocupă cu istoria, organizarea și funcționarea muzeelor; se mai folosește termenul *muzeografie*, adică istoricul și descrierea muzeelor, instituții păstrătoare de mărturii materiale ale civilizației. Sin. *muzeografie.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

N

nacialnic (arh.), termen folosit rar pentru a indica pe conducătorul Arhivei Țării Românești; se întîlnește între 1831 și 1840 paralel cu termenii *arhivar, cap al arhivei* și *șef al arhivei*. Întîlnit și în Proiectul de regulament pentru Arhiva Țării Românești din 4 decembrie 1840, unde este glosat *arhivar*, adică conducătorul Arhivei Țării Românești.

naraţie (dipl.), v. *expunere*.

natural (her.), termen care indică starea sau culoarea naturală a unui obiect sau ființe, faptul că sînt reprezentate ca în realitate.

neam (gen.), v. *familie* (3).

negativ (arh.), original **(2)** al unui cinedocument sau al unui fotodocument, care redă imaginea cu distribuție inversă a culorilor și a nuanțelor luminoase și întunecate față de obiectivul sau subiectul fotografiat.

negru (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale suprapuse pe linii orizontale. Semnifică știință, modestie, durere, prudență. V. *smalțuri*.

neoriginal (dipl.), înscris reconstituit de alt autor, pe baza fie a probei cu martori, fie a unor copii vechi sau mențiuni inserate în registrele de cancelarie; uneori, deși exista vechiul act, se elibera un altul datorită schimbării calității destinatarului. Sin. *act rescris*.

netezire a documentelor (arh., cons.), etapă din ansamblul operațiilor de restaurare, constînd în corectarea planului suprafeței documentelor șifonate, scorojite sau care au suferit alte deformări de suprafață. În mod obișnuit **n.** se face prin presare la prese reci sau calde.

neutralizare a documentelor (arh., cons.), operație de laborator prin care aciditatea hîrtiei este corectată la valori neutre sau slab alcaline în scopul asigurării unei păstrări mai îndelungate a documentelor. Se cunosc metode de **n.** prin tratare cu diferite soluții din compuși de calciu sau magneziu și hidroxid de bariu, metode de tratament cu gaze (amoniac, substanțe organo-metalice) și tratamente prin pulverizarea fină a unor compuși complecși. **N.** constituie o etapă importantă în orice proces de restaurare a documentelor de arhivă cu suport de hîrtie. Sin. *dezacidificare, deacidifiere, neutralizare a acidității documentelor*.

nimbare (her.), reprezentarea unor personaje cu o aureolă în jurul capului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nisip aurifer (pal.), nisip conținînd firicele de aur, folosit pentru a fi presărat peste iscăliturile domnilor și pe documentele solemne. V. și *nisiparniță*.

nisiparniță (nisipelniță) (pal.), vas mic, cu orificii în partea superioară sau cu un capac găurit mărunt, în care se păstra nisip fin, special pregătit prin înmuierea lui într-o substanță sicativă, colorată închis și cu reflexe metalice, care se presăra peste textul scris proaspăt pentru a-l usca. Peste semnăturile domnilor se presăra nisip aurifer. V. și *instrumente de scris*.

nizam (nezam, nisam) (dipl.), termen utilizat uneori în țările române, pînă aproape de a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pentru a denumi orice ordin, dispoziție sau poruncă emanate de la o autoritate sau, p. ext. regulamentul privitor la norma de lucru, sau chiar statutul de breaslă, care cuprindea drepturile și îndatoririle membrilor ei.

nivel de secret (arh., inf.), caracterizarea informațiilor din memorii și fișiere în funcție de importanța lor, în scopul difuzării selective și diferențiate. În cadrul SARIAS se folosesc trei nivele de acces: informații generale, informații secrete și informații de importanță deosebită. Prin solicitarea informațiilor de un nivel superior se obțin și informații de nivel inferior.

nomenclator al dosarelor (arh.), instrument de lucru în arhiva unei organizații, constînd dintr-o listă sistematică a tuturor categoriilor de documente, create în decursul unui an, grupate pe compartimente, potrivit schemei de organizare a instituției respective, iar în cadrul acestora pe probleme și pe termene de păstrare. **N.** servește registraturii pentru clasarea documentelor potrivit problemei pe care o conține și are scopul de a pune ordine în constituirea arhivei curente și de a orienta întreaga organizare ulterioară a activității arhivistice; **n.** este întocmit de fiecare organizație (centrală, județeană, locală) și se modifică ori de cîte ori este nevoie. Termenele de păstrare sînt preluate din *indicatorul termenelor de păstrare*. Formularul model este prevăzut în Decretul nr. 472/1971, republicat în 1974. V. *indicator al termenelor de păstrare*, *termen de păstrare*, *indicator-nomenclator*, *indicativ al dosarului*.

Normalia (arh.), denumirea unei serii din arhiva Guberniului Transilvaniei, din perioada 1780—1848; cuprinde acte normative și regulamente privind agricultura, relațiile urbariale, probleme de comerț și credit, administrație, militare etc.

norme (arh.), v. *legislație arhivistică*.

notariat public (dipl.), instituție în care actele erau întocmite de o persoană împuternicită să le dea formă de instrument public și să le confere autenticitate doar prin apoziția semnului său manual, a semnăturii sau a unei formule scrise de „*manus publica*".

notă (dipl.). **1.** Act cuprinzînd o însemnare scrisă referitoare la o anumită chestiune; **n. circulară,** fiecare dintre comunicările cu conținut identic trimise de Ministerul de Externe tuturor misiunilor diplomatice străine acreditate în țara respectivă sau misiunilor sale diplomatice acreditate în celelalte țări, pentru a le aduce la cunoștință un anumit fapt, o dispoziție legală, o măsură protocolară etc., care interesează

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

activitatea misiunilor; **n. colectivă,** n. diplomatică sub formă de comunicare scrisă, elaborată în comun şi semnată de toţi şefii misiunilor diplomatice de la care emană şi adresată Ministerului de Externe pentru a scoate în evidenţă identitatea de vederi a semnatarilor în problema tratată; **n. diplomatică,** formă de corespondenţă oficială prin care un stat se adresează altui stat, exprimîndu-şi punctul său de vedere într-o anumită problemă, face anumite propuneri, protestează împotriva lezării unor anumite interese etc. **N. d.** sînt transmise de şefii reprezentanţelor diplomatice sau ai ministerelor (departamentelor) afacerilor externe; **n. personală, n.** diplomatică redactată sub formă de scrisoare, la persoana întîi, pe hîrtie specială cu antet şi care tratează probleme de deosebită importanţă sau informează în mod oficial despre anumite evenimente (precum schimbarea structurii de stat, încetarea temporară a funcţiilor reprezentantului diplomatic, numirea unui însărcinat cu afaceri ad-interim etc.) ori anunţă, prin şeful misiunii diplomatice, prezentarea scrisorilor de acreditare ale corpului diplomatic; **n. semnată, n.** diplomatică redactată sub formă de comunicare diplomatică cu caracter oarecum solemn, la persoana întîi sau a treia, purtînd semnătura emitentului, fiind adresată personal ministrului afacerilor externe sau şefului misiunii diplomatice acreditate pentru rezolvarea unor probleme cărora statul emitent le acordă o deosebită importanţă; **n. simultane, n.** diplomatice separate, dar cu conţinut identic, depuse din partea mai multor state cu privire la o anumită problemă. Prin recurgerea la **n. s.** se subliniază identitatea de vederi a statelor semnatare, fără a se crea impresia că acestea acţionează în mod organizat; **n. verbală, n.** diplomatică prezentată sub formă de comunicare scrisă, redactată la persoana a treia, datată dar nesemnată, purtînd sigiliul Ministerului de Externe sau al misiunii diplomatice de la care emană; este forma cea mai uzitată de **n.** diplomatică. **2. n. contabilă,** document întocmit sub formă de formulă contabilă sau de articol contabil, folosit pentru a înregistra operaţiile economice în conturi; **n. de comandă,** document emis de client către furnizor, prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate; **n. de plată,** document prin care se dispune plata unei sume către o persoană fizică sau juridică, în numerar sau prin virament din contul disponibil; **n. de rebut,** document întocmit pentru produsele fabricate, lucrările executate, serviciile prestate etc., care nu corespund calitativ standardelor, normelor interne sau condiţiilor tehnice stabilite prin contract şi, deci, nu pot fi folosite potrivit destinaţiei lor; **n. de remaniere,** document întocmit de un serviciu tehnic al unei organizaţii socialiste pe baza căruia se efectuează recondiţionarea unor produse rebutate pentru a putea fi folosite potrivit destinaţiei lor iniţiale sau unei alte destinaţii. **3.** (La pl.), cu înţelesul de *adnotări* la un text literar sau ştiinţific, oferind informaţii suplimentare de amănunt, referinţe bibliografice etc., trecute în josul paginii sau la sfîrşitul volumului adnotat; (lit.), însemnări sau reflecţii literare, privind o călătorie, un eveniment istoric sau social, un fapt etnografic etc., redate, cel mai adesea, într-un context narativ în forma eseului.

notificare (dipl.), **1.** Document din categoria scrisorilor oficiale, care cuprinde o înştiinţare oficială, scrisă pe hîrtie specială cu antet şi adresată unei persoane, prin organul competent, cu scopul de a-i pune în vedere că un fapt sau act (juridic) a fost îndeplinit ori urmează să fie îndeplinit. **2.** Comunicare oficială formulată de Ministerul de Exter-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ne sau misiunea diplomatică a statului semnatar și trimisă altui stat (altor state) prin intermediul unei note diplomatice, prin care se expune poziția statului într-o anumită problemă internațională, se indică punctul de vedere în legătură cu unele evenimente sau fapte, se informează asupra denunțării, ratificării sau aderării la tratat. **N.** este foarte răspîndită în practica diplomatică a statelor. În unele tratate internaționale este prevăzută obligația de **n.** în caz de denunțare sau de prelungire a tratatului.

notificație (dipl.), formulă însumată formularului diplomatic, prin care emitentul atrage atenția destinatarului asupra dispoziției actului. Mai des întîlnite sînt formulele „dăm de știre și facem cunoscut tuturor celor ce se cuvine..." sau „drept aceia...", sau „fac cunoscut cu această carte...". Sin. *promulgație.*

Novo plantatio (her., sig.), compoziție heraldică cuprinzînd două personaje, de obicei afrontate, avînd între ele un arbore. În heraldica europeană această compoziție simbolizează colonizare de teritoriu. Stema iconografică a Țării Românești incluzînd scena **N.** este o influență a cancelariei bizantine și exprimă evolutiv asocierea la domnie, cuplul princiar, sau sfinții Constantin și Elena, patronii mitropoliei Țării Românești.

număr de bază (arh.), termen folosit în Transilvania, în sec. XIX—XX pentru numărul din registrul intrare-ieșire al primului sau ultimului act privitor la o cauză anumită, la care sînt conexate numerele de înregistrare ale celorlalte documente privitoare la cauza respectivă.

număr de conexare (arh.), denumire folosită în Transilvania, în sec. al XIX-lea, în cadrul sistemului de registratură, după numerele de înregistrare ale actelor, pentru numerele actelor anterioare ale aceleiași cauze sau probleme. La Tezaurariatul Transilvaniei, în 1841, numărul de conexare se trecea pe coala (cămașa) de arhivă, pentru a face legătura între actele privind aceeași cauză. La instituțiile administrative locale, numărul de conexare era trecut direct pe act, dedesubtul numărului de înregistrare, tot așa și în registrul de intrare-ieșire. Germ.: *Connexions-Zahlen.*

numărul de aur (cron.), v. *crugul lunii.*

nume de familie (gen.), v. *nume patronimic.*

nume patronimic (gen.), nume transmis din generație în generație, după tată. Sin. *nume de familie.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O

ochiuri (sig.). **1.** Deschideri (incizii) făcute în suport pentru a permite trecerea mijloacelor de atașare a sigiliilor. **2.** Marcaje desenate în prealabil de către scrib pe suport și destinate a indica sigilatorului modul de sigilare și locul unde trebuie să facă deschideri.

Onciul, Dimitrie (7 noiembrie 1856, sat Straja, jud. Suceava — 20 martie 1923, București), director al Arhivelor Statului între anii 1900 și 1923. Și-a făcut studiile liceale (1868—1876) și universitare (1876—1879) la Cernăuți, iar specializarea la Viena (1879—1881). A fost profesor de istorie la Facultatea de litere din București (1896—1923) și decan al Facultății de litere și filozofie (1919—1923), precum și membru al Comisiei monumentelor istorice (1910) și președinte al acesteia (1919); în anul 1922, întemeiază și devine președinte al Comisiei consultative heraldice; a fost, de asemenea, membru corespondent (1889), titular (1905) și președinte (1920—1923) al Academiei Române. Ca director al Arhivelor Statului s-a dovedit a fi un foarte bun administrator și organizator. Eforturile sale s-au îndreptat încă de la început către rezolvarea problemei localului; refacerea clădirii Arhivelor Statului din București și dotarea acesteia cu mobilierul adecvat au durat din anul 1900 până în anul 1916. O grijă deosebită a manifestat **O.** și pentru preluările de arhivă de la instituții, în această perioadă preluîndu-se mari cantități de fonduri de arhive de la instituțiile centrale și locale. O activitate considerabilă a depus **O.** și pentru organizarea materialelor documentare în depozite, ordonarea și inventarierea fondurilor arhivistice din depozite, ca și pentru înființarea de noi arhive pe teritoriul țării, în care scop pregătește și un proiect de lege. **O.** a avut merite deosebite în valorificarea materialului documentar și sigilografic din depozitele Arhivelor Statului prin studiile sale istorice, precum și în pregătirea studenților, viitori istorici și arhiviști. Este autorul primului istoric al Arhivelor, intitulat *Din istoria Arhivelor Statului*, publicat în volumul omagial *Prinos lui D. A. Sturdza, la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 329—353.

onomastică (lingv.), disciplină lingvistică al cărei obiect de studiu este originea, formarea și evoluția numelor proprii, pe baza legilor de dezvoltare și funcționare (circulație) a acestora. Sin. *onomatologie*.

onomatologie (lingv.), v. *onomastică*.

opis (arh.), lista tuturor actelor cuprinse într-o unitate arhivistică, în care se redă, pe scurt, conținutul acestora; termenul a fost utilizat, mai ales în Moldova, pentru a denumi inventarul actelor intrate în arhivă și care era predat odată cu aceste acte; *otpisul alfavitariul actelor*, denumire a unui indice alfabetic al actelor intrate în arhivă. Sin. *perilipsis*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

oprit (her.), blazonarea unui om sau animal înfățișat ca stînd pe loc.

ordin (dipl.), document din categoria actelor normative, format dintr-un înscris care conține o dispoziție cu caracter obligatoriu dată de o autoritate sau de o persoană oficială, pentru a fi executată. În actele vechi cu aceeași accepțiune întîlnim termenii *poruncă, povelenie*; **o. de chemare,** dispoziție scrisă a unei autorități militare, prin care o persoană din cadrele de rezervă ale armatei este chemată la unitate; **o. circular, o.** întocmit de către o autoritate în mai multe exemplare identice și trimis concomitent la mai multe persoane fizice sau juridice aflate în subordine; **o. de front,** dispoziție scrisă, emisă zilnic în cadrul fiecărei unități, instituții sau formații militare independente. Cuprinde dispozițiile comandantului referitoare la organizarea serviciului de zi și la bunul mers al activității de ansamblu în unitatea respectivă; **o. de luptă, o.** pe care îl dă comandantul în situații de luptă pentru traducerea în viață a hotărîrii luate. Se adresează direct comandanților în subordine și cuprinde misiunea de luptă a unităților și subunităților; **o. de plată,** dispoziție scrisă, cu caracter economic, dată către o bancă, pentru ca aceasta să plătească o sumă în numerar sau în cont de virament unei persoane fizice sau juridice. Sin. *ordonanță de plată;* **o. de serviciu,** act prin care cineva primește o însărcinare oficială; **o. de zi,** denumire pentru actul prin care comandantul se adresa întregii unități militare în anumite ocazii solemne (sărbători naționale, victorii, evidențieri).

ordonanță (dipl.), document din categoria actelor normative, care cuprinde o dispoziție scrisă, cu caracter executoriu, emanată de la o autoritate administrativă sau judecătorească și care, de obicei, este adusă la cunoștință prin afișare; **o. de plată,** v. *ordin de plată.*

ordonanță de adjudecare (dipl.), v. *act de hareciluire.*

ordonare (arh.), operațiune de grupare a unităților arhivistice în cadrul fondurilor sau colecțiilor după criterii dinainte stabilite: cronologic, cronologic-structural, structural-cronologic, alfabetic, pe probleme, pe corespondenți etc.; criteriul este stabilit în funcție de cantitatea și calitatea documentelor ce se ordonează și este înscris în planul metodic de lucru; **o. alfabetică,** grupare a unităților arhivistice din cadrul unui compartiment sau serie, în ordine alfabetică. **O.** se folosește pentru unitățile arhivistice de același fel: dosare personale, caziere, dosare de clienți etc.; **o. cronologică,** grupare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție potrivit datei de creare a lor. În cazul în care data emiterii documentului lipsește, se ia în considerare data înregistrării acestuia. Unitățile arhivistice care au în cuprinsul lor transumpturi, se ordonează potrivit datei documentului-cadru. **O.** documentelor scrise pe același suport se va face ținîndu-se seama de data celui mai vechi document; **o. cronologică, pe probleme,** grupare a documentelor din cadrul unui fond sau colecție pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. Metoda de **o.** se folosește pentru fondurile ai căror creatori nu au avut compartimente, cînd schema de organizare a creatorului de fond nu poate fi reconstituită sau atunci cînd dintr-un fond s-au păstrat puține documente; **o. cronologic-structurală,** grupare a unităților arhivistice dintr-un fond pe ani, iar în cadrul anilor pe compartimente (serii). Metoda **o.** se folosește la ordonarea fondurilor ai căror creatori au suferit mai multe transformări organizatorice în decursul activității.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

o. pe categorii (a registrelor), gruparea registrelor unui fond în două categorii: registre-instrumente de evidență și informare (care țin loc de inventare) și alte genuri de registre. În cadrul fiecărei categorii, registrele se ordonează cronologic; **o. pe cauze,** grupare a unităților arhivistice create de instanțele judecătorești pe cauze: civile, penale, comerciale etc.; **o. pe compartimente (sau serii),** grupare a unității arhivistice dintr-un fond pe compartimentele care le-au creat sau pe activități (serii); **o. pe corespondenți,** grupare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție în funcție de emitenți. Metoda de **o.** se folosește îndeosebi la organizarea fondurilor personale și familiale; **o. pe domenii,** grupare a documentelor dintr-un fond sau colecție arhivistică pe domeniile (sau moșiile) la care se referă. **O.** se efectuează îndeosebi în cazul fondurilor ecleziastice, personale și familiale; **o. pe fascicule,** grupare a documentelor în fascicule, după felul în care au fost constituite de către creatorul de fond; **o. pe genuri,** grupare a documentelor după felul lor: pergamente, hărți, schițe, planuri, stampe, sigilii, fotografii, proiecte, microfilme, chemări, proclamații, manifeste, registre, condici etc.; **o. pe probleme,** grupare a documentelor în funcție de problemele la care se referă; **o. pe serii-cronologic,** grupare a unităților arhivistice ale unui fond pe categorii de documente, constituite după anumite criterii în succesiunea dată de creator; **o. structural-cronologică,** grupare a unităților arhivistice dintr-un fond, pe compartimente (serii), în cadrul acestora pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. **O.** se folosește la ordonarea fondurilor ai căror creatori au avut aceeași formă de organizare sau au suferit puține modificări în structură de-a lungul activității lor.

organe care îndeplinesc atribuții speciale cu privire la Fondul Arhivistic Național (arh.). a) *Direcția generală a Arhivelor Statului* din cadrul Ministerului de Interne pentru: documentele scrise, tipărite, fotografice, precum și pentru sigilii și ștampile; b) *Arhiva Națională de filme* din subordinea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, pentru documentele cinematografice; c) *Radioteleviziunea Română* pentru documentele fonice și video, precum și pentru filmele de televiziune. Aceste organe sînt stabilite prin Decretul nr. 472/1971 privind „Fondul Arhivistic Național al R.S.R.". Organele prevăzute îndeplinesc următoarele atribuții principale, în raport de natura documentelor respective: a) elaborează norme tehnice pentru desfășurarea activității arhivistice; îndrumă și controlează aplicarea acestora; b) preiau de la organizațiile socialiste și celelalte organizații documentele care se păstrează permanent, în condițiile și termenele legale și asigură condițiile necesare conservării lor. Pentru documentele de importanță deosebită, organizează un fond de asigurare pe bază de microfilme și alte forme de reproducere adecvate; c) informează instituțiile științifice și cultural-educative din țară asupra documentelor pe care le dețin și care conțin date privind domeniul lor de activitate; d) editează publicații de specialitate; e) întreține și dezvoltă relații cu organizații din străinătate, în vederea schimbului de informații în domeniul arhivistic și al schimbului de documente și reproduceri de pe acestea; asigură aplicarea convențiilor și acordurilor internaționale privind domeniul arhivistic și iau parte la congrese și conferințe internaționale în sfera lor de activitate.

organizare a fișierelor (arh., inf.), reguli precise pentru determinarea pozițiilor înregistrărilor în fișier, în funcție de structura internă a aces-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tuia, precum și a modului în care programul are acces la date stabilite pentru facilitarea schimbului de informații între programe, memorii și fișiere. Stabilirea poziției înregistrării în fișier se face pe baza unui algoritm utilizat atît la crearea cît și la regăsirea datelor. Se folosesc trei moduri de o.: secvențial, indexat secvențial și direct (aleator).

organizare directă (arh., inf.), organizare care presupune dispunerea în fișier a înregistrărilor, conform unui algoritm de randomizare, folosit atît la crearea cît și la exploatarea fișierului. Accesul la o înregistrare se face dînd ca informație de control fie identificatorul care conține adresa absolută a înregistrării, fie cheia de acces la înregistrare.

organizare indexat secvențială (arh., inf.), organizare care presupune crearea pentru fișierele organizate secvențial a unui index al identificatorilor înregistrărilor, dispuși în ordine crescătoare; se face numai pentru fișierele create pe discuri magnetice.

organizare internă a fondului (arh.), acțiune de organizare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție potrivit schemei de organizare a creatorului sau pe baza metodei de ordonare adoptată prin planul metodic de lucru.

organizare secvențială (arh., inf.), organizare care presupune dispunerea înregistrărilor într-o ordine de succesiune crescătoare sau descrescătoare a unui identificator conținut în interiorul fiecărei înregistrări (număr de ordine, cheie, cod, valoare etc.); se poate face pentru fișiere pe orice tip de suporți.

original (dipl.), formă completă a actului, avînd toate semnele de validare și, în consecință, valoare probatorie juridică deplină.

origine (gen.), apartenență prin naștere la o anumită familie. Sin. *stirpe*.

orizmo (dipl.), v. *poruncă*.

orînduială (dipl.), termen folosit pentru actul normativ care conține o hotărîre emanată de la o autoritate. Sin. *ordin*.

összeirás (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX pentru conscripțiile efectuate în vederea stabilirii obligațiilor de impozit sau a prestațiilor feudale. V. *conscripție*.

ostie (sig.), substanță albicioasă obținută din amidon de grîu, utilizată la confecționarea sigiliilor. S-a folosit în special pentru sigiliul timbrat, fiind plasată sub foița-timbru pe care se aplica matricea sigilară. Este o influență a cancelariilor din Apusul Europei. Sin. *cocă*.

otnoșenie (dipl.), termen utilizat în prima jumătate a sec. al XIX-lea, în Moldova, pentru o comunicare sau adresă oficială ori pentru un raport oficial.

oxia (pal.), denumire grecească a accentului ascuțit (') în scrierea chirilică.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

P

pachet de arhivă (arh.), grup de documente cuprinse şi legate între două coperţi de carton detaşabile. Organizarea pe pachete a arhivei s-a realizat în scopul protecţiei şi manipulării mai uşoare a documentelor. În ultimul timp se procedează la înlocuirea **p.** cu cutii de arhivă care prezintă avantaje în ce priveşte protejarea documentelor împotriva prafului, luminii, solicitărilor mecanice etc.

pachet de discuri magnetice (arh., inf.), v. *disc magnetic.*

pact (dipl.), document diplomatic cu caracter deosebit de solemn care consemnează un acord de voinţă încheiat între două (**p.** *bilateral*) sau mai multe state *(***p.** *multilateral)*, în special în scopul menţinerii păcii sau al colaborării strînse între semnatari, reglementînd probleme ale securităţii reciproce sau colective, ale ajutorului reciproc, ale neagresiunii sau stabilind anumite principii obligatorii în politica externă a statelor semnatare. Spre deosebire de acord, este semnat totdeauna de şefii statelor semnatare. Ca şi tratatul, este scris concomitent în limbile statelor semnatare, cu respectarea formularului diplomatic, dar, faţă de acesta, are un caracter mai solemn. După natura înţelegerilor încheiate între state, pactele sînt de diverse feluri: **p.** *de neagresiune*, **p.** *de asistenţă mutuală*, **p.** *defensiv*, **p.** *economic* etc.

paieric (pal.), semn diacritic cu dublă valoare fonetică: palatalizează consoanele şi înlocuieşte ierul (Ъ sau Ь) neaccentuat; se scrie întotdeauna între rînduri, la umărul literei.

pajură (her.), partea superioară a hampei steagului. Această denumire s-a impus de la pasărea heraldică plasată de obicei în vîrful hampei. Uneori a avut şi sensul de *stemă.*

pal (her.), v. *piese onorabile.*

paleografie, ştiinţă specială a istoriei care se ocupă de studierea izvoarelor scrise vechi, de cunoaşterea, descifrarea şi transcrierea acestora, furnizînd informaţii privind evoluţia grafemelor, a suportului, a instrumentelor de scris; **p.** oferă date cu ajutorul cărora se pot deosebi copiile, falsurile de original, şi se pot localiza şi data textele neidentificate; termenul de **p.** a fost pus în circulaţie de Bernard de Montfauçon în lucrarea „La Paleographie grèque", Paris, 1708.

palimpsest (dipl., pal.), pergament sau alt tip de document, scris pe pergament, care a fost şters prin răzuire şi refolosit la redactarea unui nou document şi pe care se mai văd urmele vechilor litere. Prin tehnici moderne textul iniţial al unui **p.** poate fi citit, ducînd la obţinerea unor informaţii valoroase referitoare la trecut. Se pare că refolosirea pergamentelor a fost o măsură de economie practicată în cancelariile me-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dievale de la care deținem **p.** (ex.: Arh. St. București, Pecеți, nr. 159, cu data: 1545 [7035] sept. 17, Hîrlău).

Palladium Coronense (dipl.), codice manuscris în folio, legat în piele, care conține copiile documentelor mai importante din arhiva orașului Brașov din perioda 1353—1865. **P.** a fost întocmit în anul 1714 de către Johann Albrich, fiind completat ulterior de arhivarii orașului Brașov pînă la 1865.

palmat (her.), înfățișarea unui braț care își arată palma.

panachidă (pal.), tăbliță de lemn acoperită cu ceară naturală, folosită la mijlocul sec. al XVIII-lea pentru învățarea scrierii chirilice.

pană (pal.), ustensilă de scris întrebuințată în antichitate și în evul mediu. Era făcută din pene de pasăre, de obicei de gîscă, ascuțite și tăiate la vîrf. **P.** de gîscă s-a folosit începînd din sec. al XIII-lea pînă către sfîrșitul sec. al XIX-lea. V. și *instrumente de scris și auxiliare*.

panoplie (her., sig.), termen indicînd arme, steaguri sau instrumente muzicale, aranjate simetric sub scut (peste care se așează scutul). (Fig. 38).

papirus (dipl., pal.), suport pentru scris, fabricat din fire de papirus, special preparate prin strivirea fibrelor plantei și suprapunerea a două straturi dispuse perpendicular unul peste altul; **p.** ext. manuscris care are un astfel de suport.

par. 1. (dipl.), denumire folosită în Transilvania medievală pentru al doilea original la chirografele eliberate de locurile de adeverire (v *chirograf*), după care se putea elibera un act autentic nou (v. *transumpt*) în cazul pierderii primului chirograf original de către beneficiar. **2** (her.), v. *piese onorabile*. Sin. *pal, țeapă*.

parasime (her., sig.), însemne utilizate de o persoană sau instituție pentru a-și defini atributele și rolul său în societate.

Fig. 38. *1823 iunie 2*. Sigiliul lui Grigorie Filipescu, mare spătar, avînd în cîmp o sabie, aluzie la dregătoria pe care o deținea. Scutul, cuprinzînd mobila respectivă, este plasat pe o panoplie de steaguri.
M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, București, 1976, p. 145.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

parasolar (arh., cons.), element de construcție realizat la depozitele de arhivă pentru a împiedica pătrunderea razelor solare, în scopul protecției documentelor depozitate.

parolă (arh., inf.), v. *cheie de acces.*

partițiune (her.), împărțire realizată în cîmpul scutului.

pas (dipl.) **1.** Termen utilizat pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea în unele regiuni ale țării pentru *pașaport.* **2.** Sub forma *pasus*, termen utilizat în regiunile de graniță din Transilvania și Banat, pentru *permisul de liberă trecere* în statele vecine.

pascalie (cron.), calendar perpetuu cu tabele și însemnări care ajută să se găsească data Paștilor și a celorlalte sărbători mobile pentru orice an.

paternitate (gen.), legătura de sînge sau juridică dintre tată și copilul său. Se deosebesc: *paternitate legitimă*, rezultată din căsătorie; *paternitate naturală*, în afară de căsătorie; *paternitate civilă*, creată prin adopțiune, printr-un act juridic.

patologia cărții (arh., cons.), domeniu de activitate care se ocupă cu studiul cauzelor de degradare al formelor și simptomelor de deteriorare, precum și cu elaborarea metodelor de restaurare a cărților care fac parte din patrimoniul cultural.

Patrimoniul Cultural Național al Republicii Socialiste România, totalitatea marilor vestigii ale istoriei și civilizației făurite de-a lungul istoriei pe teritoriul României, a creațiilor literar-artistice, științifice și tehnice, a căror valoare a fost consacrată de-a lungul timpului, precum și a valorilor aparținînd tezaurului cultural universal existente pe teritoriul țării noastre. Fac parte din **P.** bunurile cu valoare deosebită istorică sau documentară, care reprezintă mărturii importante privind dezvoltarea istorică a poporului român și a omenirii în general, iar în acest context și Fondul Arhivistic Național păstrat de Arhivele Statului.

patronimie (gen.), ramură a genealogiei care se ocupă de evoluția numelor după tată într-o familie.

pavilion (her., sig.), ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptușit cu hermină, brodat cu franjuri și ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare își adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar și în armele de stat, fără baldachin, semnificația păstrîndu-se totuși.

păstrare a documentelor (arh., cons.), v. *conservare a documentelor.*

păstrătorul sigiliilor (sig.), persoană în atribuțiile căreia intră păstrarea și utilizarea matricei sigilare într-o cancelarie. În cancelaria Țării Românești și a Moldovei, funcționarul domnesc investit cu sarcina de a păstra și aplica matricea (sau matricele) sigilară a domnului a fost *marele logofăt.* Ulterior acesta a fost ajutat de logofătul al II-lea și logofătul al III-lea. În sec. al XVIII-lea acest dregător s-a numit *muhurdar.* Sin. *conservator sigilii.*

pecetar (sig.), persoana care fabrica matrice sigilare. **P.** făcea parte din breasla argintarilor sau giuvaergiilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pecete (sig.), v. *sigiliu.*

pecete ataşată, v. *sigiliu atîrnat.*

pecete atîrnată (sig.), v. *sigiliu atîrnat.*

pecete inelară (sig.), v. *sigiliu inelar.*

pecetluita (dipl.), foaie fiscală individuală, conţinînd cotele de dare ale fiecăruia.

peclu (arh.), formular emis de forurile ecleziastice prin care se anunţa public o viitoare căsătorie şi data ei.

peliculă safety (security) (arh., cons.), v. *peliculă.*

peliculă sonoră (arh.), v. *bandă sonoră.*

pensulare (arh., cons.), tehnica de aplicare a unei soluţii, cu ajutorul pensulei, pe suprafaţa unui obiect. În cadrul activităţilor de restaurare se efectuează frecvent pensulări de adezivi sau alte substanţe în funcţie de tratamentele aplicate.

per procuram (dipl.), menţiune, mai ales în documentele juridice din Transilvania în sec. XVIII—XIX, exprimînd participarea titularului unei acţiuni printr-un împuternicit. Scris şi prescurtat: *p.p.*

pergament (pal.), material folosit ca suport pentru scriere, obţinut prin prelucrarea specială a pielii anumitor animale (oaie, capră, viţel, iepure, miel). S-a folosit din cele mai vechi timpuri pînă în sec. al XVIII-lea. A înlocuit treptat papirusul şi a fost înlocuit de hîrtie. În prezent se foloseşte pentru facsimilarea unor manuscrise mai importante; **p. vegetal,** pergament obţinut în perioada contemporană prin tratarea cu acid sulfuric sau clorură de zinc a unei hîrtii speciale; p. ext. document scris pe un asemenea suport. V. *suport grafic al documentului.*

perghel (pal.), instrument ascuţit, ca un compas, pentru împuns şi zgîriat, care se folosea în cancelariile medievale pentru fixarea distanţelor egale între rînduri şi la legatul manuscriselor. Sin. *restav, punctorium.* V. şi *instrumente de scris, compas.*

perilipsis (arh.), v. *opis.*

perioadă cronologică (cron.), şir determinat de ani, care se repetă, servind ca un element secundar la verificarea celorlalte date cronologice pe care le însoţeşte. V. *indictionul, crugul lunii.*

perlecta et correcto (dipl.), însemnare de cancelarie în documentele latine medievale, privind Transilvania, referitoare la citirea şi corectarea documentului înainte de validare.

perlectum, ratificatum, subscriptum (dipl.), formulă folosită în Transilvania la sfîrşitul unor categorii de documente (de ex. procese-verbale) din sec. XVIII-XIX, exprimînd procedurile urmate înainte de validarea prin semnătură.

permanenţă a hîrtiei (arh., cons.), gradul de stabilitate chimică a hîrtiei în funcţie de care aceasta poate avea un comportament foarte bun la păstrare îndelungată. **P.** se deosebeşte de durabilitate care exprimă gradul de rezistenţă mecanică şi flexibilitate necesară unei mînuiri şi utilizări intense a hîrtiilor.

permis (dipl.), document din categoria documentelor semiimprimate, cuprinzînd o autorizaţie oficială, eliberată de un for competent, în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

virtutea căreia persoana menționată în **p.** poate beneficia de anumite drepturi sau poate exercita o anumită profesiune etc.; ca document de arhivă se păstrează în fondul personal al unei personalități, atunci cînd prezintă importanță istorico-documentară.

peronat (her.), termen ce indică plasarea unei mobile pe un piedestal cu una sau mai multe trepte.

personalia (dipl.), termen folosit în actele juridice din Transilvania în sec. XVIII—XIX, care se referă la datele personale (nume, vîrstă, religie, stare civilă, dependență personală etc.) ale inculpaților sau martorilor, consemnate înainte de dispozițiile propriu-zise. Scris și prescurtat *pers.*

pertinent (arh., inf.), calitatea unei informații sau a unui document de a satisface cerințele obiective de informare ale unui beneficiar.

pesticide (arh., cons.), substanțe chimice cu acțiune toxică asupra unor agenți halogenici dăunători. În funcție de organismele pe care le distrug există substanțe bactericide, fungicide, nematicide, insecticide, raticide, erbicide. **P.** se folosesc în depozitele de arhivă pentru prevenirea și combaterea proceselor de biodeteriorare a documentelor.

pete fungice (arh., cons.), pete de deteriorare a documentelor, rezultate în urma degradării acestora de către ciupercile de mucegai. **P.** sînt diferite atît sub aspectul culorii, cît și în ce privește mărimea, forma de contur, consistența, grosimea, gradul de pătrundere în structura suportului etc. În multe cazuri, în dreptul acestor pete, suportul grafic este profund degradat, iar cerneala este descompusă uneori pînă la dispariția totală. Sin. *pigmentație fungică.*

pH (arh., cons.), logaritmul cu semn schimbat al concentrației în ioni de hidrogen (H^+). **pH** are valori cuprinse între 0 și 14. Valorile 0—7 definesc un mediu acid; **pH**-ul 7 este caracteristic mediilor neutre, iar valorile 7—14 definesc mediile alcaline. **pH** este un indice important care caracterizează starea chimică a hîrtiei pe care sînt scrise documentele. În cazul în care valoarea **pH** a hîrtiei coboară sub 6, este necesar tratamentul de neutralizare a documentelor, deoarece coborîrea prea accentuată a **pH** duce la fragilizarea hîrtiei.

pierdere (tăcere) (cifră sau coeficient de p.) (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante nerecăsite și numărul total al documentelor relevante existente în colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

piese heraldice (her.), suprafețe diferite ca smalt de restul cîmpului scutului, create în interiorul acestuia prin linii drepte sau curbe. Se cunosc *piese onorabile* (de prim ordin și de al doilea ordin) și *piese mai puțin onorabile* ale scutului: dintre *piesele onorabile* se întîlnesc des *capul* (sau *șeful*), *talpa*, *palul*, *fascia*, *banda*, *bara*, *crucea*, *crucea în curmeziș*, *furca*, *căprioru*, *scutul în inimă*, *franc cartierul* etc. Dintre piesele mai puțin onorabile cele mai folosite sînt: romburile, bezanții, turtele etc.

piese onorabile ale scutului (her.), suprafețe ale scutului diferite ca smalt de restul cîmpului, realizate prin trasarea unor linii drepte, oblice sau curbe, după cum urmează: a) *șeful* se obține prin trasarea unei linii orizontale în partea superioară a scutului (Fig. 39), b) *talpa* sau *cîmpia* este realizată prin trasarea unei linii orizontale în partea infe-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

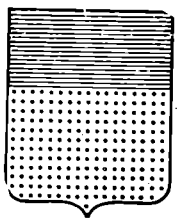

Fig. 39. Piese onorabile ale scutului.

rioară a scutului, c) *palul* este obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului, d) *brîul* este obținut prin trasarea a două linii orizontale în centrul scutului, e) *banda* este realizată prin două linii oblice duse din colțul drept superior spre colțul stîng inferior, f) *bara* se realizează prin două diagonale duse din colțul stîng superior spre colțul drept inferior, g) *crucea* este obținută prin suprapunerea palului cu brîul, h) *crucea în curmeziș (săritoarea)* se realizează prin suprapunerea benzii cu bara, i) *furca* este obținută prin combinarea părții superioare a crucii în curmeziș cu palul, j) *furca răsturnată* este realizată din combinarea părții inferioare a crucii în curmeziș cu palul, k) *căpriorul* sau *șevronul* se obține prin unirea benzii cu bara pe o porțiune de 3/4 din suprafața lor.

pietate (her.), termen prin care se definesc picăturile de sînge scurse din pieptul pelicanului (pentru a-și hrăni puii) și care sînt reprezentate în alt smalt decît respectiva pasăre.

pigmentație fungică (arh., cons.), v. *pete fungice.*

pisar (pal.), v. *grămătic.*

pitac (dipl.), act care transmite o poruncă, o ordonanță a domnului sau a marelui agă.

placă fotografică (arh.), v. *fotocopie.*

plaivaz (pal.), ustensilă, făcută cel mai adesea din plumb, care se folosea pentru scriere. Sin. *condei.* V. și *instrumente de scris.*

plan (arh.), document cartografic, constînd dintr-o reprezentare grafică prin desen tehnic, executat în tuș negru sau color, pe hîrtie specială etc., la o scară pînă la 1:20 000, a unui teren, a unei construcții, a unei instalații etc., scara fiind întocmită fie în sistemul metric, fie în alt sistem de măsură. **P.** pot fi de mai multe feluri și anume: pentru același obiectiv există un **p.** *de ansamblu*, mai multe **p.** *de detalii* și mai multe **p.** *parțiale.* Toate **p.** aceluiași obiectiv constituie o unitate arhivistică.

plastografie (dipl.), v. *act fals.*

pleno titulo (dipl.), indicație de cancelarie sau de registratură, folosită în Transilvania în sec. XVIII—XX pe concepte, privind scrierea completă a titulaturii destinatarului în documentul original. Scris și prescurtat *p.t.*

plicatură (sig., dipl.), manșetă lată de cîțiva centimetri, obținută prin îndoirea înăuntru a părții de jos a suportului documentului de care se prindea șnurul ce lega sigiliul de documente. Este specifică cancelariei domnești a Moldovei; în Țara Românească **p.** a fost folosită, mai mult, în sec. XVII—XVIII și a avut o formă specială, respectiv era mai lată în centru și se îngusta spre margini.

plin (her.), termen care indică faptul că toată suprafața scutului sau a unui cartier este alcătuită dintr-un singur smalt și nu poartă nici o piesă sau mobilă heraldică.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pliroforie (dipl.), termen utilizat în unele documente din Țara Românească la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea pentru a denumi o informație scrisă.

plîngere (dipl.), v. *jalbă*.

plop (her., sig.), v. *copac*.

poliță de protecție (arh., cons.), ultima poliță de sus a unui raft, pe care nu se depozitează arhiva și care are rol de protecție împotriva depunerii prafului pe documente.

portocaliu (her.), culoare utilizată la alcătuirea stemelor. Se reprezintă convențional prin linii diagonale ce pornesc din colțul drept superior suprapunîndu-se cu altele verticale. V. *smalțuri*.

poruncă (dipl.), act domnesc care cuprinde un ordin, consemnînd și pedeapsa pentru cei ce nu-l respectă. Sin. *orizmo*, *poveleanie*.

post scriptum (dipl.), indicație de cancelarie sau de registratură, folosită în documente latino-medievale din Transilvania după sec. al XVI lea, care precede un text adăugat uneori la documente, după terminarea și iscălitura lor. Scris și prescurtat: *p.s.*

Postale (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1648—1869, regulamente și contracte privind serviciul de poștă.

poveleanie (dipl.), v. *poruncă*.

pozitiv (arh.), copie de cinedocument sau de fotodocument executată după negativul sau contratipul respectiv sub formă de fotografie, imaginea cu distribuția părților luminoase și întunecate și a culorilor, în cazul fotografiilor-color, fiind conformă cu cele ale obiectivului reprezentat.

practica (arh.), document întocmit în prezența divanului domnesc și care putea apărea sub formă de jurnal, hotărîre etc., caracteristic pentru sec. al XIX-lea. Era numit și „practicaua divanului".

practică arhivistică (arh.), aplicarea cunoștințelor teoretice de arhivotehnie (crearea, selecționarea, organizarea și folosirea documentelor) în munca arhivistică.

praeiuncturalia (arh.), v. *Conjuncturalia*.

praesentatum (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, urmată de data primirii (prezentării) documentului. Mențiunea **p.** era scrisă de obicei de către șeful instituției. Scris și prescurtat: *praes*.

praesidialia (arh.), mențiune, scrisă de obicei în formă prescurtată *praes*. lîngă numărul de emitere sau de înregistrare a documentelor, pentru a indica apartenența documentelor respective la seria de acte prezidiale, constituite la instituțiile administrative din Transilvania la începutul sec. al XIX-lea.

preambul (dipl.), v. *arengă*.

precizie (cifră sau coeficient de **p.**) (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante regăsite și numărul total al documentelor re-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

levante existente în colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

preluare de documente (arh.), operațiune de luare în primire, de către Arhivele Statului, a fondurilor și colecțiilor deținute de organizațiile socialiste, celelalte organizații, culte și persoane fizice **P.** se efectuează după ce fondurile și colecțiile au fost ordonate, selecționate și inventariate. **P.** de la organizațiile socialiste se efectuează pe baza instrumentelor de evidență, iar de la persoanele fizice în baza procesului verbal de predare-preluare întocmit în acest scop. **P.** constituie forma principală de completare a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului. V. *completare a arhivei.*

prelucrare a fondului (arh.), totalitatea operațiunilor arhivistice efectuate asupra unui fond sau colecții, în vederea punerii acestora la dispoziția cercetării științifice (ordonare, selecționare, inventariere). S-a mai folosit și expresia „prelucrare tehnico-științifică a materialului documentar".

prelucrare a informațiilor (arh., inf.), reprezentarea prescurtată și sistematizarea informațiilor obținute prin analiza unui document sau a unui grup de documente.

prelucrare chimică a peliculei gelatino-argentice (arh., cons.), ciclu de operații în urma căruia imaginea latentă a peliculei expuse este transformată în imagine stabilă. Principalele etape ale acestui ciclu sînt revelarea, fixarea, spălarea, uscarea.

prelucrarea morfologică (arh., inf.), prelucrarea listei de termeni aleși ca descriptori în tezaur, în conformitate cu un ansamblu de reguli privind forma gramaticală de apariție a descriptorilor.

prelucrare semantică (arh., inf.), prelucrarea termenilor în vederea stabilirii relațiilor de sinonimie, omonimie și polisemie dintre aceștia.

presă de laminare (arh., cons.), termopresă formată din două platane cu posibilități de reglare a presiunii și temperaturii, folosită pentru placarea documentelor cu folii termoplaste în cursul operațiunilor de restaurare și consolidare. Sin. *laminator.*

prescurtare (pal.), scriere pe scurt a intitulației, titlului, a denumirilor sau a oricărui cuvînt dintr-un manuscris prin eliminarea, îmbinarea sau scoaterea deasupra rîndului a unor litere. Prin **p.** se urmărește, în primul rînd, economisirea spațiului și a materialului de scris. În paleografie tipurile de **p.** sînt clasate în funcție de metoda folosită: **p.** prin contracție, **p.** prin ligatură sau îmbinare, **p.** prin litere înscrise, **p.** prin siglă, **p.** prin suspensie sau trunchiere, **p.** prin suprascriere sau cat. Sin. *abreviere.* V. și *criptogramă, monocondil, monogramă;* **p. prin contracție,** sistem de comprimare a unui cuvînt prin trei metode principale: păstrarea primei și ultimei litere: гь, хс păstrarea a trei litere: мти, чрь, păstrarea a patru sau mai multor litere: πρρκ. Sistemul s-a folosit în scrierea manuscriselor latine, grecești și slave, dar a căpătat o largă utilizare în textele slavo-române și în textele chirilice românești, mai ales în prima perioadă. V. și **p.** *prin ligatură sau îmbinare;* **p. prin ligatură (sau îmbinare),** sistem de prescurtare prin care două sau mai multe litere vecine, care au în constituția lor elemente comune, sînt unite între ele. S-a folosit sporadic în paleografia slavă și ca o particularitate de scris în cea slavo-română; se întîlnește des în scrisul chirilic românesc — între *t-r* și *t-e.* — din sec. XVII și XVIII ca o legătură firească între litere; este socotită a fi începutul scrisului cursiv.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În textele slavo-române îmbinarea este de obicei simplă în cuprinsul manuscrisului și ornată în titluri sau în subscrierea neautografă a domnilor. V. **p.** *prin contracție, monocondil, monograme;* **p. prin litere înscrise,** sistem de **p.** prin care una, două sau mai multe litere se înscriu în interiorul unei litere majuscule. Sistemul, folosit inițial în manuscrisele bizantine, a fost preluat în cele vechi slave și de aici în textele slavo-române și româno-chirilice în care a avut o largă răspîndire și dezvoltare; **p. prin siglă,** sistem de prescurtare prin care litera inițială reprezintă întregul cuvînt. A fost folosită în scrierea grecească, latină, slavă, și de aici în cea slavo-română (sporadic) și în cea româno-chirilică. Sigla dublă conservă primele două litere sau, cînd inițiala se repetă în corpul cuvîntului, pe aceasta și dublarea sa. De obicei este semnalată de *titlă.* (V.); **p. prin suprascriere** (sau **cat**), sistem de prescurtare prin care una, două sau trei litere din corpul sau finala cuvîntului sînt scoase din rînd și transcrise în spațiul dintre rînduri. Suprascrierea însoțește **p.** prin contracție. Sistemul, întrebuințat sporadic în manuscrisele vechi slave după model bizantin (unde se prescurtau astfel *nomina sacra*), a fost preluat și dezvoltat în manuscrisele româno-slave și româno-chirilice. Cele mai frecvente sînt cazurile de suprascriere pe un singur cat, dar se întîlnesc suprascrieri pe două și chiar trei nivele. În manuscrisele slavo-române se ridică peste rînd de obicei consoane și numai cu titlu de excepție vocala. În manuscrisele româno-chirilice este suprascrisă în mod obișnuit vocala. V. *prescurtare prin contracție*; **p. prin suspensie** (sau **trunchiere**), sistem de comprimare a cuvîntului prin omiterea părții finale și păstrarea silabei inițiale. De obicei, consoana care încheie silaba se suprascrie. În cazurile în care silaba are terminație vocalică se preia consoana silabei următoare și, de asemenea, se suprascrie. Sistemul este foarte apropiat de cel al **p.** prin contracție, siglă și suprascriere.

prevenirea și stingerea incendiilor în depozitele de arhive (arh., cons.), acțiune cu caracter permanent, efectuată începînd cu faza de proiectare a construcției și continuată pe toată durata existenței depozitului, ce constă dintr-un ansamblu de măsuri avînd ca scop limitarea posibilităților de declanșare a incendiului, iar în cazul producerii acestuia, intervenția rapidă pentru limitarea pagubelor. **P.** cuprinde activități tehnice (proiectare, dotare cu instalații de alarmare, mijloace de intervenții etc.) și activități de instruire a personalului pentru cunoașterea normelor de lucru în depozite, a modului de intervenție în caz de incendiu, a posibilităților de evacuare. Un mijloc de prevenire a incendiilor este și *ignifugarea spațiilor* (v.).

primogenitură (gen.), primul copil născut într-o familie care avea, de obicei, drepturi mai mari decît frații care urmau; potrivit legislației actuale a țării noastre toți copiii născuți într-o familie au drepturi egale.

principii ale cercetării genealogice (gen.), principii care trebuie să stea la baza studiilor genealogice: 1) **p.** numelui; 2) **p.** prenumelui; 3) **p.** proprietății; 4) **p.** generațiilor genealogice.

principii de ordonare a unui fond sau colecții arhivistice (arh.), totalitatea criteriilor ce stau la baza activității de organizare internă a unui fond sau colecții. V. *ordonare.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

principiul apartenenței la fond (arh.), principiu de fondare potrivit căruia unitățile arhivistice rezultate din activitatea unui creator aparțin aceluiași fond. V. *apartenența documentelor la un fond arhivistic.*

principiul indivizibilității fondului arhivistic (arh.), v. *principiul integrității fondului arhivistic.*

principiul integrității fondului arhivistic (arh.), principiu de fondare potrivit căruia toate unitățile arhivistice provenite de la același creator formează și se păstrează într-un singur fond. V. *integritatea fondului arhivistic.* Sin. *principiul indivizibilității fondului arhivistic, principiul provenienței fondului arhivistic.*

principiul istorismului (arh.), principiu de fondare, potrivit căruia un fond se constituie după modul de organizare dat de creator, ținîndu-se seama de modificările survenite în structura acestuia în raport de condițiile concret istorice care le-au generat. V. *continuitate a fondului arhivistic.*

principiul pertinenței (arh.), principiu de fondare potrivit căruia unitățile arhivistice sînt ordonate, după conținut, tematic, alfabetic, geografic etc., indiferent de fondul din care fac parte. Metoda a fost folosită la Arhivele Statului în sec. al XIX-lea.

principiul provenienței (arh.), v. *principiul integrității fondului arhivistic.*

privilegiu (dipl.), document diplomatic solemn caracteristic evului mediu, emis de suverani (domn, rege, principe), precum și de alte autorități laice sau ecleziastice cu jurisdicție publică și drept de a avea sigiliu autentic propriu și care cuprinde dispoziții cu caracter perpetuu în favoarea beneficiarului și a urmașilor săi, referitoare la acordarea unor avantaje, drepturi, scutiri de obligații ori distincții sociale, scrise de obicei pe pergament într-o formă exterioară deosebită, cu respectarea formularului diplomatic și a formulelor de validare, întărit inițial cu sigiliu atîrnat, apoi și cu sigiliu aplicat și avînd valoare probatorie deplină. **P.** era acordat atît unei persoane, cît și unui grup sau unei categorii sociale, unui oraș, unei mănăstiri. În feudalism se acordau breslelor meșteșugărești **p.** purtînd și denumirea de **p.** *statute ale breslașilor.* Ex. **p.** *breslei tăbăcarilor transilvăneni* dintre anii 1736—1786, **p.** *de comerț acordat orașului Brașov de voievodul Vladislav I (Vlaicu-Vodă) al Țării Românești,* la 20 ianuarie 1368, scris în limba latină, fiind cel mai vechi **p.** de comerț cunoscut, acordat de un domn român și, totodată, primul act diplomatic.

procedeul Barrow (arh., cons.), v. *metoda Barrow.*

proces-verbal (dipl.), **1.** Document cu caracter juridico-administrativ în care o autoritate competentă consemnează, sub semnătura sa și a celui implicat, o acțiune juridico-administrativă sau un fapt ce poate avea consecințe juridice; spec. (în dreptul internațional), document cu caracter oficial întocmit de o autoritate competentă împuternicită să constate în mod oficial un fapt care interesează viața internațională. **2.** Act cu caracter oficial care consemnează (pe scurt) discuțiile și hotărîrile unei adunări constituite sau (în practica conferințelor internaționale) dezbaterile conferințelor și ale sesiunilor organizațiilor internaționale, fie redate în rezumat, fie sub formă de note stenografiate. **P.** (2) care poartă semnătura fiecărui participant la discuții sau care consemnează unele acțiuni ale relațiilor dintre state (de ex. depu-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nerea instrumentelor de ratificare a unui tratat) poartă și denumirea de *protocol* (v.).

proces-verbal de predare-primire (arh.), act oficial încheiat între organizațiile socialiste, celelalte organizații, culte și persoane fizice pe de o parte și Arhivele Statului pe de altă parte, cu ocazia predării-preluării fondurilor și colecțiilor, în care se consemnează cantitatea în metri liniari și numărul unităților arhivistice predate, anii extremi ai acestora, eventualele lipsuri de documente și cauzele lor, precum și stadiul efectuării operațiunilor arhivistice.

proces-verbal de selecționare (arh.), act oficial în care se consemnează avizul Comisiei de selecționare asupra eliminării dintr-un fond sau colecție a unităților arhivistice lipsite de valoare documentar-istorică sau practică și al căror termen de păstrare a expirat. La **p.** se anexează inventarele unităților arhivistice propuse a fi eliminate.

proclamație (dipl.), v. *manifest.*

programare (arh., inf.), operația de elaborare a programului în vederea rezolvării unei probleme la calculatorul electronic.

proiect-cadru (arh., inf.), fază de lucru care constă în studierea situației la un moment dat, a unui sistem informațional (legile, actele normative, regulamentele de organizare și funcționare în vigoare) și întocmirea unui dosar care cuprinde descrierea globală a tuturor subsistemelor, propuse și acceptate a fi realizate, eșalonarea realizării lor în timp, evaluarea forței de muncă necesară, determinarea mijloacelor tehnice și spațiilor necesare. Dosarul **p.** cuprinde schema directoare, reținută de conducerea organismului din variantele propuse.

proiect de detaliu (arh., inf.), fază de lucru care constă în detalierea soluției definitive din schema directoare reținută, în așa fel încît să redea descrierea completă a funcționării sistemului, făcînd abstracție de caracteristicile specifice ale echipamentului care va fi utilizat.

proiectarea tehnică (arh., inf.), etapă în care se definitivează mijloacele tehnice necesare (echipamente, programe, fișiere, proceduri manuale) prin care fluxul informațional stabilit anterior este transformat într-un flux cu prelucrare automată a datelor.

promulgație (dipl.), v. *notificație.*

prosodii (pal.), semne diacritice în scrierea chirilică care cuprind spiritele lin și aspru, accentele, chendima, isonul, vrahia, ericul, paiericul, titla și trema; spiritele și accentele provin din scrierea chirilică slavă, în care au pătruns din scrierea greacă.

prosopografie (gen.), ramură a geografiei istorice care permite cunoașterea totalității personajelor trăitoare într-o epocă dată.

protecție a documentelor (arh., cons), v. *asigurarea securității documentelor*

protecția împotriva luminii solare (arh., cons.), ansamblu de măsuri destinate prevenirii efectului distructiv al luminii solare asupra documentelor. În acest sens există practica organizării de depozite lipsite de ferestre sau cu ferestre prevăzute cu elemente de filtrare sau mascare a luminii solare incidente. V. și *sticlă absorbantă, parasolar.*

protocol (dipl.), **1.** Parte a formularului diplomatic cuprinzînd elementele ce se plasează la începutul actului (**p.** *inițial*) și cele care se introduc la sfîrșitul acestuia (**p.** *final*); **2.** Registru cuprinzînd minute, însemnări

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 40. Publicații reprezentative ale D.G.A.S.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de cancelarie sau procese-verbale; **p. inițial,** parte a formularului diplomatic cuprinzînd elementele plasate la începutul actului: *invocația simbolică (monogramatică, chrismon)* și *verbală, intitulația, inscripția* (adresa), *salutația.* Elementele p. nelipsite din acte evidențiază ceea ce este caracteristic pentru o anume cancelarie, făcînd posibilă o regrupare a tuturor categoriilor de înscrisuri emanate de aceasta; **p. final**, parte a formularului care însumează elementele cu care se încheie un act, respectiv *data* (însumînd și locul), *aprecația, semnele de validare* (subscrierile, martorii și sigiliul). Este una din părțile esențiale ale actului și nu poate lipsi din cuprinsul acestora deoarece ar pune sub semnul întrebării valabilitatea lui. Sin. *eschatocol.*

protocollum civium Cibiniensium (dipl.), registru de evidență a persoanelor cărora li s-a acordat dreptul de cetățean al orașului Sibiu, în perioada 1765—1809.

protocollum diurnale exhibitorium politicorum (dipl.), termen folosit în prima jumătate a sec. al XIX-lea în arhivele comitatelor din Transilvania pentru *registrul jurnal* (v.).

Protocollum provinciae Saxonum necnon civitatis Cibiniensis sub anno domini 1522 feliciter ceptum et congestum (Registrul provinciei sașilor și al orașului Sibiu, început și întocmit în mod fericit în anul domnului 1552) (dipl.), denumirea celui mai vechi protocol de ședințe al magistratului orașului Sibiu, al scaunului și al provinciei sașilor pentru perioada 1522—1565.

proțap (her.), v. *furcă.* Sin. *crăcană.*

Provincialia (arh.), serie din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde subdiviziunile: *Politica, Juridica, Nationalia, Oeconomica, Privata.* Actele din seria **P.** se referă, în general, la problemele privind administrația provinciei Transilvania.

p.r.s. (dipl.), v. *perlectum, ratificatum, subscriptum.*

P.S. (dipl.), v. *post scriptum.*

pseudo-original (dipl.), act fals care, avînd semnele de validare ale emitentului deseori luate de la alt înscris, apare ca un original.

p.t. (dipl.), v. *pleno titulo.*

publica (dipl.), v. *acta diaetalia.*

publicații arhivistice (arh.), lucrări arhivistice rezultate în urma activității editoriale desfășurate în Arhivele Statului, în vederea publicării instrumentelor de informare științifică (inventarul arhivistic, îndrumătorul arhivistic, conspectul arhivistic, catalogul, indicele), a edițiilor de documente, a volumelor de paleografie și a studiilor științifice (Fig. 40).

punctorium (pal.), v. *compas, perzhel.*

purpuriu (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor și reprezentată convențional prin linii diagonale, pornind din colțul stîng superior al scutului spre colțul drept inferior al acestuia. Semnifică suveranitate, putere. V. *smalțuri.*

purtător de informație (arh., inf.), mediu (suport) pentru înregistrarea și înmagazinarea informațiilor în cadrul unui sistem de informare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Q

quarta (dipl.), v. *charta.*

R

r. (dipl.), v. *recto.*

rabulatura (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru conceptele unor documente sau registre.

raft de arhivă (arh., cons.), mijloc de păstrare specific, servind pentru depozitarea documentelor. La un **r.** se disting, ca părţi componente, stîlpii, poliţele pe care se aşează documentele şi elementele de ancorare. Totalitatea poliţelor dispuse între doi stîlpi alcătuiesc o travee. **R.** pot fi simple, permiţînd depozitarea unui singur rînd de documente, sau duble, în care caz documentele se depozitează pe poliţe situate pe ambele feţe ale **r.** În afara **r.** fixe, în unele depozite se utilizează **r.** mobile, tip compactus.

radiogramă (arh.), document care se constituie prin transpunerea în scris a unei telegrame cifrate, transmise prin radiocomunicaţie. Sin. *radiotelegramă.*

radiotelegramă (arh.), v. *radiogramă.*

rampant (her., sig.), termen ce desemnează poziţia leilor şi a altor animale heraldice, ridicate pe labele inferioare.

ramură genealogică (gen.), ramură a unei familii sau a unei comunităţi care s-a desprins şi evoluează într-un mod aparte decît alţi colaterali, avînd un înaintaş comun. Sin. *branşă genealogică.*

raport (dipl.), document care cuprinde o relatare cu caracter administrativ sau ştiinţifico-administrativ asupra unei activităţi personale sau colective, adresat unui for superior ori cu caracter juridic etc. asupra unor fapte, întîmplări etc.; **r. al medicului legist,** expunere scrisă asupra celor constatate în urma unui examen medical; **r. anual (r. periodic),** dare de seamă anuală (periodică) asupra activităţii din cadrul unei

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

instituţii; **r. de pe cîmpul de luptă,** scurtă prezentare scrisă trimisă forurilor superioare de la centru sau ziarelor, cu privire la evenimentele petrecute pe cîmpul de luptă în decursul unei zile, a unei săptămîni; **r. informativ,** informare scrisă asupra unor fapte petrecute ori asupra unor discuţii purtate etc.; **r. telegrafic,** informaţie transmisă telegrafic.

Rasti Iordache (? — ?), primul „arhivar al Statului", a cărui activitate începe în anul 1831, odată cu înfiinţarea instituţiei Arhivei Statului Ţării Româneşti şi continuă pînă în anul 1837. Dovedindu-se încă de la început un bun organizator, depune eforturi în vederea centralizării documentelor instituţiilor desfiinţate prin Regulamentul Organic şi a celor nou înfiinţate, întocmind şi primele instrumente de evidenţă. Este autorul primului regulament de organizare al Arhivei Ţării Româneşti, intitulat *Datoriile şi orînduirea eforului Arhivei.*

Ratio consularis (arh.), serie de registre de socoteli consulare din arhiva magistratului oraşului şi scaunului Sibiu, a celor şapte juzi şi a Universităţii săseşti din perioada 1484—1784.

rationarium (dipl.), denumire dată în Transilvania medievală registrelor de socoteli ale veniturilor şi cheltuielilor orăşeneşti.

răboj (dipl.), bucată de lemn despicată în două pe care se făceau diferite crestături care indicau cantităţile sau sumele primite ori predate în daraverile de cumpărare şi de vînzare; o jumătate de **r.** rămînea la primitor iar cealaltă la cel ce preda sumele sau furniturile, astfel încît să poată servi şi unuia şi celuilalt ca mijloc de control la încheirea socotelilor; ulterior, lemnul a fost înlocuit cu suporţi de hîrtie.

rascoacere a documentelor (arh., cons.), formă de degradare a documentelor de arhivă ţinute multă vreme în condiţii de uscăciune şi temperaturi ridicate. Prin **r.**, documentele devin mai rigide, cele pliate sau rulate nu se mai pot aşeza pe suprafeţe plane, avînd tendinţa de a rămîne în starea în care au fost păstrate, iar pergamentele, în special, suferă deformări de suprafaţă greu de corectat.

rău ordonat (her.), termen care indică faptul că anumite piese sînt ordonate necorespunzător din punct de vedere al regulilor heraldice. De obicei se blazonează **r.** situaţia în care trei piese în loc să fie plasate 2 şi 1, respectiv două în partea superioară una în partea inferioară, sînt puse invers.

răvaş (dipl.), **1.** Denumire utilizată în unele regiuni ale ţării pînă la începutul sec. al XIX-lea pentru actul oficial sau particular scris de mînă, prin care se recunoaşte un drept sau o stare de fapt; **r. de drum** (sau de *străji*), permis de drum, permis de liberă trecere, paşaport. **2.** Document din categoria scrisorilor oficiale, care cuprinde o înştiinţare din partea autorităţilor; comunicare, ordin; **r.** *domneşti* (la pl.), listă trimisă de domn la judecătorie, în care sînt indicaţi cei ce urmează să fie chemaţi să stabilească hotarele unei moşii sau să judece un proces; în sec. XVI—XVIII, cînd nu existau judecători, ele erau trimise prin hotarnicul domnesc părţilor împricinate. **3.** (Şi în sintagmele **r.** *de jalbă*), petiţie, reclamaţie scrisă, jalbă. **4.** Scrisoare, bilet.

rearhivare (arh.), acţiunea de reaşezare în locul de păstrare permanentă (v. *cotă*) a unităţii arhivistice scoase în diferite scopuri (cercetare, microfilmare etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

recensămînt (dipl.), document statistico-economic cuprinzînd, după criterii dinainte stabilite, totalitatea populației, animalelor, a unor bunuri mobile sau imobile etc. dintr-o regiune, ținut, oraș etc. Sin. *tablou de* **r.**, *tabel de* **r.**, *catagrafie*, *recensiune;* **r. fiscal, r.** care cuprinde totalitatea contribuabililor cu proprietățile și toate veniturile susceptibile de a fi impuse de fisc.

rechizitoriu (dipl.), **1.** Document din categoria actelor juridice, prin care procurorul pune în mișcare acțiunea penală împotriva cuiva și dispune trimiterea lui în judecată; **2.** Cuvîntare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea.

reclamă (cuvînt r.) (pal.), ultimul cuvînt sau ultima silabă de pe pagină, folosite în primul sistem de paginație sau foliotare a manuscriselor medievale și a dosarelor, pînă în sec. al XIX-lea. Acest sistem este luat din paleografia latină și greacă și constă în a scrie sub ultimul rînd, în dreapta, ultimul cuvînt sau ultima silabă, care se repetă pe pagina următoare, în continuarea textului.

recondiționare a documentelor (arh., cons.), ansamblul de operații, în general simple, de corectare a unor degradări mecanice suferite de documente și care se încadrează în lucrările de legătorie a dosarelor de arhivă; ele sînt: curățirea, desprăfuirea, netezirea filelor, reparații ale zonelor sfîșiate, atașarea de alonje etc.

reconstituire a dosarelor (arh.), reordonare a documentelor în forma inițială de organizare, în cadrul dosarului, folosindu-se drept criterii de orientare tematică numerotarea veche a filelor, numerele de înregistrare ș.a.; **r.** se efectuează în cazurile de desfacere a dosarelor și de dezorganizare a documentelor din componența lor. V. *constituire a dosarului.*

reconstituire a structurii inițiale a fondului (arh.), operațiunea de ordonare a unității arhivistice dintr-un fond potrivit modului de organizare dat de creator.

recto (dipl.), termen utilizat pentru a indica prima pagină a unui document sau a unei foi scrise.

recunoașterea de cancelarie (dipl.), mențiune făcută în cancelaria în care se emitea actul, prin care un funcționar declara că își ia răspunderea piesei și adăuga, în semn de validare, o marcă figurată sau propria sa semnătură.

redundanță (arh., inf.), includerea în modelul de regăsire a documentului (sau în caracteristica de regăsire a cererii de informare) nu numai a descriptorilor care exprimă direct conținutul semantic esențial al documentului (sau al cererii de informare), ci și a descriptorilor care sînt legați de primii prin legături generice specifice.

referat (dipl.), **1.** Scurt raport scris, în calitate oficială, pe marginea, pe verso-ul ori în partea de jos — față a unui act intrat (cerere, petiție etc. sau scrisoare oficială), pentru ca, pe baza acestuia, să poată fi luată hotărîrea și să se întocmească actul cerut ori scrisoarea de răspuns. **2.** Document în manuscris sau scris la mașină, purtînd semnătura autografă a autorului și care cuprinde o dare de seamă asupra unei lucrări ori asupra unei activități etc. **3.** Document, scris de obicei la mașină, care cuprinde o expunere succintă asupra unui subiect

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ştiinţific, literar etc. Acest tip de document se păstrează în arhivă în cadrul fondului personal al unei personalităţi.

referat de verificare a lucrării de selecţionare (arh.), actul întocmit în urma verificării unei lucrări de selecţionare, ce se prezintă Comisiei de selecţionare în vederea avizării. Referatul cuprinde date şi aprecieri asupra fondului supus selecţionării, importanţei documentelor păstrate permanent, categoriilor de documente propuse pentru eliminare, constatările făcute cu ocazia verificării şi propunerea de confirmare sau respingere a lucrării.

reformulare a cererii de informare (arh., inf.), transpunere a limbajului natural al cererii de informare în limbajul sistemului (descriptori).

regăsire a informaţiilor (arh., inf.), acţiunea de explorare, conform unei anumite strategii, a memoriei active a unui sistem de informare, în vederea selecţionării şi obţinerii informaţiilor relevante pentru un anumit subiect.

regest (arh.), rezumat complet al unui document, în forma cea mai concisă şi mai obiectivă. În întocmirea unui **r.** este recomandabil să se adopte limba textului sau chiar fragmente din acesta şi să se dea informaţii istorice şi diplomatice.

regestrum (dipl.), v. *copie.*

registrator (arh.), denumire desemnînd în trecut pe funcţionarul care înregistrează documentele intrate şi ieşite dintr-o instituţie. V. *arhivar, condicar.*

registratură (arh.). **1.** Compartiment sau parte a unui compartiment al organizaţiilor, care are în competenţa sa organizarea circuitului tuturor documentelor care intră, ies sau sînt create pentru circulaţia internă. Activitatea sa constă în primirea tuturor documentelor intrate, conexarea celor referitoare la aceeaşi problemă, repartizarea lor spre rezolvare compartimentelor competente, expedierea răspunsurilor ca şi a documentelor întocmite cu destinaţie spre exterior. **R.** are un caracter obligatoriu pentru fiecare organizaţie, indiferent de natura sau volumul activităţii sale. **2.** Localul, camera, biroul unde se desfăşoară activitatea de **r.**; **r. centrală,** v. **r.** *generală;* **r. generală, 1.** Sistem de înregistrare a documentelor intrate, expediate „din oficiu" şi a celor elaborate pentru uz intern, în cadrul unui compartiment unic. Pentru operativitatea înregistrării, unele organizaţii centrale, care creează anual un volum mare de documente, repartizează la începutul fiecărui an, direcţiilor şi compartimentelor funcţionale, „pachete de numere" (ex.: de la 1 la 20 000, de la 20 001 la 40 000), realizînd astfel o registratură descentralizată, pe compartimente; **2.** Compartimentul din cadrul instituţiei care are în competenţă exclusivă primirea, înregistrarea şi difuzarea documentelor la compartimente pentru rezolvarea, primirea şi expedierea documentelor către organizaţiile sau persoanele fizice cărora le sînt adresate, completarea rubricilor corespunzătoare din registrele de intrare-ieşire. Sin. **r.** *centrală.* V. *înregistrare a documentelor, registru de intrare-ieşire,* **r.** *pe compartimente;* **r. pe compartimente,** sistem de înregistrare a documentelor aplicabil în cadrul organizaţiilor care creează anual un număr mare de documente; pentru operativitate, înregistrarea documentelor se efectuează la compartimente (direc-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ţii şi servicii funcţionale), în registre de intrare-ieşire, începînd anual, fiecare, cu nr. 1. **R. pe c.** foloseşte aceleaşi instrumente de lucru ca şi **r.** centrală, dar nu lucrează direct cu exteriorul ci numai prin intermediul acesteia.

registru. 1. (dipl., arh.), condică, caiet, sistem de fişe etc., în care se înscriu, se înregistrează sau se copiază operaţii sau acte oficiale cu caracter administrativ, comercial sau de altă natură, privind activitatea unei persoane juridice sau fizice. În arhive se păstrează **r.** în care se copiau actele înainte de a fi expediate la destinatari, după original, în întregime sau în extrase; **r. cadastral (r. de cadastre), r.** (1) în care sînt consemnate toate parcelele unui anumit teritoriu, cu înscrierea datelor de identificare ale fiecărei proprietăţi imobiliare, precum: numărul topografic, numele posesorului, suprafaţa după destinaţie şi trimiterea la planul parcelar sau planul cadastral; **r. de depozit,** instrument de evidenţă pentru unităţile arhivistice scoase (şi introduse) din (şi în) depozit; este folosit în Arhivele Statului, fiind completat pentru fiecare depozit în parte în vederea cunoaşterii la zi a existentului de documente din depozitul respectiv; **r. de evidenţă a lucrărilor de selecţionare,** formă de evidenţă a lucrărilor de selecţionare şi a avizelor date de comisiile de selecţionare ale Arhivelor Statului; **r. de evidenţă a microfilmelor,** instrument de evidenţă a microfilmelor (rolelor) intrate şi existente într-un depozit sau într-o arhivă de acest gen, privind depunerea microfilmelor, deţinătorul documentelor microfilmate, fondul din care fac parte acestea, elemente de evidenţă ale rolei; **r. de evidenţă curentă,** instrument de evidenţă a arhivei unei organizaţii, în care sînt înregistrate inventarele fondului sau fondurilor deţinute şi create, precum şi mişcarea documentelor în decursul anilor (predate Arhivelor Statului, predate altor organizaţii, eliminate prin selecţionare ş.a.); **r. de ieşire,** instrument de evidenţă ţinut de registratura unei organizaţii pentru înregistrarea tuturor documentelor expediate; tip de **r.** neacceptat de Arhivele Statului, întrucît dublează înregistrarea documentelor (la intrare şi ieşire). V. **r.** *de intrare-ieşire;* **r. de intrare,** instrument de evidenţă folosit de registratura unei organizaţii sau a unui compartiment de muncă, pentru înregistrarea documentelor primite sau create pentru uz intern. Tip de **r.** neacceptat de Arhivele Statului întrucît dublează înregistrarea documentelor (la intrare şi ieşire). V. **r.** *de intrare-ieşire;* **r. de intrare-ieşire,** instrument de evidenţă folosit de registratură pentru înregistrarea tuturor documentelor primite, expediate sau întocmite pentru uz intern de către o organizaţie, în care documentele primesc numere de înregistrare în ordine cronologică, începînd în fiecare an cu nr. 1; prin rubricile sale **r.** permite cunoaşterea următoarelor informaţii: numărul şi data înregistrării, data documentului şi numărul anexelor, emitentul, problemele din cuprinsul documentului, compartimentul căruia i s-a repartizat pentru soluţionare, data expedierii (cînd este cazul), destinatarul, date de conexare (cînd este cazul) şi locul pe care îl ocupă în arhiva respectivă (compartimentul şi numărul dosarului unde s-a clasat potrivit nomenclatorului). **R.** reprezintă principalul instrument de lucru care atestă existenţa documentelor şi în care se ţine evidenţa circulaţiei lor, stadiul în care se află rezolvarea documentelor şi modul în care au fost rezolvate. Denumirea **r.** ca şi formularistica sa au fost diferite de la perioadă la perioadă. Astfel, „Condica Mavrocordat" cuprinde poruncile şi răspunsurile date de Vistierie către dregătorii ţinuturilor; în 1472 cancelaria Vistieriei ţinea condici în care se

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

treceau în întregime sau în rezumat actele ieşite; cancelaria Departamentului pricinilor criminaliceşti ţinea, pînă la 15 martie 1801, condica pentru trecerea anaforalelor şi apoi condica de trecerea volniciilor, condica de cărţi de judecată, „atestaturi de curgerea neamului, de cercetări în feluri de pricini pentru bani şi întăriturí"; în cancelaria divanului Moldovei din 1808—1809 se foloseau două condici, una de ieşire a rapoartelor şi alta „de hîrtiile ce se primesc în cancelarie"; în cancelaria Logofeţiei celei mari din 1817—1819 exista condica de ieşirea hîrtiilor, unde actele sînt rezumate în 3—4 rînduri sau sînt transcrise în întregime. În perioada regulamentară, concomitent, apar denumirile de *jurnal* sau **r.** *mesei* ca şi **r.** *de intrare-ieşire;* **r. general de arhivă,** instrument de evidenţă curentă în care se înscriu, în ordine succesivă, toate preluările de documente (fonduri şi colecţii sau fragmente ale acestora, documente disparate); **r. inventarelor,** instrument de evidenţă folosit în unităţile Arhivelor Statului, în care se înscriu, sub număr de ordine, pe măsura întocmirii sau primirii lor, toate inventarele fondurilor şi colecţiilor arhivistice; **r. jurnal,** categorie de **r.** folosite la comitatul Turda, în care se cuprinde, în ordine numerică, conţinutul pe scurt al tuturor actelor înregistrate. Sin. *diarium, defter, diurnale protocollum;* **r. de recensămînt,** v. *catagrafie.* **2.** (her., sig.), o parte dintr-o stemă, o porţiune din suprafaţa unui sigiliu.

regulament de arhivă (arh.), v. *legislaţie arhivistică.*

regularii solare (cron.), v. *mţinile lunilor.*

relaţia generico-specifică (arh., inf.), relaţie în care termenul generic (supraordonat) reprezintă o clasă de noţiuni din care face parte noţiunea reprezentată prin termenul specific (subordonat); noţiunea specifică diferă de noţiunea generică prin cel puţin o caracteristică.

relaţie asociativă (arh., inf.), relaţia sau relaţiile dintre noţiunile strîns legate, alta sau altele decît relaţia generică-specifică sau partitivă, bazată pe anumite caracteristici comune ale acestor noţiuni.

relaţie partitivă (arh., inf.), relaţie în care termenul generic reprezintă un obiect sau un concept, din care face parte obiectul sau conceptul reprezentat prin termenul subordonat.

relatio (dipl.), menţiune de cancelarie folosită în documentele latine medievale emise în cancelaria regală ungară, indicînd numele persoanei la ordinul căreia a fost întocmit documentul.

relevant (arh., inf.), calitate a unei informaţii sau a unui document de a răspunde exact unei teme, respectiv unei cereri de informare.

renovatio (dipl.), v. *copie.*

renovaţie (dipl.), acţiune de reînnoire a unui act la cererea părţii interesate, pentru a ţine locul unui original pierdut, Sin. *neooriginal.*

reordonare a unui fond sau colecţii (arh.), operaţiune de ordonare a unităţilor arhivistice din cadrul unui fond sau colecţii, potrivit ordinei iniţiale date de creator sau într-o altă ordine, stabilită prin planul metodic de lucru.

repertoriu centralizat (arh.), instrument de evidenţă orientativ asupra surselor documentare (fonduri, instituţii, ţări) de pe care s-au efectuat reproduceri (microfilme, xerografii, fotocopii); **r.** este întocmit şi utilizat în arhivele de microfilme.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

repertorium (arh.), instrument auxiliar de registratură și arhivă, folosit în Transilvania în sec. XVIII-XX, în formă de registru, pentru a găsi documentele căutate.

Repertorium Documentorum Literalium in Archivo Cibiniensi reperibilium (arh.), inventar care conține documentele din arhiva orașului și a Universității săsești din Sibiu, întocmit în anul 1816 de către Martin Reschner.

Repertorium epistolicum aliorumque scriptorum memoratu et asservatu dignorum futurae memoriae sacrum anno 1690 die 12 Julii erigi coeptum *(Repertoriu al scrisorilor și altor scripte vrednice de memorie și păstrare, dedicat memoriei viitoare, început în anul 1690 la 12 iulie)*, (arh.), titlul unui codice manuscris in folio, cuprinzînd copiile documentelor mai importante din arhiva orașului Sibiu (1690—1695). A fost întocmit de Johann Lactis von Hacteneck în perioada în care deținea funcția de notar provincial. V. *Kopialbuch.*

reponatur (arh.), indicație de registratură, folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX și scrisă pe documentele rezolvate, indicînd rearhivarea documentelor. Sin.: *ad acta.* V. *rearhivare.*

reponenda (arh.), indicație de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, pe verso-ul documentelor, privind rearhivarea documentelor. V. *reponatur, ad acta.*

reproducere a documentelor (arh., cons.), totalitate a procedeelor de transpunere și multiplicare a documentelor pe diferiți suporți prin tehnici de copiere: fotografiere, xerografiere, facsimilare etc.

reprografie (arh., cons.), v. *reproducere a documentelor.*

res sanitatis (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1770—1866, cu privire la organizarea sanitară.

restaurare a documentelor (arh., cons.), complex de operații și tratamente tehnice adecvate, care se aplică documentelor în scopul eliminării sau inactivării cauzelor de degradare, al opririi evoluției degradării și al creării unui grad de rezistență sporit față de acțiunea viitoare a unor asemenea factori, în condițiile asigurării depline a integrității, securității și menținerii autenticității documentului tratat. În funcție de natura documentelor, de gradul de degradare și de factorii care au acționat asupra acestora, există mai multe metode și tehnici de **r.** dar, în toate cazurile sînt specifice următoarele etape: dezinfecția sau dezinsecția, îndepărtarea unor intervenții de consolidare sau restaurare anterioare și curățirea impurităților, neutralizarea acidității documentelor, după care urmează restaurarea propriu-zisă, în care intră operații de reîncleiere, completare a golurilor, consolidare.

„Restaurator" (International Journal for the Preservation of Library and Archival material) (arh., cons.), revistă internațională de specialitate, editată în Danemarca, la Copenhaga, începînd din anul 1969; are o apariție neregulată; **R.** publică lucrări originale, în mai multe limbi (engleză, franceză, germană) referitoare la conservarea și restaurarea fondului de carte și de documente istorice.

restav (*pal.*), v. *perghel.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

retroacta (arh.), v. *ante acta*.

revers, 1. (sig.), una din părțile unui sigiliu cu reprezentări pe ambele fețe; este partea mai puțin importantă a acestuia. **2.** (arh., dipl.), act pe baza căruia se efectua împrumutul de documente din „Arhiva orașului și a națiunii săsești" din Sibiu, către persoane fizice și instituții din oraș sau alte localități din Transilvania, pentru rezolvarea unor chestiuni oficiale, iar mai tîrziu și în scopuri științifice. Se introduce, ca formular-tip, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și s-a utilizat pînă în primele decenii ale sec. al XX-lea.

„Revista Arhivelor", publicație periodică oficială a Arhivelor Statului, care a apărut la București din anul 1924 pînă în anul 1946, anual, din inițiativa lui Constantin Moisil, pe atunci director general al Arhivelor Statului. În perioada 1939—1946 în fruntea revistei se află Aurelian Sacerdoțeanu. După o întrerupere de 10 ani, în anul 1958, revista reapare, la început semestrial, iar din 1971, o dată pe trimestru. Revista prezintă în coloanele sale, pe lîngă studii cu caracter teoretic sau de analiză concretă din domeniul istoriei, articole din domeniul științelor speciale, mai ales de arhivistică, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, informații privind manifestări științifice naționale și internaționale.

revista de titluri (arh., inf.), publicație periodică de informare curentă care constă dintr-o listă de titluri, orînduită sistematic, semnalînd documente primare.

revocare a sigiliului (sig.), declarație prin care o persoană își manifestă intenția de a nu mai folosi un sigiliu în viitor, ca urmare a pierderii, furtului sau în caz de schimbări în calitatea sa juridică, declarație prin care anulează dinainte orice act care ar putea fi ulterior validat cu acest sigiliu.

rezistență a hîrtiei (arh., cons.), proprietate a hîrtiei de a rezista la efectul unor solicitări mecanice. Solicitările la care este expusă hîrtia în timpul utilizării și care caracterizează **r.** sînt: **r. la tracțiune**, care se exprimă în kg f.; la sfîșiere (g.f/cm), la plesnire (kg.f/cm²), numărul de duble îndoiri, alungire în mediu umed.

rezumat (arh., inf.), expunere prescurtată a conținutului unui document, însoțită de datele de identificare a documentului; are rolul de intermediar în procesul de regăsire a informațiilor, micșorînd timpul de selecție a documentelor. În SARIAS conținutul documentului trebuie să cuprindă genul actului, emitentul și destinatarul, acțiunea, obiectul și cauzele acțiunii, locul și data acțiunii.

rogatar (dipl.), persoana care intervine la facerea actului, care scrie documentul în formă autentică și cu încrederea publică, la rugămintea sau din ordinul unor persoane publice sau particulare. **R.** are calitatea de a autentifica actul prin semnătura sau sigiliul său.

roșu (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale plasate la distanță egală. Semnifică curaj, dîrzenie, îndrăzneală, dragoste, sacrificiu, generozitate. V. *smalturi*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rota (dipl.), figură în formă circulară, proprie unor cancelarii europene, desenată la baza unor acte solemne pentru a le da un supliment de solemnitate.

rudă (gen.), persoană care se trage din aceeaşi familie, este de acelaşi sînge cu alţi indivizi care pot fi înaintaşi, urmaşi sau colaterali; legăturile de rudenie au uneori, în documente vechi, înţeles mai larg decît în vorbirea obişnuită (ex.: frate se numeşte uneori şi cumnatul; fiul poate fi uneori şi nepotul; moş desemnează bunicul, unchiul sau străbunicul etc.).

rudenie (gen.), legătură între persoane din aceeaşi familie, de acelaşi sînge, care poate merge în sus (ascendenţă), în jos (descendenţă) şi lateral.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

S

s.a. (cron.), v. *sine anno*.

sabie (her., sig.), mobilă a scutului aparţinînd categoriei figurilor artificiale, reprezentată printr-o lamă lungă de oţel ascuţită la vîrf şi pe una din părţi şi fixată într-un miner, putînd fi cu garda închisă şi curbă. Este înfăţişată în mai multe poziţii, cu vîrful în jos sau în sus. Stema oraşului Sibiu cuprinde două săbii suprapuse cu vîrful în jos. Adesea această mobilă face parte din însemnele puterii.

Sacerdoţeanu, Aurelian (20 decembrie 1904, com. Costeşti, jud. Vîlcea — 7 iunie 1976, Bucureşti), director al Arhivelor Statului între 1938 şi 1953. A urmat studiile secundare în comuna natală, la Rîmnicu Vîlcea şi Bucureşti, iar cele universitare la Facultatea de filozofie şi litere a Universităţii din Bucureşti, pe care o absolvă în anul 1927 obţinînd licenţa în istorie. Tot în anul 1927 absolvă şi cursurile Şcolii superioare de arhivistică şi paleografie, precum şi ale Seminarului pedagogic universitar „Titu Maiorescu" din Bucureşti. Între anii 1927 şi 1929 urmează cursuri de specialitate la Paris, obţinînd în anul 1930 titlul de doctor în istorie — cu „Magna cum laude". Din 1929 pînă în 1948 este profesor la Şcoala superioară de arhivistică din Bucureşti, iar apoi la Institutul de arhivistică, bibliologie şi muzeografie (1948—1950) şi la Facultatea de istorie a Universităţii din Bucureşti (1950—1970). De asemenea, în perioada 1930—1938, **S.** funcţionează şi ca profesor secundar la Seminarul teologic din Buzău, la Şcoala comercială de băieţi „Nicolae Bălcescu", la Seminarul pedagogic universitar „Titu Maiorescu" din Bucureşti. În perioada în care se află în fruntea Arhivelor Statului, unde cu ani în urmă lucrase ca funcţionar (1926), instituţia Arhivelor Statului cunoaşte o strălucire deosebită, **S.** preocupîndu-se atît de îmbogăţirea şi valorificarea patrimoniului arhivistic naţional, cît şi de pregătirea cadrelor de specialitate, în care scop înfiinţează — în anul 1948 — „Institutul de arhivistică, bibliologie şi muzeografie" pe care îl conduce pînă în anul 1950. Este animatorul şi conducătorul revistelor de specialitate: „Revista Arhivelor" (1939—1947), „Hrisovul" (1941—1947). Rezultatul activităţii sale didactice ca şi aceea de practică efectivă a specialităţii arhivistice îl constituie prima lucrare de sinteză românească a ştiinţei arhivistice, „Arhivistica", editată (în variantă prescurtată) în 1970. S-a preocupat, de asemenea, şi de publicarea unui mare număr de documente arhivistice (fiind unul dintre iniţiatorii colecţiei naţionale de documente interne „Documente privind istoria României"), de problema evoluţiei scrisului, precum şi de tehnica transcrierii şi editării izvoarelor. Pasionat cercetător al istoriei noastre medii, este, de asemenea, autor a numeroase studii remarcabile în disciplinele speciale ale istoriei: cronologie, diplomatică, sigilografie şi, mai ales, arhivistică: *Despre editarea*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

documentelor, în „Arhivele Olteniei", Craiova, X, nr. 54, 1931, p. 200—303; *Evoluția scrisului și cartea pînă la apariția tiparului*, în „Raze de lumină", București, IX, 1937, p. 12—33; *Științele auxiliare ale istoriei*, în „Raze de lumină", București, X, 1938, p. 302—318; *Ceva despre transcrierea documentelor românești*, în „Revista Arhivelor", București, III, nr. 8, 1939, p. 283—312; *Dimitrie Onciul, n. 26 octombrie 1856 — + 20 martie 1923*, în „Revista Arhivelor", IV, nr. 1, 1940, p. 1—5; *Opera lui D. Onciul*, în „Revista Arhivelor", București, IV, nr. 1, 1940, p. 168—183; *Proiecte pentru palatul Arhivelor Statului. Contribuții la istoria arhitecturii noastre în secolul XIX*, București, 1940; *Ceva despre un corpus al izvoarelor istoriei românilor*, în „Arhiva Românească", București, IV, 1940, p. 73—102; *Izvoarele istoriei românilor*, în „Arhiva Românească", București, tom. V, 1940, p. 47—69; *Ortografierea onomasticilor și toponimelor istorice*, în „Hrisovul", București, I, 1941, p. 440—442; *Liste de suverani, Imperiul Oriental — Imperiul Otoman — Grecii — Românii — Bulgarii — Sîrbii — Ungarii — Polonii — Ruși*, în „Hrisovul", București, I, 1941, p. 141—191; *Acte fără pecete*, în „Hrisovul", București, I, 1941, p. 430—438; *Introducere în diplomatică*, în „Hrisovul", București, I, 1941, p. 60—76; *Traducerea documentelor*, în „Hrisovul", București, I, 1941, p. 438—439; *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor", București, IV, nr. 2, 1941, p. 296—313; *Culegere de facsimile pentru Școala de arhivistică*, București, 1942; *Constantin D. Aricescu, 18 martie 1823 — 18 februarie 1886*, în „Revista Arhivelor", București, V, nr. 2, 1942—1943, p. 297—302; *Vechile noastre arhive*, în „Hrisovul", București, III, 1943, p. 129—132; *Introducere în arhivistică*, în „Hrisovul", București, IV, 1944, p. 60—80; *„Regest" sau „rezumat"*, în „Hrisovul", București, V, 1944, p. 100—101; *Arhive economice și sociale*, în „Hrisovul", București, V, 1945, p. 124—132; *Pregătirea arhiviștilor*, în „Hrisovul", București, V, 1945, p. 5—41; *Din arhiva mănăstirii Cozia*, în „Hrisovul", București, VI, 1946, p. 65—104; *Transcrierea documentelor românești*, în „Revista Arhivelor", București, VII, nr. 1, 1946, p. 1—9; *Cum se confirmă actele*, în „Hrisovul", București, VI, 1946, p. 153; *Arhivistica*, în „Hrisovul", București, VII, 1947, p. 5—47; *Ghidul Arhivelor Statului din București*, în „Revista Arhivelor", București, VII, nr. 2, 1947, p. 368—375; *Inventare arhivistice*, în „Revista Arhivelor", București, VII, nr. 2, 1947, p. 217—238; *Note de diplomatică românească*, în „Hrisovul", București, VII, 1947, p. 137—146; *Instrucțiuni arhivistice*, București, 1948, 47 p.; *Problemele actuale ale arheografiei noastre*, în „Revista Arhivelor", București, nr. 1, 1958, p. 22—33; *Arhivistica de peste hotare după al doilea război mondial*, în „Revista Arhivelor", București, I, nr. 2, 1958, p. 117—159; *Documente de cultură românească veche*, în „Mitropolia Olteniei", Craiova, XVI, nr. 5—6, mai-iunie, 1964, p. 449—464; *Contribuții la studiul diplomaticii slavo-române. Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*, în „Romanoslavica", Istorie, București, X, 1964, p. 405—434; *Succesiunea domnilor Moldovei pînă la Alexandru cel Bun. Pe baza documentelor din secolul al XIV-lea și a cronicilor românești din secolul al XV-lea și al XVI-lea, scrise în limba slavonă*, în „Romanoslavica", Istorie, București, vol. XI, 1965, p. 129—236; *Bogdan Petriceicu Hasdeu, arheograf*, în „Revista Arhivelor", București, VII, nr. 2, 1965, p. 21—45; *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie*, în „Revista Arhivelor", București, X, nr. 1, 1967, p. 21—34; *Sfatul domnesc al Moldovei pînă la Ștefan cel Mare*, în „Revista Arhivelor", București,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

X, nr. 2, 1967, p. 41—92; *Orientări în paleografia română*, în „Revista Arhivelor", Bucureşti, XI, nr. 1, 1968, p. 3—34; *Sigiliul domnesc şi stema ţării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă şi rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor", Bucureşti, XI, nr. 2, 1968, p. 11—68; *Arhivistica*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1970, 330 p.

sacristia (dipl.), v. *conservatorium.*

salutaţie (dipl.), element al protocolului iniţial, parte a formularului diplomatic, prin care emitentul actului scris exprimă destinatarului salutul său însoţit sau nu de exprimarea protecţiei, respectului sau devotamentului său; uneori acestui salut i se alătură urări, alteori el este înlocuit printr-o formulă de onoare sau printr-o expresie de perpetuitate, dovedind dorinţa autorului actului de a asigura acestuia valoare perpetuă.

salutul final (dipl.), formulă specifică actelor de formă epistolară, prin care autorul îşi exprimă sentimentele de respect, de stimă sau de protecţie pe care le are faţă de destinatar.

sancţiune (dipl.), element al formularului diplomatic cuprins în text, referindu-se la pedepse de natură corporală şi spirituală împotriva tuturor acelora care nu vor respecta deciziile cuprinse în act sau se vor împotrivi, într-o formă sau alta, prevederilor sale.

SARIAS (arh., inf.), v. *Sistem Automat de Regăsire a Informaţiilor din Arhivele Statului.*

Saxonicalia (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente dintre anii 1692 şi 1867, reprezentînd regulamente, contracte, statute cu privire la organizarea Universităţii săseşti din Transilvania.

săritoare (her.), v. *piese onorabile ale scutului.*

săruri reziduale de prelucrare a microfilmelor de arhivă (arh., cons.), substanţe chimice rămase pe film după prelucrarea peliculei, ca urmare a unei spălări insuficiente. **S.** au un efect dăunător asupra peliculei, provocînd degradarea acesteia în timp, prin apariţia de puncte şi pete care afectează imaginea, pînă la dispariţia totală a acesteia.

scartelat (her.), suprafaţă împărţită în patru cartiere printr-o linie verticală şi una orizontală (Fig. 41 a); **s.** *în curmeziş*, suprafaţă împărţită în patru prin două diagonale suprapuse (Fig. 41 b).

sceptru (her., sig.), figură heraldică artificială, în forma unui baston avînd extremitatea superioară îngroşată, simbol şi atribut al puterii suzerane. De obicei, **s.** face parte din elementele exterioare ale scutului.

schemă cu săgeţi (arh., inf.), reprezentarea grafică a relaţiilor generico-specifice dintre descriptorii unui tezaur.

schemă de clasificare a unităţilor arhivistice, v. *schema de ordonare a unui fond sau colecţii.*

schemă de ordonare a unui fond sau colecţii (arh.), schemă cuprinzînd modul de ordonare a unităţilor arhivistice ale unui fond sau colecţii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

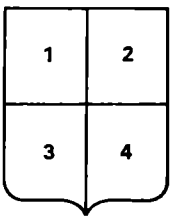

Fig. 41. a. Scut scartelat.

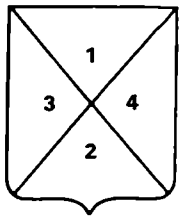

b. Scut scartelat în curmeziș.

Ordonarea unităților arhivistice dintr-un fond se efectuează potrivit schemei de organizare a creatorului de fond. În cazul în care schema de organizare a creatorului de fond nu poate fi reconstituită, ordonarea unităților arhivistice se face conform criteriului de ordonare stabilit prin planul metodic de lucru.

schemă de organizare a creatorului de fond (arh.), reprezentare grafică a structurii organizatorice care cuprinde principalele elemente componente ale creatorului de fond (direcții, servicii, secții, birouri etc.). În activitatea arhivistică, **s.** servește la ordonarea unităților arhivistice pe compartimentele creatorului de fond.

schemă logică (arh., inf.), reprezentare grafică a fluxului de informații care stabilesc relații de precedență între operațiile implicate în rezolvarea problemelor de prelucrare a datelor. **S.** schițează structura programelor, sintetizînd succesiunea etapelor de rezolvare, criteriile de decizie și ramificările în programe, cu alte cuvinte logica programelor.

scoaterea din uz a matricelor sigilare (sig.), anularea valabilității matricelor sigilare ca urmare a următoarelor situații: a) schimbările intervenite în activitatea sau viața posesorului (numirea într-o altă funcție, avansarea în grad, încetarea din viață); b) necesitatea evitării falsurilor datorită pierderii (temporare sau definitive) a tiparelor sigilare ori fabricării unor matrice false; c) necesitatea reflectării în stemă și în sigiliu a unor evenimente politice sau sociale intervenite în viața statului sau colectivității; d) uzura rondelei metalice care o face improprie sigilării.

scoaterea documentelor din evidența arhivei (arh.), operațiune arhivistică prin care documentele păstrate într-o arhivă sînt șterse din instrumentele de evidență în care figurează. **S.** se face în următoarele situații: dacă documentele au fost selecționate și înlăturate ca nefolositoare; dacă au fost găsite deteriorate total, fără putință de a fi recondiționate (restaurate) sau în cazul în care se constată că documentele dintr-o arhivă lipsesc sau sînt depuse definitiv în altă arhivă. Pentru fiecare din cazurile menționate se întocmește, de către șeful arhivei, un proces-verbal de constatare care se supune aprobării conducerii organizației respective și confirmării Direcției generale a Arhivelor Statului. Operațiunea de **s.** este reglementată în art. 12 din Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

scriere capitală (pal.), scriere cu litere majuscule, proporționate și armonioase, trasate în unghiuri drepte. În această **s.** cuvintele și propozițiile nu se despart prin spații sau semne de punctuație. **S.** este cel mai vechi tip de grafie; a fost folosită în antichitate la inscripțiile pe piatră sau metale și la codicele pe papirus și pergament, iar apoi, în evul mediu, aproape numai la codicele pe papirus și pergament, fiind utilizată la scrierea titlurilor, inițialelor sau a primelor rînduri din capitolele codicelor.

scriere continuă (pal.), scriere fără întrerupere, sau cu pauze la întîmplare, fără a se respecta începutul și sfîrșitul cuvîntului, fără ortografie și punctuație. Se întîlnește în textele slavo-române începînd din sec. al XIV-lea ca și în textele româno-chirilice.

scriere cursivă (pal.), scriere cu litere avînd liniile de bază înclinate; trăsăturile bine conturate ale literelor capitale s-au redus în **s.** la elementele strict esențiale; este o scriere continuă, rapidă, cu ligaturi între litere. Are două variante: **s.** veche (sau majusculă) și **s.** nouă (sau minusculă). (Fig. 42).

scriere de tranziție (pal.), scriere cursivă rapidă, folosită la noi pe la mijlocul sec. al XIX-lea, timp de cîteva decenii, în perioada înlocuirii alfabetului chirilic cu cel latin; se caracterizează printr-un amestec de litere chirilice și latine. (Fig. 43).

scriere neautografă (pal.), **1.** Scriere neautentică folosită în cancelariile domnești la semnătura subscrisă a domnului desenată cu ligaturi ornate și litere înscrise; din sec. al XVII-lea, este deseori autentificată de semnătura autografă a voievodului. V. *monogramă*. **2.** Scriere care imită altă scriere; fals.

scriere semiuncială (pal.), scriere caligrafică de tranziție, avînd la bază uncialele minuscule; folosește multe semne diacritice și de punctuație.

scriere uncială (pal.), scriere cu litere majuscule, derivate din literele romane capitale, deosebindu-se de acestea prin rotunjimea formelor. (Fig. 44).

scrib (pal.), v. *grămătic*.

scriitor (pal.), v. *copist*.

scriitor public (dipl.), persoană care se însărcinează profesional să scrie scrisorile sau orice text pentru un altul care nu știe să scrie.

scripturae (dipl.). **1.** Termen generic definind în actele din epoca feudală diferitele categorii de înscrisuri; **2.** Totalitatea materialelor păstrate într-o cancelarie (ciorne, formulare, registre, liste etc.) pentru a servi la redactarea actelor.

scrisoare (dipl.), **1.** Document cuprinzînd o comunicare scrisă, transmisă prin poștă sau prin intermediul unei persoane și care are un caracter particular sau oficial: **s. de acreditare,** document oficial, prin care se atestă calitatea oficială a șefului misiunii diplomatice; **s. de credit,** document oficial, utilizat în operațiunile bancare, prin care un bancher sau o bancă cere altui bancher sau bănci să pună la dispoziția purtătorului o sumă de bani; **s. deschisă,** document oficial din Transilvania, în evul mediu, adresat mai multor destinatari, fiind din această cauză sub formă deschisă *(litterae apertae, litterae patentes)*, cu pecetea aplicată, într-o redactare simplă, avînd valoare juridică temporară; **s. de încredințare,** document oficial, în care șeful statului prezintă, pe scurt, scopul misiunii reprezentantului său, pe care îl trimite în alt stat,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

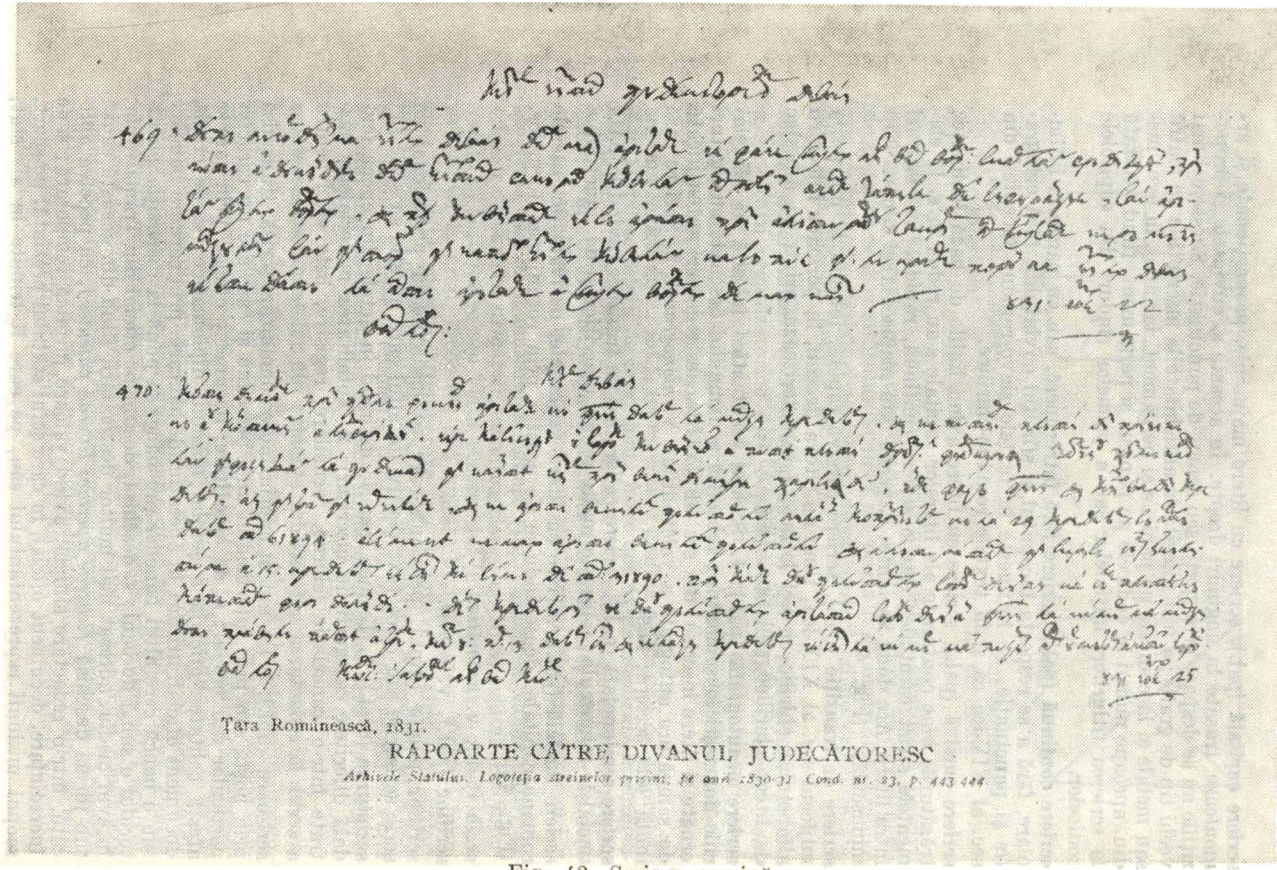

Ţara Românească, 1831.

RAPOARTE CĂTRE DIVANUL JUDECĂTORESC

Arhivele Statului. Logoteţia streinelor prişini, pe anii 1830-31. Cond. nr. 23, p. 443-444.

Fig. 42. Scriere cursivă.

I. Bianu, N. Cartojan, *Album de paleografie românească (scriere* ***chirilică****)*, **Bucureşti** 1926, planşa XXXIX.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

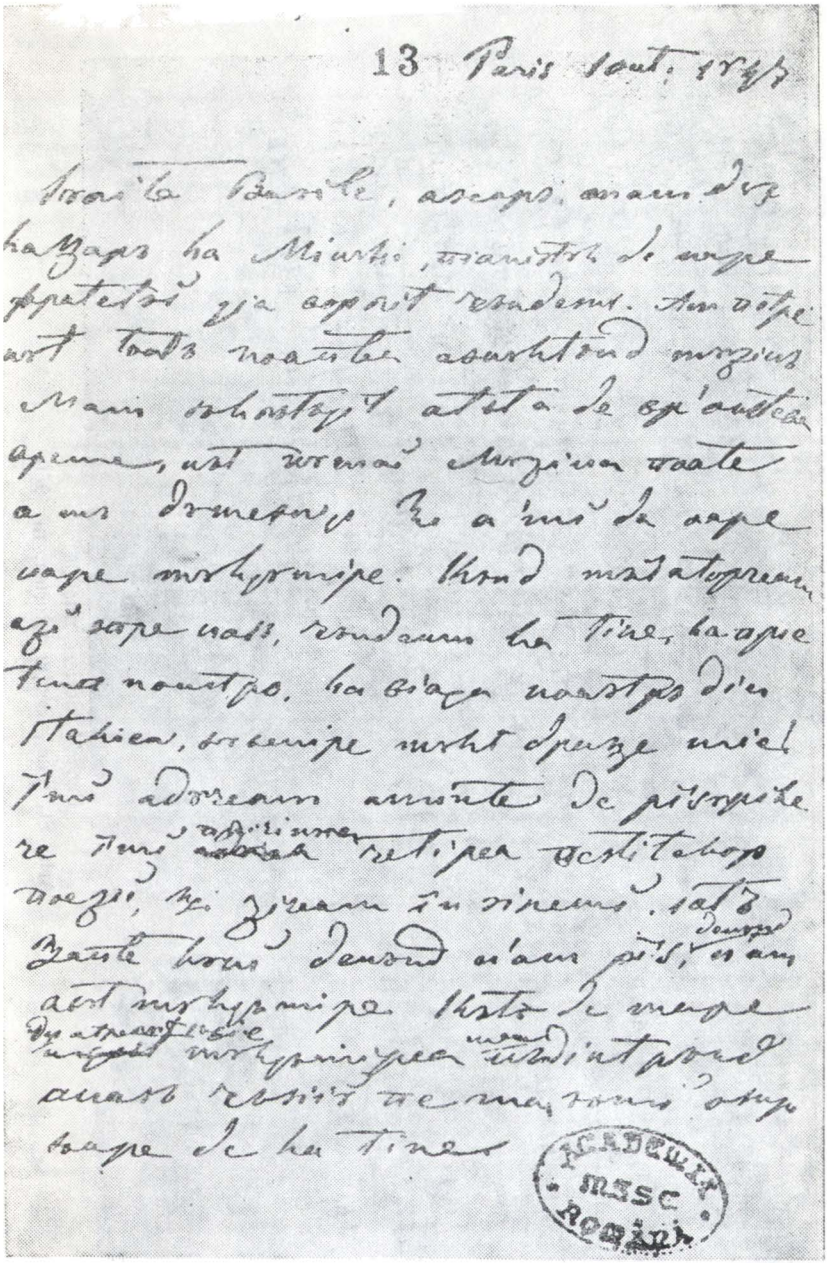

Fig. 43. Scriere de tranziție.

I. Bianu, R. Cartojan, *Album de paleografie românească (scriere chirilică)*, București, 1926, planșa XXXII.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

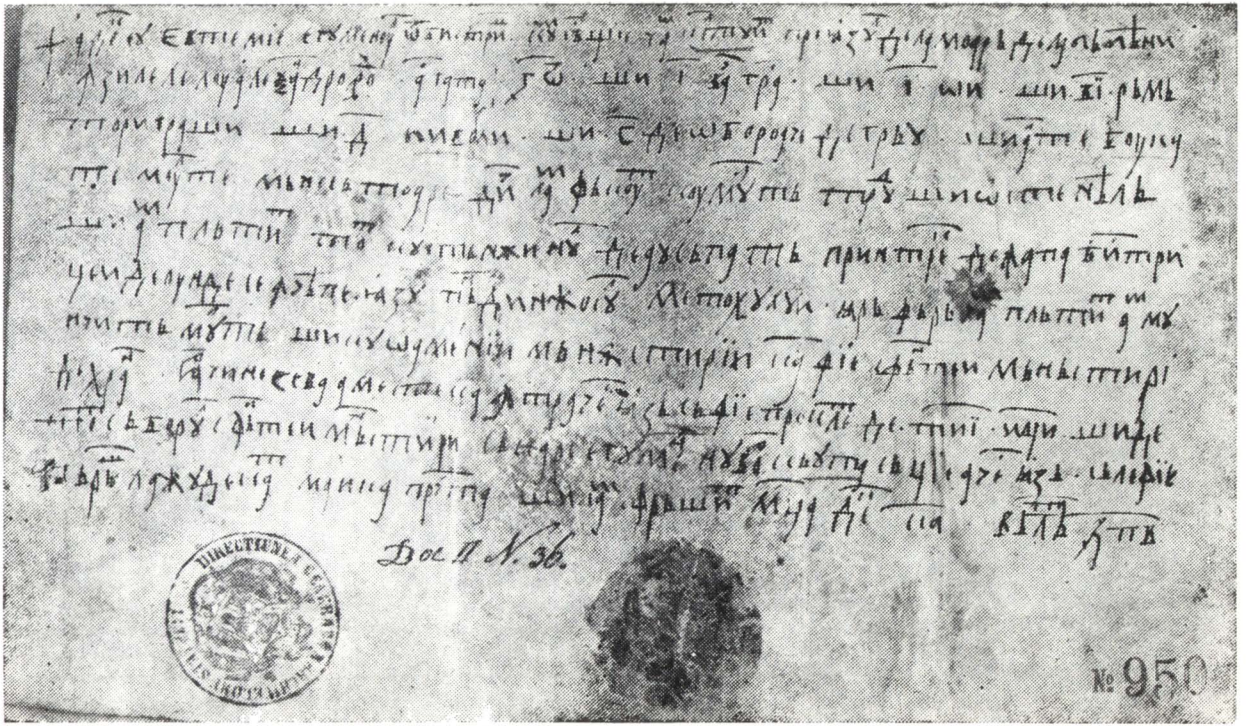

Fig. 44. Scriere uncială.
Arh. St. Buc., Secţia istorică, nr. 950.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

într-o misiune temporară; **s. de rechemare,** document oficial care confirmă rechemarea din funcție a șefului misiunii diplomatice de către guvernul țării sale; **s. de trăsură,** document oficial, reprezentînd un contract de transport, încheiat între expeditor și cel care transportă marfă; **2.** (la pl.) culegere de corespondență avînd valoare literară sau istorică.

scut (her.), partea centrală a unei steme, simbolizînd arma de apărare a cavalerilor medievali, pe care aceștia își reprezentau blazonul. **S.** are forme variate după epocă și aria geografică în care a apărut. După formă poate fi triunghiular, rotunjit, dreptunghiular, rococo (cu marginile neregulate) etc. Principalele părți ale **s.,** realizate prin împărțirea suprafeței sale prin linii verticale, orizontale, diagonale (uneori suprapuse) sînt: **1.** cantonul din dreapta al șefului (D); **2.** cantonul central al șefului (B); **3.** cantonul din stînga al șefului (E); **4.** cantonul central al flancului drept (G); **5.** cantonul din inima scutului (A); **6.** cantonul central al flancului stîng (H); **7.** cantonul din dreapta al talpei (I); **8.** cantonul central al talpei sau cantonul vîrfului (C); **9.** cantonul din stînga al talpei (J); punctul de onoare (F). Partea realizată prin trasarea primei linii orizontale (deci D, B, F, E) reprezintă șeful; suprafața din partea inferioară (I, C, J) alcătuiește talpa **s.**; cantoanele D, G, I reprezintă flancul drept al **s.** iar cele notate E, H, J flancul stîng al **s.** (Fig. 45). Sin. *ecuson;* **s. central,** **s.** de dimensiuni mai mici, plasat în centrul altui **s.**; la blazonare, acesta este descris ultimul. Sin. **s.** *în inimă,* **s.** *în abis,* **s.** *peste tot.* Deseori se precizează doar termenul *peste tot*; **s. despicat,** v. *despicat;* **s. în inimă,** v. **s.** *central,* **s.** *peste tot;* **s. peste tot,** v. **s.** *central;* **s. scartelat,** v. *scartelat;* **s. scartelat în curmeziș,** v. *scartelat;* **s. scartelat cu ecuson central,** **s.** a cărui suprafață este împărțită (printr-o linie verticală și una orizontală) în patru părți egale (avînd în centru, suprapus (pe o porțiune din toate cele patru cartiere), un **s.** de dimensiuni mai mici; **s. tăiat,** *v. tăiat;* **s. tripartit,** v. *tripartit.*

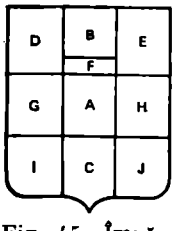

Fig. 45. Împărțirea suprafeței scutului.

s.d. (cron.), v. *sine dato.*

secția de arhivistică (arh.), v. *învățămînt arhivistic.*

selecționare a unităților arhivistice (arh.), una din operațiunile de bază ale activității arhivistice care constă în stabilirea valorii documentar-istorice sau practice a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție, în vederea păstrării permanente a celor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național și eliminarea celor lipsite de importanță. **S.** se execută pe baza următoarelor criterii: criteriul cantității, criteriul caracteristicilor externe, criteriul frecvenței, criteriul importanței (creatorului de fond), criteriul tipologic al unităților arhivistice (v.), criteriul valorii istorico-documentare, criteriul valorii practice, criteriul vechimii unităților arhivistice (v.).

seminție (gen.), v. *familie* (3).

semisferă (sig.), v. *căuș.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

semizbor (her.), sin. *jumătate de zbor.* V. *zbor.*

semn manual (dipl.), marcă personală folosită ca mijloc de validare, putînd fi de forme variate, realizată de scriitorii publici pe suportul actelor pe care aceştia le scriau, respectînd un model identic (care în unele ţări era înregistrat la o autoritate publică).

semn notarial (dipl.), marcă personală, mijloc de validare de variate forme, constînd în realizarea unei figuri, deseori însoţită de un text scurt şi de nume, prezentă pe actele emise, în evul mediu, de notari.

semnătură (dipl.), marcă personală autografă care cuprinde numele persoanei (sau o parte a acestuia), deseori urmată de o parafă, totdeauna identică cu ea însăşi, prin care autorul îşi ia răspunderea pentru actul pe care o aplică. În cancelariile Ţării Româneşti şi Moldovei, ca şi în unele cancelarii străine (în Franţa, Rusia), s. princiară a putut fi pusă de mîna unui funcţionar special însărcinat cu această funcţie. Semnăturile suveranilor cuprind, de obicei, şi un titlu sau un cuvînt care exprimă voinţa autorului.

semne convenţionale pentru indicarea smalţurilor (her.), v. *smalţuri.*

semne de validare (dipl. sig.), elemente ale protocolului final, parte a formularului diplomatic, cuprinzînd totalitatea mijloacelor cu care este investit un înscris pentru a proba autenticitatea sa. Principalele semne de validare sînt semnătura şi sigiliul. În diferite cancelarii s-au folosit şi alte semne de validare, deseori figurative (monograma, rota, semnul notarial). Actele emise în cancelariile domneşti româneşti au fost validate, în general, cu următoarele mijloace: sigiliu, semnătura autografă a domnului, subscrierea neautografă, semnătura unor funcţionari ai cancelariei domneşti (ispravnic, marele logofăt, grămătic, menţiunea martorilor.)

semne diacritice (pal.), ansamblul semnelor grafice, de obicei suprascrise, care însoţeau unele litere, dîndu-le valoare fonetică specială sau modificîndu-le înfăţişarea. S. sînt: accentul, ericul, isonul, paiericul, spiritele, vrahia, titla, trema.

semne genealogice (gen.), reprezentări grafice prin care se indică convenţional date referitoare la starea civilă a unui individ. Semnele grafice mai des întîlnite sînt: *n* sau *x* pentru născut; ⚭ sau = pentru căsătorit; ≠ pentru căsătorie nelegitimă; # pentru legătură nelegitimă; ↕ % ↕ pentru divorţat; m. sau ÷ pentru decedat; ☠ pentru căzut în luptă; ⊕⊞□ pentru înmormîntat; ⚷ pentru fără urmaş; ? pentru posteritate necunoscută.

semnul degetului (pal.), v. *amprentă digitală.*

semnul miilor (pal.), semn special aşezat în faţa slovoi—cifrei spre a-i da valoare de mie. Nu se cunoaşte vechea denumire a semnului.

senestru (her., sig.), termen indicînd poziţia spre stînga. În heraldică, noţiunea de stînga-dreapta se referă la poziţia scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decît în accepţiunea obişnuită.

serviciu regional de arhivă, v. *Arhivele Statului.*

sfertuit (scut sfertuit) (her.), scut împărţit în patru părţi egale, numite cartiere. Sin. *scartelat.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

s.f.r. (arh.), v. *sub fide remissionis.*

sfragistică (sig.), v. *sigilografie.*

sgripţor (her.), v. *grifon.*

sigilare (sig.), operaţiunea de validare a unui act prin aplicarea matricei sigilare în ceară, hîrtie, soluţie de aur, tuş sau fum. Este operaţiunea finală a emiterii unui act. **S.** se realizează de un funcţionar domnesc investit special cu această atribuţie, iar uneori, în cazuri excepţionale, de către domn.

sigiliu (sig.), amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hîrtie, soluţie de aur, tuş sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblemă şi un text menit a individualiza posesorul; **s.** este principalul mijloc de garantare a secretului şi de asigurare a autenticităţii actului. Modul de realizare a emblemei **s.** şi tehnica de confecţionare a acestuia sînt în strînsă legătură cu gradul de dezvoltare a producţiei de bunuri materiale. **S.** reprezintă simbolic autoritatea posesorului, exprimă locul său în ierarhia socială. În vorbirea curentă termenul s-a folosit şi pentru matricea sigilară; **s. anepigraf, s.** pe suprafaţa căruia nu există un text sau iniţiale; **s. ataşat,** v. **s.** *atîrnat*; **s. atîrnat, s.** confecţionat din metal sau din ceară (protejat de un căuş, o capsulă metalică, ori cutie din lemn) prins de act cu ajutorul şnurului, şiretului sau ţăncuşei. Acest **s.** cuprinde următoarele părţi: a) întipărirea sigilară; b) căuşul sau cutia protectoare; c) mijlocul de prindere de suport. În această categorie se cuprind şi bulele sigilare. Sin. **s.** *ataşat, pecete ataşată, pecete atîrnată,* **s.** *legat*; **s. brăţară,** amprentă sigilară confecţionată din ceară, avînd la marginea întipăriturii un cerc (inel) protector (mai înalt decît suprafaţa sigiliului), de asemenea din ceară; **s. breloc,** matrice sigilară dotată cu un sistem de prindere şi care se purta ca un breloc; **s. conservat în capsulă metalică sau cutie din lemn, s.** confecţionat din ceară, protejat de o capsulă metalică sau de o cutie din lemn; **s. cu însemne străine,** impresiune sigilară avînd în emblemă elemente necunoscute heraldicii tradiţionale româneşti, preluate din cancelariile altor ţări. Astfel, în emblema **s.** lui Vlad Dracul, domnul Ţării Româneşti (1436—1444; 1443—1447) se află, alături de acvila cruciată, un balaur, însemnul Ordinului Dragonului, din care a făcut parte; **s. cu legenda dezvoltată.** Sin. **s.** *cu titlu mare.* V. *legendă dezvoltată;* **s. cu legendă restrînsă.** Sin. **s.** *cu titlu mic.* V. *legendă restrînsă;* **s. cu stema unită,** amprentă şi matrice sigilară avînd în emblemă armele ţărilor surori, de obicei acvila cruciată a Ţării Româneşti şi capul de bour al Moldovei. S-au utilizat astfel de **s.** atît în cancelariile domneşti (sec. XVII—XIX) cît şi în cancelariile de instituţii (sec. XIX); **s. cu text în limba otomană,** amprente sigilare (sau matrice sigilare) care au în cîmp, însoţind emblema sau înlocuind-o, un text redat în limba şi scrierea turcă; **s. cu timbru fix, s.** timbrat, realizat prin plasarea cerii calde pe reversul suportului (sau pe fila a doua a unui document bifolio) şi imprimarea matricei sigilare pe aversul acestuia (în dreptul cerii); **s. cu timbru mobil, s.** timbrat, confecţionat prin fixarea cerii (sau cerăi) pe aversul documentului şi prin plasarea pe aceasta a unei foiţe-timbru peste care se imprimă matricea sigilară; **s. cu titlu mic,** sin. **s.** *cu legendă restrînsă.* V. *legendă restrînsă;* **s. cu titlu mare,** sin. **s.** *cu legendă dezvoltată.* V. *legendă dezvoltată;* **s. (matrice sigilară) cu trei faţete, 1.** Tipar sigilar realizat sub formă conică, avînd trei suprafeţe şi purtînd pe fiecare din ele cîte o

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

imagine (putînd fi în legătură una cu alta sau independentă). **2.** Impresiunile rămase pe suport într-o anumită substanță în urma aplicării acestui tipar; **s. dantelat,** v. *foiță-timbru;* **s. de împrumut, 1.** Impresiuni sigilare multiplicate, întîlnite pe unele documente ca urmare a imprimării din nou a unei matrice sigilare împrumutate de la un alt martor care a folosit-o deja; **2.** Matricea sigilară la care a recurs o persoană ce juridic avea dreptul să se angajeze sub propriul său **s.,** dar care în momentul respectiv nu are sau nu poate, material, să dispună de ea; **s. de închidere,** s. cu ajutorul căruia se asigură secretul corespondenței; el se aplică în ceară, pe reversul suportului, după plierea acestuia, astfel încît actul să nu poată fi despăturit și citit fără ruperea hîrtiei sau sfărîmarea sigiliului. Pentru sigilarea în acest mod se utiliza, de obicei, matricea sigilară mică sau mijlocie; **s. de substituție,** s. folosit de o autoritate publică pentru a valida actele pe care le emană în cazul absenței sau indisponibilității **s.** mare sau al oricărui alt **s.** cu care actul trebuia să fie însoțit și căruia i se acordă o valoare diplomatică și juridică echivalentă; **s. de text,** s. (aplicat, alașat, timbrat sau imprimat) existent la sfîrșitul textului unui document, de obicei alături de semnătura sau subscrierea neautografă. Este de fapt **s.** de validare a actului și are drept scop să dea deplină autenticitate conținutului său; **s. de tip hagiografic,** amprentă și matrice sigilară avînd în reprezentare un sfînt (patronul unor localități sau instituții religioase); **s. de tip iconografic,** s. avînd în emblemă un personaj (sau mai multe) înfățișat, de obicei, cu atributele funcției pe care o deține; **s. de tip majestate,** s. sau matrice sigilară în a căror emblemă este reprezentat suveranul țării, purtînd mantie și coroană, investit cu însemnele puterii și așezat pe tron. Acest tip a fost intens folosit în cancelariile din apusul Europei. S. de tip iconografic utilizate în cancelaria Țării Românești au fost asimilate cu **s. de t.m.,** respectiv cu prima perioadă a evoluției acestora; **s. de tip monumental,** impresiune și matrice sigilară în emblema cărora se află diferite construcții: poduri, cetăți, edificii publice etc.; **s. de tip naval,** amprentă și matrice sigilară avînd în reprezentare o ambarcațiune sau un obiect sugerînd navigația; **s. domnesc avînd în emblemă scena săgetării corbului,** amprentă sigilară purtînd în emblemă o compoziție heraldică avînd gravate două personaje flancînd un copac deasupra căruia se află un corb ce ține un inel în cioc, iar unul din personaje trage cu arcul în pasărea menționată. Pînă în prezent se cunosc astfel de sigilii doar de la trei domni ai Țării Românești, respectiv Grigorie al II-lea Ghica (conservat pe un act din 1735, noiembrie 10), Constantin Mavrocordat (conservat pe un act din 1736, august 6) și Mihail Racoviță (conservat pe un act din 1742, martie 9). Într-o formă concentrată această scenă a fost reprezentată în **s.** domnului Grigorie I. Ghica, validînd un act din 1672, iunie 7 (Fig. 46 a); **s. domnesc avînd în emblemă stema țării și armele familiale,** amprentă și matrice sigilară care au gravate în cîmp o compoziție heraldică reunind stema țării și însemne specifice familiei domnului respectiv. Primele **s.** de acest fel care se cunosc au aparținut lui Ștefan Cantacuzino, domnul Țării Românești (1678—1688); **s. domnesc avînd în emblemă tipul combinat,** amprentă și matrice sigilară care au în reprezentare stema combinată a Țării Românești. V. și *stema combinată*; **s. domnesc cuprinzînd stemele județelor, s.** utilizat în cancelariile domnești din Țara Românească și Moldova, avînd în cîmp, alături de stema țării respective (sau stema unită), simbolurile tuturor județelor. Primul **s.** de acest fel cunoscut pînă în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

prezent validează actul din 13 septembrie 1782 emis în cancelaria lui Nicolae Caragea, domnul Țării Românești (Fig. 46 b); **s. domnesc de tip iconografic**, amprentă și matrice sigilară care poartă în imagine stema iconografică a Țării Românești; **s. duplex,** termen care definește **s.** care are reprezentare pe ambele fețe. În sigilografia românească singurele **s.** de acest fel sînt bulele sigilare lamelare, făcute special pentru a fi atașate actelor solemne acordate mănăstirilor de la Muntele Athos (sau din alte locuri considerate sfinte); **s. emblematic,** impresiune sigilară în reprezentarea căreia mobilele sînt plasate direct în cîmpul sigilar ca la un scut, ca la o stemă redată clasic. V. **s.** *heraldic;* **s. heraldic,** s. în emblema căruia se află o stemă reprezentată clasic, respectiv dintr-un scut cu toate elementele specifice. Pentru sigilografia românească gruparea izvoarelor sigilare (în **s.** heraldice și **s.** emblematice) nu este adecvată, deoarece deseori întîlnim steme heraldice reprezentate fără scut, prin plasarea mobilelor specifice direct în cîmpul sigilar; **s. imprimat,** s. realizat prin imprimarea matricei sigilare pe suportul actului după ce acesta a fost introdus în tuș, soluție de aur sau fum; **s. inelar,** impresiune sigilară (putînd fi în ceară, hîrtie, tuș sau fum) de dimensiuni mici, realizată cu ajutorul imaginii gravate pe montura unui inel. Uneori acest **s.** a avut rol de contra **s.** Sin. *pe-*

Fig. 46 a. *1736 august, 6.* Sigiliul domnului Țării Românești, Constantin Mavrocordat avînd în imagine stema unită și „scena săgetării corbului" (reconstituire).
Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Bradul, I/43, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

b. Sigiliul domnului Nicolae Caragea cuprinzînd, alături de stema Țării Românești, sigiliile tuturor județelor din acest principat. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești. XXXIV/22.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

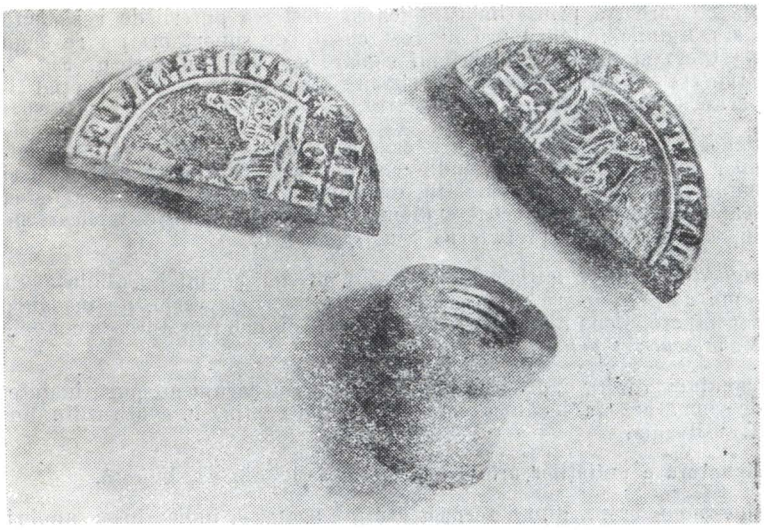

c. Matrice sigilară împărțită aparținînd satului Tighina din județul Vîlcea.

Arh. St. Buc., colecția „Sigilii", 190.

cete-inelară; **s. împărțit,** amprenta sigilară realizată cu o matrice sigilară confecționată din mai multe părți. Sistemul de confecționare a unor astfel de matrice sigilare urmărea evitarea falsurilor și prevenirea abuzurilor în folosirea tiparului sigilar. Se puteau fabrica matrice sigilare împărțite în trei sau cinci părți (două, respectiv patru părți, reprezentau rondela metalică, a treia, respectiv a cincea, era mînerul care le reunea). Fiecare parte se păstra la o altă persoană, încît pentru sigilare era necesar consimțămîntul tuturor păstrătorilor (Fig. 46 c); **s. înstelat,** v. *foiță-timbru;* **s. legat,** v. **s.** *atîrnat*; **s. locurilor de adeverire, s.** aparținînd capitlurilor sau conventurilor din Transilvania care dă putere deplină actelor pe care aceste instituții le-au transcris (indiferent de emitent) sau emis; **s. mare, s.** principal al unei autorități publice sau al unei persoane morale destinat să valideze actele cele mai solemne, în general cele prin care se angajează propria sa responsabilitate. Întotdeauna există în funcție numai un singur **s.** mare; **s. mic, s.** aparținînd unei autorități publice sau persoane morale destinat să valideze actele administrației și anume cele care se referă la gestiunea sa internă; **s. monetar,** v. **s.** *duplex;* **s. secret, s.** de mică dimensiune pe care-l folosește deținătorul unei autorități publice pentru a sigila corespondența sa; **s. simplex, s.** care are gravată reprezentare numai pe o singură față; **s. timbrat, s.** confecționat prin plasarea, deasupra cerii calde, a unei foițe-timbru peste care se aplică matricea sigilară. Din punctul de vedere al tehnicii de confecționare se împart în: a) **s.** cu timbru fix; b) **s.** cu timbru mobil. La un **s.** timbrat se disting trei elemente: a) foița-timbru; b) ceara cu ceca pe care se aplică; c) mătasea sau

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

aţa cu care era prins timbrul. Pentru creşterea puterii de rezistenţă a **s.** marginile foiţei-timbru au fost cusute de suport ori pe reversul acestuia; în dreptul impresiunii sigilare s-a lipit un carton. Sin. **s.** *dantelat;* **s. tipărit,** impresiunile sigilare aflate pe unele acte parţial tipărite şi imprimate odată cu textul.

sigilografie, ştiinţă specială a istoriei care are ca obiect studierea sigiliilor sub toate aspectele, indiferent de dată. **S.** descrie matricele şi impresiunile sigilare şi studiază, din punct de vedere istoric, artistic, tehnic, juridic şi diplomatic emblema şi legenda, modul de aplicare pe suport şi valoarea probatorie. Sin. *sfragistică.*

siglă (pal.), litera iniţială reprezentînd întregul cuvînt întrebuinţat ca semn de prescurtare pe inscripţii, în manuscrisele vechi, pe medalii; **s. compusă,** două pînă la patru litere scrise dintr-o trăsătură de condei. V. *prescurtare prin* **s.**

signatum (dipl.), expresie de încheiere a unui document, pusă înainte de semnătură, în documentele scrise în limba latină în evul mediu din Transilvania.

signatură a unităţilor arhivistice (arh.), ieşit din uz. V. *cotă.*

sine anno (cron., dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa anului de emitere a documentului; folosit în vechile evidenţe arhivistice din Transilvania din sec. XVIII—XIX.

sine dato (cron., dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa datei într-un document; folosit în documentele şi evidenţele arhivistice din Transilvania, în sec. XVIII—XIX. Scris şi prescurtat: *s.d.*

sine loco (dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa locului de emitere a unui document; folosit în evidenţele vechi din Transilvania din sec. XVIII—XIX.

Sistem Automat de Regăsire a Informaţiilor din Arhivele Statului (SARIAS) (arh., inf.), sistem de prelucrare a informaţiilor din documentele de arhivă, în toată complexitatea şi varietatea lor. Documentele sînt mai întîi cercetate tematic, informaţiile extrase din ele fiind indexate cu descriptori dintr-un tezaur specific, iar elementele de cotă, datare şi caracteristici codificate. Informaţiile astfel prelucrate sînt înmagazinate sub forma unor fişiere pe benzi magnetice care sînt exploatate la anumite intervale, pe măsura încărcării lor, cît şi la cerere, pentru furnizarea operativă de răspunsuri tematice. Regăsirea informaţiilor înmagazinate în SARIAS se realizează prin combinaţii ponderate de cuvinte cheie din tezaurul SARIAS, care permit selectarea riguroasă a informaţiilor relevante pentru o cerere de regăsire tematică. Informaţiile regăsite automat sînt prezentate sub forma unor răspunsuri statistice sau sub formă completă (rezultatele şi elementele de referinţă ale documentelor de arhivă).

sistem de informare (arh., inf.), complex de metode şi utilaje pentru prelucrarea şi înmagazinarea informaţiilor într-un mod care să permită regăsirea lor eficientă, principalul obiectiv fiind deci acela de a regăsi — la cerere — toate informaţiile pe care le conţin documentele dintr-o colecţie, în legătură cu o temă dată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sistem de înmagazinare și regăsire a informațiilor (arh., inf.), ansamblu de proceduri și echipamente capabil să memoreze, organizeze și să regăsească informațiile.

sistem de operare (arh., inf.), pachet de programe de control și de serviciu care asigură folosirea optimă a resurselor echipamentelor, de către programele utilizatorilor. La conceperea unui **s.** trebuie să se aibă în vedere obiectivele urmărite în ceea ce privește utilizarea echipamentelor, care poate fi destinat unor aplicații științifice, economice, de control automat etc.

sistem informatic (arh., inf.), ansamblu, structurat și corelat de reguli, proceduri și mijloace (îndeosebi calculatoare electronice) care permite aplicarea de metode organismului respectiv pentru a obține sau realiza unele obiective determinate, măsurabile între anumite limite: reprezintă partea automatizată (cu ajutorul calculatorului electronic) a sistemului informațional al unui organism.

sistem informațional (arh., inf.), ansamblul informațiilor, surselor și nivelelor consumatoare, canalelor de circulație, procedurilor și mijloacelor de tratare a informațiilor din cadrul unei activități sau organism. Orice activitate specifică sau organism specific are un sistem informațional specific.

sistem național de informare și documentare (arh., inf.), totalitatea unităților de informare documentară existente într-o țară, intercorelate ca procedee, metodologii și organizare, integrate ca oameni, materiale și echipamente, funcționînd ordonat, compatibil și previzibil, în scopul unic al interconectării rapide a beneficiarilor cu informațiile pertinente pe care aceștia le necesită.

sîngeap (her.), blană utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional printr-o suprafață pe care sînt înfățișate mobile în formă de clopote, plasate alternativ, unele de argint altele albastre. V. *blănuri*.

sînge domnesc (gen.), înrudire de sînge prin femei cu o persoană care a ocupat tronul țării; individ ce se trage (în urma unei căsătorii oficiale sau dintr-o legătură nelegitimă) dintr-un domn.

s.l. (dipl.), v. *sine loco*.

slovă (pal.), denumirea generică a semnelor alfabetului chirilic. În limbajul popular se mai numeau *buche* sau *azbuche*.

slovo-cifră (pal.), literă din alfabetul chirilic cu valoare cifrică; pentru a o deosebi de grafemele cu valoare fonetică este marcată de titlă și intercalată de două puncte despărțitoare. Valoarea cifrică a semnelor grafice din alfabetul slavo-român și româno-chirilic este preluată, aproape fără modificări, din alfabetul grecesc. Excepție face numărul 60 marcat prin ѯ și 900 marcat prin ц; în paleografia română nu există alte semne speciale pentru cifre; la fel în paleografiile latină, slavă și greacă. Titla dispare treptat de pe cifre de la mijlocul sec. al XVIII-lea. S. au fost înlocuite treptat începînd din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea de cifrele arabe. (Fig. 3.)

smalturi (her.), termen generic care definește metalele, culorile și blănurile utilizate în alcătuirea stemelor și regulile folosirii lor. S. cuprind

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 47. *1859.* Matrice sigilară a Comisiei Despărţirii I din Iaşi. În cîmp este gravată stema Moldovei, pe roşu şi albastru capul de bour cu stea între coarne. Sprijinitorii scutului sînt doi delfini afrontaţi.
Arh. St. Buc., colecţia „Sigilii administrative", 386.

două metale (aur şi argint), şase culori (roşu, verde, albastru sau azur, negru, purpuriu, portocaliu) şi două blănuri (hermina şi sîngeapul). Culorile alb şi galben nu se utilizează, întrucît această semnificaţie o au cele două metale. Pentru precizarea s. se folosesc diverse semne convenţionale. Legile ştiinţei heraldice interzic plasarea unei culori peste o altă culoare (cu excepţia purpurei), a unei blăni peste o altă blană, a unui metal peste alt metal. Cînd o stemă cuprinde astfel de situaţii, trebuie cercetat motivul înfăţişării ei în acest mod. (Fig. 47).

smuls (her.), termen care indică înfăţişarea unor mobile care fac parte din categoria figurilor naturale: **1.** Reprezentarea unor părţi de corp despărţite de trup în mod violent; **2.** Plante sau arbori dezrădăcinaţi, cărora li se văd rădăcinile.

soare (her., sig.), mobilă a scutului făcînd parte din categoria figurilor naturale din domeniul aştrilor, reprezentată, de obicei, printr-un disc de aur figurat şi înconjurat de 12 sau 16 raze, alternînd cu şase sau

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

opt şerpuite. Cînd **s.** nu este reprezentat astfel, se blazonează umbră de soare. Simbolizează fertilitate, căldură, belşug, libertate, lumină.

Software (arh., inf.), suită de limbaje şi de programe care permit unui sistem electronic de elaborare a datelor să-şi dezvolte operaţiile pentru care este destinat.

soluţie de aur (pal.), lichid conţinînd praf de aur, folosit la ornarea frontispiciilor, literelor iniţiale, monogramelor, punctuaţiei; a fost întrebuinţat în cancelariile autorităţilor supreme pentru a sublinia importanţa emitentului şi a documentului emis.

spargere a documentului (arh.), operaţiune prin care un document găsit de divan fals sau falsificat era anulat ca probă juridică, fiind rupt („spart") în partea de sus.

spargere a sigiliului (sig.), operaţiunea prin care o matrice este materialmente spartă sau scoasă din uz pentru a împiedica utilizarea sa ulterioară, fie din cauza morţii unei persoane fizice, fie ca urmare a unei mutaţii în calitatea juridică a unei persoane fizice sau morale, fie în consecinţa unei casaţii (desfiinţării unei comune).

specietenus (dipl.), termen folosit în documentele scrise în limba latină în evul mediu din Transilvania, pentru original.

spirit (pal.), semn diacritic folosit în scrierea veche, iniţial cu rol fonetic; în scrierea slavo-română şi chirilică românească sînt numai semne grafice; se aplică, în general, pe vocala iniţială a cuvîntului.

spiţă de neam (gen.), variantă a tablei descendenţilor, apărută ca urmare a regimului juridic de patriarhat şi care indică succesiunea generaţiilor numai în linie masculină.

spiţă genealogică (gen.), listă cuprinzînd şirul persoanelor care descind dintr-un autor comun (putînd fi o succesiune după tată sau după mamă, directă sau lăturalnică), care au drepturi asupra unor bunuri, respectiv asupra părţii care ar fi revenit autorului comun dacă acesta ar fi în viaţă; se deosebeşte de arborele genealogic prin faptul că n-are înfăţişarea de arbore şi este întocmită, de obicei, în vederea rezolvării unor aspecte practice. În unele lucrări de genealogie **s.** este asimilată cu arborele genealogic.

s.p.r. (arh.), v. *sub petitum remissionis.*

sprijinitori (her., sig.), termen care indică tenanţii, suporţii şi susţinătorii unui scut, adică acele elemente exterioare ale acestuia care îl sprijină. Tenanţii sînt reprezentaţi prin personaje umane (şi mitologice), iar suporţii sînt întotdeauna animale (inclusiv cele fabuloase); susţinătorii includ plante (arbori, flori) sau obiecte. Cînd un scut are **s.** mieşti (respectiv un tenant cu un suport, un suport cu un susţinător etc.), la blazonare vor fi încadraţi în categoria superioară — (ex. un herald şi un leu vor fi desemnaţi prin termenul tenanţi; o acvilă şi o plantă vor fi trecute în categoria suporţilor).

Stadtbuch (dipl.), v. *cartea oraşului.*

standard (arh., cons.), ansamblu de reglementări tehnice care, în cadrul acţiunii de standardizare, stabilesc caracteristicile produselor, metodele de verificare a acestor caracteristici, reglementările de calcul,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de execuție, de încărcare și recepție ale produselor. În arhive se standardizează mijloacele de păstrare și protecție, reglementările tehnice referitoare la activitățile de microfilmare și conservare, formate și dimensiuni ale hîrtiei pentru documente etc. Colecțiile de **s.** realizate de-a lungul timpului reprezintă o categorie a arhivelor tehnice.

stare higrometrică a depozitelor (arh., cons.), regimul umidității relative a depozitelor sub aspectul existenței surselor de umiditate, fluctuațiilor umidității relative și al influenței acestora asupra suportului pe care sînt scrise documentele.

statim (arh.), indicație de registratură privind rezolvarea imediată, pe loc, a unui document, folosită în Transilvania la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

stea (her., sig.), mobilă făcînd parte din categoria figurilor naturale din domeniul aștrilor, avînd de regulă cinci raze (număr ce nu se blazonează), mai rar șase, șapte sau opt raze.

stemă (her.), ansamblul semnelor dinstinctive și simbolice care alcătuiesc blazonul unei persoane, instituție sau stat exprimînd atributele sale. Conform legilor științei heraldice o **s.** se compune din următoarele elemente: scut, a cărui suprafață poate fi secționată sau nu; figurile heraldice plasate în cîmpul scutului; elementele exterioare ale scutului, incluzînd timbrul, coroana, sprijinitorii, pavilionul sau mantaua, deviza etc. Sin. *gherb*, *herb*, *blazon;* **s. combinată a Țării Românești,** tipul de **s.** obținut în urma contopirii tipului heraldic cu tipul iconografic prin plasarea acvilei cruciate deasupra copacului dintre cele două personaje. Apărută în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, această **s.** a cunoscut o mare varietate de forme; **s. Daciei,** compoziție heraldică, cuprinzînd doi lei rampanți și afrontați, atribuită Daciei în unele armoriale străine și în scrierile cronicarilor; **s. heraldică a Țării Românești,** compoziție heraldică caracterizată prin existența scutului cuprinzînd acvila cruciată însoțită de astrul zilei și al nopții, sau prin plasarea acestor elemente direct în cîmpul sigilar; **s. iconografică a Țării Românești,** compoziție heraldică înfățișată, din sec. al XIV-lea pînă în sec. al XV-lea, sub forma unui scut cuprinzînd două capete, busturi sau personaje încoronate, avînd între ele o floare, o tulpină cu rădăcină, un crin înflorit sau un copac (de obicei, brad ori chiparos). Uneori reprezentarea este completată cu elemente făcînd parte din categoria figurilor naturale din domeniul cosmosului (două sau mai multe stele, astrul zilei și al nopții) sau cu mobile din categoria figurilor artificiale (un sceptru sau două, un glob crucifer, o cruce etc.). Evoluția înfățișării personajelor a determinat și schimbarea sensului lor: inițial, erau reprezentați domnul cu fiul asociat la domnie, apoi cuplul princiar, ulterior Sfinții Constantin și Elena. Această **s.** a fost considerată (în special pentru sec. XV—XVII) **s.** secundară a Țării Românești; **s. incluzînd herbul țării și armele familiale (sigilii avînd în emblemă s. țării și armele familiale),** compoziție heraldică (utilizată atît de unii domni ai Țării Românești și ai Moldovei cît și de voievozii, principii și guvernatorii Transilvaniei) incluzînd armele țării și **s.** familiei suverane. Primele **s.** de acest tip cunoscute în heraldica românească aparțin voievozilor Transilvaniei; în Țara Românească Matei Basarab (1632—1654) și Șerban Cantacuzino (1678—1688) au fost primii domni care și-au confecționat o matrice sigilară reunind, în emblemă, **s.** heraldică (sau cea combinată) a acestui stat cu **s.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

personală sau a familiei lor. În Moldova, Movileștii sînt primii care au inclus, alături de capul de bour, blazonul familiei lor; **s. Moldovei,** compoziție heraldică care a cunoscut două variante: **1. S.** principală, constituită din scutul triunghiular, cuprinzînd capul de bour cu stea între coarne, însoțit de rază (ulterior soare) și de lună; **2. S.** secundară, caracterizată prin înfățișarea capului de bour cu gît cu tot. Ultima variantă, folosită în special în arhitectură, este întîlnită mai rar; **s. Transilvaniei,** compoziție heraldică utilizată încă de la sfîrșitul sec. al XVI-lea și stabilită oficial de Dieta acestui principat abia în anul 1659, care cuprindea: acvila ieșindă, însemn desemnînd toți oamenii liberi fără deosebire de naționalitate; șapte cetăți, simbolul sașilor, soarele și luna, reprezentînd secuii; **s. unită (sigilii domnești cu stema unită),** compoziție heraldică utilizată în cancelariile domnești și cancelariile unor instituții din Țara Românească și Moldova, în sec. XVII —XVIII, reunind **s.** ambelor țări menționate. Deși în mod frecvent s. mai des întîlnită este compusă din stemele heraldice ale țărilor surori, s-a folosit uneori și compoziția realizată prin unirea **s.** iconografice a Țării Românești cu herbul Moldovei. Intrînd în combinație cu diferite alte elemente, **s.** a cunoscut o mare varietate de forme. Se cunosc și unele reprezentări cuprinzînd, alături de **s.** Țării Românești și a Moldovei, pe cea a Transilvaniei. O astfel de imagine este imprimată pe coperta de titlu a broșurilor cu caracter unionist, tipărite în 1856 de Cezar Bolliac. (Fig. 48).

steme vorbitoare (her.), v. *arme.*

Stenner, Friedrich (26 august 1851, Brașov — 7 februarie 1924, Brașov), personalitate în domeniul arhivistic din Transilvania, arhivar al orașului Brașov (1878—1903). A urmat studiile medii la Brașov, iar cele superioare (drept) la Graz și Budapesta. Pregătirea arhivistică a dobîndit-o de la arhivarul Franz Zimmermann din Sibiu, după ale cărui indicații a organizat arhiva Brașovului. Din documentele răzlețe găsite în arhivă, **S.** a întocmit colecția de documente ce-i poartă numele în două serii: latină-maghiară-germană și slavo-română. A contribuit la valorificarea documentelor din arhiva Brașovului, la copierea de documente pentru Academia Română. Pentru meritele sale privind istoria românilor i-a fost conferit în anul 1894 ordinul „Coroana României". A fost membru al comisiei de editare a izvoarelor istoriei orașului Brașov (*Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I—VIII, 1886—1927). Lucrări principale: *Verzeichnis der Kronstadter Zumft-Urkunden*, Brașov, 1886 (în colaborare), *Das Kaufhaus in Kronstadt*, în „Sächsischer Hausfreund," Brașov, 1888, p. 41—51; *Das alte und neue Klostergasser Stadtter und die damit im Rusammenhange stehenden Regularungen*, în „Kronstädter Zeitung", 1888, nr. 157—165; *Das Wappen der Stadt Kronstadt*, în „Kronstädter Zeitung", 1903, nr. 49—50; *Die Beanchen der Stadt Brasso (Kronstadt)*, Brașov, 1916.

sticlă absorbantă (arh., cons.), sticlă divers colorată cu ajutorul unor compuși metalici, realizînd filtrarea unor componente ale luminii albe, radiații ultraviolete și infraroșii. În arhive se recomandă folosirea la ferestre a unei sticle galbene, pe bază de sulfură de cadmiu, care reține lumina ultravioletă, protejînd documentele față de acțiunea nefavorabilă pe care lumina o are asupra lor. În unele cazuri se folosește sticlă cu relief de suprafață, cunoscută sub numele de sticlă givrată, pentru a descompune fasciculul de lumină

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fig. 48. *1680 aprilie 29.* Sigiliul domnului Moldovei, Gheorghe Duca, avînd în emblemă stema unită.
Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Neamț, LIII/17.

solară într-o lumină difuză, evitînd astfel iluminarea concentrată a unor suprafețe din depozite. V. și *protecția împotriva luminii solare.*

stil 1. (cron.), variațiile începutului anului de la popor la popor și de la epocă la epocă. Se cunosc mai multe **s.**: **s.** *venețian*, cu începutul anului la **1 martie**; **s.** *bizantin*, cu începutul anului la **1 septembrie**; **s.** *circumciziei*, cu începutul anului la **1 ianuarie**, **s.** *iulian* (vechi), **s.** *gregorian* (nou) etc. V. *calendar.* **2.** (pal.), instrument de scris utilizat în scrierea veche latină. Avea forma unui condei, de metal sau de os, ascuțit la un capăt și turtit la celălalt.

stipulație (dipl.), prevedere înscrisă într-un tratat, într-o declarație bilaterală sau într-un alt document internațional, prin care se instituie o anumită regulă de conduită, se stabilesc anumite drepturi ori se reglementează diferite chestiuni ce fac obiectul respectivului act internațional. V. *clauză.*

stirpe (gen.), v. *familie, origine.*

strategie (logica) de cercetare (arh., inf.), ansamblu de reguli privind recombinarea descriptorilor în vederea efectuării operației de regăsire.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

strigăt de război (her.), text amintind un eveniment, o victorie sau o înfrîngere, de pe cîmpul de luptă; de obicei prin acesta se aduceau omagii unor comandanți militari.

stylionale (dipl.), registru folosit în evul mediu în cancelariile din Transilvania, în care erau trecute formulele pentru diferite genuri de documente și titlurile personalităților sau instituțiilor, necesare redactării corespunzătoare a documentelor.

sub fide remissionis (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, privind restituirea unor documente sau anexe către emitentul documentului. Scris și prescurtat: *s.f.r.*

sub petitum remissionis (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, privind cererea de restituire a unor documente sau anexe către emitentul documentului. Scris și prescurtat: *s.p.r.*

subscripție (subscriere) neautografă (dipl.), v. *monogramă*.

subscriere monogramatică (pal.), sistem de prescurtare folosit în cancelariile domnești — frecvent în cea a Țării Românești — pentru abrevierea, stilizarea și ornarea semnăturii neautografe a emitentului, de obicei, a domnului sau a mitropolitului. V. și *monogramă*.

sul (arh.). **1.** Document de arhivă care se păstrează rulat. **2.** Cutie tubulară în care se păstrează un document rulat.

suliță (her., sig.), figură heraldică artificială care face parte din categoria armamentului, definind o armă folosită, în general, de corpurile de gardă naționale. A fost utilizată în heraldică, în special după Revoluția franceză (1789—1794), ca simbol al luptei maselor populare care foloseau **s.** ca armă de luptă.

suplică (dipl.), cerere scrisă prin care se solicită o favoare: poate fi individuală sau colectivă.

suport (her.), v. *sprijinitori*.

suport grafic al documentului (dipl., pal.), materia pe care s-a scris textul înscrisului respectiv. De-a lungul timpului a servit ca suport grafic piatra, ceramica, metalul, papirusul, pergamentul, hîrtia, textilele, scoarța de copac etc. Cele mai multe documente arhivistice sînt scrise pe hîrtie, pergament și papirus. Se întîlnesc însă unele surse scrise pe scoarță de copac, mătase, sticlă; în etapa contemporană categoria suporților de documente s-a lărgit foarte mult datorită tehnicilor noi, cuprinzînd, alături de suporții clasici, microfilme, benzi magnetice, discuri etc.

suprapunere (her.), termen care indică poziția unei mobile, faptul că este plasată deasupra alteia.

suptarhivar (arh.), persoană cu pregătire specială în Arhiva Statului Țării Românești între anii 1831 și 1862, care era însărcinată cu primirea și păstrarea documentelor; era persoana care ținea locul arhivarului statului, în lipsa acestuia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

suret (dipl.), denumire veche folosită în Moldova pentru un document rezultat în urma traducerii din altă limbă. Este uneori certificat, alteori nu.

suscripţie (dipl.), v. *intitulaţie, formular diplomatic.*

susţinător (her.), element exterior al scutului reprezentat de plante sau obiecte, avînd rolul de a sprijini scutul. V. *sprijinitori.*

Sylva (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, cuprinzînd documente din anii 1711—1861 referitoare la reglementări forestiere.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ş

Şcoala de arhivistică (arh.), v. *învăţământ arhivistic.*

Şcoala practică de arhivari-paleografi (arh.), v. *învăţământ arhivistic*

Şcoala Specială de Arhivistică şi Paleografie (arh.), v. *învăţământ arhivistic.*

şef (her.), sin. *cap.* V. *scut.*

şef al arhivei (arh.), v. *arhivar al statului.*

şef arhivar (arh.), denumire pentru persoana care a îndeplinit rolul de conducător al unei direcţii regionale de arhivă sau al unui serviciu din cadrul Direcţiei generale a Arhivelor Statului în perioada anilor 1927—1944.

şevron (her.), v. *căprior, piese onorabile.*

şnur (sig.), v. *mijloace de ataşare a sigiliilor.*

ştampilă (sig.), v. *sigiliu.*

ştiinţa izvoarelor (surs., arh.), disciplină istorică ce studiază originea izvoarelor istorice, originalitatea sau autenticitatea lor, clasificarea izvoarelor şi metodelor de obţinere a datelor asupra procesului evoluţiei sociale; are drept scop clasarea metodică a izvoarelor istorice, critica lor şi a ediţiilor în care au apărut.

ştiinţă arhivistică (arh.), v. *arhivistică.*

ştiinţă heraldică (her.), v. *heraldică.*

ştiinţe speciale (auxiliare) ale istoriei, totalitate a ştiinţelor (arhivistică, diplomatică, paleografie, cronologie etc.) care studiază izvoarele documentare şi elaborează metodologia cercetării acestora. Sin. *discipline auxiliare ale istoriei.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

T

tabla ascendenților (gen.), listă a persoanelor care se înrudesc, alcătuită pe baza metodei analitice de cercetare în genealogie, pornindu-se de la un individ considerat rezultatul evoluției unei familii și urmărindu-i pe toți antecesorii săi. **T.** este compusă pe bază strict matematică și evoluează în progresie geometrică prin puterile succesive ale lui doi. Se numește și *metoda Stradonitz*, după numele genealogistului german Stephan Kekube von Stradonitz (1863—1933), care a teoretizat această metodă, folosită încă din evul mediu.

tabla descendenților (gen.), listă a persoanelor care se înrudesc, alcătuită pe baza metodei sintetice de cercetare genealogică, pornindu-se de la un individ și urmărindu-se toți descendenții săi.

tabulatorul fondurilor (arh.), instrument de evidență nominală și numerică în care se înscriu preluările și transferările de fonduri, fragmente și colecții de documente; s-a renunțat la utilizarea lui, fiind înlocuit cu *registrul general de arhivă* (v.) și *fișa „Situația fondului"* (v.).

tahigrafie (pal.), sistem de prescurtare, asemănător cu stenografia.

talpă (her.), sin. *cimpie*. V. *scut*.

taxă de sigilare (sig.), suma ce trebuia achitată pentru sigilarea unui act emis într-o cancelarie.

tăiat (scut tăiat) (her.), suprafață (scut, cartier sau mobilă) împărțită în două printr-o linie orizontală (a) sau diagonală, obținîndu-se un scut tăiat în bandă (b) și în bară (c). (Fig. 49 a, b, c).

tărfolog (dipl.), v. *terfelog*.

tehnică arhivistică (arh.), v. *arhivotehnie*.

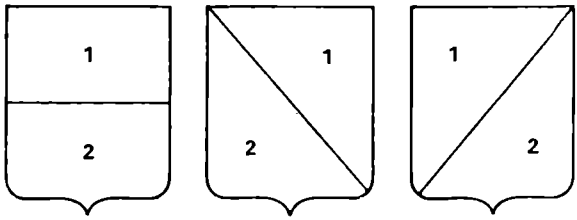

Fig. 49 a. Scut tăiat;
b. Scut tăiat în bandă;
c. Scut tăiat în bară.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tehnică de confecționare a sigiliilor (sig.), procedee tehnice de efectuare a sigilării, respectiv: a) imprimarea matricei introdusă în diverse soluții pe document (sigiliu imprimat); b) aplicarea cerii calde pe suport și apăsarea matricei sigilare deasupra acesteia (sigiliu-aplicat); c) utilizarea unei foițe-timbru care este plasată peste ceară (sau cocă) și obținerea, prin apăsarea tiparului sigilar, a unei imagini în relief (sigiliu-timbrat); d) realizarea unei bule din metal ori a unui sigiliu din ceară (protejat de un căuș, o capsulă metalică sau din lemn), care să fie prins cu șnur de suport (sigiliu-atîrnat).

temelia (cron.), element cronologic răsăritean care indică vîrsta lunii la o dată din an, mai ales cifra care exprimă această vîrstă în ziua de 1 martie a unui anumit an. **T.** exprimă diferența de zile dintre anul lunar, care are 354 de zile, și anul solar de 365 de zile și se bazează pe ciclul de nouăsprezece ani solari. Fiecărui an din ciclul lunar îi corespunde o **t.** și aceasta este cu unsprezece zile mai mare decît aceea a anului precedent. Corespunde în apus *epactei* (v.).

temperatură (arh., cons.), factor microclimatic important pentru păstrarea documentelor de arhivă. Temperaturile prea ridicate din depozitele de arhivă duc la degradarea documentelor prin deshidratare excesivă, iar temperaturile prea scăzute sau alternante antrenează modificări ale umidității relative a spațiilor, favorizînd degradările biologice. Temperatura optimă pentru depozitele de arhivă este de 16 -18°C.

tenant (her., sig.), element exterior al scutului, reprezentat printr-un personaj uman care sprijină scutul.

teorie arhivistică (arh.). v. *arhivologie.*

terasă (her., sig.), mobilă a scutului făcînd parte din categoria figurilor naturale, reprezentînd solul cu neregularitățile lui.

terfelog (dipl.), catastif vechi, act vechi.

termen de depunere a documentelor (arh.), interval de timp stabilit prin acte normative, în limita căruia organizațiile predau Arhivelor Statului documentele ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. **T.** se stabilește în funcție de creatorul de fond și genurile de documente. Sin. *termen de predare.*

termen de indexare (arh., inf.), cuvînt sau sintagmă definind un concept unic dintr-un domeniu de specialitate și folosit pentru descrierea documentelor în procesul de indexare.

termen de păstrare (arh.), limita de timp stabilită pentru păstrarea diferitelor categorii de documente, într-un fond, precizată prin *indicatorul termenelor de păstrare* (v.).

termen de predare (arh.), v. *termen de depunere.*

termen general (arh., inf.), termen cu rang de descriptor în tezaur, cu aplicabilitate în toate domeniile.

termen generic (supraordonat) (arh., inf.), termen care reprezintă o clasă de noțiuni din care face parte noțiunea reprezentată prin termenul subordonat (specific).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

termen neacceptat (arh., inf.), termen înlăturat ca urmare a relației de sinonimie absolută sau convențională.

termen specific (subordonat) (arh., inf.), termen reprezentînd o noțiune care face parte dintr-o clasă de noțiuni reprezentată prin termenul generic (supraordonat).

termograf (arh., cons.), aparat de măsură și înregistrare grafică pe o diagramă a evoluției temperaturii dintr-un spațiu închis. Se folosește în depozitele de arhivă pentru urmărirea microclimatului.

termohigrograf (arh., cons.), aparat de măsură și înregistrare simultană pe o diagramă a temperaturii și umidității relative. Se folosește în depozitele de arhivă pentru urmărirea evoluției microclimatului.

termohigrometru (arh., cons.), aparat prevăzut cu un termometru și un higrometru. Se folosește în depozitele de arhivă pentru măsurarea factorilor de microclimat.

testament (dipl.), act juridic unilateral prin care o persoană fizică își exprimă dorințele ce urmează a-i fi îndeplinite după moarte, mai ales în legătură cu transmiterea bunurilor sale. Sin. (înv.) *diată*.

Teulescu, Petrache (1826—1885, București), director al Arhivei Țării Românești între anii 1859 și 1862, om de cultură, luptător activ al Revoluției de la 1848 din Țara Românească. S-a preocupat, în special, de organizarea arhivelor, păstrarea documentelor și publicarea acestora. A publicat lucrarea *Documente istorice*. Seria I, București, 1860, care cuprinde 59 documente, dintre anii 1593 și 1822.

text (dipl.), parte a formularului diplomatic, cea mai importantă, întrucît cuprinde conținutul propriu-zis al actului respectiv; **t.** însumează următoarele elemente: arenga (sau preambul), intervenția, narația (sau expunerea), notificația (sau promulgația), dispoziția, sancțiunea, coroborația; **t.** evidențiază faptul juridic, justifică hotărîrea luată, expune împrejurările în care s-a creat actul, scoate în evidență dispozițiile date pentru concretizarea cuprinsului său și clauzele menite a-i sublinia importanța și a-i asigura executarea. Sin. *context*.

tezaur (arh., inf.), lista nominalizată de termeni (descriptori) ordonată alfabetic, indicînd relațiile semantice și logice ale acestora, ordonată în general și după clasele tematice ale unuia sau ale mai multor domenii la care se referă.

tezaur național politematic (arh., inf.), tezaur care acoperă la nivel de generalitate principalele domenii ale științei, tehnicii și economiei și care îndeplinește funcția de tezaur de bază în cadrul unui sistem național de tezaure.

tezaur satelit (arh., inf.), tezaur specializat pe domeniul construit, avînd ca punct de plecare un tezaur național politematic.

theca (arh.), v. *cella*.

tibi soli (dipl.), expresie utilizată pentru documente confidențiale. Scris și prescurtat: *t.s.*

tilda (pal.), v. *titla*.

timbrat (her.), termen care indică poziția unei mobile față de scut. Este propriu coifului cu cimier și lambrechini.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

timbru (her.), termen care indică elementele exterioare ale scutului legate de coif, respectiv: a) coroana coifului; b) creștet; c) lambrechini.

timbru sec (sig.), sigiliul obținut printr-o presare foarte puternică (de obicei, printr-o presă de sigilat), care cuprinde suportul și scoate în relief semnul gravat pe matrice.

tipar de pecete (sig.), v. *matrice sigilară*.

tipar-sigilar (sig.), v. *matrice sigilară*.

titla (pal.), semn grafic a cărui formă clasică este o linie orizontală ondulată; are o dublă valoare: a) așezată deasupra cuvîntului indică prescurtarea lui și b) așezată deasupra slovei marchează valoarea numerică a acesteia. Sin. *tilda*, *titula*.

titula (pal.), v. *titla*.

titulatură (dipl.), v. *intitulație*.

tonfilm (arh.), v. *bandă sonoră*.

tradiția unui sigiliu (sig.), ansamblul informațiilor transmise asupra sigiliului. Sigiliul poate fi cunoscut prin matricea sa, printr-o amprentă într-un material divers, printr-un mulaj-negativ sau mulaj, o fotografie sau un desen, descriere sau o simplă mențiune, o urmă pe suport sau printr-o formulă de coroborare.

transcriptum (dipl.), v. *copie*.

transfix (dipl.), grup de documente format prin suprapunerea a două sau mai multe acte, unul cuprinzînd justificarea celuilalt și care sînt sigilate cu același sigiliu ale cărui legături sînt trecute sub suportul ambelor piese.

transport (arh.), denumire pentru primele depuneri de acte la Arhivele Statului, încă de la începutul înființării lor, pentru a indica fiecare din grupele de documente primite într-o singură zi, ordinea depunerilor fiind marcată prin numărul de ordine identic pus pe toate dosarele depuse odată.

transportor general (arh.), inventar de documente întocmit pe transporturi. V. *transport*.

transumpt (transsumptum) (arh., dipl.), termen folosit în evul mediu în Transilvania pentru documente emise de locurile de adeverire, în care erau transcrise documente originale prezentate de cei interesați sau din arhiva proprie. **T.** avea valoare de copie autentică. În prezent, pentru **t.** se folosește termenul de *document-cadru*.

tratat (dipl.), act juridic ce consfințește înțelegerea încheiată între două sau mai multe state, în scopul de a crea, modifica sau stinge drepturi și obligații în raporturile dintre ele.

trema (pal.), semn diacritic (¨) folosit, de obicei, deasupra literelor **i**, **v**, **y**.

Triennalberichte (dipl.), raport trienal de activitate introdus prin „Instrucțiunea de organizare a arhivei și de prelucrare a materialului documentar", elaborată în anul 1876 de arhivarul Franz Zimmermann (Sibiu). Întocmit din trei în trei ani de către arhivar, el cuprindea informații despre ordonare, inventariere, selecționare, completarea ba-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

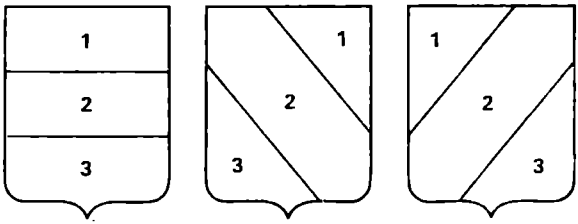

Fig. 50 a. Scut tripartit în brîuri;
b. Scut tripartit în bandă;
c. Scut tripartit în bară.

zei documentare prin preluări de fonduri și colecții, achiziții și donații, completarea bibliotecii, pregătirea profesională a arhivarului și a secretarului de arhivă, desfășurarea cursurilor de diplomatică și paleografie latină, activitatea de cercetare la sala de studiu, valorificarea științifică a documentelor de către arhivar, probleme administrativ-financiare. Au fost întocmite pînă în anul 1945, cînd Arhiva națională săsească a intrat în componența Arhivelor Statului Sibiu.

triere (arh.), ieșit din uz. V. *selecționare.*

tripartit (her.), suprafață (scut, cartier etc.), împărțită în trei printr-o linie orizontală sau diagonală, obținîndu-se un scut tăiat în brîuri (a), în bandă (b) și în bară (c). (Fig. 50 a, b, c).

t.s. (dipl.), v. *tibi soli.*

turn (her.), mobilă făcînd parte din categoria figurilor heraldice artificiale, reprezentată ca o construcție rotundă, pătrată sau poligonală care se ridică deasupra unei clădiri.

tuș roșu (sig.), v. *chinovar.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ţ

ţăcuşă (dipl.), **1.** Bucăţică decupată dintr-un act, scris de obicei pe pergament, pentru a anula destinatarului actului, în urma unei hotărîri domneşti, anumite drepturi de proprietate, privilegii etc. Uzanţă mai ales a cancelariei domneşti din Moldova. **2.** Parte tăiată din act pe care o păstra cel ce trebuia să primească plata, ca mijloc de control la facerea socotelilor. **3.** Fişie de pergament care asigură prinderea sigiliului de suportul actului.

ţeapă (her.), v. *piese onorabile* ale scutului.

U

u.a. (arh.), prescurtare pentru *unitate arhivistică* (v.).

ultrafişă (arh.), v. *ultramicrofişă*.

ultramicrofişă (arh.), foaie rectangulară de film fotografic conţinînd numeroase imagini organizate pe şiruri şi coloane, totalizînd cîteva mii de cadre miniaturizate ale documentelor de arhivă. În general, reducerea imaginii documentelor pe **u.** variază între 42:1—100:1, ajungîndu-se astfel ca pe o **u.** cu indice mare de reducere a imaginii să încapă cîteva mii de microcopii. Sin. *ultrafişă, superfişă, microfişă cu indice mare de reducere.*

umbră (her.), reprezentarea unei figuri numai prin conturul ei.

umerii scutului (her.), cantoanele din dreapta şi stînga şefului.

Umschlagsbogen (arh., cons.), denumire dată în instrucţiunile administrative din 1841 ale registraturii Trezaurariatului Transilvaniei pentru coala de arhivă (v.).

undare (her.), reprezentarea undulară a unei mobile sau piese. În mod obişnuit brîul este înfăţişat astfel.

unicat (dipl.), v. *document unicat.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

unitate arhivistică (arh.), unitate de evidență și clasificare a documentelor în arhivă, care reprezintă un document distinct sau totalitatea documentelor care au o importanță de-sine-stătătoare. Se individualizează prin conținutul și forma sa, referindu-se la o acțiune, problemă sau lucru și ocupă o poziție distinctă într-un instrument de evidență. Sin. *unitate de evidență, unitate de inventarieire, unitate de păstrare.*

unități arhivistice cu termen de păstrare permanent (arh.), categorii de documente care prezintă importanță documentar-istorică sau practică, fac parte din Fondul Arhivistic Național și se păstrează permanent.

unități arhivistice cu termen de păstrare temporar (arh.), categorii de documente care nu prezintă valoare documentar-istorică, iar valoarea lor practică este limitată în timp. Durata păstrării **u.** este stabilită prin *indicatorul termenelor de păstrare* (v.).

unitate de evidență (arh.), ieșit din uz. V. *unitate arhivistică.*

unitate de inventariere (arh.), ieșit din uz. V. *unitate arhivistică.*

unitate de păstrare (arh.), ieșit din uz. V. *unitate arhivistică.*

urare finală (dipl.), formulă des întîlnită în actele de formă epistolară, prin care se încheie textul și care exprimă o urare la adresa destinatarului fie printr-o frază, fie printr-un verb. **U.** poate avea forma unei semnături sau poate îmbrăca aspectul figurat al lui „Benevolete".

urbariu (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru un document în care erau consemnate obligațiile iobagilor față de stăpînul feudal.

urgens (arh.), indicație de registratură pentru rezolvarea urgentă a unui document, folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX.

uric (dipl.), denumirea unui act folosit în Moldova, prin care se întărește o posesiune ce se poate transmite din tată în fiu, prin moștenire; hrisov (în Țara Românească).

uricar (pal.), v. *grămătic.*

u.s. (dipl.), v. *ut supra.*

ut supra (dipl.), expresie folosită în documente, referindu-se la fapte relatate anterior în același document. Scris și prescurtat *u.s.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

V

vacuum (arh.), menţiune de registratură pentru indicarea lipsei documentelor dintr-o cămaşă de documente sau dintr-un fascicul.

validare (dipl.), acţiunea de a investi un înscris cu putere juridică prin aplicarea semnelor menite a proba autenticitatea sa. Sin. *autentificare;* **v. excepţională a documentelor** (sig.), sigilarea unor acte, în mod diferit decît se obişnuieşte, în vederea sublinierii importanţei lor sau pentru a marca împrejurările deosebite în care au fost emise. Se cunosc următoarele procedee de validare deosebită a actelor în cancelariile domneşti: a) cosigilarea actelor cu sigiliul domnului şi al unor boieri din sfat; b) prinderea a două documente (avînd emitenţi diferiţi) sub acelaşi sigiliu; c) autentificarea unor acte cu două sigilii de text (putînd fi sigilii mari sau un sigiliu mare şi unul mic); d) întărirea unor acte şi cu sigiliile domnilor succesivi emitentului sau în a doua domnie a acestuia.

Valoare (a documentului) (arh.), putere informaţională a documentului care, la rîndul ei, determină importanţa politică, ştiinţifică, economică, socială, culturală şi obştească a acestuia; **v. documentar-istorică,** importanţa informaţiilor documentar-istorice pe care le conţin unităţile arhivistice dintr-un fond sau colecţie. Toate documentele care prezintă **v.** documentar-istorică fac parte din Fondul Arhivistic Naţional şi se păstrează permanent. Importanţa istorico-documentară a unităţilor arhivistice este dată de valoarea informaţiilor cu privire la dezvoltarea societăţii din punct de vedere social, economic, politic şi cultural, de-a lungul veacurilor. V. *Fondul Arhivistic Naţional;* **v. juridică,** proprietate transmisă documentului prin norme legale, exprimată prin particularităţile interne şi externe ale acestuia; **v. practică,** suma informaţiilor conţinute de o unitate arhivistică dintr-un fond sau colecţie şi care servesc la rezolvarea unor probleme curente economice şi sociale; **v. a sigiliilor** (sig.), determinarea importanţei pe care o au izvoarele sigilare din punct de vedere: a) istoric (informaţiile de natură istorică pe care le transmit); b) juridic (puterea juridică probatorie a sigiliilor); c) estetic (importanţa lor pentru istoria artei).

valorificare a documentelor (arh.), v. *folosire a documentelor.*

varia 1. (arh.), denumire dată unor serii de documente pentru a indica faptul că acestea se referă la probleme diferite; **2.** (pal.), denumire grecească a accentului grav (′) din scrierea chirilică.

văleat (cron.), element cronologic principal de datare, prin care se denumeşte anul după sistemul erei bizantine; se foloseşte în datarea documentelor pînă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea; exprimă anul de la „facerea lumii", de la Adam sau de la „zidirea lumii". În sec.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

al XVII-lea apare datarea cronologică după era noastră, uneori în paralel cu **v.** Actele de cancelarie redactate în limba slavă sau română au textul datat cu anii de la naşterea lui Hristos; cele redactate în limba latină folosesc, în exclusivitate, anii erei noastre, de unde formula: *anno domini* = în anul domnului.

velin (dipl., pal.), pergament fin şi suplu, fabricat din piei de animale tinere, cu o preparare deosebită pe ambele feţe, folosit în evul mediu timpuriu la scrierea manuscriselor, utilizat ulterior în cancelariile apusene şi pentru diplome sau brevete. V. *pergament.*

verde (her.), culoare utilizată la alcătuirea stemelor; se reprezintă convenţional prin linii diagonale de la dreapta la stînga; semnifică dragoste, tinereţe, frumuseţe, libertate, scutire. V. *smalţuri.*

verificarea existentului (arh.), operaţiune de confruntare a unităţilor arhivistice cu inventarul, în vederea stabilirii existenţei şi stării documentelor în scopul asigurării integrităţii şi a bunei lor păstrări în Arhivele Statului; se efectuează numai asupra fondurilor şi colecţiilor ordonate, inventariate şi selecţionate. Constatările se consemnează într-un proces-verbal care se încheie separat pentru fiecare fond sau colecţie şi se păstrează la dosarul fondului.

verso (dipl.), expresie folcsită pentru a doua pagină a unui document sau a unei file scrise. Sin. *dorso.*

vertatur, verte (dipl.), expresie folosită în subsolul primei pagini a unui document, pentru a atrage atenţia că textul continuă şi pe verso.

vestigii sfragistice (sig.), v. *vestigii sigilare.*

vestigii sigilare (sig.), termen ce defineşte generic totalitatea izvoarelor sigilare, adică a matricelor sigilare şi a impresiunilor acestora, inclusiv a fragmentelor şi resturilor de sigilii, existente pe documente importante, pentru efectuarea cercetărilor sigilografice. Sin. *vestigii sfragistice.*

vide (arh., dipl.), indicaţie de cancelarie sau registratură, pentru scrierea pe curat a documentului după concept sau pentru menţionarea altor documente în legătură cu documentul de referinţă. Sin. *confer, conferatur.*

vidimus (dipl.), reproducerea integrală a textului unui act fără a modifica ceva din cuprinsul său de către o persoană care garantează prin semnătura şi sigiliul său faptul că a văzut la înscrisul transcris semnele de validare pe care, în general, le descrie; **v. confirmativ, v.** prin care autoritatea emitentă nu se mulţumeşte doar să reproducă actul respectiv, ci îl şi confirmă; **v. de v., v.** în care actul reprodus este el însuşi un **v.** Unele acte au străbătut secole sub forma unor **v.** succesive.

vinietă (min., dipl.), miniatură realizată, de obicei, pe laturile suportului unui act, în scopul evidenţierii începutului sau sfîrşitului cadrului scris; **v.** este compusă din ornamente florale sau geometrice, contribuind la creşterea gradului de solemnitate a actului.

vîrful scutului (her.), v. *scut.*

vocabular controlat (arh., inf.), lista normalizată de descriptori şi simboluri, orînduită alfabetic, indicînd şi relaţiile semantice ale acestora.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

volumen (dipl.), foaia (ori foile) de pergament sau hîrtie pe care documentele erau scrise numai pe o față, sub formă de volum, și răsucite sul în jurul unui suport de lemn sau metal. V. *sul*, *manuscris*.

Vorspann (arh.), denumire dată în unele arhive din Transilvania seriei de documente privind cărăușiile. Sin. *coniuncturalia*, *praeiuncturalia*.

vrahia (pal.), semn diacritic (˘) indicînd scurtarea unei vocale. V. *semne diacritice*.

vultur (her.), v. *acvilă*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

X

xerocopie (arh., cons.), copie a unui document obținută prin procedeul xerox. Sin. *xerografie*, *copie xerox*.

xerografie (arh., cons.), v. *xerocopie*.

xerox (arh., cons.), v. *aparat de xerografiat*.

Z

zapis (dipl.), **1.** Termen învechit, utilizat în documentele slavo-române pentru a denumi o dovadă scrisă sau un text (Fig. 51). **2.** Orice înscris cu caracter juridic încheiat între două persoane particulare. V. *document scris*, *act*.

zbor (her.), figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (cînd acestea sînt de îngeri sau grifoni, pot fi denumite și cu termenul *aripi*). Cînd se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semi-zbor. **Z.** și semi -**z.** Au fost deseori utilizate ca cimier.

zgomot (arh., inf.), numărul documentelor nerelevante, selectate într-un proces de regăsire a informațiilor referitoare la o anumită temă.

Zimmermann, Franz Josef (9 septembrie 1850, Sibiu — 27 ianuarie 1935, Linz, Austria), creator al școlii arhivistice moderne din Transilvania, arhivar la Arhiva națională săsească din Sibiu (1875—1908). Are meritul de a fi contribuit substanțial la transformarea Arhivelor naționale săsești într-o instituție publică (1876). Prin Instrucțiunea de organizare a arhivei și de prelucrare a materialului documentar, elaborată în anul 1876, pune bazele arhivisticii moderne. **Z.** este inițiatorul unui curs de paleografie și diplomatică, avînd merite deosebite în formarea cadrelor de specialitate și în popularizarea arhivelor. Principalele sale lucrări sînt: *Uber die Herausgabe von Urkunden*, în „Korespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", I, Sibiu, 1878; *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsichen Nation in Siebenbürgen*, în „Archivalische Zeitschrift," München, III,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

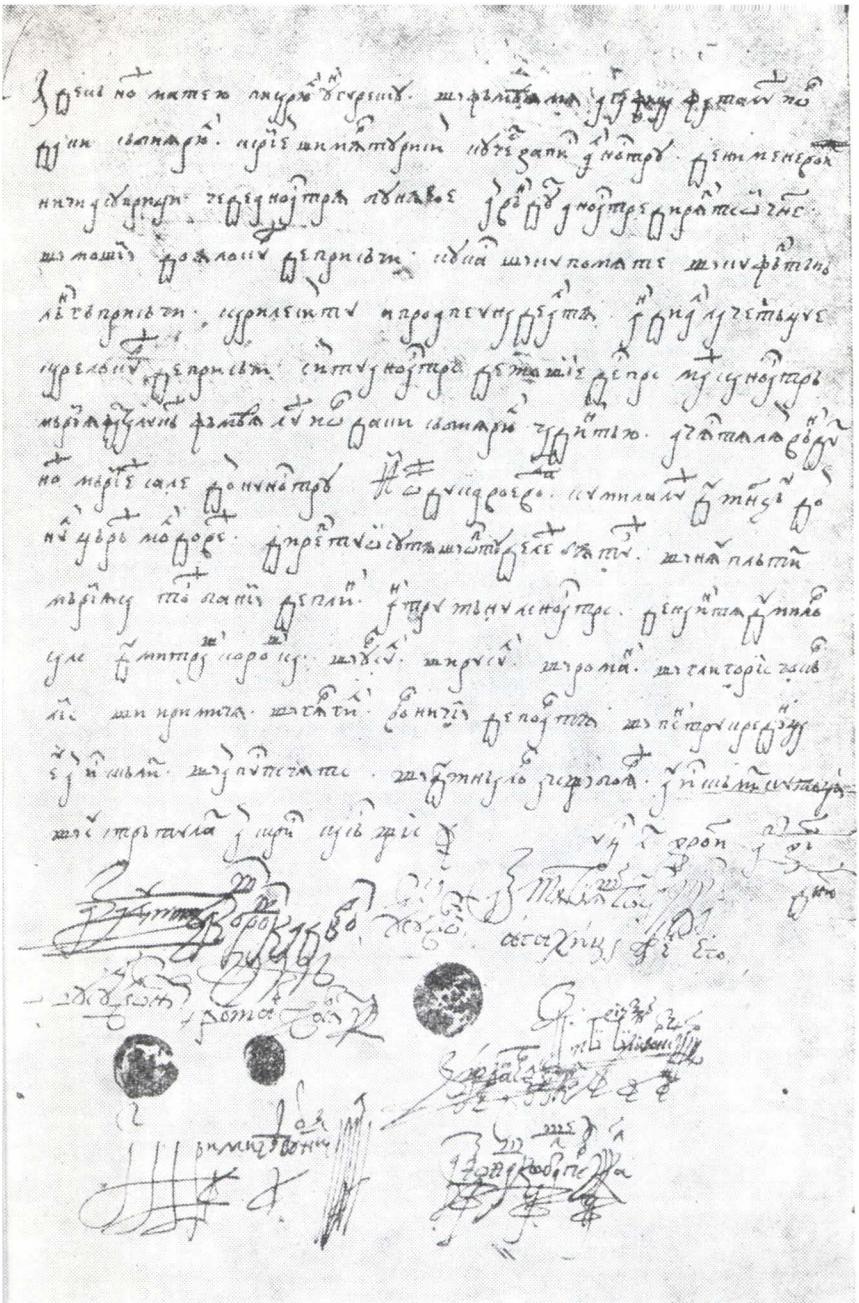

Fig. 51. *1670 aprilie 17, Iași.* Zapis de vînzare.
Arh. St. Buc., colecția „Documente moldovenești", 25/1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1878, IV, 1879; *Das Archiv der Stadt Kronstadt*, în „Archivalische Zeitschrift", V, München, 1880; *Die Vereinigung des Kapitelarchives von Karlsburg und des Konventarchives von Kolosmonostor mit dem Landesarchiv in Ofenpest*, Sibiu, 1882; *Aus alten Einbänden von Rechnungen aus den Jahren 1506—1691*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde," Neue Folge, XIX, Sibiu, 1884; *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notäre in den Jahren 1500—1884*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde," XIX, Sibiu, 1885; *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Sibiu, 1887 (ed. a II-a, Sibiu, 1901); *Über Archive in Ungarn, Ein Führer durch ungarländische und siebenbürgische Archive*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", XXIII, Sibiu, 1891; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, în colaborare cu Werner Carl și Müller Georg, vol. I, Sibiu, 1892, vol. II, Sibiu, 1897, vol. III, Sibiu, 1902; *Die Lage des Archivs der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Viena, 1905; *Mehr Fachmänner für unser Schrifttum*, Sibiu, 1925.

Zotta, Sever, (27 aprilie 1874, Chisălău — 14 octombrie 1943, Iași), director al Arhivelor Statului din Iași între anii 1912 și 1934. A studiat la Universitatea din Viena dreptul și științele de stat, luîndu-și licența la București în 1905. A fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1919. S-a ocupat, în special, de îmbogățirea fondului arhivistic și de o strictă evidență a acestuia, reînființînd colecțiile de documente, hărți și sigilii, fiecare cu inventare separate. S-a străduit ca prin publicații să facă cunoscut tezaurul de documente al arhivelor ieșene, manifestînd, în special, preocupări pentru genealogie. **Z.** a fost fondatorul și totodată colaborator consecvent al revistelor „Arhiva genealogică" (1912) și „Ion Neculce" (1921), unde a desfășurat o bogată activitate publicistică, semnînd studii sau editînd documente de arhivă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

THE STATE ARCHIVES IN ROMANIA

As everywhere else, the history and evolution of the Romanian archives was determined by the stage of development and organization of the society, by the character and mode of operation of the institutions, and by the degree of development of the writing and of the conception regarding the document value too.

The first feudal archives were made up by the receiver, the decisive element for keeping the document being its juridical value for the beneficiary to prove his rights and liberties. Therefore, the oldest archives are those formed by various communities having special rights: towns, institutions or ecclesiastical communities, families, various collectivities.

The increase of the volume of documents, and especially the need to keep administrative documents besides the juridical ones, as a result of social and economic development and of the creation of an organized institutional frame, have imposed the drawing up of records by bringing in the registry system. During this time period all the drawn up documents were kept in (complete or partial) copy form in a register of the issuing person archives. The archives of the confirming places are in Romania the oldest archives of this type out of which fragments of proceedings have been kept up to now, where their activity in issuing authentic documents, in putting into execution various procedural deeds and executory warrants was written down as far back as in the 15th century. There are such fragments in the Alba Iulia "Capitlu" (Chapter of canons) archives from 1318, and in those of the Cluj-Mănăştur "convent" from 1438.

As regards Wallachia and Moldavia, mentions are made of the coming out of the register archives as far back as in the 15th century. Thus, in Stephen the Great's charter of August 31st, 1458, the "catastih" (register) of the Moldoviţa monastery is mentioned. Starting with the reign of Constantin Brâncoveanu, the princely chancellor's office began to make up a register (Brâncoveanu's register), where the content of the issued documents and the Treasury accounts were recorded; then during Constantin Mavrocordat's reign (beginning with the year 1741), the use of registers for the complete or brief transcription of the issued documents is established both in Wallachia, and in Moldavia.

The period of the "administrative" or "secretariate" registry archives actually means the making up of the modern archives, when, besides the document proper, the rough drafts, mentions, reports adjacent to the document, whose recording is obtained through instruments, began to be kept.

The choice of the places for keeping the documents was an important factor in the making up and organization of the archives. At the

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

beginning of the 18th century, the deeds of special interest began to be kept in the chancellor's offices of the Bucharest and Jassy metropolitan churches and monasteries, which thus became the first general archives of the country. This role was played in Transylvania by the confirming places within the "chapters" (of cannons) and convents. During the Transylvanian principality (1541—1690), the archives of the towns were the best organized. After 1695, the registry was established in the Aulic Chancellor's office from Transylvania, and after 1790 the modernization of these archives began.

The institutional changes from the beginning of the 19th century, as a natural result of the 1821 revolution led by Tudor Vladimirescu, also included the process of organizing the general archives of the country.

A specialized institution for the management and storage of archive documents was created by the setting up in Bucharest 1831) and Jassy (1832) of the State Archives. A social desideratum was thus accomplished, and, to the same extent, a national imperative The conception according to which the archives are first of all used as a source for the investigation and knowledge of the motherland history lies at the bottom of the new institution organization, in agreement with their task to gather, store and turn to account the documentary treasury of the country.

Although their activity was developed under quite unfavourable conditions, many material difficulties being met, the State Archives have however witnessed an uninterrupted progress thanks to the competence and perseverance of some high reputation personalities of the Romanian culture at their head.

A new stage in archives organization was marked by the carrying out of the Union of the Romanian Principalities (1859), an historical act of a special consequence which brought about deep social transformations. Centralized organization measures for the State Archives have been also taken within the process of building up the modern Romanian State. On April 4, 1862, as a result of the union of the Moldavian and Wallachian institutions, the General Directorate of the State Archives was founded with residence in Bucharest and a branch office in Jassy, under the administration of the Ministry of Culture and Public Education. The most important stocks from the feudal period, held up to that moment by the monasteries, were thus gathered within this institution.

An important action aiming at improving the archive activity was an attempt to found district archives. To this effect we mention the draft bill drawn up in 1870, accompanied by a draft of regulations for this bill application, whose provisions remained as desiderata to be accomplished later on, in 1920, when four regional directions were set up.

The transformation and organization of the State Archives in an institution of the national archives type — meant to keep the historical sources and to turn to account their investigation, according to the changes that took place following the achievement of the Romanian unitary national state (1918), — were provided for in 1925 by the "Law on the State Archives Organization". This law reflects the principles of archive organization of the period when it was drawn up, at the same time incorporating the archive experience stored for nearly a century, including provisions regarding the management, staff,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

storage, and scientific activity. The archive network further developed on the basis of the provisions of this law, district branches being set up in the Craiova (1931), Timişoara (1936), Năsăud (1937), Braşov (1938), Suceava, Buzău and Sibiu (1945) towns. The same law provides for the functioning of the vocational school for palaeographic archivists, set up in 1924, and sanctions the legal existence of the specialized periodical publication "The Archives Review" published in 1924 and also provides for the setting up of the Museum of the State Archives (1926).

During the stage following the publication of the law in 1925, the competence of the State Archives broadens according to the new instructions according to which modern working principles are applied in the archives activity.

In 1951, by a decree of the Presidium of the Grand National Assembly, the State Archives are passed from the Ministry of Public Education to the Ministry of Home Affairs, the respective operation norms and prerogatives being established during the same year.

Besides the role of conserving and scientifically turning to good account the documents preserved, the State Archives are invested with new rights for the guidance and supervision of the archive activities in the institutions, for fixing the time limits for keeping the documents, for keeping records of the archival funds throughout the territory of the country.

Following the administrative and territorial division, during the same year too, the regional services were set up, so as to form a complete network of the State Archives institutions having well-defined competences.

The role and mission of the institution are amplified by the Decree No. 353/1957 and by the Decision of the Council of Ministers No. 1119 of the same year, setting up the State Archival Funds of the People's Republic of Romania, establishing the categories of documents belonging to this concept and stating the name of the creators of documents; the expert (selecting) committees are also set up by this decree and the Guide of the limit time intervals for keeping the documents and the list of the categories of materials subject to selection are fixed within a recording and a unitary assembly of methods as working instruments.

According to the new exigences, the activity of the State Archives has acquired new regulations, an adequate legislative framework being created by the Decree No. 472/1971 regarding the National Archival Funds of the Socialist Republic of Romania, and by some changes brought to it in 1974.

Summing up the fundamental principles of the archive activity so far, this decree determines new duties and responsibilities in the organization, keeping and using of the documents belonging to the National Archival Funds, as part of the national and cultural patrimony, establishing the archives' juridical organization, securing a more efficient protection to the documents and specifying tasks and responsibilities of first importance for the producers and holders of documents belonging to the National Archival Funds.

Today, more than ever, the richness and variety of the material held by the State Archives forms a solid basis of documentation for the most varied fields of activity, supplying important information on all the social, political, economic and cultural phenomena that took place throughout Romania's age-old history.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

The documents are stored in the State Archives deposits by funds and collections. The archival funds of the central institutions are stored with the Central Archives Management in Bucharest, beside some personal and family funds, collections, etc., and the branch offices shelter the funds of the local institutions, of the enterprises, various personal and family funds, and collections of documents. Sometimes, the branch offices have also funds of some institutions of central character, which had in the past their residence in the respective territory (for instance, the Transylvanian Treasury in Sibiu, the Mine Treasury of Transylvania and the Fiscal Directorate in Cluj, the Department of the Home Affairs, the Moldavian Treasury, in Jassy).

From the chronological point of view, the documentary material in the State Archives deposits covers a wide historical period.

The oldest documents stored as originals regarding the Romanian countries are: the one from 1223 by which Andrew II, King of Hungary, confirms to the Cîrţa monastery the estate of Cisnădioara and the land taken from the Romanians; the one from 1368, January 20, by which Vladislav, the prince of the Romanian Country, establishes the custom duties to be paid by the merchants from the Braşov town and district in his country, as well as the one from 1392, March 30, by which Roman, the Moldavian prince, presents Ioanus the Brave with some villages on the Siret river.

There are some mentions in the documentary evidence we have, which prove the existence of some older documents than the above destroyed however by the vicissitudes of time.

The oldest archival fund, forming at the same time the most important one from the point of view of the information regarding the evolution of the Romanian feudal life, is the Wallachia Metropolitan Church fund, which is held in the deposits of the Central Archives in Bucharest and is made up of 10,400 archive units created during the 1437—1890 period.

From the point of view of their content, the archive sources reflect the evolution of our people, the whole development process of the Romanian civilization. It may be said that there is almost no important event in the history of our people which is not recorded in archive documents. These authentic sources are a proof through centuries that the Romanians, led by some brave princes, such as Bassarab and Bogdan, Mircea the Old, Iancu of Hunedoara, Stephen the Great, Prince Ioan, Michael the Brave, Matei Bassarab, Vasile Lupu (Basil the Wolf), Serban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Demetrius Cantemir and many others, have unflinchingly, heroically and devotedly defended their freedom and independence. This was also the dream of the great patriots from the modern era, from Tudor to Nicolae Bălcescu and Mihail Kogălniceanu, from the Union generation to that of the Independence. Many documents emphasize the proletariate affirmation and organization as a class, the development of the socialist and labour movement leading to the creation of the Romanian Communist Party. There are also many data regarding the hot patrotism and the abnegation proved by the Romanian armies, by the masses of the people from Romania during the first World War battles for the motherland defence, for the safeguarding of its unity and territorial integrity, as well as regarding the full achievement of the Romanian people's unity (1918).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Romania's implication in the second World War, the intensification of the communist struggle culminating with the antifascist and anti-imperialist insurrection for national and social liberation from August 23-rd, 1944 — are also moments recorded in the State Archives funds and collections.

Beside the strictly historical problems, the archive documents offer wide information on the economic and social life, the cultural and artistic activity, the teaching development, the demographic and sanitary situation, etc.

In order to enlighten persons who do not know the archive activity, but are interested in it, we will try to present more systematically and, of course, more selectively the funds and collections held by the State Archives. It seemed to us that the most adequate principle for this presentation is that of the archival fund creators.

Archives of the highest institutions of the State power

The content of these categories of funds sums up documents of utmost importance: decrees, justificatory written statements, decisions, laws, ordinances, princely bills, etc.; reflecting both the instructional structure of the country during various historical stages, and the role of some political personalities in the development of historical processes. The documents of these archival funds transmit the most precious information about the main moments of our people's history, allowing at the same time to analyse the economic and political relations with other states.

Among the most significant archival funds of this type we mention: Princely Divan — Jassy; National Assemblies of Moldavia and Wallachia; Transylvania Diet; Legislative Assemblies — Bucharest and Jassy; Royal House; State Council; Assembly of Deputies; Senate; Plebiscites, etc.

Central administrative (governmental) archives

The documents included in these categories belong to the centra administrative institutions. Among the old central institutions, the Transylvanian Diet has documents from 1563. The old archives of the princely councils or Divans in Moldavia and in Wallachia have not been kept, although mentions about their existence are found in the documents even from the end of the 14 th century onwards. As regards the modern and contemporary era, the ministry and department archives are included in the category of these archives, and especially those of the central institutions of the State power and administration.

The most important archival funds of the government institutions that may be found in the deposits of the State Archives are: Transylvania Guberniu — Cluj, Sibiu; Aulic War Council — Bukovina; Bukovina Government; Princely executive Divan No. 7 from Timişoara; Mine Treasury; Wallachia executive Divan; Presidency of the Council of Ministers; Directing Council; Ministry for Home Affairs; Ministry for Foreign Affairs, Ministry of Agriculture; Ministry of Cults and Public Education; Ministry of Finance; Ministry of Industry and Trade; Ministry of Education; Ministry of Justice; Ministry of Labour, Public Health and Social Protection, etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Archives of the local administrative institutions

The local administrative units (district, region, county, area, seat, with their subdivisions, villages, towns, market towns, etc.), including documents such as: orders, memorandums, appeals, correspondence, donations, privileges, protocols, registers, complaints, economic plans for soil and subsoil exploitation, taxation lists for the inhabitants, lists of expenses, etc. Usually, these documents include besides the strictly administrative problems, also economic, social, juridical, health information.

Among the oldest funds from these archives category we mention: the Townhall of the Dej town with documents from 1283; the Townhall of the Bistrița town with documents from 1291; the Middle Solnoc county, with documents beginning from 1550; the Turda county with documents from 1607; the Odorhei seat with documents from 1506; the Prefect's office of the Satu Mare district, with documents from 1577 etc.

Archives of the judiciary institutions

The archival funds coming from judiciary instances, from the Colleges of Barristers, the judges and prosecuting magistracy are included in this category of archives; they consist of documents such as deeds with civil and criminal cases, files with acts to be authenticated, deeds for registering commercial or industrial firms, deeds of executions, registers for transcription of sale, dowry, mortgage, etc. documents.

Among the judiciary institution archives held with the State Archives we mention: the Chancellorship of the Lower Country, Chancellorship of the Upper Country, Chancellorship of the Foreign Affairs, Eight Department, Seven Department, Four Department from Craiova; Appealing Divan of the Lower Country, Moldavia; Appealing Divan of the Lower Country and Appealing Divan of the Upper Country. Wallachia; Judicial Divan—Bucharest; Judicial Divan—Craiova; High Court of Cassation of the Justice; Court of Appeal—Bucharest; Military Tribunal—Jassy; State Bar etc.

Archives of the economic institutions and enterprises

These archives consist of documents coming from institutions and enterprises with prerogatives in various economic fields. Most of these funds are created by the industrial enterprises and institutions (geological and mining inspectorates, regional geological and mining control offices, mining and oil companies, refineries, factories, plants, chambers of industries, etc.), consisting of reports regarding the ore extraction, processing and transformation; plans regarding the ore stocks; investment plans, reports, production reports with statistical accounts regarding production increase, incomes, expenses, internal and external payments, maps and topographical sketches, labour contracts, salaries, etc.

The oldest economic funds are; the Baia Mare mining management and metallurgical works (1669—1948), Zlatna chemical and me-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tallurgical works (1789), the mining and geological inspectorate in Baia Mare (with documents beginning with 1789), the General Mining Inspectorate from Valea-Jiului—Petroşani, Caransebeş Electric power Station etc.

Information regarding the agriculture development in our country may be found in documents from the funds set up by the agricultural enterprises and institutions: district agricultural inspectorates, rural district agricultural inspectorates, district agricultural counsellorships, district agricultural services, agricultural chambers, agricultural divisions, district pasture ephors, agricultural farms, I.A.S. (Agricultural State Enterprises), S.M.A. (Agricultural Machine Stations), district agricultural trusts, district agricultural managements, etc. The respective documents include instructions, arrangements of cadastral plans for estates, plans for expropriations and allotments, draught-plans, site plans for parcelling out, reports with the state of the expropriation, allotment works, judgement sentences, appeals, statistical records, agricultural programs, exploiting, sowing, production schedules, etc.

The archives of economic institutions also include funds of bank and financial institutions, as for instance: the National Bank with its branch offices, the Bank for Agriculture, Industry and Trade, Financial rural Credit, land-town Credit, village people's banks, agricultural banks, trade banks, credit and savings institutions, district treasure houses, commune tax-gatherer's offices, etc. These archives consist of recording in bank operation registers, cash documents, correspondence regarding the granting of credits, intabulations and discount auctions, subsidizing of urbanistic works, yearly reports and balance-sheets of some banks and saving houses, etc. The oldest bank funds are the Transylvania Treasury — Sibiu (with documents from 1690) and the Moldavia Treasury—Jassy (with documents from 1763).

The funds of the economic institutions and enterprises include sources regarding also the trade and transport development.

Archives of the military institutions

The army institution is as old as the state. For older periods, the military institutions have set up no archives, in none of the three Romanian countries, information on the military activity being found in the diplomatic documents held by the addressees, or, for Transylvania — with the administrative institutes also having military prerogatives: counties, seats, magistrates. In the modern and contemporary time, military archives proper are set up at the same time with the creation of the army permanent institution with a very extensive network of units and subunits. Among the military archival funds held with the State Archives we mention the following: the General military Command of Transylvania (1703—1865), General Banat Command, Timişoara (1722—1918), The 2-nd frontier guard infantry Romanian regiment from Transylvania, Năsăud (1762—1851), Romanian-Banat frontier guard regiment No. 13, Caransebeş (1799—1872), the High General Staff (1830—1898), Moldavia Militia etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Archives of the sanitary institutions

The archives of the medical institutions were especially held during the 20th century. Information about the development of the sanitary activity previous to this time period is found both in the fund of administrative institutions, and in the ecclesiastic funds also, or with various addressees. The documents include data on the evolution of public health, popular remedies, recipes, etc.

Among the funds of these institutions held with the State Archives we mention: the Hospital of the Misericordian monastic order — Oradea (1760—1926), the Holy Virgin Hospital — Roman (1838—1930), the Filantropia women hospital — Bucharest (1883—1946), Colțea hospital (1889—1945), Committee of quarantines, Civil Hospitals Ephors, Red Cross, Bucharest general sanitary inspectorate etc.

Cultural archives

This category of archives consists of documents coming from various culture and art or educational institutions, or from writers, cultured men and artists.

Information in connection with the history of writing and printing, of teaching, art and literature may be found in these documents.

Among the culture archives stored with the State Archives we mention: the Association of physicians and naturalists from Jassy (1830); the Association for literature and culture of the Romanian people "Astra", with its branches; the Romanian Athenaeum (1864—1949); the Blaj library (with documents starting from the 18th century); the Commission of historical monuments; the Cultural League; "Romanian Casina" — Brașov (with documents starting from 1847) and Năsăud (with documents from 1906); The culture reunion "The Three Crișrivers" — Oradea (1922—1940); The Romanian women reunion from Brașov (1849—1922).

Starting with the 17th century, education archives were held with: the Odorhei reformed College (beginning with documents from 1687) and the one from Tîrgu-Mureș (the 17th century — 1948). The funds of the Law Academy in Oradea is held from the 18th century (1728—1934). But most of the education funds are from the 19 th century: The Mihăileanaj Academy — Jassy (1836—1859), The theological Academy — Blaj, The Fine Arts Academy—Jassy (1859—1949), the Jassy University, the Cluj University, School Establishment etc.

Among the many categories of funds existing in the State Archives deposits, we also mention those of the social institutions (Union of the workers from Romania, General Federation of the artisans, etc.) and those of the ecclesiastic institutions. The ecclesiastic archives are among the richest and oldest and are made of the documents of the metropolitan churches, dioceses, parishes, monasteries, hermitages, and of the documents lodged for storage with these institutions by private persons. The metropolitan churches and some monasteries kept official documents too.

The ecclesiastic archives started to be stored with the State Archives in 1862. Today, according to the Decree No. 472/1971 regarding the National Archive Funds, the cult organizations holding such do-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cuments belonging to the National Archive Funds are obliged to declare them to the General Management of the State Archives with the view of delivering them for permanent storage.

The private and family archival funds form an important source of documentation. The oldest ones are the boyar or nobiliary archives, consisting of privileges, estate confirmations, diplomas afforded by voivodes and princes, property documents for the management of estates, accounts, recordings, those from Transylvania also including conscriptions and "urbarii". The private and family archives from the modern period include a various range of documents: regarding estates, civil status, studies documents and function appointments, manuscripts, correspondence, etc.

Among family archival funds we mention: "Gyula y Kuun" with documents from 1239, "Apor" from Lower Turia (1325—1885), Banffy (1227—1944), Bogdan from Mărtineni (1591—1932), Cosma from Ghelnița (1536—1882), Irinyi (1264—1944), Aurelia and Andrew Nicolescu (1623—1939), Rednic—Giulești (1364—1947), and among the private ones we mention: Sever Zotta (1502—1947), I. C. Brătianu (1623—1932), Ilie Dăianu (1709—1955), B. P. Hasdeu (1711—1907), Demetrius Ghica (1735—1889), Eudoxiu Hurmuzaki (1709—1925), Mihai Eminescu (1871—1883), Nicolae Iorga, Spiru Haret.

The archive documents may be also organized in collections, besides the archival funds. Within the State Archives, they are structured according to several criteria: chronological, thematic, language, support, and others. a.o. Consequently, there are the following collections: Commemorative and foundation documents, Privileged documents, Turkish documents, Greek documents, Stamps, Rolls, Seals, Plans and boundary limits, Manuscripts.

In addition to the collections organized on the basis of a certain criterion, collections were also created where acquired documents are included, for which no affiliation to the archival funds can be established. Old documents are especially involved, which are grouped in the collections existing with the branches, as well as with the Central Archive Management, Loose leaf documents, New acquisitions.

These are only some orienting thematic co-ordinates in the multitude of archival funds and collections of the national archive patrimony which, expressed by figures, consists of about 17, 000 funds and collections (with approx. 300, 000 loose leaf documents, over 4 500 manuscripts, over 22, 000 seals, 30, 000 prints, photos, albums, etc.).

The turning-to-account activity for this archive treasury has become a goal even from the beginning of the State Archives organization. In 1860, Petrache Teulescu published an edition of documents entitled *Historical documents*, including new sources from the 1593—1822 period. The document publishing continued with Constantin D. Aricescu, M. Kogălniceanu, B. P. Hașdeu.

The drawing up and publishing of archive instruments for scientific information have started in parallel with the realization of the volumes of documents: inventories, guides, catalogues. Up to now, nine archive inventories have been published, out of which we mention: Archive of the Brașov town magistrate, vols I—II, 1859—1961; the High Divan (1831—1842), 1958; the Protocole of the Sibiu Townhall (1521—1700), 1958; the State Secretariate of Moldavia (1832—1862), 1966; the Romanian Athenaeum, 1974. Among the guides, those of the State Archives branches from the Arad, Constanța, Dolj, Hunedoara,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Jassy, Ilfov, Maramureş, Mehedinţi, Prahova, Vîlcea counties and the Bucharest town have lately been published. For making the document content known, catalogues have been printed. The first work of this type, edited by the State Archives is the Catalogue of the Wallachian documents, Historical Section of the Bucharest States Archives, 3 vols., 1947—1978. We also mention the Catalogue of Moldavian documents, 5 vols., 1957; the Catalogue of Greek documents in the State Archives, Braşov, 2 vols., 1958; the Catalogue of Turkish documents, 2 vols., 1960, etc.

The action of drawing up the editions of documents was continued according to the imperatives of the Romanian historiography. Thus, the State Archives, edited: Documents regarding the revolutionary year 1848 in Moldavia, 1960; Documents regarding the revolutionary year 1848 in Wallachia, 1962; Peasant question in Oltenia during the 19-th century, 1967; Documents regarding the Dobrudja history, 1975; Romania's independence, 3 vols., 1977; Foreign documents on Romanians, 1980, etc.

Among the works of monographic character drawn up by the investigators of the State Archives we mention "Romanian texts in foreign archives", 1977; Războieni — 500 years from the 1476 campaign, 1977; "Moldavia and Transylvania at the time of Petru Rareş" 1978; "Political and military relations, 1527—1646", 1978; "Permanence and continuity of the Romanians in Dobrudja", 1979.

Among the last publications of our institutions there are the following works: Evidences of the past — an Album of documents, 1981, A Romanian armorial — 1813 — The Genealogical tree of the Balş family provided with arms, 1981.

The State Archives also has an official periodical publication entitled "the Archives Review". The old series was published from 1924 to 1946 yearly, and from 1958 half-yearly and then quarterly, with Constantin Moisil, the review initiator at its head, and then Aurelian Sacerdoţeanu.

Studies and historical papers, articles and notes in the range of auxiliary disciplines, especially of archive keeping, documents and working instruments are published in the pages of this review.

The publications edited by the State Archives are an important support for historical research, offering veridical and unpublished data regarding the crucial events in the history of our people.

Another side of the turning-to-account activity consists in the organization of exhibitions, symposiums and scientific sessions dedicated to some celebrated events from the history of our country, as well as other scientific, cultural and educational and propagandistic actions, and the popularization of some documents from the National Archival Funds through the radio, television and documentary films.

The cultural and scientific demonstrations held up at the Archives Museum have an important place within these activities of turning to account the documents. This museum, inaugurated in 1925, has organized its first archive exhibition in March 1926. The permanent exhibition sheltered today in the museum halls shows significant documents of our national history, of the evolution of the Romanian countries' chancellorships, of the writing, etc.

A new form lately used for the populatization of some values from the National Archival Funds, as well as of some important events in

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

the struggle of the Romanian people for its social rights, for unity, independence, national sovereignty, is the documentary film. Up to now five such films have been realized: "The archive documents restauration and conservation", "Invaluable treasures", "Independence — evidence of that time", "From history for history", as well as "Seals — history proofs".

The historical documentary films have been achieved by some collectives of the State Archives branches, for instance: „Sibiu — a cradle of history "Leaves of Dolj history", "Brăila during the independence war", a.o.

The General Directorate of the State Archives, by the documentary materials it holds, solves the demands of the working men requiring probative documents regarding their rights.

The General Directorate of the State Archives compels more and more recognition both on an internal and external plan, as a culture institution whose activity exceeds in complexity its function of simple document keeper, substantially contributing to the progress of the historical and other sciences researches, as well as to the mass education in the spirit of appreciating the material and intellectual values built up in time by our predecessors.

From 1956, the General Directorate of the State Archives has been a member of the International Archive Council, being elected in the Executive Committee of the Archives International Council in 1976, on the occasion of the 7-th Archives International Congress. By its specialists in the archives and technical fields, the General Directorate of the State Archives is represented in six committees within the Archives International Council: the Professional Training Committee, the Informatics Committee, the Restauration Committee, the Microfilming Committtee, the Sigillography Committee and the Committee of literary and art archives.

Starting with 1956, the General Directorate of the State Archives takes part in the archives international congresses and in some conferences of the Archives Round Table.

Regarding the relations with various other international archive organisms, the General Directorate of the State Archives has also participated in the debates of the representatives of the archive managements from the socialist countries.

From 1979, the General Directorate of the State Archives is affiliated to the International Center for Information on the sources of the Balkan and Mediterranean history (CIBAL).

The State Archives from Romania have housed three international meetings: the 11-th Conference of the Archives Round Table in 1969, and the sitting of the Sigillography International Committee within the Archives International Council in 1978, The Socialist Countries Archives Heads Meeting.

The suggestion of the forerunners to investigate the foreign archives, libraries and museums with the view of discovering new documentary sources regarding the Romanian people's history has known of late a considerable increase in geographical area and investigated archival funds.

Beginning with 1964, the General Directorate of the State Archives has undertaken research missions in the archives, museums and libraries from Albania, England, Austria, Belgium, Bulgaria, Czechoslovakia, Switzerland, France, the German Democratic Republic,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

the Federal Republic of Germany, Greece, Italy, Israel, Yugoslavia Luxembourg, Poland, Portugal, Spain, the USA, Hungary, the USSR and Turkey.

The broadening of the external relations of the General Directorate of the State Archives has made possible the acquisition of valuable documentary funds of almost three million microfilm frames coming from over a hundred archives and libraries and from over 500 archival funds and collections.

The research activity abroad was oriented towards the finding, out and especially microfilming those documents that are reference. sources, proofs of the Romanian people permanence and continuity, of its struggle for keeping its national existence, independence and sovereignty, territorial unity and integrity.

As an integral part of the inter-state concluded cultural agreements, the exchange of publications has different aspects: specialized reviews edited by the archive administrations or by the archive and historical associations, instruments of scientific information (guides catalogues, inventories, directory books), microfilm publications, works of historical, archive and documentary character (editions of texts, studies, treatises, manuals).

The improvement of the keeping conditions for the documentary materials has been and remains an especially important problem, succeeding to provide the necessary space for the storage with most of the branches. New buildings have been built for the Arad, Argeş, Cluj, Buzău, Dolj, Galaţi, Harghita, Jassy, Mehedinţi, Olt, Prahova, Sălaj, Timiş, Vaslui branches, and most of the units have been equipped with the necessary equipment for the document satisfactory storage and conserving.

If in the past the archives were frequently sheltered in old and insanitary buildings, the deposits nowadays are adequately equipped for maintaining the best conserving microclimate. Now, deposits are endowed with storage means, and technical hygrometrical control instruments and protected against destructions.

The entire conservation and restoration activity is scientifically substantiated by a laboratory for researches, studies and experiments which operates with the State Archives, having an expert staff and the necessary equipment for chemical and biological analyses, as well as for testing and checking the behaviour for long-lasting keeping of the restored documents; it disposes of specific equipment for physico-mechanical tests. This laboratory carries on its own scientific research activity, dealing with themes of direct or long-term applicability aiming at continuing the modernization of the activities, the adoption and standardizing of the means and of the methods of storage and protection, the improvement of the equipments intended for laboratory works.

A special attention has been afforded to the introduction of the reprographic method in archives. From this point of view, the State Archives has a well organized reprographic sector including a laboratory for microfilming the documents, a photo laboratory for white-black and colour photos, a reproducing shop for the documents, through quick methods — xerox — and a section of document facsimile making.

The document microfilming serves to make up a fund of microfilmed documents of special importance, to replace the documents

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

meant for the studying room with microfilms, the exchange of filmed copies of the archive documents.

The studying rooms of the General Directorate of the State Archives are equipped with a closed circuit television station allowing a careful watching of the document circulation. Inventories of the funds and collections in store may be found in these rooms at the disposal of the investigators, as well as instruments for scientific information and usual libraries with reference works — encyclopaedias, dictionaries, lexicons, bibliographies, which facilitate the research activity as a whole.

The State Archives are concerned with the permanent improvement and modernizing of their activity. The dynamics and complexity of the contemporary scientific labour, the technical, scientific and social progress have raised problems for the General Directorate of the State Archives that cannot be solved through conventional means; thus the intensifying of the efforts in the direction of the use of modern information means, also including the electron computer is imperative for determining the passage to the study of the possibilities for the use of modern computing methods in the archives specific documentation process. So, the State Archives have achieved an automatic system for the storage, keeping and retrieval of the information from the documents they keep, referred to as SARIAS.

Deeply implied in Romania's current facts, the State Archives add new proofs certifying the Romanian people's permanence and continuity and so they carry out their noble mission of conserving and revaluating the archive treasury, an inexhaustible and essential source in the knowledge of the century-old struggle of the Romanian people for social and national freedom, independence and sovereignty, progresss and civilization.

During 150 years of activity, the State Archives have accumulated a valuable treasure of documents whose importance for the motherland history is overwhelming.

The studying of the national history is not possible without the research of these sources, since they reflect the steps made by our people on the path of the economic, political and cultural development, its struggle for freedom and independence. This explains why, shortly after the setting up of the State Archives, they have become a scientific institution, not only concerned with the provision of the documentary basis for the historical research and the drawing up of working instruments and editions of documents, but also with the drawing up of some monographic works regarding the permanence and continuity of the Romanian people in the Carpathian-Danube space.

The General Directorate of the State Archives has drawn up the archivistics dictionary for the investigators in various specialities as a response to the imperatives of source researches.

The *Dictionary of Romanian Archivistics* is conceived as a specialized dictionary and it has been structured as an explanatory normative dictionary of encyclopaedic character. Hence, in explaining notions, we have also indicated how to use the adequate term.

The encyclopaedic structure made it possible for us to deal with a series of old terms, untreated as yet by other dictionaries, as well

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

as with the fundamental notions from the special historical disciplines whose object includes the general or partial investigation of the written documents. We have also included a number of items designating personalities, institutions, organizations, associations, representative works from the archive keeping field.

The dictionary deals with the following fields: archivistics (with the following subdivisions: recording, putting in order, selection, inventorying, legislation, informatics, turning to account, document typology, archives typology, figures of archivists, conservation, restauration); connected special sciences: diplomatics, palaeography, sigillography, heraldry, genealogy, chronology.

We have resorted to this structure of the dictionary considering that archivistics, by the many aspects the written document implied, is an interdisciplinary historical science. The interdependence with the other special sciences consists in the main in the fact that each science offers to the other ones the results of the investigation of the historical source by its own methods, the assembly of all the component elements of the studied source being on the whole obtained, and finally the knowledge of all the information transmitted by it.

The sigillography, through its researches, puts data contributing to the identification of the issuing person and the dating of the non-identified documents at the archivistics service. Meanwhile, the sigillography derives advantages from the archivistics results both regarding the finding of the best solutions for keeping, conserving and reconditioning the seals, and the recording system for the seal sources to be investigated and turned to account.

The interdependence between archivistics and palaeography consists in the fact that the second one contributes to the deciphering and interpretation of the old document test texts.

Archivistics is also in close relation to diplomatics by the fact that it applies the methods of internal and external criticism to the written text, and, on the other hand, it provides the determining of document authenticity and the identification of the many categories of fakes.

Archivistics assigns the document to the epoch when it has been drawn up, on the basis of the dating principles established through chronology, at the same time contributing by the information it derives from it to the identification of the chronology of the reigning princes.

The heraldry and genealogy, in turn, allow by the supplied data the identification of some documents, of the issuing person or of their addressee.

The authors have taken upon themselves a difficult task, but they hope that, in spite of its imperfections, their dictionary has succeeded in conveying a synthesis of the Romanian archivistics up to now.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ РУМЫНИИ

История и развитие румынских архивов были определены, как и везде, стадией развития и организации общества, характером и системой функционирования учреждений, а также степенью развития письменности и концепцией о ценности документа.

Первые феодальные архивы были созданы адресатами, решающим элементом сохранения документа являлась его юридическая сила, при помощи которой адресат доказывал свои права и свободы. Таким образом, древнейшими архивами были архивы отдельных коллективов пользующихся особыми правами, какими являлись: города, духовные заведения или общности, семьи, отдельные общины.

Все больший объем документов, потребность сохранения, кроме юридических, особенно, административных документов, вследствие социально-экономического развития и создания организованных институционных рамок, потребовали введения учета посредством системы регистрации. В этот период все издаваемые документы хранились в виде копии (полной или частичной) в архивной описи издателя документа. В Румынии, наиболее давными архивами такого рода являются архивы мест удостоверения, из которых до настоящего времени сохранились отрывки протоколов, отмечающие их деятельность в качестве составителей подлинных документов, исполнителей различных процедурных документов и исполнительных мандатов XV века. В архиве Капитула /Алба Юлии такие отрывки датируются 1318 годом, а в архиве Конвента Клуж-Мэнэштура — 1438 годом.

Что касается Валахии и Молдовы, то упоминания о появлении архивной описи здесь относится к XV веку. Так, в грамоте Штефана Великого от 31 августа 1458 г. упомянут «катастих» (регистр) монастыря Молдовица. Начиная с княжения Константина Брынковяну господарская канцелярия вела регистр (брынковянские книги для записей), в котором излагалось содержание издаваемых документов и записывались счета Казначейства, а во время правления господаря Константина Маврокордата (начиная с 1741 г.) в Валахии и Молдове регламентируется введение реестров для полного или краткого изложения изданных документов.

Период введения архивной описи (административной или канцелярской) отмечает создание современного архива, когда начинали хранить, кроме самого документа, и черновики, заметки, прилагаемые к документам рефераты, учет которых ведется специальными средствами.

Важным фактором в создании и организации архивов явилось определение мест хранения документов. В начале XVIII в., документы, представляющие особый интерес, стали хранить в канцеляриях митрополий и монастырей Бухареста и Ясс, которые становятся, таким образом, первыми генеральными архивами страны. В Трансильвании эту роль

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

выполняли места удостоверения в капитулах и конвентурах. В эпоху Трансильванского княжества (1541—1690 гг.) наилучшим образом были организованы городские архивы. После 1695 г. в трансильванской придворной канцелярии была введена регистратура, а начиная с 1791 г. эти архивы модернизируются.

Институционные преобразования начала XIX в. — будучи естественным следствием руководимой Тудором Владимиреску революции 1821 г. — включали и процесс образования генеральных архивов страны.

Благодаря созданию в 1831 г. в Бухаресте и в 1832 г. в Яссах Государственных архивов были заложены основы специализированного в отношении управления и консервирования архивных документов учреждения. Таким образом, осуществлялась социальная потребность и, в равной мере, национальная необходимость. В основе организации нового учреждения лежит концепция, согласно которой архивы служат, в первую очередь, источником исследования и познания истории родины, в соответствии с их призванием собирать, хранить и осваивать документальные сокровища страны.

Развертывая свою деятельность в довольно тяжелых условиях и сталкиваясь с рядом материальных трудностей, Государственные архивы, однако, постоянно развивались, благодаря компетентности и усилиям видных деятелей румынской культуры, которые возглавляли их.

Новый этап в организации архивов был отмечен объединением княжеств в 1859 г., явившимся историческим событием особой важности, предопределившим глубокие социальные преобразования. В процессе создания современного румынского государства проводятся также мероприятия, направленные на централизованную организацию Государственного архива. 4 апреля 1862 г. вследствие объединения учреждений Молдовы и Валахии, в Бухаресте создается, под руководством Министерства культуры и народного образования, Главное управление государственного архива с филиалом в Яссах. Таким образом, в новом созданном учреждении были сосредоточены наиболее важные фонды феодального периода, которые до тех пор находились в монастырях.

Важным мероприятием, направленным на улучшение архивной деятельности, явилась попытка создания уездных архивов. В этом направлении упоминаем изданный в 1870 г. законопроект о сопровождении проекта регламента о проведении этого закона, положения которых остались, однако, пожеланиями, осуществленными позже, в 1920 г., когда были созданы 4 областных управления.

Преобразование и организация Государственного архива в учреждение типа национальных архивов, целью которого являлось хранение исторических источников и их исследование, в соответствии с изменениями, происшедшими в результате создания в 1918 г. единого румынского национального государства, конкретизируются в 1925 г. «Законом об организации государственного архива». Этот закон отражает принципы организации архивов с начала их создания, а также накопленный почти в течение века опыт, и содержит указания, касающиеся организации архивов, персонала, хранения документов и научной деятельности. На основе положений закона развилась в дальнейшем сеть архивных учреждений путем создания уездных филиалов в Крайове (1931 г.), Тимишоаре (1936 г.), Нэсэуде (1937 г.), Брашове (1938 г.), Сучаве, Бузэу и Сибиу (1945 г.). На основании того же закона действовала, созданная в 1924 г., «Школа практических навыков архивистов-палеографов» и был узаконен, изданный в 1924 г., «Журнал архивов» (периодическое

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

издание по специальности). Данный закон установил и создание Музея государственного архива (1926 г.).

В последующий закону 1925 года период компетентность Государственного архива расширяется в соответствии с новыми указаниями, согласно которым в архивной деятельности применяются современные принципы работы.

В 1951 г. в соответствии с Декретом Президиума Великого Национального Собрания Государственный архив перешел из ведомства Министерства народного просвещения в ведомство Министерства внутренних дел; в том же году были установлены нормы функционирования и задачи Государственного архива.

Одновременно с сохранением и научным использованием находящихся на хранении документов Государственный архив получил право направлять и проверять архивную деятельность предприятий, устанавливать сроки хранения документов, а также вести учет архивных фондов на всей территории страны.

Вследствие нового административно-территориального разделения страны в том же году создаются областные отделы; таким образом создается полная сеть учреждений Государственного архива с точно определенными территориальными компетенциями.

Декрет № 353/1957 г. и Постановление Совета Министров № 1119 того же года усиливают роль и назначение учреждения, создают Государственный архивный фонд Румынии и определяют категории документов, входящих в данный концепт, номинуя издателей документов. На основаании данного декрета создаются экспертные комиссии и устанавливаются, в качестве метода работы, в рамках единого учета и единой методологии, Указатель сроков хранения документов и перечень категорий материалов, подлежащих селекции.

В соответствии с новыми требованиями деятельность Государственного архива приобрела новую регламентацию, а Декрет № 472/1971 г. о Национальном архивном фонде Румынии и поправки к нему, внесенные в 1974 г., создали соответствующие законодательные рамки.

Обобщая основные принципы проводимой до сих пор архивной деятельности, декрет устанавливает новые обязанности и ответственности в отношении организации, хранения и использования документов Национального архивного фонда, являющихся частью национального культурного достояния, определяет юридический режим архивов, обеспечивая документам более эффективное хранение, уточняя первостепенные обязанности и ответственность создателей и хранителей документов, принадлежащих Национальному архивному фонду.

Богатство и разнообразие находящегося в Государственном архиве материала представляет ныне, более чем когда-либо, солидную основу для документации в самых различных отраслях, поставляя важные данные о всех социальных, политических, экономических и культурных явлениях, которые имели место на протяжении нашего многовекового существования.

В Государственном архиве документы хранятся по фондам и коллекциям. В бухарестском Управлении центрального архива сохраняются фонды центральных учреждений, одновременно с некоторыми личными и семейными фондами, коллекциями и т.д., а филиалы хранят фонды местных учреждений, предприятий, различные личные, семейные фонды и коллекции документов. Иногда филиалы хранят и фонды учреждений центрального характера, если в прошлом они находились на территории данного филиала (например, фонды казначейства Трансильвании хранятся

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

в Сибиу, Горношахтного казначейства Трансильвании и Налогового директората в Клуж-Напоке, Департамента внутренних дел и Казначейства Молдовы — в Яссах).

В хронологическом отношении сохраняющийся в Государственном архиве материал охватывает большой исторический период.

Наиболее давными, сохранившимися в подлиннике документами, в которых упоминается о румынских княжествах, являются: документ от 1223 г., которым венгерский король Андрей II закрепляет за монастырем Кырца имение Чиснэдиоара и взятые у румын земли; документ от 1368 г. (20 января), которым валахский господарь Владислав устанавливает для купцов города и округа Брашова таможенные пошлины, которые они должны были оплачивать при въезде в Валахию; документ от 30 марта 1392 г., отмечающий, что воевода Молдовы Роман дарит Иоанусу Храброму села на реке Сирет.

В имеющихся в нашем распоряжении документах существуют указания о более давних, чем эти, документах, которые не дошли до нас, так как были разрушены в течение времени.

Наиболее давним архивным фондом, являющимся одновременно и самым важным в отношении сведений которые он содержит о развитии румынской феодальной жизни, считается *Митрополия Валахии*, фонд которой хранится в Центральных архивах Бухареста и состоит из 10 400 архивных страниц, созданных в период 1437—1890 г.

Эти архивные источники отражают эволюцию нашего народа, весь процесс развития румынской цивилизации. Можно сказать, что нет почти в истории нашего народа какого-либо важного события, о котором не упоминалось бы в архивных документах. В течение веков эти достоверные источники являются доказательством того, что румыны, под руководством таких храбрых господарей как Басараб и Богдан, Мирча Старый, Янку Хунедоарский, Штефан Великий, Ион-Водэ, Михай Храбрый, Матей Басараб, Василе Лупу, Шербан Кантакузино, Константин Брынковяну, Димитрие Кантемир и многие др., с непоколебимой решимостью, героизмом и самоотверженностью защищали свободу и независимость. Эти чаяния воодушевляли великих патриотов новой эпохи от Тудора Владимиреску до Николае Бэлческу и Михаила Когэлничану, от поколения борцов за Объединение княжеств до поколения борцов за независимость Румынии. Многочисленные документы отмечают утверждение и организацию пролетариата как класса, развитие социалистического и рабочего движения приведших к созданию Румынской коммунистической партии. Существует много документов, свидетельствующих о пламенном патриотизме и самоотверженности, проявленных румынской армией, народными массами Румынии во время первой мировой войны в борьбе за защиту родины, за спасение единства и территориальной целостности, а также за полное объединение румынского народа (1918 г.).

Вовлечение Румынии во вторую мировую войну, усиление борьбы коммунистов, завершившейся 23 Августа 1944 года антифашистской и антиимпериалистической революцией национального и социального освобождения, также являются моментами, которые нашли свое отражение в документах фондов и коллекций Государственного архива.

Кроме исторической проблематики, архивные документы содержат и богатую информацию о социально-экономической жизни, о культурно-художественной деятельности, о развитии образования, о демографическом и санитарном положении и пр.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Для более конкретного осведомления людей, непричастных к архивной деятельности, но интересующихся ею, попытаемся дать как можно более систематическое и, конечно, селективное представление о сохраняемых Государственным архивом фондах и коллекциях. Наиболее адекватным принципом представления кажется нам принцип созидателей фонда.

Архивы высших учреждений государственной власти

В данную категорию фондов входят документы первостепенной важности: декреты, мотивировочные пояснительные записки, постановления, законы, распоряжения, объявления, данные господарями и пр., отражающие как институционную структуру страны на различных исторических этапах, так и роль отдельных выдающихся деятелей в развертывании исторических процессов. Документы этих фондов дают нам самые ценные сведения об основных моментах истории нашего народа, позволяя одновременно изучить экономические и политические отношения с другими государствами.

В числе наиболее показательных фондов такого рода отмечаем: «Господарский диван в Яссах»; «Народные собрания Молдовы и Валахии»; «Законодательное собрание Трансильвании»; «Законодательные собрания — Бухареста и Ясс»; «Королевская династия»; «Государственный совет»; «Собрание депутатов»; «Сенат»; «Плебисциты» и пр.

Центральный (правительственный) административный архив

В эту категорию входят документы, принадлежавшие центральным административным учреждениям. Среди давних центральных учреждений Законодательное собрание Трансильвании располагает документами от 1563 г. Несмотря на то, что в давних документах находим ссылку на существование уже в конце XIV века давних архивов молдавских и валахских господарских собраний или диванов, до нас они не дошли. Что касается новой и современной эпохи, то к этой категории относятся архивы министерств и департаментов и, в особенности, центральных учреждений государственной и административной власти.

Важнейшими, находящимися на хранении в Государственном архиве, фондами правительственных учреждений являются: «Губерния Трансильвании — Клуж, Сибиу»; «Княжеский военный совет — Буковина»; «Губернаторство Буковины»; «Высочайший королевский диван № 7 Тимишоары»; «Горношахтное казначейство»; «Валахский высочайший диван»; «Президиум Совета Министеров»; «Управляющий совет»; «Министерство внутренних дел», «Министерство иностранных дел», «Министерство сельского хозяйства», «Министерство культов и народного просвещения», «Министерство финансов», «Министерство промышленности и торговли», «Министерство образования», «Министерство юстиции», «Министерство труда», здравоохранения и социального обеспечения» и др.

Архивы местных административных учреждений

В фондах местных административных единиц (уездов, областей, комитатов, округов, резиденций с их подразделениями, сел, городов, местечек и пр.) находятся такие документы, как: указы, распоряжения,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

возвания, переписка, жалованные грамоты, привиллегии, протоколы, регистры, жалобы, экономические планы по обработке земли и добыче полезных ископаемых, налоговые списки жителей, списки затрат и др. Обычно эти документы содержат, кроме строго административных вопросов, и сведения экономического, общественного, юридического, санитарного характера и т.д.

Из категории этих архивов, в числе наиболее старинных фондов, отмечаем: «Примэрия города Деж», где хранятся документы, датируемые с 1283 года; «Примэрия города Бистрица» — документы, датируемые с 1291 г.; «Комитат Солнокул де мижлок» — документы с 1550 г., «Комитат Турда» — документы с 1607 г.; «Резиденция Одорхей» — документы с 1506 г.; «Префектура уезда Сату Маре» — документы с 1577 г. и др.

Архивы судебных учреждений

В данную категорию архивов входят фонды судебных инстанций, коллегий адвокатов, судей и прокуратуры; эти фонды содержат такие документы, как гражданские и уголовные дела, досье документов, представленных для засвидетельствования, дела по регистрации торговых и промышленных фирм, исполнительные дела, регистры о переписке документов, документы о продаже, дарственные, закладные и пр.

Среди хранящихся в Государственной архиве документов юридических учреждений упоминаем: «Логофетство Валахии», «Логофетство Молдовы», «Логофетство по иностранным делам», 8,4, 7-ой Департаменты Крайовы; «Апелляционные диваны Валахии и Молдовы; «Судебный диван Бухареста», «Судебный диван Крайовы»; «Верховный кассационный суд»; «Бухарестский суд второй инстанции»; «Ясский военный трибунал»; «Государственная адвокатура» и пр.

Архивы экономических учреждений и предприятий

Такие архивы состоят из документов учреждений и предприятий, круг обязанностей которых охватывает различные области экономики. Большая часть этих фондов создана промышленными предприятиями и учреждениями (геологические и горношахтные инспекции, областные конторы горношахтного и геологического контроля, нефтяные и горношахтные общества, нефтеочистительные заводы, фабрики, заводы, промышленные палаты и др.) и состоят из сводок о добыче, обработке и изменении руды; планов залежей руд; планов капитальных вложений, отчетов, производственных докладов со статистическими данными о повышении производства; учетов доходов, расходов, внутренних и внешних платежей, топографических карт и чертежей; трудовых договоров и договоров об оплате труда и пр.

Самыми давними экономическими фондами являются: «Управления шахт и металлургических заводов в Байя Маре (1669—1948)», «Химико-металлургический завод в Златне (1789 г.)», «Геологошахтная инспекция в Байя Маре» (документы, начиная с 1789 г.). «Генеральная шахтная инспекция долины Жиу-Петрошань», «Электростанция в Карансебеше» и др.

Данные о развитии сельского хозяйства в нашей стране находятся в документах фондов, созданных сельскохозяйственными предприятиями и учреждениями, как: уездные и областные сельскохозяйственные инспекции, уездные сельскохозяйственные советы, уездные сель-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

скохозяйственные отделы, сельскохозяйственные палаты, сельскохозяйственные округи, уездные пастбищные попечительства, сельскохозяйственные фермы, государственные сельскохозяйственные предприятия, машинно-тракторные станции, уездные сельскохозяйственные тресты, уездные сельскохозяйственные управления и др. Документы содержат инструкции, приказы по планированию переписи поместий, планы по экспроприации и наделению землей, планы-наброски, сводки о наделах, сводки о стадии работ по экспроприации, по наделению землей, судебные приговоры, опротестования, статистические данные, сельскохозяйственные программы, планы по обработке, планы посевных работ, планы продукции и т.д.

Архив хозяйственных учреждений содержит также фонды банковских и финансовых учреждений, а именно: Национального банка и его филиалов, Сельскохозяйственного промышленного и торгового банка, Сельско-земельного кредита, Городского земельного кредита, народных сельских банков, сельскохозяйственных банков, торговых банков, кредитных и сберегательных учреждений уездных финансовых администраций, коммунальных налоговых управлений и пр. В этих архивах хранятся регистры учета и банковских операций, кассовые документы, переписка о предоставлении кредитов, описи и оценки недвижимости, а также дисконтные аукционы, финансирование работы по городскому благоустройству, отчеты и годовые балансы отдельных банков и сберегательных касс и др. Самыми давними фондами являются Трансильванское казначейство в Сибиу, располагающее документами от 1690 г. и Казначейство Молдовы в Яссах — с документами от 1763 г.

В фондах хозяйственных учреждений и предприятий также находим документы, касающиеся развития торговли и транспорта.

Архивы военных учреждений

Армия имеет такую же давность, как и государство. Что касается более давних периодов, то военные учреждения не создали своих архивов ни в одном из трех Румынских княжеств; данные о военной деятельности находятся в хранившихся у адресатов дипломатических документах или, например, для Трансильвании — в документах тех административных учреждениях, в компетенцию которых входила и военная деятельность: комитат, резиденция, судебные ведомства. В новой и современной эпохе, одновременно с созданием постоянной армии с расширенной сетью воинских частей и соединений, создаются военные архивы. В числе военных архивных фондов, хранящихся в Государственном архиве, отмечаем: «Главное военное командование Трансильвании (1703—1865 гг.)», «Банатское главное военное командование, в Тимишоаре (1722—1918 гг.)», «Второй румынский пехотный пограничный полк Трансильвании, Нэсэуде (1762—1851 гг.)»,«Тринадцатый румыно-банатский пограничный полк Карансебеш (1799—1872 гг.)», «Генеральный штаб (1830—1898 гг.)», «Милиция Молдовы» и др.

Архивы санитарных учреждений

Особенно сохранились архивы медицинских учреждений XIX в. Относительно предшествующих периодов данные находятся в фондах административных учреждений, церковных фондах или фондах разных адресатов. В документах находятся данные о развитии санитарных

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

учреждений, о состоянии здравоохранения, о народных целебных средствах, рецептах и др.

Среди хранящихся в Государственном архиве фондов упомянем: «Больницу монашеского ордена милосердия в Орадии (1760—1926 гг.)», «Больницу богоматери в Романе (1838—1930 гг.)», «Женскую больницу ««Филантропия» в Бухаресте (1883—1946 гг.)», «Больницу Колция (1889—1945 гг.)», «Комитет карантинов», «Попечительство больниц», «Красный крест», «Генеральную санитарную инспекцию Бухареста» и др.

Культурно-просветительные архивы

В эту категорию архивов входят документы различных учреждений искусства и культуры, образования или документы, полученные от различных писателей, деятелей культуры и искусства.

В таких документах находятся сведения об истории письменности и печати, об образовании, искусстве и литературе.

Из хранящихся в Государственном архиве культурных архивов отмечаем: архивы Общества медиков и деятелей естественных наук в Яссах (1830г.), Литературно-культурного общества румынского народа «Астра» и его филиалов, Атенеул Ромын (1864—1949 гг.), Библиотеки в городе Блаж, (в которой хранятся документы XVIII в.), Комиссии исторических памятников, Культурной Лиги «Касина Ромынэ» в Брашове (имеющей документы с 1847 г.), и в Нэсэуде (где находятся документы с 1906 г.), Культурного общества «Трёх Кришей» в Орадии (1922—1940 гг.), Общества румынских женщин в Брашове (1849—1922 гг.).

С XVII в. сохранились архивы просвещения: Колледжа реформатов в Одорхее (содержащего документы с 1687 г.) и в Тыргу-Муреше (содержащего документы с XVII века до 1948 г.). С XVIII в. в Орадии сохранился фонд Академии правовых наук (1728—1934 гг.). Самыми многочисленными фондами являются фонды просвещения XIX в., как фонды «Академия Михэйлянэ» в Яссах (1836—1859 гг.), «Теологическая академия» в Блаже, «Академия изящных наук» в Яссах (1859—1949 гг.), Университетов в Яссах и Клуже, «Дом школ» и др.

Из множества находящихся на хранении Государственного архива категорий фондов упомянем также документы общественных учреждений: «Союз рабочих Румынии», «Всеобщая Федерация ремесленников» и др., а также и документы духовных учреждений. Церковные архивы являются самыми богатыми и самыми древними и состоят как из документов, принадлежавших митрополиям, епископствам, церковным приходам, монастырям. скитам, так и из сданных на хранение в данные заведения частных документов. Некоторые митрополии и монастыри хранили и официальные документы.

Начиная с 1862 г. церковные документы сдаются в Государственный архив. В настоящее время в соответствии с Декретом № 472/1971 о Национальном архивном фонде, церковные заведения, имеющие на хранении документы, представляющие интерес для Национального архивного фонда, обязаны заявить о них в Генеральное управление Государственного архива для передачи на постоянное хранение.

Важным источником документации являются фонды личных и семейных архивов. Самыми давними архивами такого рода являются боярские и дворянские архивы, которые состоят из привиллегий, удостоверений о собственности, из изданных господарями и принцами документов, актов на владение поместьями, счетов, учетов, а трансильван-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ские архивы содержат призывы в армию и переписи. Личные и семейные архивы современного периода содержат более разнообразные документы: документы о поместьях, о гражданском состоянии, об образовании и назначениях на должности, рукописи, переписку и пр.

Из семейных фондов отмечаем «Гиула у Куун», содержащие документы с 1239 г., «Апор» из Нижней Турии (1325—1885 гг.), Банффи (1127—1944 гг.), Богдан из Мэртинени (1591—1932 гг.), Косма из Гельниц (1536—1882 гг.), Ириний (1264—1944 гг.), Аурелия и Андрей Николеску (1623—1939 гг.), Редник-Джулешти (1364—1947 гг.), а из личных фондов упоминаем: Севера Зотта (1502—1947 гг.), И. К. Брэтиану (1623—1932 гг.), Илие Дэяну (1709—1955 гг.), Б. П. Хашдеу (1711—1907 гг.), Димитрие Гика (1735—1889 гг.), Евдоксиу Хурмузаки (1709—1925 гг.), Михай Эминеску (1871—1883 гг.), Николае Иорга, Спиру Харета.

Кроме фондов, архивные документы можно сложить и по коллекциям. В рамках Государственного архива коллекции созданы на основе целого ряда критериев: хронологического, тематического, языкового, опорного и пр. Таким образом отмечаем коллекции: Документы памятные и учредительные, Документы привиллегированные, Документы турецкие, Документы греческие, Печати, Свитки документов, Штемпеля, Планы и документы о размежевании поместий, Рукописи.

Вне организованных по особым принципам коллекций, были созданы и такие, в которые входят приобретенные документы, по которым нельзя определить их принадлежность к какому-либо фонду. В основном речь идет о старинных документах, собранных в коллекциях филиалов и в Управлении центральных архивов, таких как: Документы на отдельных листах, Новые приобретения.

Это лишь несколько ориентировочных тематических координат во множестве фондов и коллекций национального архивного достояния, которое численно насчитывает 17 000 фондов и коллекций (в том числе почти 300 000 документов на отдельных листах, более 4 500 рукописей, более 22 000 печатей, 30 000 эстампов, фотографий, альбомов и пр.).

С самого начала основания Государственного архива его целью стало использование этой архивной сокровищницы. В 1860 г. Петраке Теулеску публикует издание документов под названием *Исторические документы*, которые содержали неопубликованные материалы 1593—1822 гг. Константин А. Арическу, М. Когэлничану, Б. П. Хашдеу продолжали издание документов.

Параллельно с изданием документов была начата разработка и издание архивных документов научной информации: описей, путеводителей, каталогов. До настоящего времени издано 9 архивных описей, в числе которых: «Судейский архив города Брашов», том I-II, изданные в 1959, 1961 гг.; «Высочайший диван» (1831—1842 гг.), изданная в 1958 г.; «Протокол примэрии Сибиу» (1521—1700 гг.), изданная в 1958 г.; «Государственный секретариат Молдовы» (1832—1862 гг.), изданная в 1966 г.; «Атенеул Ромын» — 1974 г. Из числа путеводителей за последнее время были изданы путеводители филиалов Государственного архива уездов Арад, Констанца, Долж, Хунедоара, Яссы, Ильфов, Марамуреш, Мехединци, Прахова, Вылча, муниципии Бухарест. Для ознакомления с содержанием документов началось издание каталогов. Первым, изданным Государственным архивом трудом такого рода был «Каталог документов Валахии», Исторический отдел Государственного архива г. Бухареста, 3 тома, 1947—1978 гг. Отмечаем также «Каталог документов Молдовы», 5 томов, изданный в 1957 г.; «Каталог греческих документов

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

в Государственном архиве» г. Брашов, 2 тома — 1958 г.; «Каталог турецких документов», 2 тома — 1960 г., и др.

Работа по составлению изданий документов была продолжена в соответствии с требованиями румынской историографии. Таким образом, под эгидой Государственного архива в 1960 г. были изданы «Документы о революционном 1848 г. в Молдове»; в 1962 г. — «Документы о революционном 1848 г. в Валахии»; в 1967 г. — «Крестьянский вопрос в Олтении в XIX веке»; в 1975 г. — «Документы об истории Добруджи»; в 1977 г. — 3 тома о «Независимости Румынии»; в 1980 г. были изданы «Иностранные документы о румынах» и др.

Среди разработанных исследователями Государственного архива монографических работ отмечаем: изданные в 1977 г. «Румынские тексты в иностранных архивах»; в том же 1977 г. «Рэзбоень — 500 лет после похода 1476 года»; в 1976 г. — «Молдова и Трансильвания во времена Петру Рареша, Военно-политические отношения в период 1527—1646 гг.»; в 1979 г. — «Постоянство и непрерывность румын в Добрудже». Из последних изданий нашего учреждения отмечаем работы: «Свидетельства прошлого» (изданный в 1981 г. альбом документов), «Румынский гербовник 1813 г. — Генеалогическое дерево семьи Балш с гербами», 1981 г.

Главное управление Государственного архива издает официальный периодический «Журнал архивов». В период 1924—1946 гг. старая серия печаталась раз в год, с 1958 г. журнал издавался два раза в год, а затем — выходил каждый квартал: инициатором журнала были Константин Моисил и Аурелиан Сачердоцяну.

На страницах журнала публикуются исторические исследования и сообщения, статьи и примечания специальных дисциплин, в особенности архивистики, документы и рабочие справочники.

Публикуемые Государственным архивом издания являются важной опорой исторического исследования, предоставляя достоверные и неопубликованные данные о решающих событиях истории нашего народа.

Другим аспектом деятельности по использованию документов является организация выставок, симпозиумов и научных сессий, посвященных юбилейным моментам истории нашей родины, а также и других научных, культурно-просветительных и пропагандистских мероприятий, популяризация отдельных документов Национального архивного фонда посредством радио, телевидения, документальных фильмов.

В рамках этих мероприятий, направленных на освоение документов, важное место занимают научно-культурные мероприятия, организуемые Музеем архивов. Открытый в 1925 году, Музей организовал свою первую архивную выставку в марте 1926 года. Постоянная выставка, организованная в настоящее время в залах музея, знакомит нас с важными документами нашей национальной истории, с развитием канцелярий румынских княжеств, с историей письменности и т.д.

Новой используемой за последнее время формой популяризации ценностей Национального архивного фонда, как и важных моментов борьбы румынского народа за свои социальные права, за единство, национальную независимость, суверенитет, является документальный фильм. До настоящего времени снято пять таких фильмов: «Реставрация и хранение архивных документов», «Бесценные сокровища», «Независимость — эпохальное утверждение», «С истории для истории», а также «Печати — свидетельства истории».

Отдельные коллективы филиалов Государственного архива также поставили документально-исторические фильмы, например: «Сибиу —

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

очаг истории», «Должанские страницы истории», «Брэила в войне за независимость» и др.

При помощи материалов, которыми располагает, Главное управление Государственного архива решает просьбы трудящихся о документах, доказывающих их права.

Главное управление Государственного архива завоевывает все большее признание как во внутреннем, так и во внешнем плане, как культурное учреждение, деятельность которого по своей комплексности превышает функцию простого хранителя документов, существенно способствуя прогрессу исторических исследований и исследований в области других наук, как и воспитанию масс в духе уважения к материальным и духовным ценностям, созданным в течение времен предшественниками.

Начиная с 1956 г. Главное управление Государственного архива является членом Международного архивного совета, а в 1976 г. было избрано VIII Международным съездом архивов в Исполнительный Комитет. Специалисты по архивным и техническим вопросам Главного управления Государственного архива представлены в 6 комитетах Международного архивного совета: Комитете профессионального формирования, Комитете информатики, Комитете по реставрации, Комитете по микрофильмам, Комитете по печатям и Комитете художественных и литературных архивов.

Начиная с 1956 г. Главное управление Государственного архива участвует в международных съездах по вопросам архивов и во многих конференциях Круглого стола архивов.

В рамках связей с другими международными архивными организациями Главное управление Государственного архива участвовало и в работах совещаний представителей архивных управлений социалистических стран.

С 1979 г. Главное управление Государственного архива стало членом Международного центра информации об источниках балканской и средиземной истории (CIBAL).

Государственный архив Румынии организовал три международные встречи: XI конференцию Круглого стола архивов в 1969 г., совещание Международного комитета печатей при Международном архивном совете в 1978 г и VII Совещание руководителей архивов социалистических стран, в 1980 году.

Предложение предшественников изучать зарубежные архивы, библиотеки и музеи в целях изыскания новых документальных источников об истории румынского народа приобрело в последнее время значительный размах, как в отношении географической зоны, так и в отношении изучаемых фондов.

Начиная с 1964 г., Главное управление Государственного архива изучает архивы, музеи и библиотеки Австрии, Албании, Англии, Бельгии, Болгарии, Чехословакии, Венгрии, ГДР, ФРГ, Греции, Израиля, Югославии, Испании, Италии, Люксембурга, Польши, Португалии, СССР, США, Турции, Франции и Швейцарии.

Расширение внешних связей Главного управления Государственного архива дало возможность приобрести ценный документальный фонд почти в 3 миллиона кадров микрофильмов от более чем ста архивов и библиотек и из более 500 архивных фондов и коллекций.

Исследовательская деятельность за рубежом была направлена на обнаружение и микрофильмирование преимущественно тех документов, которые являются разъяснительными источниками, доказательством постоянства и непрерывности румынского народа, его борьбы за сох-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ранение национального существа, за независимость и суверенитет, территориальное единство и неприкосновенность.

Являющийся неотъемлемой частью заключенных между государствами культурных договоров, обмен публикациями имеет разные аспекты: изданные архивными управлениями или архивными и историческими обществами журналы по специальности, средства научной информации (справочники, каталоги, описи, руководства), издание микрофильмов, работы исторического, архивного и документального характера (издание текстов, исследований, научных трудов, учебников).

Особенно важной проблемой было и остается улучшение условий хранения документальных материалов; в большинстве филиалов была обеспечена площадь, необходимая для хранения документов. Были построены новые здания для филиалов в Араде, Арджеше, Клуже, Бузэу, Долже, Галаце, Харгите, Яссах, Мехединць, Олте, Прахове, Сэлаже, Тимише, Васлуе, а большинство единиц было оснащено необходимым оборудованием для соответствующего хранения и сохранности документов.

Если в прошлом архивы часто были размещены в старых и нездоровых зданиях, то настоящие хранилища оснащены соответственно оптимальному микроклимату сохранности документов, оборудованы необходимыми средствами хранения, располагают контрольными гидрометрическими приборами и предохранены от разрушений.

В целях научного обоснования всей деятельности по сохранности документов и их реставрации, в Государственном архиве создана лаборатория по исследованию, изучению и проведению опытов, в которой работают специалисты и которая оборудована приборами. необходимыми для химических и биологических анализов, для проверки длительного хранения реставрированных документов и которая располагает приборами, необходимыми для физико-механических испытаний. В этой лаборатории проводится научное исследование проблем, касающихся прямого или перспективного применения, целью которых являются постоянное совершенствование деятельности, адаптация и стандартизация средств и методов хранения и защиты, совершенствование оборудования, необходимого для лабораторных работ.

Особое внимание уделяется внедрению в архивы репрографической техники. С этой точки зрения в Государственном архиве хорошо организован репрографический сектор, в рамках которого действует лаборатория микрофильмования документов, фотолаборатория цветных и чернобелых фотографий, ателье размножения документов посредством ускоренной техники и отдел документов в факсимиле.

Целью микрофильмования документов является создание страхового фонда документов особой важности, замена в читальном зале документов микрофильмами, а также замена архивных документов снятыми копиями.

Читальные залы Генерального управления Государственного архива оснащены замкнутой телевизионной сетью, позволяющей внимательно следить за обращением документов. В читальных залах в распоряжении исследователей находятся описи хранящихся фондов и коллекций, научно-справочный аппарат, а также и обычные библиотеки со справочными материалами — энциклопедическими словарями, лексиконами, библиографиями, способствующими исследовательской деятельности в целом.

Государственный архив постоянно заботится о совершенствовании и модернизации своей деятельности. Динамика и комплексность современной научной работы, научно-технический и социальный прогресс

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

поставили перед Главным управлением Государственного архива задачи, которые уже нельзя решать путем традиционных средств и которые требуют усиления использования современных средств информации, в том числе ЭВМ, определяя переход к изучению возможностей применения современной вычислительной техники в характерном для архивной документации процессе, осуществляя автоматическую систему накопления, хранения и обнаружения сведений, находящихся в документах Государственного архива, названную САРИАС.

Глубоко укреплен в румынской действительности Государственный архив, собирая новые доказательства, свидетельствующие о постоянстве и непрерывности румынского народа на вековой земле, выполняет свой благородный долг по сохранению и использованию архивной сокровищницы, являющейся неиссякаемым и важнейшим источником ознакомления с вековой борьбой румынского народа за свое социальное и национальное освобождение, независимость и суверенитет, прогресс и цивилизацию.

На протяжении 150-летней деятельности Государственный архив скопил ценную сокровищницу документов, значение которых для истории огромно.

Невозможно изучать национальную историю, не исследуя этих источников, поскольку они отражают экономическое, политическое и культурное развитие нашего народа, его борьбу за свободу и независимость. Так объясняется, почему за такой короткий срок с момента своего создания Государственный архив стал научным учреждением, целью которого было не только обеспечение документальной основы для исторического исследования, составление научно-справочного аппарата и издание документов, но и разработка монографических работ по вопросам постоянства и непрерывности румынского народа на карпато-дунайской территории.

* * *

В целях удовлетворения требований исследователей разных специальностей по изучению источников Главное управление Государственного архива составило архивный словарь.

Составленный как словарь по специальности, отражающий глубокий прогресс в этой области и в смежных специальных науках, *Словарь румынских архивов* является нормативно-пояснительным словарем энциклопедического характера. Таким образом, в объяснении понятий мы избрали формулу указания реального положения, отраженного в языке, с рекомендацией использования соответствующего термина.

Энциклопедический характер дал возможность истолковать ряд старых терминов, неистолкованных другими словарями, а также и основные термины специальных исторических дисциплин, в сферу которых входит и общее или частичное изучение письменных документов. Был включен также и ряд терминов, определяющих деятелей, учреждения, организации, общества, важнейшие труды в области архивистики.

Словарь охватывает такие отрасли: *архивистика* (со следующими подотраслями: учет, упорядочение, экспертиза, описание, законодательство, информатика, использование, типология документов, типология архивов, выдающиеся архивисты, сохранность документов, реставрация); *специальные смежные науки:* дипломатика, палеография, сфрагистика, геральдика, генеалогия, хронология.

Мы применили эту структуру словаря, потому что архивная деятельность является междисциплинарной исторической наукой бла-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

годаря разнообразию аспектов, представляемых письменным документом. В основном, взаимосвязь с дополнительными специальными науками состоит в том, что каждая наука предоставляет другой результат исследования исторического источника путем своих собственных методов; в результате в одно целое включаются все составные элементы изучаемого источника, что приводит в конечном итоге к ознакомлению со всеми сведениями, которыми обладает источник.

Сфрагистика, благодаря своим исследованиям предоставляет в распоряжение архивов данные, которые способствуют опознанию создателей и датированию неопознанных документов. Сфрагистика пользуется также результатами архивистики как в отношении изыскания оптимальных решений хранения, консервации и восстановления печатей, так и в отношении системы учет, путем которого можно изучать и использовать источники о печатях в целях воспитания и образования. Взаимосвязь между архивным делом и палеографией состоит в том, что палеография способствует расшифровке и толкованию старинных текстов.

Архивное дело тесно связано и с дипломатикой, поскольку применяет методы внутренней и внешней критики к тексту, а с другой стороны обеспечивает установление подлинности документов и опознавание различных категорий подделок.

На основе установленных хронологией принципов датирования архивистика определяет эпоху, когда был создан документ, способствуя одновременно, посредством информаций, и определению хронологий господарей.

Путем предоставления сведений геральдика и генеалогия, в свою очередь, позволяют установить издателя или адресата документов.

Трудности, неизбежные при выполнении цели, которую поставили перед собой авторы, велики, но авторы убеждены что, несмотря на все его несовершенства, такой труд является составной частью по обобщению существующего до настоящего времени румынского архивистского мышления.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DICȚIONAR
al
ȘTIINȚELOR SPECIALE
ALE ISTORIEI

https://biblioteca-digitala.ro/ http://arhivelenationale.ro